

Uvodnik	215
ČLANKI	
Maja Modic, Branko Lobnikar, Miha Dvojmoč Polijska dejavnost v Sloveniji: analiza procesov transformacije, pluralizacije in privatizacije	217
Erik Kopač, Maj Fritz, Maja Garb Vojaška privatizacija in Slovenija	242
Bojan Tičar, Gorazd Meško Kriminološki in pravni vidiki možnosti za javno-zasebno partnerstvo na področju izvrševanja kazni zapora v Sloveniji	264
Jaroš Britovšek, Andrej Sotlar Zasebna obveščevalna dejavnost	278
David Smolej, Vinko Gorenak Pregon kaznivih dejanj policistov in njihova zavzetost za delo v času postopka in po njem	296
Jožef Šimenko, Milan Čoh, Branko Škof, Bojan Zorec, Radoje Milić Primerjava nekaterih morfoloških in fizioloških značilnosti specialne enote slovenske policije in ameriške specialne enote S.W.A.T.	312
Boštjan Peternej Vojaške implikacije razvoja skupnih vojaških zmogljivosti v okviru izpolnjevanja Helsinških ciljev do leta 2020+	321
Sebastjan Repnik, Janez Mekinc Odnos študentov do varnosti na potovanjih	340
Matevž Bren Ravni merjenja: številne posledice preproste ideje	362
PRIKAZI IN POROČILA	
Rok Hacin in Katja Eman Magistrski študenti Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru na strokovni ekskurziji v Sarajevu	374
Rok Hacin Študijski obisk v okviru projekta »Prisons and execution of penal sanction in Slovenia and Russia«	377

Uvodnik

Spoštovane bralke in bralci, tokrat smo za vas pripravili izdatno branje, saj tretja številka revije Varstvoslovje v letu 2014 vsebuje kar devet člankov in dve poročili s študijskih obiskov institucij kazenskega pravosodja. Gre za kombinacijo tematske in klasične številke revije, saj smo tematskim prispevkom priključili tudi druge članke. Ker bo naslednja številka v slovenskem jeziku izšla šele po treh v angleškem jeziku, smo pohiteli z recenzentskimi in uredniškimi opravili, da bi čim več člankov v slovenskem jeziku lahko objavili že v številki, ki je pred vami. Kljub temu (ali prav zato) pa smo morali za nekaj tednov prestaviti izdajo revije. Avtorjem, recenzentom, lektorjema, tehničnima urednicama in tiskarni se zahvaljujem za razumevanje, odlično medsebojno sodelovanje in dopolnjevanje.

Dovolite mi, da tokrat spregovorim zgolj o nosilni temi številke, privatizaciji, ki je že dalj časa prisotna v globalnem pa tudi slovenskem družbenem, političnem, ekonomskem in da, tudi v varnostnem diskurzu. Upam in verjamem, da so se avtorji prispevkov, ki so procese privatizacije proučevali na področju policijske, vojaške, penološke in obveščevalne dejavnosti, izognili glavni pasti, tolikokrat opaženi v krogih političnih in ekonomskih razpravljavcev, komentatorjev in analitikov, da predstavljajo procese privatizacije kot nekakšno mantro, alternativo brez alternative, v prav dogmatični maniri (nekoč in sedaj?) zapovedanega ali vsaj zaželenega javnega diskurza.

Kot urednik sem v stikih z avtorji vseskozi spodbujal čim bolj analitični in nevtralni pristop do tematike, ki so jo obravnavali. Ključno vprašanje, ki se kot rdeča nit veje skozi prispevke, je, v kolikšnem obsegu so »privatizacija«, »outsourcing«, »javno-zasebno partnerstvo« in kar je še tovrstnih neoliberalnih receptov za »vitko« državo prisotni tudi na področju policijsko/varnostno/nadzorstvene dejavnosti po svetu in še posebej v Sloveniji. Iz prispevkov izhaja, da trendi privatizacije, ki so po svetu zelo globoko zarezali na primer na področje lastništva/varovanja/upravljanja zaporov ali ustanavljanja in, zlasti s strani države in mednarodnih organizacij, najemanja zasebnih vojaških podjetij, v Sloveniji še niso prav prisotni. Podobno je tudi z zasebno obveščevalno dejavnostjo, katere nastavke lahko iščemo predvsem v zasebnovarnostni industriji. Vloga slednje je pomembna predvsem z vidika privatizacije policijske in splošne varnostne dejavnosti v okviru vse bolj pluralne policijsko-nadzorstvene družine (tudi) v Sloveniji. S prispevki na temo privatizacije na področju zagotavljanja varnosti in nadzorstva smo želeli odpreti širšo razpravo, saj morajo biti kakršnekoli reforme na tem področju strokovno pretehtane in ekonomsko utemeljene, pri tem pa nikakor ne gre zanemariti mnenja laične javnosti, ki se ima vso pravico spraševati, katere od nekoč državnih nalog varovanja bo ta še naprej zagotavljala sama, katere bo v imenu države izvajal zasebni gospodarski sektor in za katere naloge bodo morali državljani (zasebne) izvajalce najemati in plačevati sami. Verjetno bi bila tudi za Slovenijo kombinacija vseh treh oblik primerna, toda o vsem tem bo šele treba doseči strokovno-politično-javnomnenjski konsenz. Upam, da se bomo tovrstnih vprašanj in reform lotili z vso resnostjo, saj že majhne spremembe na področju zagotavljanja varnosti po navadi povzročijo dolgoročne posledice, vsi pa si želimo zgolj pozitivnih.

Vabim vas, da nam še naprej v objavo pošiljate svoje prispevke in vas hkrati obveščam, da bo vrstni red številki v slovenskem in angleškem jeziku v letu 2015 spremenjen, in sicer bosta prvi dve številki v angleščini, drugi dve pa v slovenščini. Prosimo vas, da to spremembo upoštevate pri načrtovanju vaših objav.

Izr. prof. dr. Andrej Sotlar
Glavni in odgovorni urednik

Policijska dejavnost v Sloveniji: analiza procesov transformacije, pluralizacije in privatizacije

VARSTVOSLOVJE,
let. 16
št. 3
str. 217–241

Maja Modic, Branko Lobnikar, Miha Dvojmoč

Namen prispevka:

Namen prispevka je prikaz razvoja policijske dejavnosti v Sloveniji z vidika analize procesov transformacije skozi čas, s poudarkom na sodobnih trendih pluralizacije in privatizacije policijske dejavnosti po svetu in pri nas.

Metode:

Za namene pregleda razvoja policijske dejavnosti v Sloveniji skozi čas in trenutnega stanja so analizirani domači in tuji viri ter zakonodaja.

Ugotovitve:

Glavni izzivi sodobne policijske dejavnosti v Sloveniji ostajajo sodelovanje med različnimi akterji pluralne policijske družine, poenotenje standardov na področju pooblastil predstavnikov organizacij s področja policijske dejavnosti in vprašanje nadzora nad delovanjem analiziranih organizacij.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek predstavlja pregled razvoja institucij pluralne policijske družine v Sloveniji, identificira procese transformacije, pluralizacije in privatizacije policijske dejavnosti, izpostavlja sodobne izzive na področju policijske dejavnosti in opozarja na potrebnost ustreznih prilagoditev v odgovor na opisane trende razvoja v Sloveniji.

UDK: 351.74/.78(497.4)

Ključne besede: policijska dejavnost, transformacija, pluralizacija, privatizacija, Slovenija

Policing in Slovenia: An Analysis of the Processes of Transformation, Pluralization, and Privatization

Purpose:

The purpose of this paper is to show the development of policing in Slovenia through a perspective of analyzing the processes of transformation over time with an emphasis on contemporary trends of pluralization and privatization of policing in our country and abroad.

Design/Methods/Approach:

To examine the development of policing in Slovenia over time and to overview the current state of policing, a literature review was conducted and the relevant legislation was analyzed.

Findings:

The main challenges of contemporary policing in Slovenia remain co-operation between the various organizations of the plural policing family, unification of standards in the field of various policing organizations' powers, and the issue of supervision over the activities of the analyzed organizations.

Originality/Value:

The paper presents an overview of the development of organizations of the plural policing family in Slovenia, identifying the processes of transformation, pluralization, and privatization of policing while highlighting the contemporary challenges in the area of policing and drawing attention to the necessity of adequate responses to the analyzed trends of development in Slovenia.

UDC: 351.74/.78(497.4)

Keywords: policing, transformation, pluralization, privatization, Slovenia

1 UVOD

Splošno sprejete definicije policijske dejavnosti (angl. *policing*) ni (Manning, 2012). Razlikujemo lahko med ožjim naborom funkcij, ki jih opravlja policija kot organizacija, in procesi širše družbene regulacije, ki upravljajo vsakdanje življenje. V okviru širšega pojmovanja policijske dejavnosti kot socialne funkcije velja, da mnoge institucije, ki sicer nimajo formalne vloge v urejanju družbenega življenja, v praksi prispevajo k razvoju družbenih norm in standardov vedenja, ki so temelj običajnih, vsakodnevnih družbenih interakcij (Rowe, 2008). Policijska dejavnost je tako produkt širokega spektra demografskih, ekonomskih in tehnoloških razvojnih trendov ter procesov urbanizacije, industrializacije in preseljevanja (Sheptycki, 2012). Skozi čas, še posebej pa na začetku dvajsetega stoletja, se je policijsko delo razvijalo in spreminjalo v luči obširnih in pomembnih družbenih, gospodarskih in političnih sprememb. Na področju policijske dejavnosti tako govorimo predvsem o naslednjih spremembah, ki so vplivale na dojetje policijske vloge v demokratični družbi: profesionalizacija policijske dejavnosti, približanje policije skupnosti, povezovanje z ostalimi institucijami pri preprečevanju in odzivanju na kriminaliteto, širjenje vloge policije – od boja proti kriminaliteti k zagotavljanju kakovosti življenja in zmanjševanju strahu pred kriminaliteto (Greene, 2007).

Policijsko dejavnost v sodobnosti tako razumemo kot aktivnost oziroma proces, ki ga izvajajo profesionalci znotraj mnogoterih organizacij (gre za profesionalno izvajanje določenih aktivnosti) in/ali posamezniki v skupnosti. Policijsko dejavnost opravljajo pooblaščen državnih uslužbenci v okviru organizacije, ki jo najpogosteje imenujemo policija, s širokimi pooblastili za upravljanje kriminalitete in vzpostavljanje in vzdrževanje javnega reda. Poleg uslužbencev policije policijsko dejavnost izvajajo tudi drugi (državni) uslužbenci

na lokalni in državni ravni, katerih primarne naloge spadajo na področje policijske dejavnosti (na primer določene naloge carine, agencije za preprečevanje pranja denarja, obveščevalnih služb, vojaške policije in podobno). Policijska dejavnost se izvaja tudi na ravni lokalne samouprave (na primer naloge občinskih redarstev), v okviru izvajanja gospodarske dejavnosti (izrazit primer tovrstne oblike policijske dejavnosti je izvajanje nadzora s strani zasebnovarnostnih podjetij, na primer v trgovskih centrih, sem sodi tudi detektivska dejavnost ter varnostno svetovanje), policijsko dejavnost pa izvajajo tudi posamezniki, organizirani v neformalne mreže za izvajanje socialne kontrole (takšen primer je izvajanje nadzora v stanovanjskih soseskah). Na področje policijske dejavnosti nekateri avtorji uvrščajo tudi nadzorovanje s pomočjo tehničnih sredstev (video nadzor določenih javnih prostorov, na primer parkirišč), omeniti pa je treba tudi zagotavljanje varnosti preko okoljskega dizajna, ko s pomočjo arhitekture prostora zagotavljamo samovarovan prostor. Jones in Newburn (1998) tako opredeljujeta policijsko dejavnost kot organizirano obliko vzdrževanja reda in miru, uveljavljanja zakonov, preiskovanja in preprečevanja kriminalitete ter drugih oblik preiskovanja in s tem povezanega zbiranja informacij, ki (lahko) vključuje zavestno uporabo moči, in jo izvajajo posamezniki in/ali organizacije, kjer so takšne aktivnosti s strani zaposlenih v tej organizaciji in tudi s strani drugih ljudi razumljene kot osrednja aktivnost oziroma bistvo obstoja tovrstne organizacije.

Ponsaers (2001) je pred več kot desetletjem predstavil svojo pogled na različne modele izvajanja policijske dejavnosti, in sicer militaristično-birokratski model (angl. *military-bureaucratic model*), na izvajanju prava temelječ model (angl. *lawful policing model*), model policijskega dela v skupnosti (angl. *community (oriented) policing*) in javno-zasebni model (angl. *public-private divide policing*). Slednji se je razvil kot odziv na preozko in preveč tradicionalno pojmovanje policije in policijske dejavnosti, zaznamujejo ga pojmi, kot so fragmentacija, razcepljanje (angl. *bifurcation*), redistribucija in razdrobitev policijskega dela, potrošništvo, privatizacija, (ne)varnost in odgovornost. Javno-zasebni model izvajanja policijske dejavnosti temelji na spoznanju, da se javne in zasebne policijske organizacije postopoma razvijajo v tesni medsebojni povezavi, zaradi česar je za sodoben model izvajanja policijske dejavnosti značilna porazdelitev policijskih nalog med različne izvajalce. Pojmovanje javno-zasebnega modela izvajanja policijske dejavnosti je tako tesno povezano s pojmovanjem pluralne policijske dejavnosti, ki predstavlja proces prenosa izvajanja tipičnih policijskih nalog na zasebne in ostale državne ter lokalne policijske, varnostne in nadzorne organizacije. V zadnjih desetletjih pluralizacija predstavlja prevladujoči trend razvoja policijske dejavnosti širom po svetu (Stenning, 2009). Javnost ne dojema več državne policije kot edine nosilke odgovornosti za zagotavljanje varnosti, pač pa so to vlogo prevzele tudi druge javne in zasebne organizacije, ki s svojimi aktivnostmi prispevajo k preprečevanju in odzivanju na kriminaliteto in nered (Terpstra, 2008). Med takšne organizacije spadajo državno tožilstvo, carina, inšpekcijske službe, varnostno-obveščevalne službe, sodna in pravosodna policija, lokalne policije, zasebnovarnostne organizacije in detektivske organizacije (Sotlar in Meško, 2009).

V nadaljevanju prispevka bodo opisani glavni trendi transformacije policijske

dejavnosti po svetu, različni vidiki pluralizacije policijske dejavnosti v Sloveniji, s poudarkom na razvoju policijske organizacije skozi čas in pregledu sodobnih organizacij pluralne policijske družine.

2 TRANSFORMACIJE POLICIJSKE DEJAVNOSTI - PREGLED TRENDOV PO SVETU

Glede na izkušnje iz tujine, opisane v nadaljevanju, lahko začetke, transformacije, pluralizacije in privatizacije policijske dejavnosti povežemo z dogajanjem na ekonomsko-socialnem področju – avtorji izpostavljajo predvsem varčevalne ukrepe, ki vodijo v primanjčevanje kadrovskih in tehničnih virov ter naraščajočo stopnjo kriminalitete (Edelbacher in Norden, 2013; Feltes, Marquardt in Schwarz, 2013; Kešetović, 2013; Leyrer, 2013; Tabur, 2013). Spitzer in Scull (1977) sta že pred več kot tremi desetletji pisala o »policijski dejavnosti za dobiček« (angl. *policing for profit*), ki se je po njenem mnenju pojavila in takoj zatem tudi razmahnila v obdobju tranzicije v kapitalistični gospodarski sistem, ob sovpadanju s poglobljanjem fiskalne krize. Osnovna logika poslovanja takratnih zasebnih varnostnih (policijskih) organizacij je bila v zameno za plačilo nuditi uslugo stranki – slednje pa so bile predvsem velike organizacije, ki investirajo v policijsko dejavnost iz istih razlogov kot v ostale naložbe: za zagotavljanje dobička in varnega okolja za nemoteno rast. Fixler in Poole (1988) sta vzroke v postopnem prenosu vedno večje odgovornosti za zagotavljanje varnosti od policije na zasebnovarnostne organizacije prepoznala predvsem v fiskalni krizi in naraščajoči stopnji kriminalitete.

Cope, Leishman in Starie (1997) ugotavljajo, da se privatizacija policijske dejavnosti v Veliki Britaniji odvija v štirih oblikah, in sicer kot:

- razbremenjevanje (angl. *load-shedding*),
- najemanje zunanjih virov,
- zaračunavanje storitev in
- posnemanje stilov upravljanja zasebnega sektorja.

Razbremenjevanje zajema prenos odgovornosti in financiranja opravljanja storitev od policije na zasebno in prostovoljno sfero (Cope et al., 1997). Kemshall (2003) dodaja še povečano vključevanje civilistov v opravljanje policijskih nalog in širitev zasebnovarnostnega sektorja. Slednji karakteristiki pritrjujejo tudi številke, v Veliki Britaniji je namreč razmerje med zasebnimi varnostniki in policisti 2,25 proti 1 (COESS, 2011). Med konkretnimi primeri razbremenjevanja Button (2002) navaja prevoze gotovine, ki jih namesto policistov opravljajo zasebne službe; varovanje nogometnih tekem, ki jih v večini varujejo zasebni varnostniki, ob (številčno manjši) podpori policije; preiskovanje prevar znotraj podjetij in intervентne odzive na sprožene alarmne naprave.

Najemanje zunanjih virov pomeni, da organizacija iz zasebnega sektorja zagotavlja blago oziroma storitve organizaciji javnega sektorja – tipični storitvi, za kateri policija najema zunanje organizacije, sta denimo čiščenje in vzdrževanje stavb (Cope et al., 1997). Sčasoma pa je privatizacija posegla tudi v tradicionalno policijske naloge – zasebna podjetja namesto policije od leta 1991 opravljajo spremstva zapornikov, zasebni varnostniki skrbijo za varnost na sodiščih in celo v prostorih policijskih uradov (Button, 2012).

Cope in sodelavci (1997) ob krčenju državnih in posledično policijskih proračunov napovedujejo porast zaračunavanja in razvoj tržnega potenciala policijskih storitev. Ayling in Shearing (2008) navajata primere, kjer policijske organizacije to že počnejo, ko, denimo, zaračunavajo pisateljem in filmskim ustvarjalcem usluge strokovne ekspertize del, ki obravnavajo policijsko tematiko, svetovanja, uporabe prostorov in opreme; lastniki barov in nočnih klubov plačajo policiji za dodatno patroljiranje ob obratovalnih konicah; policija zaračunava pohodnikom stroške iskalnih in reševalnih akcij in podobno. Tudi na področju vodenja policijske organizacije lahko opazimo posnemanje stilov upravljanja iz zasebnega sektorja. V osemdesetih in devetdesetih letih je bila večina organizacij javnega sektorja podvržena vladni pobudi *Financial Management Initiative*, s poudarkom na gospodarnosti, učinkovitosti in uspešnosti. Osnovno vodilo pobude je postavljanje ciljev, določanje prioritet in spodbujanje praks iz zasebnega sektorja (Button, 2012).

V Avstriji so na začetku devetdesetih let začeli privatizirati¹ nekatera področja, ki so bila do tedaj v domeni državne policije. Kot smo že omenili, so zasebna varnostna podjetja prevzela opravljanje varnostnih pregledov na letališčih in na sodiščih, varovanje ambasad, registracijo vozil, nadzorovanje javnih površin (v domeni lokalnih skupnosti) in urejanje prometa na območjih gradnje cestne infrastrukture. Po letu 2000 se je v luči varčevalnih ukrepov, preko nenadomeščanja upokojitev, število policistov občutno zmanjšalo, število zaposlenih na področju zasebne varnosti pa podvojilo (Edelbacher in Norden, 2013).

Podobno tudi v Nemčiji od osemdesetih let dalje beležijo povečevanje povpraševanja in ponudbe na trgu zasebnovarnostne industrije (40 % povečanje števila zaposlenih v zadnjih 15 letih). Med glavne naloge zasebnovarnostnih podjetij spadajo varovanje zasebne lastnine, stavb, prevoz denarja in varovanje javnih zbiranj. Primeri najemanja zasebnovarnostnih storitev so prisotni tudi na lokalni ravni, denimo storitve varovanja objektov. Kljub nekaterim zglednim primerom (npr. sodelovanje v okviru svetovnega prvenstva v nogometu leta 2006, pri čemer je s policijo sodelovalo 20.000 zasebnih varnostnikov) sodelovanja med policijo in zasebnovarnostnimi podjetji, policijski sindikati in večina politikov sodelovanju v obstoječih okvirih ureditve zasebnovarnostne industrije nasprotuje (Feldes et al., 2013).

V Rusiji se je razmah zasebnovarnostne industrije začel v poznih devetdesetih letih, pri čemer so začeli policisti zapuščati državno policijsko organizacijo in zasedati bolj plačana mesta v zasebnovarnostnih panogah. Sodelovanje zasebnovarnostnih podjetij s policijo se danes kaže predvsem pri izvajanju protiterorističnih ukrepov na letališčih in železniških postajah (Sergevnin in Kovalyov, 2013).

Na Hrvaškem zasebnovarnostna podjetja nudijo predvsem podporo policiji – primer konkretnega sodelovanja so skupna varovanja javnih zbiranj, denimo športnih dogodkov in koncertov. V zadnjih letih (2005 in 2010) so bili ugotovljeni pozitivni vidiki skupnih ukrepov policije in zasebnovarnostnih podjetij, ki se

¹ Avtorja uporabljata izraza *privatizacija* (angl. *privatization*) in *izkoriščanje zunanjih virov* (angl. *outsourcing*) (Edelbacher in Norden, 2013).

kažejo v upadu števila bančnih ropov, ropov menjalnic in stavnic (Kovčo Vukadin, Borovec in Ljubin Golub, 2013).

V Estoniji je naraščajoča stopnja kriminalitete med letoma 1990 in 2008 botrovala rasti in razvoju zasebnovarnostne industrije. V poznih devetdesetih letih so se pojavile pobude za večji obseg pooblastil zasebnih varnostnikov, ki pa niso vodile v večje spremembe – zasebnovarnostna dejavnost ostaja v funkciji podpore državi in državni policiji pri zagotavljanju varnosti (Tabur, 2013).

Madžarski državni policiji primanjkuje kadrovskih in tehničnih virov, predvsem za varovanje večjih dogodkov, kar odpira možnosti za zasebnovarnostna podjetja. Tako na Madžarskem kot v Srbiji je visoka stopnja privatizacije na vseh področjih privedla do prisotnosti velikega števila tujih podjetij, varnostne potrebe in finančne zmožnosti teh podjetij pa ustvarjajo veliko povpraševanje na trgu varnostnih storitev (Kešetović, 2013; Leyrer, 2013). V opisanem stanju najverjetneje lahko iščemo razloge za razmerje med številom varnostnikov in policistov – varnostnikov je namreč na Madžarskem približno trikrat več kot policistov, na Poljskem dobrih dvakrat več, v Srbiji je razmerje 1,49 proti 1, na Češkem pa 1,17 proti 1 v korist varnostnikov (COESS, 2011). Kljub številčnosti pripadnikov zasebnovarnostne industrije, v Srbiji ni zaslediti partnerskega povezovanja med državno policijo in zasebnovarnostnimi akterji (Kešetović, 2013).

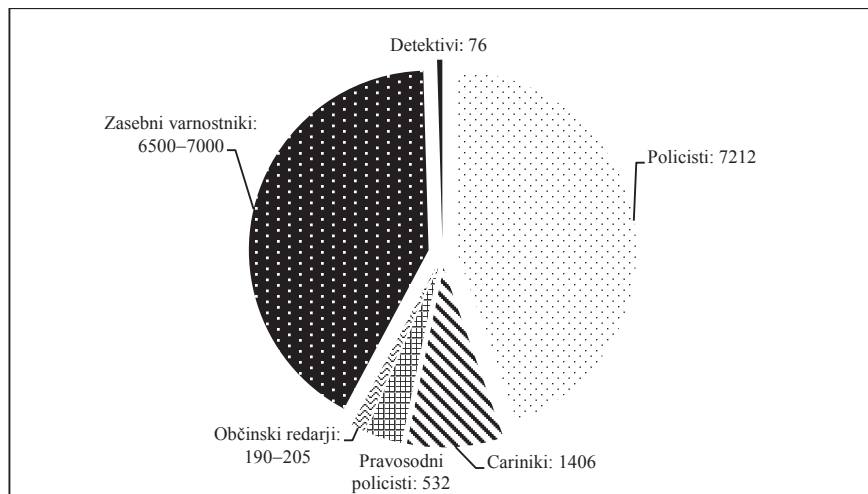
Zanimiva oblika, sicer neprofitnega in na prostovoljstvu temelječega, privatiziranja »policijske« dejavnosti je madžarska državljanska straža, civilna organizacija neoboroženih, uniformiranih državljanov, ki opravljajo določene naloge s področja zagotavljanja varnosti – predvsem varovanje sosesk in patroliranje z označenimi avtomobili (Leyrer, 2013).

3 PLURALIZACIJA IN PRIVATIZACIJA POLICIJSKE DEJAVNOSTI V SLOVENIJI

Skupni imenovalec organizacij, ki jih uvrščamo v »pluralno policijsko družino« je, da imajo na področju zagotavljanja varnosti pooblastila, ki so večja od pooblastil običajnih prebivalcev (Button, 2007; Sotlar, 2010; Wakefield, 2005). Glede na zapisano, lahko v slovensko pluralno policijsko družino uvrstimo policiste, zasebne varnostnike, carinike, pravosodne policiste, občinske redarje in detektive. Najštevilčnejša organizacija ostaja² policija, s 7.212 pripadniki (Policija, 2014), s 6.500 do 7.000 zasebnimi varnostniki (okvirna ocena avtorjev na podlagi števila podjetij), zaposlenimi v 144 zasebnovarnostnih podjetjih (Ministrstvo za notranje zadeve RS, 2014c), jim sledi zasebno varovanje, carinikov je 1.406 (Carinska uprava RS, 2014), pravosodnih policistov 532 (Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij, 2014), občinskih redarjev med 190 in 205 (okvirna ocena avtorjev na podlagi podatkov o izobraževanjih občinskih redarjev) ter 76 detektivov (Detektivska zbornica RS, 2014). V nadaljevanju si bomo ogledali razvoj teh institucij v Sloveniji.

---

² Vsi številčni podatki se nanašajo na leto 2013.

Graf 1:
Številčni podatki o posameznih organizacijah pluralne policijske družine*

*Vir: Carinska uprava RS, 2014; Detektivska zbornica RS, 2014; Policija, 2014; Uprava RS za izorševanje kazenskih sankcij, 2014

3.1 Policija

Policija ima tudi v okviru pluralizacije policijske dejavnosti (še vedno) vodilno vlogo pri zagotavljanju varnosti, javnega reda in preprečevanja kaznivih dejanj. Gre za najštevilčnejšo poklicno organizacijo v sistemu nacionalne varnosti RS, ki je v zadnjih 150 letih šla skozi korenite procese transformacije, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

Po izkušnjah orožništva v Avstro-Ogrski in Kraljevini Jugoslaviji (v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja) ter različnih paravojaških oblik policijske dejavnosti v času druge svetovne vojne (npr. narodna zaščita) se je po njej konstituirala v obliki narodne milice. Slednja je opravljala tradicionalne policijske naloge: varovanje življenja ljudi in njihovega premoženja, prijemanje storilcev kaznivih dejanj, vzdrževanje javnega reda. Nekatere druge naloge in dejavnosti, kot je bilo na primer zagotavljanje izpolnjevanja nalog ljudskih odborov, pa so bile posledice tedanjega časa in njegovih posebnosti. Največ nalog je imela splošna milica, ožja področja dela pa so imele prometna, gasilska, industrijsko-zavodska in kasneje še gozdna ljudska milica (Kolenc, 2002).

Osnovna enota narodne milice se je do leta 1950 imenovala postaja narodne milice, na kar se je preimenovala v postajo ljudske milice oziroma ljudsko postajo milice. Ta je bila neposredno podrejena Upravi narodne milice Ministrstva za notranje zadeve, pokrivala pa je območje mesta ali ene oziroma več vasi. Postajo je vodil komandir, ki ga je imenoval in razreševal minister za notranje zadeve. Po letu 1956 se je osnovna policijska enota še vedno imenovala postaja ljudske milice, praviloma je bila organizirana v vsaki občini. Komandirja in namestnika komandirja policijske postaje je imenoval in razreševal državni sekretar, ki je v soglasju z okrajnim ljudskim odborom postajo tudi ustanovil (Čas in Gorenak, 1993).

Za obdobje od leta 1967 do 1980 je značilna decentralizacija milice. Postaja ljudske milice se je preimenovala v postajo milice. Bila je samostojni organ

občine za neposredno opravljanje zadev javne varnosti. Ustanovila jo je občinska skupščina v soglasju z republiškim sekretarjem za notranje zadeve. Komandirja postaje, njegovega pomočnika in komandirja oddelka je imenovala in razreševala občinska skupščina v soglasju z republiškim sekretarjem za notranje zadeve. Do leta 1972 je bil komandir postaje milice za njeno delo odgovoren občinski skupščini in njenemu svetu, ki je bil pristojen za notranje zadeve. Po letu 1972 se organizacija postaje ni spreminjala, sprememba je bila le v tem, da je bil komandir za delo postaje odgovoren tudi republiškem sekretarju za notranje zadeve (Čas in Gorenak, 1993).

V tem obdobju so se spreminjale tudi naloge in opravila postaj milice. Takoj po drugi svetovni vojni so bile naloge postaj usmerjene predvsem v varovanje »dobrin«, pridobljenih med narodnoosvobodilnim bojem, varovanje ljudi in njihovega premoženja, vzdrževanje javnega reda in miru itd. Kasneje pa so naloge postajale vse bolj podobne današnjim klasičnim policijskim nalogam, čeprav v določeni meri specifične, kar je bila posledica večje ali manjše vezanosti na lokalno skupnost pri opravljanju določenih nalog. V obmejnih občinah so na primer postaje milice v tistem času opravljale nadzor potniškega prometa preko državne meje, določene naloge s področja varovanja z ustavo določenega reda, naloge s področja uresničevanja družbene samozaščite in druge naloge (Čas in Gorenak, 1993).

Po spremembi družbenopolitičnega sistema in osamosvojitvi Slovenije³ je na začetku devetdesetih let 20. stoletja za policijo, vanjo se je milica preimenovala na začetku leta 1992 (Zakon o spremembah Zakona o notranjih zadevah, 1992), nastopil čas temeljite prenove organiziranosti, pa tudi poslanstva in nalog. To pa ni bilo tako preprosto, saj je prav za obdobje po letu 1990 značilna odsotnost zakonodaje, ki bi na novo urejala položaj in delovanje policije. Vse do leta 1998 je namreč veljal kar osemnajst let star Zakon o notranjih zadevah (1980), ki pa v mnogih delih ni bil več uporaben, kar je predstavljalo eno pomembnejših ovir za hitreje procese reorganizacije policije po letu 1990. Težave so povzročale tudi razlike v statusu policijskih postaj s splošnim delovnim področjem in policijskih postaj s posebnim delovnim področjem (na primer prometna policija, letalska policija ...). Te težave so bile pred letom 1992 še bistveno večje, saj so skupščine občin po materialni plati v celoti skrbele za delovanje policijskih postaj s splošnim delovnim področjem, policijske postaje s posebnim delovnim področjem pa so bile financirane iz republiškega proračuna. To je povzročalo pomembne razlike v materialni in tehnični opremljenosti, saj so finančno močnejše občine te potrebe veliko hitreje in bolje zadovoljevale kot finančno šibkejšje občine. Na osnovi vseh teh spoznanj, ki izhajajo iz temeljitih analiz dela policije na lokalni ravni, je policija svojo organiziranost na tem nivoju v prvih mesecih leta 1996 v celoti spremenila. Temeljna varnostna ali osnovna geografska celota dotedanje policijske organiziranosti je bil varnostni okoliš, ki so ga preimenovali v policijski okoliš. Policijski okoliš je zaokrožena geografska in hkrati varnostna celota, saj se pogosto pokriva s sedanjo lokalno skupnostjo – občino, kar še posebej velja

---

³ Milica oziroma policija v obdobju družbenopolitičnih sprememb (pozna osemdeseta in zgodnja devetdeseta leta) ni igrala zaviralne vloge, kot je bil slučaj v nekaterih državah, narodno-zaščitniško in državotvorno držo pa je potrdila v času osamosvajanja, še posebej v osamosvojitveni vojni 1991.

za male občine. V tem obdobju je bilo ukinjenih veliko nekdanjih policijskih oddelkov – ki so bili spremenjeni v policijske pisarne kot metoda dela policije v lokalni skupnosti. Policijske postaje po 1996 niso bile več vezane na območje občine in so postale območne organizacijske enote policije za neposredno opravljanje nalog policije na določenem območju ali za določeno področje dela (Zakon o policiji, 1998). S tem je bil izenačen status policijskih postaj s splošnim in posebnim delovnim področjem. Policijske postaje so bile vzpostavljene tam, kjer so to zahtevali varnostni, geografski in drugi kriteriji. Poleg policijskih postaj s splošnim delovnim področjem in policijskih postaj s posebnim delovnim področjem so novost predstavljale policijske postaje s kombiniranim področjem dela.

Tudi na regionalni ravni, to je na ravni nekdanjih uprav za notranje zadeve, danes policijskih uprav, je policija v omenjenem obdobju spreminjala svojo organizacijo. Če je bila na lokalni ravni vezana na spreminjajočo se zakonodajo in na odsotnost novega zakona, je bilo na regionalni ravni nekoliko drugače. Razen nekdanjega naziva, torej naziva uprava za notranje zadeve in števila uprav za notranje zadeve, kar je bilo določeno z zakonom, je policija lahko spreminjala notranjo organizacijsko strukturo nekdanje uprave za notranje zadeve, kolikor je hotela. Načelniki uprav za notranje zadeve so bili praktično do leta 1990 izključno politično imenovani, ker je pomenilo, da ta funkcija v praksi ni bila dostopna zaposlenim v policiji. Gledano skozi zakonodajo pa naj bi bil načelnik uprave za notranje zadeve strokovni in delovni vodja uprave za notranje zadeve. Dejansko se je funkcija načelnika uprave za notranje zadeve v celoti zreducirala na sodelovanje s političnimi institucijami in občinami. To so omogočili interni akti policije, ki so v praksi obšli zakonska določila, in so pooblastila za vodenje posameznih notranjih organizacijskih enot uprave za notranje zadeve prenesli zlasti na načelnika inšpektorata policije in na načelnika oddelka za zatiranje kriminalitete. Leta 1993 je bila določena nova organizacija tedanjih uprav za notranje zadeve, ki naj bi zlasti načelniku uprave za notranje zadeve omogočila, da je postal v celoti vodja uprave za notranje zadeve, ne samo v delovnopravnem, temveč tudi v strokovnem smislu. Uprave za notranje zadeve so se v letu 1999 preimenovalе v policijske uprave, načelniki uprav za notranje zadeve pa so postali direktorji policijskih uprav. Policijska uprava je bila v skladu z Zakonom o policiji (1998) definirana kot območna organizacijska enota policije na določenem območju države. Tudi Zakon o organiziranosti in delu v policiji (2013) na tem področju ni prinesel bistvenih sprememb.

Na državni ravni, torej na ravni notranjega ministrstva, je prišlo po letu 1990 do zelo velikega števila organizacijskih sprememb. Do 1993 je mogoče o notranjem ministrstvu govoriti kot o ministrstvu, pristojnem za policijo. Znotraj notranjega ministrstva so se opravljale pretežno le državno-varnostne in javno-varnostne naloge. Številni spremenjeni zakoni pa so v času od 1992 do 1995 močno posegli tudi v delovanje notranjega ministrstva tako, da po letu 1995 nikakor ni mogoče več govoriti o notranjem ministrstvu samo z vidika javnovarnostnih oziroma policijskih nalog. Najprej je treba opozoriti, da je na začetku 1993 prišlo do izločitve dotedanje Službe državne varnosti iz notranjega ministrstva. Takrat je nastala samostojna vladna služba – Varnostno informativna služba, ki se je

kasneje preimenovala v Slovensko obveščevalno varnostno agencijo – SOVA. Pravni temelj njenega delovanja je bil vse do leta 1999, ko je dobila svoj zakon, Zakon o notranjih zadevah (1980). Z izločitvijo takratne službe državne varnosti iz notranjega ministrstva so v okviru slednjega ostale le še javno-varnostne naloge. Seveda ne gre samo za policijske naloge, temveč je v tistem obdobju šlo tudi za upravne naloge notranjega ministrstva. Vse bolj je postajalo aktualno vprašanje, ali naj naloge s področja upravnih notranjih zadev postanejo del nalog policije, ali naj ostanejo kot samostojen segment. Spremenjena zakonodaja s področja državne uprave in na novo nastala zakonodaja s področja lokalne samouprave je odgovorila tudi na to vprašanje. Upravne notranje zadeve so vsaj na prvi stopnji postale del upravnih enot, ki so bile ustanovljene na območju nekdanjih občin, v okviru notranjega ministrstva pa so ostale praktično v enakem obsegu in na enaki ravni. Vendar pa upravne notranje zadeve nikoli niso postale del policijskih nalog. Naslednja pomembna sprememba je prenos področja sistema in delovanja državne uprave iz pravosodnega v notranje ministrstvo. Tako vsaj od leta 1995 nikakor ne moremo več enačiti notranjega s policijskim ministrstvom, to še posebej velja za čas po sprejetju Zakona o policiji (1998), ki je slednjo definiral kot organ v sestavi notranjega ministrstva.

Po najnovejši spremembi zakonodaje v letu 2013 policija ostaja organ v sestavi Ministrstva za notranje zadeve RS. To pomeni v zakonskem smislu njeno večjo samostojnost znotraj ministrstva, saj deluje v okviru zakonodaje kot samostojen subjekt. Ta položaj ji daje veliko večjo stopnjo avtonomnosti in neodvisnosti od dnevne politike in pogostih menjav ministrov kot politikov. Policijo vodi generalni direktor policije, ki mu ob menjavi ministra ni treba ponuditi svojega odstopa, temveč z delom nadaljuje. Generalni direktor je za svoje delo odgovoren ministru, na predlog ministra pa ga imenuje in razrešuje Vlada Republike Slovenije. Na enak način se imenuje in razrešuje tudi namestnika generalnega direktorja policije. Policija, kot organ v sestavi ministrstva, je še vedno organizirana trinivojsko, in sicer kot Generalna policijska uprava, ki deluje na državnem nivoju, policijske uprave, ki delujejo na regionalnem nivoju, ter policijske postaje, ki delujejo na lokalnem nivoju (Zakon o organiziranosti in delu v policiji, 2013).

Območna policijska postaja je organizacijska enota policije, ustanovljena za neposredno opravljanje nalog policije na določenem območju policijske uprave. Njihovo območje in sedež določi minister za notranje zadeve na predlog generalnega direktorja policije. Območja policijskih postaj morajo biti usklajena z mejami občin tako, da ena policijska postaja izvaja naloge policije na celotnem območju ene ali več občin, ali pa tako, da na območju ene mestne občine izvaja naloge policije več policijskih postaj. Območna policijska postaja izvaja naloge v skladu z letnim načrtom dela, ki ga sprejme komandir območne policijske postaje. Letni načrt dela mora biti izdelan na podlagi ciljev generalne policijske uprave in policijske uprave, v katere območje sodi. Območna policijska postaja pred pripravo letnega načrta dela pozove občine, na območju katerih izvaja naloge, da podajo predloge prioriternih nalog pri zagotavljanju varnosti. Te predloge območna policijska postaja preuči in jih po oceni vključi v letni načrt. Komandir območne policijske postaje po potrebi občinski svet obvešča o varnostnih razmerah na območju občine, pri čemer ne sme poročati o konkretnih zadevah, o katerih poteka predkazenski ali prekrškovni postopek.

Lahko povzamemo, da je slovenska policija v zadnjih stopetdesetih letih doživela veliko organizacijskih pa tudi funkcijskih sprememb. Od organizacije, katere temeljna naloga je bilo vzdrževanje reda in miru (orožništvo), je postala narodno-zaščitna institucija (narodna zaščita in narodna milica), prešla obdobje politično-determinirane institucije vsenarodne kontrole (milica) ter se s prilagoditvijo spremenjenim družbenopolitičnim razmeram konec osemdesetih in v devetdesetih letih počasi preoblikovala v demokratično in profesionalno policijsko organizacijo zahodnega tipa. Vendar se s tem transformacije policije ne končajo. Lobnikar, Sotlar in Meško (2013) ugotavljajo, da delovanje policije v Evropi z vidika organiziranosti počasi dobiva skupne značilnosti; demokratizacija policijske dejavnosti je osnovni moto v vseh državah tega območja, iskanja virov odgovornosti in legitimnosti, vezanih na prebivalce, pa visoko na agendi vseh policijskih vodstev. Dejstvo je namreč, da se mora tudi slovenska policija v zadnjem desetletju soočiti z dejstvom, da na področju policijske dejavnosti nima več monopola. Pluralizacija institucij formalnega nadzorstva je na področje policijske dejavnosti prinesla konkurenco, kjer se morajo posamezne policijske organizacije vedno znova dokazovati in opravičevati svoj obstoj. Pluralizacija je tako prvi trend, ki se je začel v preteklih desetletjih in bo tako zaradi političnih kot ekonomskih razlogov pomemben dejavnik tudi v prihodnje. Avtorji (Lobnikar et al., 2013) ugotavljajo, da se odgovor državnih policij na trende pluralizacije policijske dejavnosti kaže v krepitvi profesionalizacije policijske dejavnosti, ki jo spremlja akademizacija policijskega dela. To je še posebej značilno za Slovenijo, ki je 2013 zvišala izobrazbeni nivo za osnovno policijsko delo na višješolsko raven ter v zadnjih dveh desetletjih močno okrepila raziskovalno dejavnost na področju policijskega dela, kar spreminja delo policistov v na znanju utemeljeno dejavnost. Razvoj znanosti ali vsaj ved o policijski dejavnosti, podprtih z raziskovalno dejavnostjo, ter višanje akademskih zahtev v procesu policijskega izobraževanja so najbolj značilni izrazi prizadevanj državne policije po višji stopnji profesionalizacije policijskega poklica. Z vidika organiziranosti je policija v Sloveniji, tako kot policije v Evropi, postavljena pred dvojni izziv – uspešno je treba sodelovati v mednarodnem okolju, saj se je le tako mogoče uspešno kosati s kriminaliteto, ki ne pozna meja ali pa zahteva za preiskovanje specifična znanja, hkrati pa je treba veliko sil usmeriti v delo v lokalnem okolju, saj so prebivalci z vidika zelenih rezultatov policijske dejavnosti vedno bolj zahtevni. Lobnikar in sodelavci (2013) ta proces poimenujejo glocalizacija policijske dejavnosti, ki izhaja iz vpetosti tako v lokalno okolje kot v mednarodno sodelovanje. Iskanje ravnotežja med zahtevami in pričakovanji lokalnih skupnosti za zagotavljanje varnosti ter potrebami vpetosti v nadnacionalne varnostne procese predstavlja pomemben izziv tako za policijo v Sloveniji kot za vse ostale policijske organizacije v Srednji in Vzhodni Evropi.

3.2 Redarstvo

Organiziranje in zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti je strateška naloga in sestavni del sistema zagotavljanja notranje varnosti. Zato smo v zadnjih desetletjih priča prenosa pooblastil iz ravni državne uprave na lokalno skupnost tudi na

področju zagotavljanja varnosti. Zakon o organiziranosti in delu v policiji (2013) v večji meri, kot v preteklosti, poudarja pomen sodelovanja državne policije z lokalnimi skupnostmi. Zakon namreč določa, da policijske uprave in območne policijske postaje v okviru svojih pristojnosti sodelujejo z organi samoupravnih lokalnih skupnosti na področjih, ki se nanašajo na izboljšanje varnosti v samoupravni lokalni skupnosti. Pri tem sodelujejo tudi z drugimi organi in posamezniki, katerih dejavnost je usmerjena k zagotavljanju večje varnosti ter jim v okviru svojih pristojnosti in možnosti nudijo pomoč. Lokalne oblasti so tako po začetku veljavnosti Zakona o občinskem redarstvu (2006) v veliko večji meri postale aktiven partner državnim organom in institucijam civilne družbe, ki v lokalni skupnosti delujejo na področju javne varnosti, javnega reda in miru.

Vendar pa se zgodba občinskega redarstva ni začela leta 2006. Že ustavne spremembe v letih 1963 in 1974 so na novo opredelile vloge občin, kar je bila podlaga k spremembam občinskih statutom. Na podlagi omenjenih sprememb je v tem obdobju mesto Ljubljana honorarno zaposlilo prvega komunalnega redarja. Zakon o notranjih zadevah (1980) je prinesel novost in razširil naloge komunalnih redarjev (Čelik, 2005). Sodja (2008) ugotavlja, da je bila vloga takratnih komunalnih redarjev predvsem skrb za komunalno urejenost krajev in naselij v občini, sčasoma pa se je pokazala tudi potreba po nadzoru mirujočega prometa (Jeršin, 2008). V okviru sistema splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite je bila 1976 vzpostavljena narodna zaščita, ki je v krajevnih skupnostih in delovnih organizacijah skrbela za varovanje pogojev dela, družbeno lastnino in objekte skupnega pomena, za varovanje reda in zagotavljanje varnega in mirnega življenja (Čelik, 2005).

Leta 1980 so občine dobile zakonsko možnost, da občinska skupščina ustanovi organ za nadzor nad izvajanjem predpisov o javnem redu in miru, parkiranju motornih vozil in komunalni urejenosti. Pravice, dolžnosti in obveznosti teh delavcev je lahko določil odlok občinske skupščine, hkrati pa je bila občinski skupščini podeljena pravica, da postaji milice (današnji postaji policije) s splošnim delovnim področjem daje smernice in napotke za opravljanje njenih nalog, pomembnih za varnost v občini (Čelik, 2005).

Med začetki organiziranosti in sedanjega delovanja občinskega redarstva v Sloveniji je treba omeniti sprejetje Zakona o lokalni samoupravi (2007), ki je občini med izvirne naloge določil tudi samostojno organiziranje in upravljanje komunalno-redarskih dejavnosti kot naloge lokalno-javnega pomena. Nastalo je novo obdobje delovanja komunalno redarske službe. Zakon je določil pogoje za ustanovitev in izvajanje občinskega redarstva za zagotavljanje javnega reda in miru ter varnosti v lokalnem cestnem prometu. Leta 1998 je bil sprejet Zakon o varnosti cestnega prometa (1998), ki je preimenoval komunalne redarje v občinske redarje in jim podelil pristojnosti nadzora nad ustavljenimi in parkiranimi vozili. Jasno je opredelil tudi naloge občin na področju prometa, ki so po novem postale odgovorne za nemoten in varen promet na občinskih cestah, vendar so lahko občinski redarji ukrepali samo na območjih mirujočega prometa. Opisano je leta 2004 poskušal odpraviti dopolnjen in spremenjen Zakon o varnosti cestnega prometa (2004), ki je občinskim redarjem določil tudi nalogo nadzora nad udeleženci cestnega prometa, ni pa uredil urejanja prometa v območjih umirjenega

prometa in območjih za pešce. To nejasnost je odpravil Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varnosti cestnega prometa (2008). Z uveljavitvijo Zakona o pravilih cestnega prometa (2013) se je nabor pooblastil občinskih redarstev povečal. Občinski redarji tako lahko izvajajo nadzor na vseh cestah v naselju, na občinskih zunaj naselja in nekategoriziranih cestah zunaj naselja, ki se uporabljajo za javni cestni promet.

Sodja (2008) pravi, da je zaradi različnih interesov in pogledov na delovanje redarjev v posameznih na novo nastalih občinah prišlo do porajanja zamisli o razdružitvah prejšnjih komunalnih redarskih služb, saj je prihajalo do različnih interesov med občinami. Nekatere občine so posvečale pozornost problemom z odpadki, plakatiranjem, urejenosti kraja, pa skoraj nič nadzoru mirujočega prometa, druge so nadzirale samo odvajanje turistične takse in podobno. Zaradi tega je prišlo do razdruževanja prejšnjih komunalnih redarskih služb (Jeršin, 2008). Zakon o občinskem redarstvu (2006) predstavlja pomembno prelomnico z vidika pomena in vloge občinskega redarstva v slovenskem prostoru, saj določa obvezno opravljanje nalog občinskega redarstva, s tem da opredeljuje ustanavljanje mestnih redarskih služb na nivoju mestnih občin in možnost oblikovanja medobčinskega redarstva, ki ga ustanovijo dve ali več občin skupaj z odlokom. Lahko pa občina ne ustanovi občinskega redarstva ali medobčinskega redarstva, z odlokom o organizaciji in delovnem področju občinske uprave pa določi, da naloge občinskega redarstva opravlja občinski redar ali občinska redarka. Občinsko redarstvo tako skrbi za javno varnost in javni red na območju občine v skladu z občinskim programom varnosti, načrtom, ki mora vsebovati tudi delovanje občinskih redarjev. Z uveljavitvijo Zakona o občinskem redarstvu (2006) je policija dobila partnerja pri zagotavljanju javne varnosti oziroma javnega reda in miru. Delovno področje in naloge občinskega redarstva določa zakon ali na podlagi zakona izdan občinski predpis. Občinsko redarstvo skrbi za javno varnost in javni red na območju občine in je pristojno nadzorovati varen in neoviran cestni promet v naseljih, varovati ceste in okolje v naseljih in na občinskih cestah zunaj naselij, skrbeti za varnost na občinskih javnih poteh, rekreacijskih in drugih površinah, varovati javno premoženje, naravno in kulturno dediščino ter vzdrževati javni red in mir (Zakon o občinskem redarstvu, 2006). Zakon o varstvu javnega reda in miru (2006) pooblašča občinska redarstva za nadzor nad določenimi kršitvami, ki jih lahko označimo za bagatelne, te pa so nespodobno vedenje, beračenje na javnem kraju, uporaba nevarnih predmetov, poškodovanje uradnega napisa, oznake ali odločbe, pisanja po objektih, vandalizem, kampiranje, uporaba živali, in neupoštevanje zakonitega ukrepanja uradnih oseb.

Da bi občinski redarji lahko izvajali prej opisane naloge, imajo tudi pooblastila. Ta so opozorilo, ustna odredba, ugotavljanje istovetnosti, varnostni pregled osebe, zaseg predmetov, zadržanje storilca prekrška ali kaznivega dejanja, uporaba fizične sile, uporaba sredstev za vezanje in vklepanje in uporaba plinskega razpršilca (Zakon o občinskih redarstvih, 2006). Zakon o občinskih redarstvih (2006) v primerjavi s prejšnjo zakonodajo, ki je urejala področje delovanja redarstev, širi pristojnosti in pooblastila redarjev. Z zakonom so redarji pridobili nova pooblastila, kot so varnostni pregled, zaseg predmetov, zadržanje storilca kaznivega dejanja do prihoda policije ter uporaba prisilnih sredstev v

primeru, ko je občinski redar napaden. Če z Zakonom o občinskem redarstvu (2006) ni drugače določeno, se za izvajanje pooblastil opozorila, varnostnega pregleda, zasega predmetov in uporabe prisilnih sredstev smiselno uporabljajo določila predpisov, ki urejajo uporabo le teh ukrepov za policiste. Pri primerjavah na področju pristojnosti in pooblastil med policisti in občinskimi redarji je treba vedeti, da so policisti delavci državnega organa policije, ki deluje kot organ v sestavi Ministrstva za notranje zadeve, kar pomeni, da so povsod po Sloveniji na podlagi ustave, zakonskih in podzakonskih predpisov vsem prebivalcem dolžni nuditi enake varnostne storitve, njihova primarna pooblastila pa določa Zakonu o nalogah in pooblastilih policije (2013). Občinski redarji pa so uradniki, zaposleni na občinah ali medobčinskimi organi, njihove pristojnosti in naloge prav tako določajo zakonski in podzakonski predpisi, poleg teh pa tudi občinski predpisi (statut občine, programi varnosti in občinski odloki).

Glede na navedene pristojnosti, ki jih določata Zakon o varstvu javnega reda in miru (2006) ter Zakon o občinskem redarstvu (2006), lahko vidimo, da gre razvoj v smeri širjenja pristojnosti občinskih redarstev in pooblastil občinskih redarjev in redark. Ob tem je treba poudariti, da njihova pooblastila niso enaka, pač pa podobna policijskim pooblastilom, prilagojena nalogam na področju prometa in nalogam varovanja javnega reda v lokalni skupnosti in obravnavi prekrškov zoper javni red. Prav tako je odveč bojazen, da policija izgublja del svojih pristojnosti, saj potekajo dejansko vzporedno, bližje resnici je ugotovitev, da bo policija na področju »bagatelne« kriminalitete zaradi preobremenjenosti z drugim delom »dvignila« roke. Slovenske lokalne skupnosti ugotavljajo in hkrati opozarjajo, da bi že sama prisotnost uniformirane osebe nemalokrat delovala preventivno, zato lahko delo občinskih redarjev pomembno dopolnjuje delo policije (Dvojmoč, 2007).

Redarstva so policijska institucija, ki so po svoji funkciji našla prostor med državno policijo na eni ter zasebnim varstvom na drugi strani. So institucija za zagotavljanje varnosti v lokalnem okolju in s svojimi pristojnostmi na področju javnega reda in miru ter prometa pomembno vplivajo na višjo stopnjo varnosti prebivalcev. Vendar tako kot za policijo tudi za redarstva velja, da se soočajo z vedno več izzivi. Prvi takšen izziv je vezan na vseevropski trend zagotavljanja varnosti v urbanih okoljih (Meško, Sotlar in Tominc, 2014), znotraj katerega spada tudi razprava o tem, ali bi bilo smiselno občinska redarstva (predvsem redarstvo v glavnem mestu Ljubljana) preoblikovati v mestno policijo in mu znotraj zakona o glavnem mestu določiti posebno vlogo za svoj razvoj in zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti. Naslednji izziv izvira tudi iz primerjave poklica občinskega redarja z ostalimi poklici na področju zagotavljanja varnosti, predvsem s poklicem policista. Gre za vprašanje načina in količine usposabljanja za poklic redarja, pa tudi za vprašanje primerljivosti plačila. Poleg usposabljanja za poklic redarja je način izvrševanja nadzora treba v prihodnje na novo premisliti. Če je pritožbeni postopek nad delom policije izredno dobro dodelan v novi policijski zakonodaji, pa je za nadzor nad delom redarjev pristojen župan, kar lahko pri ljudeh ustvarja občutek o pristranskosti in možnosti političnih zlorab.

Pomemben izziv predstavlja tudi sodelovanje med državno policijo v lokalnem okolju (policisti z območnih policijskih postaj) in redarji pri zagotavljanju

skupnega cilja: skrbeti za varnost ljudi. Cilj je, da redarji in policisti razvijejo konstruktivne odnose sodelovanja in ne tekmovanja, pri čemer je med policisti in redarji potrebno okrepiti raven medsebojnega zaupanja (Dvojmoč, 2013). To bi bilo mogoče na primer z izvajanjem skupnih programov usposabljanja in izpopolnjevanja. Če smo ugotovili, da je trend državne policije višja stopnja profesionalizacije policijskega poklica, moramo v prihodnje enake standarde postaviti tudi za občinske redarje. Le večja profesionalizacija njihovega dela bo pripomogla k temu, da bo država na občinska redarstva prenašala nove naloge in da bodo policisti pogosteje sodelovali z občinskimi redarji.

Samo vzpostavljanje občinskih redarstev, njihove nove pristojnosti, dolžnosti in pooblastila, ki jih prinaša nova zakonodaja, diverzificira organe, ki zagotavljajo varnost prebivalcem. Po drugi strani pa vsaka sprememba na tem področju ustvarja več nadzorovanja.

3.3 Zasebno varovanje

Če lahko individualno varnost opredelimo za tisto varnost, ki se nanaša na posameznika oziroma jo v sodobnih družbah posamezniku zagotavlja država, potem lahko ugotovimo, da individualne varnosti ni mogoče enačiti z zasebno varnostjo, ki je prav tako praviloma vezana na posameznika. Z zasebno varnostjo razumemo tisto stanje, potrebo, hotenje in občutje, ki ga dosegamo z dodatnim varstvom, zasebnim varstvom, ki dopolnjuje varstvo, ki ga zagotavlja sodobna družba z nacionalnovarnostnim sistemom. Zasebno varstvo bi lahko označili kot nadstandardno varstvo, ki ga zagotavljajo predvsem zasebnovarnostne službe, detektivi in detektivske družbe. V vsakem primeru pa je zagotavljanje dodatne varnosti – zasebne varnosti smotrno predvsem takrat, ko je ekonomsko upravičeno, saj bi v nasprotnem primeru pomenilo razmetavanje denarja, če bi bilo zagotavljanje zasebne varnosti dražje od preprečene škode (Čas, 2005). Pri zasebni varnostni dejavnosti je treba opozoriti na pomemben element profesionalizacije: ker prebivalci veljajo za odjemalce uslug in storitev (potrošniki), je pomembno, da imajo izvajalci te dejavnosti znanje tudi o potrošnikovih potrebah. Usluge izvajalcev zasebne dejavnosti vedno sledijo interesom prizadetih strank, delovna uspešnost pa je merjena z uspešnim in učinkovitim doseganjem ciljev, in sicer tako, da s primernim upravljanjem aktivnosti dosežemo minimalizacijo stroškov ter maksimalizacijo rezultatov za naročnike in podjetje. Pomembno področje delovanja zasebne varnostne dejavnosti je legitimnost, ki jo lahko iščemo v pogodbeni naravi zasebne varnostne industrije. Na splošno lahko rečemo, da zasebna lastnina določa pomemben začetek družbene upravičenosti zasebne varnostne dejavnosti, saj ima vsakdo določen obseg pravic za zaščito svoje lastnine in samega sebe. Tako se ta oblika varovanja pojavlja na prostem trgu in je tudi potrošnikovo zadovoljstvo dovolj velik dokaz upravičenosti tovrstne dejavnosti (Dvojmoč, 2006). Pojav zasebnega varovanja je tako primer komercializacije področja zagotavljanja varnosti, glavni namen te dejavnosti pa je v zameno za plačilo preprečevati nastanek škodnega primera.

Zasebno varovanje je »varovanje ljudi in premoženja na varovanem območju v določenem objektu ali prostoru pred nezakonitimi dejanji, poškodovanjem ali

uničenjem z varnostnim osebjem ter sistemi tehničnega varovanja, ki se opravljata v oblikah, določenih s tem zakonom. Je gospodarska dejavnost, namenjena varovanju ljudi in premoženja, ki jo Slovenija ureja v javnem interesu z namenom varovanja javnega reda, javne varnosti, varstva naročnikov, tretjih oseb in varnostnega osebja, ki neposredno opravlja dejavnost« (Zakon o zasebnem varovanju, 2011). Zasebno varovanje je regulirana gospodarska dejavnost, ki nudi varnostne storitve povpraševalcem. Omejeno je na določeno območje (varovano območje) in na izvajanje storitev v zasebne namene. Zasebno-varnostni dejavnosti je država na podlagi zakonskih aktov dodelila nekatere dolžnosti, pravice in pooblastila, s katerimi lahko podjetja, ki so ponudniki varnostnih storitev, legitimno posegajo v človekove pravice in svoboščine v javnem interesu. Pri izvajanju svojih storitev zasebno-varnostna podjetja nastopajo kot nedržavni in nelokalni subjekt zagotavljanja zasebne varnosti.

Sotlar (2007) je opredelil nekaj teoretičnih pristopov pojasnjevanja vloge zasebnega varovanja v družbi, ki jih je združil v naslednje pristope: (a) pristope, ki v zasebnem varovanju vidijo predvsem instrument preprečevanja kriminalitete; (b) pristope, ki zasebno varovanje vidijo kot obliko privatizacije policijske dejavnosti in novo obliko družbenega nadzorstva; in (c) pristope, ki v zasebnem varovanju vidijo predvsem priložnost in način za zmanjševanje stroškov države za policijsko dejavnost.

Zasebno varovanje se je v zadnjih letih razvijalo zelo hitro in se celo začelo mednarodno povezovati. Začelo je prevzemati čedalje več in kompleksnejših nalog, tako da je njegov razvoj potekal tako v kvantitativnem kot kvalitativnem smislu. K temu je veliko prispeval tudi hiter razvoj raznovrstne tehnologije za varovanje in nadzorovanje, hitremu uvajanju le-tega pa so bili mnogokrat precej bolj naklonjeni v zasebnem sektorju kot v državnem (Sotlar, 2007). Toda glavni razlogi, da se je zasebno varovanje tako razširilo, da je do določene mere začelo prevzemati tudi klasične policijske naloge, tako rekoč privatizirati policijsko dejavnost in vstopati na področje javne varnosti, so bili vendarle globlji in predvsem strukturne narave. Poleg dejstva, da je policija očitno začela spreminjati prioritete pri svojem delu in vse bolj zapostavljala »nepolicijske« naloge, je opisan razvoj potekal predvsem zaradi globokih strukturnih družbenih sprememb praktično vse od konca druge svetovne vojne dalje. Najprej sta hitra gospodarska rast in s tem povezan vsesplošen razvoj pripeljala do novih (in še posebej bolj disperziranih) oblik lastništva. Policija, ki sčasoma ni bila več sposobna več varovati in zavarovati »vse in vsakogar«, saj se ni povečevalo samo blagostanje, ampak tudi kriminaliteta, je bila prisiljena pri svojem delu postaviti določene prioritete, katerih izvrševanje naj bi predvsem omogočalo preprečevanje kriminalitete, kljub temu, da je bilo kar nekaj »nepravil policijskih opravil«, ki jih danes uvrščamo v primarno (in tudi situacijsko) prevencijo, odstopljeno zasebnemu varovanju. Policije tako na primer ni več (toliko) zanimalo varovanje parkirišč, poslovnih stavb, javnih prireditev, mirujočega prometa in podobno, s tem pa je bil ustvarjen prostor tudi za nastop zasebnovarnostnih podjetij (De Waard, 1999). Zasebno varovanje je »domovinsko pravico« dobilo tudi zaradi dveh procesov, prvi je strukturne, drugi političnoekonomske narave. Z zmanjševanjem družbene kohezivnosti, uveljavljanjem liberalizma in individualizma na malodane vseh področjih

družbenega življenja ter posledično zmanjševanjem socialno-nadzorne vloge tradicionalnih institucij, kot so cerkev, šola, soseska in družina, kar je vodilo v težji nadzor določenih družbenih skupin, je določeno vlogo ob policiji pridobilo tudi zasebno varovanje kot nova oblika družbenega nadzorstva (Sotlar, 2007). Po drugi strani so bili političnoekonomski razlogi tisti, ki so vodili posamezne vlade, ki so iskale učinkovitejše in cenejše načine zagotavljanja varnosti in zaščite, do (politične) odločitve, da tudi na tako občutljivem področju omejijo državni monopol, povabijo zasebna varnostna podjetja, povečajo konkurenčnost in na nek način celo začnejo državno-zasebno partnerstvo za zagotavljanje varnosti (Sotlar, 2007).

Zagovorniki prenosa določenih nalog in pooblastil s policije na zasebno varnostna podjetja kot enega izmed najmočnejših argumentov izpostavljajo pozitivne finančne učinke v državnem proračunu. Pečar (2001) tako na primer omenja teorije o fiskalnem pritisku, ekonomsko teorijo o zasebnem varovanju in druge, ki vse po vrsti poudarjajo upadanje zmogljivosti države zaradi vse večjih stroškov za policijo, hkrati pa liberalizacijo in demokratizacijo družbenega in ekonomskega življenja, ki že po naravi stvari morata dopuščati zasebni pobudi ustrezen (pravni) prostor in gospodarsko pobudo tudi na področju varnosti. Gre za ravnanje države, ki v želji po omejevanju naraščanja stroškov za policijo raje dopusti zasebno varnostnim podjetjem, da si odrežejo večji kos pogače, zato tudi dovoli določeno stopnjo privatizacije nekaterih manj pomembnih policijskih nalog. Država se na tak način izogne tudi (pretiranim) stroškom in obremenitvam, ki nastanejo zaradi potrebe po varovanju npr. določenih podjetij in prireditelj, ki so izrazito dobičkonosno naravnane in zaradi varovanja katerih je morala policija še do včeraj izdvajati velik del svojih kadrovskih in materialnih kapacitet, medtem ko pravega računa naročniku storitev nikdar ni mogla v popolnosti izstaviti. V tem primeru z vidika racionalizacije stroškov zdaj velja logika, da tisti, ki z določeno dejavnostjo, ki lahko predstavlja tudi določeno stopnjo varnostnega tveganja (npr. zaradi velikega števila ljudi na prireditvi ali zaradi specifične dejavnosti, kjer obstaja povečano varnostno tveganje), največ zasluži, tudi prevzame odgovornost za varnost, vključno s stroški. Policija mu je tu lahko sicer v pomoč, ker je še vedno odgovorna za javno varnost in preganjanje kriminalitete, toda organizator dejavnosti prevzema nase večji del odgovornosti za varnost, ob tem da ima vse možnosti za ustrezen denar (vračuna ga lahko v svoje stroške, ki jih plača končni potrošnik) najeti strokovno pomoč v obliki zasebno varnostnega podjetja. V tem smislu je mogoče zasebno varnostne usluge razumeti tudi kot enega izmed možnih načinov upravljanja s tveganji, torej kot nekaj, kar lahko njihovem uporabniku (dodatno) zavaruje dobiček, ker odvrta nevarnosti ali vsaj zmanjšuje neposredno škodo, če že odvrta samo ni bilo uspešno (Sotlar, 2007).

Zasebno varovanje v Sloveniji se je uradno začelo z letom 1994, ko smo v Sloveniji dobili Zakon o zasebnem varovanju in obveznem organiziranju službe varovanja (1994). Pri tem ne smemo zanemariti dejstva, da se je razvoj na področju zasebnega varovanja začel na našem ozemlju že prej, ampak v drugi obliki in v drugih dimenzijah. Tako sta bila med letoma 1976 in 1989 sprejeta Zakon o združenem delu in Zakon o podjetjih. V obdobju veljave teh dveh zakonov je pri

nas že delovalo varnostno podjetje SOZD⁴ Varnost Ljubljana, ki je združevalo 13 TOZD-ov⁵ po celi Sloveniji (npr. Varnost Moste, Varnost Maribor, Varnost Kranj, Varnost Koper itd.). Leta 1989 so se začela ustanavljati prva zasebnovarnostna podjetja sodobnega tipa. Ta proces je potekal dvotirno. Po eni strani je prišlo do ukinitve SOZD-a Varnost Ljubljana in preoblikovanja njegovih TOZD-ov (pod istimi ali spremenjenimi imeni) v samostojne delniške družbe. Po drugi strani pa so začele rasti družbe z omejeno odgovornostjo, ki niso bile dedinje prejšnjega sistema (npr. Enigma d. o. o., Samo d. o. o., Egida d. o. o.) (Čas, 1999). Po letu 1990 in prvih demokratičnih volitvah, ki so vodile v spremembo družbenopolitičnega sistema, s procesom denacionalizacije in privatizacije, so začeli »novi« lastniki nekdanje družbene lastnine ponovno odkrivati pomen varovanja svoje lastnine. Ena izmed opcij je bila tudi najem zasebnovarnostnih služb, kar je pomenilo, da se je ta dejavnost ne samo »prijela«, ampak da je začelo število zasebnovarnostnih služb skokovito naraščati in v prvi polovici 90-ih let že doseglo število 150, v drugi polovici 90-ih pa se povečalo še za približno 50 podjetij (Čas, 1999). Država je kaj kmalu uvidela, da bo treba zasebno varnostno dejavnost urediti s posebnim zakonom, pri čemer se je odločila, da področje zasebnega varstva uredi z dvema ločenima zakonoma – o zasebnem varovanju in o detektivski dejavnosti. Leta 1994 sta bila tako sprejeta Zakon o zasebnem varovanju in o obveznem organiziranju službe varovanja (1994) in Zakon o detektivski dejavnosti (1994). Zasebno varovanje je sčasoma postalo akter na varnostnem tržišču, Zbornica RS za zasebno varovanje pa primer organiziranih interesov na področju oblikovanja varnostne politike, skupaj z Ministrstvom za notranje zadeve in najmočnejšimi zasebnovarnostnimi podjetji (Sotlar, 2001). Po približno desetih letih hitrega razvoja je zasebno varovanje doseglo enega izmed svojih največjih uspehov. Leta 2001 je namreč bilo omenjeno celo v temeljnem doktrinarnem dokumentu s področja nacionalne varnosti – Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (2010). V drugi polovici 90-ih let 20. stoletja je število podjetij, registriranih za opravljanje zasebnovarnostne dejavnosti, za kratek čas celo presegllo 200, a se je po nekaterih prevzemih in združevanju podjetij v letu 2003 število podjetij zmanjšalo na okrog 160 (Sotlar, 2007). Leta 2011 je bil sprejet nov Zakon o zasebnem varovanju (2011), ki je v veljavi še danes in je prinesel številne spremembe in novele v primerjavi z zakonom iz leta 2003.

V Zakonu o zasebnem varovanju (2011) je opredeljenih osem oblik varovanja in vse zahtevajo licence, ki jih podeljuje Ministrstvo za notranje zadeve RS:

- varovanje ljudi in premoženja;
- varovanje oseb;
- prevoz in varovanje gotovine ter drugih vrednostnih pošiljk;
- varovanje javnih zbiranj;
- varovanje prireditev v gostinskih lokalih;
- upravljanje z varnostno-nadzornim centrom;
- načrtovanje sistemov tehničnega varovanja;
- izvajanje sistemov tehničnega varovanja.

---

4 SOZD – sestavljena organizacija združenega dela.

5 TOZD – temeljna organizacija združenega dela.

Pod pogoji, ki jih določa zakon,⁶ lahko zasebni varnostniki uporabijo naslednje ukrepe:

- opozorilo;
- ustna odredba;
- ugotavljanje istovetnosti;
- površinski pregled;
- preprečitev vstopa oziroma izstopa z varovanega območja;
- zadržanje osebe;
- uporaba fizične sile;
- uporaba sredstev za vklepanje in vezanje
- uporaba drugih sredstev – plinski razpršilec, službeni pes, orožje.

Ugotovimo lahko, da je celotni razvoj zasebnega varstva šel v smeri močne regulacije, kar predstavlja po eni strani prednost, po drugi pa oviro razvoju samega zasebnega varovanja v Republiki Sloveniji. Krovni nadzor nad področjem izvaja Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve, in sicer preko preverjanja izvajanja materialnih predpisov.⁷ Glede na pomembnost področja je nujno potreben razmislek o samostojnosti področja znotraj upravne veje državne organizacije, in sicer organizirane kot Direktorata za nedržavne oblike varstva, s sektorji za zasebno varovanje, detektivsko dejavnost, varnostno svetovanje, občinska redarstva, drugo, kar bi pripomoglo k prepoznavnosti in tudi nadzoru nad zasebnim varovanjem ter tudi nadzorniki, kajti resno se nam postavlja vprašanje, kdo nadzira nadzorovalce.

3.4 Druge pomembne institucije pluralne policijske dejavnosti v Sloveniji

Prva takšna institucija, ki kot »nepolicijska« policijska organizacija v zadnjih letih v Sloveniji pridobiva na pomenu, je carina, ki je od 1. avgusta 2014 skupaj z Davčno upravo Republike Slovenije združena v novo Finančno upravo Republike Slovenije. Uradne osebe⁸ imajo zaradi pristojnosti, ki izhajajo iz zakona (Zakon o finančni upravi, 2014) pomemben vpliv tudi na zagotavljanje notranje varnosti. Pri opravljanju svojih nalog, uporabljajo pooblastila, podobna policijskim (na primer ustavljanje prevoznih sredstev; zaseg listin, dokumentov, nosilcev zbirk podatkov in stvari; pregled naprav, blaga in drugih stvari), kar jih uvršča med »nepolicijske policijske organizacije«. Finančna uprava sama ali pa v sodelovanju s policijo prevzema zelo pomembno vlogo pri spremljanju, odkrivanju in

6 Pogoje določa Zakon o zasebnem varovanju (2011) v 45. členu, in sicer sme varnostnik pri opravljanju nalog zasebnega varovanja uporabiti navedene ukrepe, če so ogroženi življenje, osebna varnost, premoženje, če je kršen red ali javni red na varovanem območju.

7 Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve izvaja inšpekcijski nadzor nad izvrševanjem naslednjih zakonov: Zakon o zasebnem varovanju, Zakon o detektivski dejavnosti, Zakon o orožju, Zakon o eksplozivih in pirotehmičnih izdelkih, Zakon o tajnih podatkih, Zakon o varnosti na smučiščih, Uredba o izvajanju zaščitnih ukrepov na ladjah in pristaniščih (Ministrstvo za notranje zadeve RS, 2014b).

8 Po Zakonu o finančni upravi (2014) so uradne osebe Finančne uprave Republike Slovenije inšpektor, carinik, preiskovalec, kontrolor in izterjevalec.

preprečevanju kaznivih dejanj in prekrškov, povezanih s trgovino z drogami, orožjem, ljudmi, jedrskimi in drugimi snovmi, potrebnimi za izdelavo orožja za množično uničevanje.

Naslednji pomemben organ iz pluralne policijske družine so pravosodni policisti. Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij je sestavni del Ministrstva za pravosodje in je med drugim odgovorna za upravljanje in nadzor nad zapori in drugimi korekcijskimi institucijami v Sloveniji. Zagotavljanje varnosti v zavodih za prestajanje kazni zapora je eno od ključnih področij izvrševanja kazenskih sankcij, pri katerem imajo najvidnejšo vlogo pravosodni policisti. S spremembami Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij v letu 2008 (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij, 2008) je bilo uvedeno preimenovanje pooblaščenih uradnih oseb iz paznikov v delavce pravosodne varnostne policije – pravosodne policiste. Ne samo po imenu, pač pa tudi po nalogah in pooblastilih so pravosodni policisti podobni pripadnikom državne policije. Njihova pooblastila obsegajo, denimo, pravico do uporabe prisilnih sredstev zoper obsojence; osebni pregled obsojenca in osebni pregled obiskovalca zaprte osebe. Njihova osnovna naloga je skrb za varnost, red in disciplino v varovanih objektih, spremljanje varovanih oseb zunaj zavoda, nadzor in organizacija dela v delavnicah, skrb za poklicno in delovno usposabljanje obsojencev ter sodelovanje v izvajanju programov obravnave in nadzor obsojencev na zunanjih deloviščih (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, 2006).

Zadnji organ, ki ga želimo omeniti v okviru naše analize, so zasebni detektivski. Detektivska dejavnost je zbiranje, obdelava, posredovanje podatkov in informacij ter svetovanje na področju preprečevanja kaznivih ravnanj. Naštete aktivnosti za naročnikove potrebe opravlja detektiv, ki ima licenco in izpolnjuje pogoje, določene z Zakonom o detektivski dejavnosti (2011) (Ministrstvo za notranje zadeve RS, 2014a). Zasebna detektivska dejavnost se je razvijala sočasno z zasebnim varovanjem, vendar je mnogo manj razširjena. Detektivski opravljajo svojo dejavnost izključno na podlagi pisnega pooblastila, ki opisuje področje zbiranja informacij, namen zbiranja informacij in obseg pooblastila. Po Zakonu o detektivski dejavnosti (2011) detektiv lahko pridobiva informacije o zadevah, kot so pogošane ali skrite osebe, povzročitelji premoženjskih in nepremoženjskih škod, piscih in odpošiljateljih anonimnih pisanj, uspešnosti in poslovnosti poslovnih subjektov, zlorabah pravice do zadržanosti z dela zaradi bolezni ali poškodbe, kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo ter o njihovih storilcih in ostalih zadevah, ki so določene v 26. členu Zakona o detektivski dejavnosti (2011).

4 ZAKLJUČEK

Van der Vijver in Moor (2012) izpostavljata pet tem, ki že imajo in bodo imele tudi v bodoče pomembno vlogo pri teoretiziranju policijskega dela in pri policijskem delu samem: vpliv družbenega razvoja na policijsko delo, vpliv tehnološkega razvoja na policijsko delo, spremembe v razvoju policijskih organizacij, vprašanje pripravljenosti ljudi za sodelovanje s policijo in prilagajanje policijskih strategij potrebam družbe.

Med resnejšimi izzivi v praksi ostaja sodelovanje med različnimi akterji s področja zagotavljanja varnosti, še posebej med policisti in zasebnimi varnostniki

(Nalla, Johnson in Meško, 2009; Sotlar in Meško, 2009) pa tudi med policisti in redarji (Dvojmoč, 2013). Sodelovanje pri zagotavljanju varnosti na področju, kjer imamo različne deležnike, zahteva tudi od državne politike drugačen pristop. Poudarjanje zgolj ene organizacije (državne policije) ter zanemarjanje ostalih ne bo privedlo do pričakovanih rezultatov. Je pa to naloga nacionalne politike na področju varnosti, saj od posameznih akterjev ni pričakovati, da bi na področju koordinacije prevzeli pobudo sami, dejstvo pa je, da za to nimajo niti pravih pooblastil.

Naslednji izziv pred državno politiko je tudi poenotenje standardov na področju pooblastil, ki jih imajo pri izvajanju svojih nalog različni akterji pluralne policijske družine. Že pri samem poimenovanju prihaja do razlik; medtem ko pri državnih organih uporabljamo termin pooblastila, zakonodaja na drugih področjih uporablja bolj ali manj posrečene sopomenke (na primer ukrepi pri varnostnikih ali upravičenja – kar je dobesedni prevod besede pooblastila – pri detektivih). Pravni purizem na tem področju v samo materijo vnaša predvsem zmedo, kar pa je tudi razlog, da se pri pooblastilih različnih institucij pluralne policijske dejavnosti ne ukvarjamo s pomembnim izzivom – kako zagotoviti, da bodo pri različnih akterjih, ki pri svojem delu uporabljajo istovrstna pooblastila ali celo prisilna sredstva, veljali enotni standardi za uporabo in preverjanje zakonitosti te uporabe. Vse to pa je seveda povezano tudi s procesi usposabljanja, kjer bi morali doseči, da mora tisti, ki uporablja istovrsten ukrep/pooblastilo/upravičenje (ali kakorkoli to že imenujemo) imeti enake kompetence, ki izhajajo iz primerljivih načinov izobraževanja in usposabljanja.

Zadnji izziv izhaja iz vprašanja nadzora nad delovanjem analiziranih institucij. Slovenska policija je v zadnjem desetletju močno razvila mehanizme, ki državljanom omogočajo učinkovit pritožbeni postopek, kadar menijo, da so bile kršene kakšne njihove pravice ali pa niso bili zadovoljni s postopki. Prav tako je pri državni policiji zelo natančno določen postopek pri uporabi prisilnih sredstev. Če smo zapisali, da je treba poenotiti standarde za uporabo istovrstnih oziroma vsebinsko podobnih pooblastil, je treba harmonizirati tudi postopke nadzora nad uporabo teh pooblastil. Vse to pa pomeni, da je treba na sistemski ravni premisliti, ali je organizacija državne uprave še vedno primerna in zadosti učinkovita za strateško upravljanje pluralne policijske realnosti. Ne moremo se namreč znebiti vtisa, da na področju pluralne policijske dejavnosti realnost prehiteva togost državne administracije. Spremembe, skozi katero je šla policijska dejavnost, in smo jih prikazali v tem prispevku, čakajo na ustrezne prilagoditve, ki se na ravni države na tem področju še morajo zgoditi. Ampak to je že tema za neko drugo analizo.

UPORABLJENI VIRI

- Ayling, J. in Shearing, C. (2008). Taking care of business: Public police as commercial security vendors. *Criminology and Criminal Justice*, 8(1), 27–50.
- Button, M. (2007). Assessing the regulation of private security across Europe. *European Journal of Criminology*, 4(1), 109–128.
- Button, M. (2012). *Private policing*. Cullompton: Willan.

- Carinska uprava RS. (2014). *Slovenska carina v letu 2013*. Ljubljana: Carinska uprava RS. Pridobljeno na http://www.carina.gov.si/fileadmin/curs.gov.si/internet/Publikacije/Letno_porocilo_2013_SLO.pdf
- COESS. (2011). *Private security services in Europe: Facts & figures 2011*. Pridobljeno na http://www.coess.eu/_Uploads/dbsAttachedFiles/Private_Security_Services_in_Europe-CoESS_Facts_and_Figures_2011%281%29.pdf
- Cope, S., Leishman, F. in Starie, P. (1997). Globalization, new public management and the enabling state. *International Journal of Public Sector Management*, 10(6), 444–460.
- Čas, T. (1999). Zasebna varnost in zasebno varstvo kot sestavini nacionalne varnosti in nacionalnovarnostnega sistema Republike Slovenije. V A. Anžič (ur.), *Nove možnosti zasebnega varstva v Sloveniji* (str. 21–25). Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Čas T. (2005). Varnost, nacionalna varnost in zasebna varnost. V B. Lobnikar (ur.), *6. slovenski dnevi varstvoslovja: zbornik prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Čas, T. in Gorenak, V. (1993). Policijska organiziranost danes in jutri. *Revija policija*, 13(4/5), 423–439.
- Čelik, P. (2005). Občinski redarji včeraj in danes. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(1), 82–88.
- Detektivska zbornica RS. (2014). *Seznam detektivov*. Pridobljeno na <http://www.detektivska-zbornica-rs.si/seznam-detektivov/abecedni-seznam/evidenca>
- De Waard, J. (1999). The private security industry in international perspective. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 7(2), 143–174.
- Dvojmoč, M. (2006). Umestitev občinskih redarstev v nacionalno-varnostno strukturo Republike Slovenije. V B. Lobnikar (ur.), *Raznolikost zagotavljanja varnosti, VII. dnevi varstvoslovja* (str. 180–189). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Dvojmoč, M. (2007). *Občinska redarstva – možnosti javno-zasebnega partnerstva* (Magistrsko delo). Brdo pri Kranju: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.
- Dvojmoč, M. (2013). *Nedržavno institucionalno zagotavljanje varnosti ter občinska redarstva v Republiki Sloveniji* (Doktorska disertacija). Nova Gorica: Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici.
- Edelbacher, M. in Norden, G. (2013). Policing in Austria: Development over the past twenty years, present state and future challenges. V G. Meško, C. B. Fields, B. Lobnikar in A. Sotlar (ur.), *Handbook on policing in Central and Eastern Europe* (str. 15–31). New York: Springer.
- Feltes, T., Marquardt, U. in Schwarz, S. (2013). Policing in Germany: Developments in the last 20 years. V G. Meško, C. B. Fields, B. Lobnikar in A. Sotlar (ur.), *Handbook on policing in Central and Eastern Europe* (str. 93–115). New York: Springer.
- Fixler, P. E. in Poole, R. W. (1988). Can police services be privatized? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 498(1), 108–118.
- Greene, J. R. (2007). *The encyclopedia of police science*. New York: Routledge.

- Jeršin, R. (2008). Naloge pooblaščenih uradnih oseb občinskega redarstva včeraj, danes in jutri. V J. Šifrer (ur.), *Javna in zasebna varnost: 9. slovenski dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Jones, T. in Newburn, T. (1998). *Private security and public policing*. Oxford: Clarendon Press.
- Kemshall, H. (2003). *Understanding risk in criminal justice*. Berkshire: McGraw-Hill International.
- Kešetović, Ž. M. (2013). Serbian police: Troubled transition from police force to police service. V G. Meško, C. B. Fields, B. Lobnikar in A. Sotlar (ur.), *Handbook on policing in Central and Eastern Europe* (str. 217–239). New York: Springer.
- Kolenc, T. (2002). *Slovenska policija*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, Generalna policijska uprava.
- Kovčič Vukadin, I., Borovec, K. in Ljubič Golub, T. (2013). Policing in Croatia: The main challenges on the path to democratic policing. V G. Meško, C. B. Fields, B. Lobnikar in A. Sotlar (ur.), *Handbook on policing in Central and Eastern Europe* (str. 31–57). New York: Springer.
- Leyrer, R. (2013). Finding the right path of policing in Hungary. V G. Meško, C. B. Fields, B. Lobnikar in A. Sotlar (ur.), *Handbook on policing in Central and Eastern Europe* (str. 115–129). New York: Springer.
- Lobnikar, B., Sotlar, A. in Meško, G. (2013). Razvoj policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 5–18.
- Manning, P. K. (2012). Metaphors and modern policing. *Journal of Police Studies*, 4(25), 69–78.
- Meško, G., Sotlar, A. in Tominc, B. (2014). Evropski projekti EEMUS/EFUS i UR-BIS: perspektive odrednica sigurnosti u gradovima i manjim mjestima. V *Dani kriminalističkih nauka: zbornik sažetaka* (str. 14–15). Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
- Ministrstvo za notranje zadeve RS. (2014a). *Detektivska dejavnost*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zas/zasebno_varovanje_detektivski/detektivska_dejavnost/
- Ministrstvo za notranje zadeve RS. (2014b). *Inšpekcijski nadzor*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/si/varnost_in_nadzor/inspektorat_rs_za_notranje_zadeve/inspekcijski_nadzor/
- Ministrstvo za notranje zadeve RS. (2014c). *Seznam imetnikov licenc na dan 6. 10. 2014*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zas/zasebno_varovanje_detektivski/zasebno_varovanje/evidence_vloge_in_obrazci/
- Nalla, M., Johnson, J. D. in Meško, G. (2009). Are police and security personnel warming up to each other? A comparison of officers' attitudes in developed, emerging, and transitional economies. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32(3), 508–525.
- Pečar, J. (2001). Policija v lokalni skupnosti. V M. Pagon (ur.), *Drugi slovenski dnevi varstvoslovja* (str. 95–101). Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Policija. (2014). *O slovenski policiji*. Pridobljeno na <http://www.policija.si/index.php/o-policiji>
- Ponsaers, P. (2001). Reading about »community (oriented) policing« and police models. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 24(4), 470–496.

- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije. (2010). *Uradni list RS*, (27/10).
- Rowe, M. (2008). *Introduction to policing*. London: Sage.
- Sergevnin, V. in Kovalyov, O. (2013). Policing in Russia. V G. Meško, C. B. Fields, B. Lobnikar in A. Sotlar (ur.), *Handbook on policing in Central and Eastern Europe* (str. 191–217). New York: Springer.
- Sheptycki, J. (2012). Metaphors and modern policing. *Journal of Police Studies*, 4(25), 55–69.
- Sodja, B. (2008). Javni red – pristojnost občinskega redarja nekoč in danes. V *Zbornik: 3. dnevi prekrškovnega prava* (str. 125–132). Ljubljana: GV založba.
- Sotlar, A. (2001). Organizirani interesi na področju zasebnega varstva v Sloveniji – ali bi šlo tudi brez njih? V A. Sotlar (ur.), *Normativna in funkcionalna ureditev zasebnega varstva – med željami in možnostmi* (str. 87–101). Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola; Društvo za zasebno varstvo in državljansko samovarovanje.
- Sotlar, A. (2007). *Policijska in zasebnovarnostna podjetja v procesu zagotavljanja notranje varnosti Republike Slovenije* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sotlar, A. (2010). Private security in a plural policing environment in Slovenia. *Cahiers politiestudies, Journal of Police Studies*, 3(16), 335–353.
- Sotlar, A. in Meško, G. (2009). The relationship between the public and private security sectors in Slovenia: From coexistence towards partnership? *Varstvoslovje*, 11(2), 269–285.
- Spitzer, S. in Scull, A. T. (1977). Privatization and capitalist development: The case of the private police. *Social Problems*, 25(1), 18–29.
- Stenning, P. (2009). Governance and accountability in a plural policing environment: The story so far. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 3(1), 22–33.
- Tabur, L. (2013). Policing in Estonia: From police force to police service. V G. Meško, C. B. Fields, B. Lobnikar in A. Sotlar (ur.), *Handbook on policing in Central and Eastern Europe* (str. 81–93). New York: Springer.
- Terpstra, J. (2008). Police, local government, and citizens as participants in local security networks. *Police Practice and Research*, 9(3), 213–225.
- Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij. (2014). *Letno poročilo 2013*. Ljubljana: Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij. Pridobljeno na http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/UIKS/Letno_porocila/140505_Letno_porocilo_2013.pdf
- Van der Vijver, K. in Moor, L. G. (2012). Metaphors and modern policing. *Journal of Police Studies*, 4(25), 15–29.
- Wakefield, A. (2005). The public surveillance functions of private security. *Surveillance and Society*, 2(4), 529–554.
- Zakon o detektivski dejavnosti. (1994). *Uradni list RS*, (32/94).
- Zakon o detektivski dejavnosti. (2011). *Uradni list RS* (17/11).
- Zakon o finančni upravi. (2014). *Uradni list RS*, (25/14).
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij. (2006). *Uradni list RS*, (110/06).
- Zakon o lokalni samoupravi. (2007). *Uradni list RS*, (94/07).
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije. (2013). *Uradni list RS*, (15/13).

- Zakon o notranjih zadevah. (1980). *Uradni list RS*, (28/80).
- Zakon o občinskem redarstvu. (2006). *Uradni list RS*, (139/06).
- Zakon o organiziranosti in delu v policiji. (2013). *Uradni list RS*, (15/13).
- Zakon o policiji. (1998). *Uradni list RS*, (49/98).
- Zakon o pravilih cestnega prometa. (2013). *Uradni list RS*, (82/13).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij. (2008). *Uradni list RS*, (76/08).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varnosti cestnega prometa. (2008). *Uradni list RS*, (37/08).
- Zakon o spremembah Zakona o notranjih zadevah. (1992). *Uradni list RS*, (4/92).
- Zakon o varnosti cestnega prometa. (1998). *Uradni list RS*, (30/98).
- Zakon o varnosti cestnega prometa. (2004). *Uradni list RS*, (83/04).
- Zakon o varstvu javnega reda in miru. (2006). *Uradni list RS*, (70/06).
- Zakon o zasebnem varovanju. (2011). *Uradni list RS*, (17/11).
- Zakon o zasebnem varovanju in obveznem organiziranju službe varovanja. (1994). *Uradni list RS*, (32/94).

O avtorjih:

Dr. Maja Modic je docentka za področje varnostnih ved na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: maja.modic@fvv.uni-mb.si

Dr. Branko Lobnikar je izredni profesor za področje varnostnih ved na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si

Dr. Miha Dvojmoč je predavatelj za področje varnostnih ved na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: miha.dvojmoc@infocenter.si

Vojaška privatizacija in Slovenija

Erik Kopač, Maj Fritz, Maja Garb

Namen prispevka:

Avtorji v prispevku proučujejo fenomen privatizacije vojaške dejavnosti in oddajanje storitev na vojaškem področju zasebnim izvajalcem v svetu in v Sloveniji.

Metode:

V ta namen so uporabljene ključne kvalitativne metode, kot so analiza primarnih in sekundarnih virov, deskriptivna metoda, analiza vsebin ter študije praktičnih primerov.

Ugotovitve:

V svetu zasebna vojaška in varnostna podjetja vse bolj prevzemajo vojaške naloge, kot so usposabljanje, obveščevalna in varnostna zagotovitev, logistična podpora in deli inženirske zagotovitve (razminiranje), ter s tem omogočajo oboroženim silam, da se ukvarjajo s ključnimi nalogami bojevanja. Čeprav nekatera zasebna vojaška podjetja kažejo vedno večjo željo za sodelovanje v bojnih operacijah, pa trenutno še ni velikih potreb po tovrstnih storitvah. Ni dvoma, da bo v Sloveniji, podobno kot je že v številnih drugih državah, kmalu dozorela in zaživela primerna ideja oz. pobuda za prodor zasebnega kapitala na področje nacionalne obrambe. Zato, da bo res uspešna bo treba pred tem izdelati strokovno neodvisno stroškovno analizo, kaj se znotraj Slovenske vojske splača zadržati in kaj oddati, ter analizo ponudbe, ki bo proučila kvaliteto in koristi zasebnega interesa na drugi strani. Temu pa bi morala hkrati slediti tudi politična volja, da omogoči potrebne spremembe in dopolnitve naše zakonodaje na tem področju.

Omejitve/uporabnost raziskave:

V teoretičnem delu se analiza omejuje predvsem na ekonomske vidike vojaške privatizacije na sploh. Po drugi strani pa se naša empirična analiza omejuje na pravni in izkustveni vidik vojaške privatizacije v Sloveniji, zato ostaja odprto vprašanje stroškovne smotnosti in učinkovitosti tovrstnega početja pri nas.

Praktična uporabnost:

Prispevek podaja pregled nad procesom vojaške privatizacije na sploh. Z analizo zakonodaje in študij primerov pa nakazuje, kaj vse je v Sloveniji še treba narediti, da bodo tudi pri nas nastale in obstale različne vrste zasebnih vojaških podjetij.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek celovito proučuje pojav privatizacije vojaške dejavnosti in oddajanje storitev na vojaškem področju zunanjim izvajalcem v svetu. Hkrati poskuša podati nekoliko drugačno klasifikacijo različnih vrst dejavnosti, ki so podvržene vojaški

privatizaciji. Ta tako poleg zunanjega oddajanja storitev nacionalnih oboroženih sil vključuje tudi zunanje oddajanje storitev v mednarodnih (varnostnih) organizacijah. Prispevek, kot eden prvih, proučuje tudi pravne in izkustvene možnosti ter ovire za ustanovitev zasebnega vojaškega podjetja v Sloveniji.

UDK: 355/359(497.4)

Ključne besede: vojaška privatizacija, zunanje oddajanje storitev na vojaškem področju, zasebna vojaška podjetja

Military Privatization and Slovenia

Purpose:

In this paper, authors analyse the phenomenon of privatization of military activities and outsourcing of military services to private companies in the world and in Slovenia.

Design/Methods/Approach:

For this purpose, qualitative methods, such as analysis of primary and secondary sources, descriptive method, content analysis, and case studies are used.

Findings:

Private military and security companies are increasingly taking over military duties, such as training, intelligence and security operations, logistic and engineering support (de-mining), thereby allowing the armed forces to deal with their core business - combat. Although some private military companies also show an increasing desire to participate in combat operations, there is no need for such services yet. There is no doubt that in Slovenia, like previously in many other countries, a proper initiative for the entering of private capital in the area of national defence will mature, sooner or later. For such an initiative to be successful, an expert independent cost analysis of what is worth keeping inside the Slovenian Armed Forces and what to outsource needs to be done. At the same time, an analysis of the supply taking into account quality of the benefits of private interests needs to be done. This process will have to be followed by a political will to allow the necessary changes and amendments to Slovene legislation in this field.

Research Limitations/Implications:

The theoretical part of the analysis is limited primarily to the economic aspects of military privatization in general. On the other hand, our empirical analysis is limited to the legal and experiential aspects of military privatization in Slovenia; therefore, the question of cost-effectiveness and efficiency of this kind of action in Slovenia remains open.

Practical Implications:

The paper provides an overview of the process of privatization of the military in general. Analysing the legislation and taking into account relevant case studies,

it indicates what has to be done that different kinds of private military companies could be established and operate successfully in Slovenia.

Originality/Value:

The paper examines the phenomenon of military privatization and outsourcing of military activities in the world. At the same time, it tries to give a slightly different classification of diversified types of activities that are subject to military privatization. In addition to outsourcing military services of national armed forces, it also includes the outsourcing in international (security) organizations. The article is also among the first to examine legal and experiential opportunities and obstacles in establishing private military companies in Slovenia.

UDC: 355/359(497.4)

Keywords: military privatization, outsourcing of military services, private military companies

1 UVOD

Različne oblike privatizacije so se v vojaški dejavnosti pojavljale že daleč v zgodovini (primer ameriške vojne za neodvisnost v drugi polovici 19. stoletja), vendar pa je šele konec hladne vojne in trend uvajanja poklicnega popolnjenja vojsk omogočil nastanek prvih sodobnih zasebnih vojaških podjetij še posebej na področju vojaške logistike (npr. sedaj nedelujoči podjetji Executive Outcomes in Sandline International). V obdobju vojn v Afganistanu in Iraku, ki sta se pričeli po 11. septembru 2001, pa je uporaba zasebnih vojaških in varnostnih podjetij dobila neverjeten razmah, tudi na področju izvajanja klasičnih mirovnih operacij (Østensen, 2013; Spearin, 2011). Hkrati s tem so se v svetu pričele pojavljati številne razprave in objave na to temo (glej Mockaitis, 2014).

V Sloveniji je tematika vojaške privatizacije prisotna že nekaj let. Prve prispevke o zasebnih vojaških in varnostnih podjetjih zasledimo po prelomu tisočletja (Jazbec, 2001; Tunjić, 2003). V naslednjih letih je bilo na to temo objavljenih še nekaj člankov (Fritz, 2009, 2011; Prebilič, 2006) in večje število diplomskih in magistrskih del (Cvetek, 2010; Gerič, 2010; Globokar, 2009; Jelenko, 2008; Kodrič, 2010; Konjar, 2011; Rus, 2011; Stockbauer, 2008; Štefanič, 2011). Tema zasebnih vojaških in varnostnih podjetij je bila večkrat na programu Dnevov varstvoslovja (v letih 2008, 2009, 2011) ter drugih strokovnih in znanstvenih dogodkov. V letu 2014 pa je bila obranjena tudi prva doktorska disertacija na temo zasebnih vojaških podjetij (Papler, 2014). Večina slovenskih avtorjev v svojih delih tako analizira predvsem splošne trende in/ali primere uporabe zasebnih vojaško-varnostnih podjetij. V veliki meri pa ostaja neodgovorjeno vprašanje, kako je s privatizacijo varnosti v Sloveniji, in to kljub dejstvu, da ima že kar nekaj Slovencev izkušnje z delom v tujih vojaško-varnostnih podjetjih (Košak, 2012; V Sloveniji nastala prva zasebna varnostna organizacija, 2012), in da se je o ustanovitvi takšnega podjetja pri nas že razmišljalo.¹

---

¹ Krajnc (2010) v diplomski nalogi teoretično razpravlja o možnostih zunanjega oddajanja stražarske službe oz. varovanja objektov v Slovenski vojski.

V našem članku bomo tako poskušali odgovoriti na raziskovalno vprašanje, kaj je z vojaško privatizacijo v Sloveniji. Pri tem nas podrobneje zanima, kako je z vojaško privatizacijo v svetu, kaj v zvezi z ustanovitvijo zasebnih vojaških in varnostnih podjetij pravi naša zakonodaja in kakšne izkušnje z zunanjim oddajanjem vojaških storitev v Sloveniji že imamo. V prvem, teoretičnem delu članka tako predstavljamo osnovne termine in koncepte ter ključne vzroke in poudarke pri splošnem razvoju vojaške privatizacije v svetu v zadnjih dvajsetih letih. Pri tem uporabljamo analizo sekundarnih virov in vsebin (predvsem tujih avtorjev) ter deskriptivno metodo. Drugi, empirični del prispevka pa je namenjen predstavitvi problematike pravnega okvirja vojaške privatizacije v Sloveniji ter dejanskih primerov sodelovanja zunanjih izvajalcev s Slovensko vojsko (SV) oz. z Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije (MORS). Ta del članka temelji na analizi primarnih virov (slovenske zakonodaje) in študijah praktičnih primerov.

2 VOJAŠKA PRIVATIZACIJA

Država ima monopol nad legitimno uporabo prisile in je edina, ki zagotavlja varnost, pri čemer je odgovorna tako za notranjo varnost kakor za obrambo pred zunanjimi grožnjami varnosti. Spremenjeno varnostno okolje je po koncu hladne vojne povzročilo nastanek novega pojava, to je privatizacijo varnostnih nalog (Hadžić, 2004: 36). Nekateri nedržavni udeleženci na področju varovanja so se (ponovno) pojavili in ogrozili tradicionalno obliko demokratičnega nadzora nad varnostnim sektorjem (DCAF, 2006: 71; Law, 2004: 2).

Konflikte in vojne vse pogosteje izvajajo oborožene, a nedržavne skupine in udeleženci, kot so razni »gospodarji vojne«, »bande«, organizirana kriminaliteta, milice, uporniki itd. Wulf (2005) imenuje ta proces privatizacija od spodaj navzgor, med katero oboroženi nedržavni udeleženci širijo nasilje in vzpostavljajo negotovost, s čimer pripomorejo k »nedelovanju« države. Nasprotno temu procesu pa znotraj varnostnega sektorja teče privatizacija od zgoraj navzdol, ki jo izvajajo vlade in ima za posledico zunanje oddajanje vojaških in policijskih funkcij zasebnim podjetjem (Singer, 2008).

Zaznati je mogoče vedno večjo težnjo držav oz. vlad, da delegirajo državni monopol nad nasiljem zasebnikom. Pri tem so v letih po zaključku hladne vojne prednjačile Združene države Amerike in Velika Britanija, ki sta v skladu s konceptom »vitke države«, ki predvideva deregulacijo sektorjev in omejevanje državne vloge na ključne funkcije, izvajali privatizacijo določenih tradicionalnih vojaških funkcij (Wulf, 2005: 30). V zadnjem desetletju so se jim pridružile tudi številne druge države, katerih oborožene sile so se soočile predvsem z vedno težjim zagotavljanjem ustreznega števila usposobljenega kadra za izvajanje bojnih in stabilizacijskih operacij. Te se zato vedno bolj zanašajo na pomoč zasebnih vojaških podjetij, ki izvajajo specializirane vojaške in nevojaške storitve (Adams, 2002; Cleaver, 2000: 132–133). Trg tovrstnih storitev pa se je po terorističnem napadu na Združene države Amerike 11. 9. 2001 ter z invazijo na Afganistan in še

posebej z vojno proti Iraku leta 2003 še dodatno izdatno povečal (Lilly, 2000: 10, 12–13; Wallwork, 2005: 12).

Z ekonomskega vidika vojaška privatizacija praviloma pomeni zunanje oddajanje storitev (angl. *outsourcing*)² in le redko »pravo« privatizacijo, pri kateri se država odreče nadzoru nad izvajanjem dejavnosti (Grasso, 2005: 2; Schreier in Caparini, 2005: 97). Zunanje oddajanje storitev na splošno pomeni prenos funkcij, ki jih običajno opravljajo kateri od internih oddelkov organizacije, na zunanje ponudnike teh storitev. Medtem ko organizacija izvede zunanje oddajanje, nadaljuje z nadzorom nad izvajanjem te storitve, izvajalec pa ima na voljo precej svobode glede načina in organizacije zastavljenega dela (Defense Science Board, 1996: 7A; Wulf, 2005: 60). Zaradi prenosa aktivnosti na zunanje izvajalce se sprostijo finančni, materialni in človeški viri, ki jih je prej organizacija namenjala za opravljanje teh aktivnosti. Sproščene vire se lahko tako nameni za ključne aktivnosti oz. izboljšanje osredotočenosti na ključen posel (Chorafas, 2003: 29). V uspešno izpeljanem zunanjem oddajanju izvajalec uporabi drugačne tehnologije in poslovne pristope, s čimer lahko izboljša kakovost in zmanjša stroške storitve (Johnson, 2000: 9–11).

Zato sta tudi v debati o primernosti in neprimernosti vojaške privatizacije najpomembnejša ekonomska argumenta kakovost in stroški zunanje oddanih storitev. Zagovorniki zasebnih vojaških podjetij tako trdijo, da le ta lahko zagotavljajo enake storitve kot nacionalne oborožene sile ceneje. Singer (2003: 74) ugotavlja, da morajo oborožene sile zato, da dobijo izobraženega in usposobljenega vojaka porabiti na stotisoče dolarjev, medtem ko ga lahko zasebna vojaška podjetja hitro dobijo na trgu le za majhen del te cene. Hkrati se lahko v primeru, če nimaš stalnih sil, vse od osebja do opreme plačuje od primera do primera oz. takrat, ko je to potrebno. V določenih primerih zasebna vojaška podjetja niso cenejša sama po sebi, ampak so zaradi boljše usposobljenosti učinkovitejša in lahko z manjšim obsegom človeških in materialnih virov dosežejo večji učinek, kar posledično tudi pomeni zmanjšanje stroškov (Hull, 2008: 15). Prav tako zagovorniki trdijo, da lahko zasebna vojaška podjetja presežejo tipične omejitve velikih sistemov v operacijah in tako zagotovijo večjo kakovost storitev, ki jih zagotavljajo (Lappin, 2007: 26).

Nasprotniki vojaške privatizacije po drugi strani oporekajo trditvam, da so zasebna vojaška podjetja cenovno učinkovitejša. Uessler (2008: 42) meni, da imajo redne armade in zasebna vojaška podjetja popolnoma drugačno strukturo stroškov, tako pri stroških za osebje kot tudi pri režijskih stroških. Pogosto je prezrto, da so vsi pogodbeniki v zasebnih podjetjih svoje znanje in spretnosti pridobili s pomočjo države (Avant, 2004: 22). Prav tako pa mora država plačati za

---

2 Na splošno se zunanje oddajanje storitev nanaša na aktivnosti zagotavljanja dobrin in storitev s strani zunanjih virov in je nasprotje notranjemu zagotavljanju virov (Cooper in Argyris, 1998: 463). Zunanje oddajanje storitev podjetju omogoča, da nadaljuje z izvajanjem tistih dejavnosti, v katerih je najboljše, hkrati pa druga podjetja najame za tiste dejavnosti, v katerih so ta sposobnejša in jih lahko bolje opravijo (Boone in Kurtz v Gerič, 2010: 13). Kot razloge za uvedbo zunanjega oddajanja storitev avtorji najpogosteje navajajo zmanjšanje finančnih in človeških virov, razmah pa se je pričel v Veliki Britaniji v 80. letih prejšnjega stoletja, verjetno zaradi povečevanja tekmovalnosti na trgu. Prednosti zunanjega oddajanja storitev naj bi bile zmanjšanje stroškov (možni so prihranki obsega), dostop do specialističnih znanj in večje osredotočenje na temeljne pristojnosti organizacije, možne slabosti pa zmanjšanje nadzora nad dejavnostmi in s tem slabša odzivnost na nepričakovan razvoj dogodkov (Cooper in Argyris, 1998: 463–464).

usposabljanje drugega posameznika, ki bo nadomestil tistega, ki je odšel v zasebni sektor. Iz te perspektive pa stroškovna učinkovitost zasebnih vojaških podjetij dobi povsem novo razsežnost. Schreier in Caparini (2005: 5, 98) dodajata, da so to tako imenovani transakcijski stroški, ki nastanejo zaradi zunanjega oddajanja storitev. To so stroški, ki nastanejo zaradi izgube systemskega znanja znotraj obstoječe delovne sile državnih uradnikov in ostalih usposobljenih kadrov, ko se storitve preselijo k zasebnikom. Analize prav tako kažejo, da lahko ti stroški zmanjšajo učinkovitost želenih prihrankov, ki naj bi jih zunanje oddajanje doseglo. Kakovost storitev, ki jih podjetja nudijo, pa je pogosto ogrožena tudi zaradi teženj po čim večjih dobičkih. Zasebna vojaška podjetja motivira zaslužek in ne resna skrb za varnost in stabilnost držav in območij, na katerih delujejo (Bures, 2008: 13). Pri tem ni sporno, da mnoga zasebna vojaška podjetja vodijo visoko usposobljeni in izkušeni bivši pripadniki oboroženih sil. Težave nastanejo na nasprotni strani lestvice zaposlenih, kjer določena podjetja niso najbolj zvesta vodilom kakovosti.

2.1 Zunanje oddajanje storitev na vojaškem področju - koncept remilitarizacije vojske

Zunanje oddajanje storitev je v oboroženih silah že dolgo prisotno,³ vse od začetka 90. let prejšnjega stoletja pa se še posebej množično uporablja. V Združenih državah Amerike (ZDA) so ga v obrambnem sektorju opredelili leta 1996 kot prenos podpornih dejavnosti, ki jih običajno izvajajo notranje organizacije, na zunanjega izvajalca (Cardinali, 2001: 105). Uvajanje zunanjih izvajalcev se je zdelo dobra rešitev za ohranjanje vojaške učinkovitosti po obsegu zmanjšanih oboroženih sil po koncu hladne vojne, prav tako pa je uporabno ob razmestitvi nacionalnih vojsk v več operacijah. Svoje je k uvedbi zunanjega oddajanja storitev v oboroženih silah prispevalo tudi zmanjšanje obrambnih proračunov po koncu hladne vojne in v obdobju finančne krize po letu 2008. Avtorji sicer opozarjajo, da se za vladni sektor, ki uvede zunanje izvajalce, stroški kratkoročno res znižajo, vendar pa da zaradi teženj zasebnih zunanjih izvajalcev po dobičku praviloma ti stroški kmalu narastejo (Cardinali, 2001: 105–106; Petersohn, 2010: 2).

Dejavnosti, ki se najpogosteje oddajo v izvajanje zunanjim izvajalcem so s področja prehrane, higiene, rekreacije, gradnje, pranja perila, prevajanja, upravljanja vojaških baz, varnosti, komunikacij in vzdrževanja (Cardinali, 2001: 107). Vojaki se z oddajo teh dejavnosti v zunanje izvajanje lahko dejansko posvetijo samo svojim vojaškim nalogam in s tem povečajo svojo vojaško usposobljenost in učinkovitost v operacijah. Same vojaške dejavnosti namreč ni mogoče dati v izvajanje zasebnemu sektorju, saj spada na področje državnega monopola oz. je to državi lastna naloga.⁴ Rečemo lahko, da se z osredotočenjem na zgolj vojaške

3 V ZDA je v vojski prisoten že vse od revolucionarne vojne (ameriške vojne za neodvisnost 1775–1783), ko so kopenski transport izvajali najete skupine in vozniki (Michaels v Cardinali, 2001: 106).

4 Pojasnila koncepta državi lastne naloge in obsežnejša razlaga, v katerih primerih zunanje oddajanje storitev ni primerno, najdemo v Petersohn (2010). Obstajajo pa tudi mnenja, da je tudi za izvajanje nekaterih bojnih nalog v sodobnih varnostnih razmerah bolj primeren zasebni sektor kot pa vojska. Komerčni ponudniki vojaških storitev naj bi namreč bili bolj fleksibilni, stroškovno učinkoviti ter zmožnejši hitreje razmestitve, poleg tega pa tudi dobro izurjeni in opremljeni (Schreier in Caparini v Heinecken, 2014: 2). Vendar avtorji opozarjajo, da ima lahko uporaba civilnih zasebnih pogodbenikov za opravljanje vojaških nalog

naloge vojska (re)militarizira. Nekateri sicer opozarjajo, da imajo ti procesi tudi negativne posledice za vojsko samo. Vojska namreč postopoma izgublja določena znanja in veščine, ki jih je prej potrebovala za izvajanje podpornih in oskrbnih dejavnosti, postaja odvisna od zasebnih pogodbenikov in trga, tvega, da bo pogodbenik v operaciji zavrnil opravljanje dela in da se bo neprimerno obnašal ter s tem ogrožal varnost vojakov in uspeh operacije nasploh (Petersohn, 2010: 1–2).⁵ Zasebna podjetja poleg logistične oskrbe seveda ponujajo še vrsto drugih storitev, kot so strateško svetovanje, zbiranje in analiza informacij, vojaško in taktično usposabljanje ter tehnično in operativno pomoč (Stanger in Williams, 2006: 5). Tako zaradi razširjenosti kot zaradi mnogih dejavnosti, ki jih zasebna podjetja nudijo na področju varnosti, mnogi avtorji uporabljajo že kar izraz zasebna vojaška industrija.

Z vidika odnosov med vojsko in družbo zunanje oddajanje storitev v oboroženih silah pomeni hkrati poslabšanje in izboljšanje odnosa. Ker se vojaki ob privatizaciji podpornih dejavnosti ukvarjajo samo še z bojnim usposabljanjem in izvajanjem vojaških operacij, se namreč njihova organizacijska kultura še bolj militarizira, kar jih oddaljuje od splošne kulture v družbi. Po drugi strani pa vstop civilnih pogodbenikov – civilnih organizacij in njihovih zaposlenih – v vojaško okolje (v vojašnice, vojaške baze, tudi na območje operacij) poveča število stikov med vojaškim in civilnim okoljem, s čimer se tudi ohranja povezanost civilnega in vojaškega okolja. Zunanje oddajanje storitev tako na eni strani povečuje, na drugi pa zmanjšuje t. i. kulturni prepad med vojsko in civilnim okoljem.⁶

2.2 Zasebna vojaška in varnostna podjetja

Koncept zasebnega vojaškega podjetja se prvič pojavi v 60. letih 20. stoletja. Pionirji vojaške industrije⁷, kot sta bila *Executive Outcomes* in *Sandline International*, pa še danes predstavljajo stereotipno predstavo o tem, kaj je zasebno vojaško podjetje in kako deluje (Schreier in Caparini, 2005: 19). Splošna definicija pravi, da so zasebne vojaške organizacije podjetja, ki za zaslužek nudijo usluge, ki jih je pred tem izvajala le nacionalna vojska. Te usluge vključujejo vojaško urjenje, obveščevalno dejavnost, logistično podporo in varnostno posredovanje predvsem na konfliktnih območjih oz. kriznih žariščih (Schreier in Caparini, 2005). Podobno Isenberg (2009: 14) zasebna vojaška podjetja opredeli kot podjetja, ki nudijo specializirane storitve, povezane z vojno in spopadom. Singer (2008: 90–91) pa gleda na zasebna vojaška podjetja, kot na moderno obliko najemništva, ki se je

---

hude negativne posledice za nacionalne vojske, pri čemer omenjajo vpliv na monopol vojske, da zagotavlja določeno vrsto storitev, na posebno kulturo in način življenja v vojski, na profesionalno avtonomijo vojske ipd. (Heinecken, 2014).

5 O ogrožanju uspeha operacije tudi v Mockaitis (2014).

6 Več o prepadu med vojsko in družbo (angl. civil-military gap) v Garb (2005).

7 Za celotno področje zasebnih ponudnikov mednarodnih vojaških storitev uporabljamo pojem zasebna vojaška in varnostna industrija (Singer, 2003: 9, 73). To je pojem, ki se pojavlja spontano, njegova definicija pa med avtorji ni navedena. Opazna je njegova univerzalnost, saj vključuje celotno vojaško sfero zasebnih storitev. Celoten sektor poslovnih, kadrovskih in pravnih razmerij pa definira s pojmom industrija, ki ponazarja dojemanje tega segmenta kot specifične niše mednarodnega gospodarstva.

skozi čas razvila in danes ponuja širok nabor storitev: od urjenja, oblikovanja taktike in strateškega planiranja do obveščevalne dejavnosti ter operativne in logistične podpore. Posledično jih deli na tri kategorije: podjetja, ki zagotavljajo vojaške (bojne) storitve, vojaška svetovalna podjetja in podporna podjetja.

Vojaška podjetja bi lahko imenovali tudi zasebna vojaško-varnostna podjetja, saj opravljajo tudi nekatere klasične naloge zasebnih varnostnih podjetij. Montreujski dokument (International Committee of the Red Cross, 2009) opredeljuje zasebna vojaško-varnostna podjetja kot zasebne poslovne entitete, ki zagotavljajo vojaške in/ali varnostne storitve, ne glede na to, kako same sebe opisujejo. Vojaške in varnostne storitve vključujejo še posebej oboroženo varovanje in zaščito oseb in objektov, kot so konvoji, zgradbe in drugi kraji, vzdrževanje in upravljanje oborožitvenih sistemov, pridržanje zapornikov in svetovanje ali urjenje lokalnih sil in varnostnega osebja. Tudi osnutek mednarodne konvencije o reguliranju, nadzoru in spremljanju zasebnih vojaških in varnostnih podjetij (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2009) pojma vojaško in varnostno podjetje opredeljuje skupaj. Zasebno vojaško in/ali varnostno podjetje je tako gospodarska družba, ki na osnovi kompenzacije zagotavlja vojaške in/ali varnostne storitve, vključno s preiskovalnimi storitvami, ki jih opravljajo fizične ali pravne osebe.

Zasebna varnostna podjetja so, prav tako kot vojaška, registrirane pravne osebe. Glavna razlika med vojaškimi in varnostnimi podjetji je v naboru storitev, ki jih nudijo naročniku. Varnostna podjetja navadno ponujajo le storitve s področja varovanja oseb in premoženja ter tehničnega varovanja. Storitve varnostnih podjetij so torej ožje od storitev zasebnih vojaških podjetij. To dejstvo je sicer zanimiv paradoks, saj je v strokovnem izrazoslovju pojem varnostna dejavnost širši od pojma vojaška dejavnost. V primeru nabora storitev zasebnih podjetij pa je zasebna varnostna dejavnost ožja od zasebne vojaške dejavnosti. Sotlar (1997: 316; 2008) trdi, da je zasebno varovanje dejavnost, ki jo lahko (v Sloveniji) opravljajo gospodarske družbe, samostojni podjetniki in obrtniki ter obsega tako fizično kot tehnično komponento. Subjekti zasebnega varovanja tako varujejo osebe in premoženje pred uničenjem, poškodovanjem, tatvino in drugimi oblikami škodljivega delovanja. To dejavnost pa lahko opravljajo tudi s pomočjo tehničnih sredstev.

Sotlar (2008: 139) opozarja na dva procesa, ki sta pomembna za uveljavljanje zasebnih varnostnih podjetij. Prvi proces je strukturne, drugi pa politično-ekonomske narave. Z zmanjševanjem družbene kohezivnosti, uveljavljanjem liberalizma in individualizma, z zmanjšanjem socialno-nadzorne funkcije tradicionalnih institucij, kot so cerkev, šola, soseska in družina, je določeno vlogo, ob policiji, pridobilo tudi zasebno varovanje kot nova oblika družbenega nadzorstva. Po drugi strani pa so ekonomsko-politični razlogi vodili posamezne vlade, ki so iskale cenejše in učinkovitejše zagotavljanje varnosti in zaščite, do politične odločitve, da tudi na tako občutljivem področju omejijo državni monopol, povečajo konkurenčnost in k sodelovanju povabijo zasebna varnostna podjetja. Sotlar (1997: 315) ugotavlja, da je subjektom, ki se ukvarjajo z zasebnim varovanjem skupno, da zasledujejo naslednje cilje: opravljati varnostne storitve, tekmovati na trgu varnostnih storitev kot ponudnik varnostnih storitev, skladno z

ekonomsko logiko dosegati čim večji profit, širiti svojo dejavnost z združevanjem kapitala in vplivati (soodločati) na normativno-pravne osnove delovanja, ki so v rokah zakonodajalca. Kadar takšna podjetja delujejo na območju konflikta in opravljajo dejavnost, ki bi jo lahko šteli kot »vojaško« (varovanje ljudi in objektov, spremljanje konvojev), jih imamo pogojno za »zasebna vojaška podjetja« (Chaloka in Damien, 2001).

Ugotoviti pa je treba, da je zasebno varnostnim entitetam skupno dejstvo, »da bistvo njihovih definicij ne temelji toliko na samih posledicah njihove dejavnosti, se pravi varnosti, ampak predvsem na značilnostih dejavnikov, procesov in akterjev, ki varnost ustvarjajo ter tudi tistih, ki so te procese sprožili, se pravi naročnikov varnostnih storitev« (Sotlar, 2007: 35). »Zasebno« ima torej »dualni pomen. Najprej gre za čisti izraz lastništva nad takšnimi službami, podjetji in posamezniki, ki torej niso več v državni ali javni lasti, obenem pa gre največkrat za zagotavljanje varnosti zasebnemu naročniku« (Sotlar, 1997: 314). Zato lahko zatrdimo, da bistvenih statusnih razlik med zasebnimi varnostnimi in zasebnimi vojaškimi podjetji ni. Razlika je torej le v naboru storitev, ki jih podjetje ponuja.

3 VOJAŠKA PRIVATIZACIJA V SVETU

Pravi razmah zasebna vojaška in varnostna podjetja doživijo po koncu hladne vojne, v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. Države so ocenile, da je s koncem blokavske razdelitve sveta zmanjšana tudi neposredna vojaška grožnja posameznim državam. Večina zahodnih in vzhodnih držav, vključno z ZDA, ki so ostale edina vojaška supersila, se je odločila za zmanjševanje obsega svojih oboroženih sil in najemanje zunanjih izvajalcev za neključne vojaške dejavnosti. Svetovno »vojaško tržišče« je bilo nenadoma preplavljeno z visoko usposobljenimi, brezposelnimi nekdanjimi vojaki, viški orožja in kompleksnimi oborožitvenimi sistemi. To je spodbudilo zasebno pobudo in tako so se nenadoma pojavila številna nova zasebna vojaška in varnostna podjetja, že delujoča podjetja pa so svojo dejavnost še razširila. Za vzpon zasebne vojaške dejavnosti so tako ključni trije dejavniki: 1) veliko zmanjševanje državnih oboroženih sil, ki pripelje do velikega števila brezposelnih, visoko usposobljenih vojakov; 2) obrambne politike držav, ki vedno bolj temeljijo na privatizaciji in zunanjem oddajanju vojaške dejavnosti, kjer koli je to le mogoče; in 3) mednarodno varnostno okolje, ki se po koncu hladne vojne sooča z vedno večjim številom regionalnih konfliktov (Maogoto in Sheehy, 2009).

V teoriji obstajajo številne klasifikacije dejavnosti, ki jih obsega vojaška privatizacija, od zagotavljanja vojaških (bojnih) storitev, do vojaškega svetovanja, urjenja, operativne in logistične podpore, obveščevalne dejavnosti in zahtevnejših varnostnih storitev v kompleksnem mednarodnem okolju v tujini (Chakrabarti, 2009: 9; International Stability Operation Association, 2014; Jelenko, 2008: 14; Kodrič, 2010: 8; Singer, 2008: 91). Same storitve, ki se v procesu vojaške privatizacije oddajajo zunanjim izvajalcem, delimo na nacionalne podporne in bojne vojaške dejavnosti ter na vojaške dejavnosti mednarodnih (varnostnih) organizacij.

3.1 Privatizacija nacionalnih podpornih vojaških dejavnosti

Področje vojaške logistike je bilo eno izmed prvih področij sodelovanja med vojaško in civilno sfero. Vse večji pritiski, ki silijo obrambne sisteme v iskanje novih možnosti za ohranjanje stroškov ali celo v njihovo zmanjševanje, so pripeljali do tega, da je zunanje oddajanje storitev na področju vojaške logistike postalo izredno razširjeno. Najbolj ekstremna smer vodi v popolno zunanje oddajanje vojaške logistike, saj naj bi se tovrstne neprimerne dejavnosti in naloge oboroženih sil delegirale v izvajanje zunanjemu pogodbenemu partnerju. Pri tem naj bi se vse naloge vojaške logistike izvajale preko pogodbenih partnerjev, oborožene sile pa bi se lahko osredotočile na svoje primerne naloge, vodenje oboroženega boja. Zaradi tega posledično prihaja do pomembnih organizacijskih sprememb na področju vojaške logistike. Že nekaj časa se pojavljajo in čedalje bolj uveljavljajo zasebna vojaška podjetja, ki v izvajanju logističnih aktivnosti vidijo vir zaslužka. Pogojno pa v to skupino lahko uvrstimo tudi *svetovalna vojaška podjetja*, ki poleg sodelovanja pri nabavah in načrtovanju, ponujajo še varnostno svetovanje, urjenje in preoblikovanje sil.

O časovnici in razlogih privatizacije vojaške logistike pišemo že zgoraj, omenimo naj le še en zanimiv vidik zunanjega oddajanja storitev, in sicer t. i. »deljeno delo« in opravljanje dela z oddaljenih lokacij. Številna podjetja, ki izvajajo neko dejavnost po pogodbi, namreč zaposlujejo delavce iz manj razvitih držav oz. iz držav, kjer so stroški dela nižji. Tako je leta 2005 Lockheed Martin pridobil SYTEX Group (TSG), ki zagotavlja tehnično podporo in rešitve s področja informacijske tehnologije za ameriško ministrstvo za obrambo in nekatere druge zvezne agencije. Za TSG dela več kot 3.000 ljudi tako iz ZDA kot drugih držav, na primer Paname (Warren in Fagan, 2005: 5). Pogosta je zlasti »delitev dela« v Indiji (zaradi znanja angleškega jezika), na Kitajskem (mnogi Kitajci diplomirajo v Evropi in ZDA in se potem vrnejo na delo na Kitajsko), v Dubaju (davčne ugodnosti) itd. Strokovnjaki za varnost pa seveda opozarjajo na varnostne implikacije takšne organizacije dela pri zasebnih vojaško-varnostnih podjetjih (nevarnost terorističnih napadov na lokacije v tujini, mnogo ljudi ima dostop do tehnologije, gesel in informacijskih omrežij ipd.).

Singer v kategorijo podpornih podjetij uvršča tudi zasebna podjetja, ki ponujajo storitve s področja obveščevalne dejavnosti (Singer, 2003: 99). V obdobju po koncu hladne vojne tudi obveščevalna dejavnost ni več izključno državni monopol, saj tudi glavni akterji v sodobnem okolju niso več samo države. Govorimo o porazu stare obveščevalne paradigme in rojstvu nove obveščevalne paradigme, ki jo poleg novih konfliktov zaznamujejo še informacijska revolucija in pomembna vloga odprtih virov, večja zmožnost prenosa podatkov in informacij, »odprtje« obveščevalnih skupnosti, ekonomičnost delovanja, soodvisnost in kooperativnost delovanja znotraj in izven obveščevalne skupnosti, sodelovanje v okviru nadnacionalnih struktur, kreativnost in inovativnost pri delu, širši krog uporabnikov informacij ter nezakonito poseganje v zasebnost (Steele, 2002; Steinberg, Graham in Eggers, 2003: 1; Treverton, 2003: 225–232).

Vse te karakteristike latentno povečujejo vlogo zasebnega sektorja, zato pravimo, da se v sodobnem okolju odvija privatizacija obveščevalne dejavnosti, ki bi jo lahko ob uporabi splošne definicije opredelili kot zmanjševanje vloge

države pri financiranju, opravljanju ali distribuciji obveščevalnih storitev oziroma obveščevalne dejavnosti. Po besedah Rathmella (2002: 74) privatizacija obveščevalne dejavnosti vključuje štiri komponente: cilje, vire, metode in stroške. Tako rekoč imamo opravka (1) z asimetričnimi varnostnimi izzivi, (2) z informacijsko revolucijo, (3) s spremenjenimi metodami obveščevalne dejavnosti, ki prihajajo iz civilne družbe, ter (4) z ekonomskim dejavnikom, ki sproža tendence po zmanjševanju stroškov v »odprtem svetu«, v katerem bo, po besedah Colbya (v Sigurdson, 1992: 5), nekdanjega direktorja CIE, »*gospodarska rast zahtevala številne avtonomne in premišljene odločitve, ki jih lahko dosežemo le z integracijo procesa odločanja s sodobno obveščevalno dejavnostjo*«.

3.2 Privatizacija nacionalnih bojnih vojaških dejavnosti

Singer (2003: 38) ugotavlja, da je glede delovanja najemnikov v spopadih skozi zgodovino mogoče opaziti nekatere značilne vzorce. Povpraševanje po najemnikih je povezano z naravo spopada. Kadar je kvaliteta pomembnejša od kvantitete, je povpraševanje po najemnikih (in njihova pomembnost na bojišču) večje, predvsem ker so izurjeni profesionalci bistveno boljši kot povprečno izurjeni naborniki. Kadar pa je v spopadu dominirajoča kvantiteta in so številni naborniki v boju enako uspešni kot najeti profesionalci, je povpraševanje manjše. Drugi vzorec kaže komplementarnost med množično demobilizacijo v neki državi ali regiji in nenadno povečanje števila najemnikov v spopadih na drugem koncu regije ali sveta. Tretja značilnost kaže na rast zasebnega vojaštva v državah, ki so na robu propada oz. v državah z neučinkovito vladavino (angl. *failed state*). Predvsem v državah, ki s svojimi vojaškimi silami ne morejo učinkovito nadzorovati svojega ozemlja, zasebna vojaška podjetja izjemno dobro izkoriščajo nastale konflikte in navadno igrajo eno glavnih vlog pri vzdrževanju takšnega stanja predvsem zaradi izjemnih dobičkov. Zadnji vzorec pa kaže na visoko stopnjo povezanosti zasebnega vojaštva z ostalimi oblikami podjetništva. Takšne povezave ne prinašajo samo večje vojaške učinkovitosti, temveč tudi večje dobičke. Singer zaključuje, da skozi zgodovino države pravzaprav skoraj nikoli niso imele monopola nad oboroženo silo, temveč so jo najemale. Pogosto so zasebna vojaška podjetja, najemniške enote in plačanci delali za potrebe posameznih držav. Dejstvo je, da med bojevanjem in podjetništvom nikoli v zgodovini ni bilo ostre meje. Singer trdi, da je državni monopol nad oboroženo silo celo zgodovinska anomalija ter da v prihodnje tudi ni pričakovati, da bi bila uporaba (vojaške) sile le v državni pristojnosti (Singer, 2003).

Znan je primer delovanja nekdanjega južnoafriškega podjetja Executive Outcomes (EO) v Angoli in Sierr Leone sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja. Leta 1993 je angolska vlada najela podjetje EO, da je v imenu angolskih vladnih sil osvobodilo naftna polja v bližini angolskega mesta Soyo, ki so jih zasedli pripadniki uporniških sil UNITA. Osemdeset oboroženih pripadnikov podjetja EO je v nekaj urah z bliskovito bojno akcijo zavzelo območje in pregnalo upornike. To je bil prvi prikaz dejanske bojne moči tega zasebnega vojaškega podjetja. Leta 1995 je podjetje najela tudi vlada Sierr Leone. Aprila 1995 so se uporniške enote Združene revolucionarne fronte (Revolutionary United Front – RUF) nevarno približale glavnemu mestu Freetownu. Stošestdeset pripadnikov podjetja je z

uporabo bojnih helikopterjev v devetih dneh zaustavilo prodor uporniških sil in jih celo potisnilo 126 km nazaj v notranjost džungle (Singer, 2003).

Oboroženi pogodbeniki so sodelovali tudi v sodobnih operacijah v Iraku in Afganistanu. Z vključitvijo zasebnih vojaško-varnostnih podjetij se je namreč ameriška vlada izognila Kongresu, ki odloča o povečanju ameriških sil v operacijah. Najbolj znano podjetje, ki je za potrebe ameriških operacij v tujini nudilo tudi storitve z orožjem, je Blackwater. Žal je podjetje znano predvsem po vrsti incidentov med opravljanjem dela v Iraku, med njimi so predvsem številni primeri prehitrega odpiranja ognja (streljanje brez preverjanja na vse sumljive cilje). Vendar Blackwater ni edino podjetje, znano po oboroženih incidentih v Iraku. Med povzročitelje incidentov lahko štejemo vsaj še pripadnike podjetij DynCorp in Triple Canopy. Tvegana je tudi praksa zasebnih vojaško-varnostnih podjetij, da zaposlujejo ljudi iz lokalnega okolja (Mockaitis, 2014). V Afganistanu naj bi tako domačini predstavljali kar 75 odstotkov vseh varnostnih pogodbenikov, v Iraku pa 26 odstotkov (Schwartz in Church v Mockaitis, 2014: 33). Lokalni pogodbeniki so namreč neredko pristranski do nekaterih domačinov.

Mockaitis (2014) ugotavlja, da je težavno tudi sodelovanje nacionalnih vojsk in pogodbenikov v operacijah. Vojaška usposobljenost je pri tem še najmanjši problem, saj so pripadniki zasebnih vojaško-varnostnih podjetij običajno dobro usposobljeni in vojaško izkušeni. Iz vrste incidentov lahko sklepamo, da so pogodbeniki tveganje samo po sebi, saj se pogosto ne držijo načela najmanjše možne uporabe sile, ampak se zelo hitro zapletejo v oborožen incident. Sodelovanje nacionalne vojske s takšnimi strukturami ne samo, da neposredno ogroža varnost vojakov, ampak poslabšuje odnos lokalnega prebivalstva do vseh prisotnih oboroženih sil. Namesto, da bi pogodbeniki pripomogli k uspehu operacije, tako njen uspeh ogrožajo. Avtor sicer poudari, da ne moremo v isti koš metati vseh pogodbenikov. Mnogi dobro, profesionalno opravljajo svoje delo. Žal pa incidenti, ki jih stori manjšina, vržejo slabo luč na vsa zasebna vojaško-varnostna podjetja.

3.3 Privatizacija vojaške dejavnosti mednarodnih (varnostnih) organizacij

Deschamps (2005: 32) ugotavlja, da danes zasebna vojaška podjetja najemajo tako države kot mednarodne organizacije in ne nazadnje celo nevladne organizacije. Organizacija združenih narodov (OZN) najema zasebna vojaška podjetja od leta 1990 dalje. Za OZN so v preteklosti gradila begunska taborišča in zagotavljala civilne opazovalce, danes se ukvarjajo z varovanjem in zaščito osebja Združenih narodov ter logistično oskrbo, jutri pa bi že lahko vodila in izvajala mirovne operacije, še ugotavlja Deschamps (2005). Čeprav je leta 1998 generalni sekretar OZN Kofi Anan izjavil, da »svet verjetno ni pripravljen na privatizacijo miru«, pa ideje o vključitvi pogodbenikov v mirovne operacije niso redke. Nekateri razlagajo, da bi bilo to dobro že zaradi učinkovitosti, kot še pogostejši razlog se navaja problem razpoložljivosti nacionalnih enot za mirovne operacije OZN ter tudi težave z njihovo usposobljenostjo in opremljenostjo, kar izhaja iz dejstva, da v misijah OZN večinoma ne sodelujejo zahodne države ampak predvsem države iz sveta v razvoju. Poleg tega države za svoje oborožene sile pogosto postavljajo

nacionalne omejitve, spoštovati pa morajo tudi nacionalno linijo poveljevanja. Vse te ovire pri uporabi zasebnih vojaško-varnostnih podjetij v namene mirovnih operacij odpadejo. Tudi potreba po bolj robustnem »peacekeepingu«, ki se razvije v 90. letih prejšnjega stoletja po neuspeh misijah v Somaliji, Ruandi ter Bosni in Hercegovini, govori v prid uporabe zasebnih pogodbenikov. Mnoge države namreč zavračajo sodelovanje svojih oboroženih sil v tveganih operacijah, sprememba načina delovanja zasebnih vojaško-varnostnih podjetij iz bolj nasilnega (primer delovanja pripadnikov Executive Outcomes v oboroženih konfliktih v Afriki) v manj nasilno pa bi bila za robustne mirovne operacije kar primerna (Spearin, 2011). Østensenova (2013: 35–36) razkriva, da v najrazličnejših misijah po svetu najdemo veliko zasebnikov, pri čemer pa vendarle ne gre za pogodbe na področju opravljanja vojaške dejavnosti, ampak predvsem za opravljanje kakšnih posebnih dejavnosti v okviru misij – na primer naloge varovanja (Hart Security je varovanje izvajal za Svetovni program za prehrano, Global Strategies Group in Hart Security pa v misiji UNAMI v Iraku), vodenje letališč na območjih misij (podjetje Pacific Architects and Engineers (PAE) je vodilo šest letališč v Demokratični republiki Kongo kot del misije MONUC), razminiranje, načrtovanje administrativne zgradbe operacije ipd. Zanimiv je ameriški primer najemanja policistov za potrebe misij. Ker ameriška vladna struktura ne omogoča, da bi zvezno policijo napotili na misije, zunanje ministrstvo najema za te namene civilne policiste pri zasebnih vojaško-varnostnih podjetjih. Tako je, na primer, do leta 2004 za potrebe ameriškega zunanjega ministrstva zagotavljal policijsko osebje DynCorp International, kasneje pa tudi druga podjetja (Østensen, 2013: 37). Pogosto pogodbenike uporabijo za potrebe misij mednarodnih varnostnih organizacij zgolj posredno, na primer za naloge usposabljanja »peacekeeperjev«.

Zasebna vojaška podjetja so sodelovala v operaciji »Restore Freedom« v Somaliji v začetku devetdesetih let 20. stoletja, pod skupnim poveljstvom OZN in ZDA. Podjetje Brown & Roots (BRS) (danes Kellogg Brown & Root – KBR) je poslalo svoje osebje v Somalijo že 24 ur pred izkrcanjem ameriških marincev. Podjetje je zagotavljalo logistiko, hrano in nastanitev za pripadnike sil UNOSOM. Tudi v okviru misije OZN v Bosni in Hercegovini je znano, da so oz. še sodelujejo zasebna varnostna in vojaška podjetja. Znan je škandal podjetja DynCorp. Ugotovljeno je bilo, da so bili nekateri opazovalci misije OZN (delavci DynCorp) vpleteni v zasužnjevanje, mladoletniško prostitucijo in trgovanje z belim blagom. Zasebna vojaška podjetja kot pogodbeniki OZN delujejo tudi na Kosovu ter sodelujejo pri usposabljanju in urjenju vojaških ter policijskih sil v Iraku in Afganistanu. Ko je OZN zaprosila države za prispevek pri organizaciji misije na Kosovu leta 1999, so ZDA napotile civilne opazovalce, ki so jih najeli preko podjetja DynCorp (Deschamps, 2005).

Tudi za potrebe skupne varnostne in obrambne politike Evropske unije (SVOP) se uporabljajo zasebna podjetja. V misijah s področja SVOP pogodbeniki tako pogosto izvajajo naloge varovanja zgradb, konvojev in osebja; svetovanje in usposabljanje; upravljajo vojaške baze in skrbijo za prehrano, informacijsko-komunikacijsko tehnologijo in nudijo medicinsko podporo; zagotavljajo prevoze ter gradijo baze in drugo, tudi lokalno infrastrukturo (Giumelli in Cusumano, 2014).

Na osnovi podatkov lahko tako zaključimo, da zasebna vojaška in varnostna podjetja izvajajo svojo dejavnost za različne naročnike ter da so v zadnjih dvajsetih letih postala sestavni del izvajanja mednarodnih vojaških operacij tako mirovnega kot vojnega značaja.

4 SLOVENIJA IN VOJAŠKA PRIVATIZACIJA

V Sloveniji dejansko imamo izkušnje z vojaško privatizacijo, saj smo bili oz. smo še priče nekaterim bolj ali manj uspešnim poskusom sodelovanja zunanjih izvajalcev s SV oz. MORS. Pri tem pa ima trenutno zelo pomembno, če ne že kar odločujočo, vlogo prav obstoječa normativno-pravna ureditev zunanjega oddajanja vojaške dejavnosti pri nas.

4.1 Normativno-pravna ureditev zunanjega oddajanja vojaške dejavnosti

Slovenska zakonodaja ne opredeljuje zasebnih vojaških podjetij. Poznamo zasebnovarnostna podjetja in dejavnost ter detektivsko dejavnost. Obe dejavnosti sta urejeni v posebnih zakonih – v Zakonu o zasebnem varovanju (2011) in v Zakonu o detektivski dejavnosti (2011). Zasebne vojaške dejavnosti oz. zasebnih vojaških podjetij pa pri nas ne ureja noben zakon.

Ustava Republike Slovenije (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013) v 74. členu določa, da je gospodarska pobuda svobodna in da zakon določa pogoje za ustanavljanje gospodarskih organizacij. Zakon o gospodarskih družbah (2009, 2011, 2012, 2013) v 6. členu določa, da »družbe smejo kot dejavnost opravljati vse posle, razen tistih, ki se po zakonu ne smejo opravljati kot gospodarski posli«. V slovenski zakonodaji sicer ni nikjer izrecno določeno, da se ne sme zasebno opravljati obrambnih oz. vojaških zadev, takšna prepoved pa bi lahko izhajala iz določb 3. člena Zakona o obrambi (2004, 2007), ki določa:

- »(1) *Obrambo države sestavljata vojaška in civilna obramba.*
- (2) *Vojaško obrambo izvajajo samostojno ali v zavezništvu na podlagi mednarodnih pogodb, obrambne sile, ki jih sestavlja Slovenska vojska (v nadaljnjem besedilu: Slovenska vojska ali vojska).*
- (3) *Civilna obramba obsega ukrepe državnih organov in organov lokalne samouprave za delovanje v vojni, gospodarsko in psihološko obrambo ter druge nevojaške oblike obrambe, ki jih izvajajo državljani, samoupravne lokalne skupnosti, državni organi, gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije.*
- (4) *Vojaška in civilna obramba države tvorita celoto.*
- (5) *Obrambne zadeve so v državni pristojnosti.*«

Ugotovimo lahko, da so vse obrambne zadeve in s tem tudi vojaške dejavnosti v najširšem smislu v pristojnosti države in da jih zasebna podjetja ne morejo in ne smejo izvajati kot svojo podjetniško oz. pridobitno dejavnost. Izjema pri tem sta promet z vojaškim orožjem in proizvodnja vojaškega orožja in opreme. Pogoje za promet z orožjem ter proizvodnjo orožja in opreme gospodarskim družbam

določata 77. in 78. člen Zakona o obrambi (2004, 2007). V 104. členu Zakona o obrambi (2004, 2007) je določena tudi prepoved pridobitne dejavnosti:

- »(1) *Kot pridobitne ali profitne dejavnosti ni dovoljeno opravljati:*
- *priprav civilne obrambe in usposabljanja za njeno izvajanje;*
  - *vojaško strokovnega usposabljanja;*
  - *delovanja informacijskega in telekomunikacijskega sistema na področju obrambe;*
  - *kriptografskega in protielektronskega varovanja prenosa podatkov na področju obrambe.*
- (2) *Prepoved iz prejšnjega odstavka se ne nanaša na izvedbo posameznih projektov ali del, ki jih naroči ministrstvo pri zunanjih izvajalcih.*«

Iz teh določil izhaja, da je MORS dolžan skrbeti za opravljanje naštetih dejavnosti in jih ne sme v celoti prepustiti zunanjemu izvajalcu, pomembno pa je določilo drugega odstavka, ki »pušča odprta vrata« tudi zunanjim izvajalcem. Za posamezne projekte in dela s področij, ki jih določa prvi odstavek MORS lahko najema zunanje izvajalce, torej tudi zasebna podjetja. Toda glede na Zakon o obrambi (2004, 2007) v Sloveniji ni mogoče ustanoviti zasebnega vojaškega podjetja v ožjem smislu, podjetja, ki bi opravljalo tipično vojaško dejavnost – npr. nalog varovanja vojaških objektov, podpore bojnega delovanja in še manj samega bojnega delovanja.

Ustanovitev zasebnega vojaškega podjetja v ožjem pomenu, ki bi lahko opravljalo varnostne in vojaške naloge, še posebej v varnostno tveganem okolju (krizna žarišča, mirovne in druge vojaške operacije), onemogoča tudi zakonodaja s področja posesti in nošenja orožja. Za opravljanje varnostne ali vojaške dejavnosti na kriznih žariščih bi morale podjetje svoje zaposlene opremiti in oborožiti z vojaškim orožjem, kar pa glede na določbe Zakona o orožju (2001) ni mogoče. Vojaško orožje je namreč kategorizirano v Kategorijo A: prepovedano orožje, kar pomeni, da zasebna podjetja in civilne osebe takšnega orožja ne morejo imeti v posesti. Tretji člen zakona med drugim namreč določa: »*Orožje po tem zakonu se razvršča v naslednje kategorije: Kategorija A: prepovedano orožje: 1. eksplozivni vojaški izstrelki in lanserji; 2. avtomatsko strelno orožje; 3. orožje, prikrito v druge predmete; 4. strelivo s prebojnim, eksplozivnim ali vnetljivim učinkom in izstrelki za tako strelivo; 5. strelivo za pištole in revolverje s kroglo, ki ima razširni (ekspanzijski) učinek in krogle za tako strelivo, razen streliva za lovsko ali športno orožje za osebe, ki imajo pravico do tega orožja; 6. vojaško orožje; 7. eksplozivno orožje in njegovi deli; 8. hladno orožje; 9. posebna oprema za orožje.*«

Tudi trenutna zakonodaja s področja zasebnega varovanja še vedno ne omogoča, da bi SV za varovanje vojaških objektov najela zasebno varnostno podjetje. Novi Zakon o zasebnem varovanju (2011), ki je bil sprejet marca 2011, je sicer odpravil prepoved izvajanja dejavnosti zasebnega varovanja za nekatere tuje in domače državne organe (policija, oborožene sile, obveščevalno-varnostne službe), kot je to eksplicitno določal stari zakon s tega področja, kljub temu pa zasebnovarnostna podjetja ne smejo opravljati dejavnosti, ki jo po določbah zakona opravlja posamezen državni organ. Zakon o zasebnem varovanju (2011), v prvem odstavku 18. člena določa, da: »*Imetnik licence ne sme sklepati pogodb o opravljanju*

ali opravljati nalog, za opravljanje katerih so z zakonom določeni oz. pooblašteni policija, uradne osebe zavodov za prestajanje kazni zapora, obrambne sile ter druge uradne osebe državnih organov, lokalnih skupnosti ali detektivi (pregon storilca kaznivnega dejanja, izterjevanje dolga, izvršba in podobno).« To pomeni, da slovenska zasebnovarnostna podjetja sedaj sicer lahko sklepajo pogodbe in svojo dejavnost opravljajo tudi za domače in tuje državne organe, kar je bilo po prejšnjem zakonu prepovedano, kljub temu pa ne morejo opravljati varovanja objektov in okolišev posebnega pomena za obrambo (mišljeni so vojaški objekti in ne tudi drugi »civilni« objekti posebnega pomena), saj Zakon o obrambi (2004, 2007) to nalaga obrambnim silam – Slovenski vojski.

Glede na navedeno lahko ugotovimo, da zasebnovarnostna podjetja ne morejo opravljati storitev varovanja za potrebe SV ne doma, ne na tujem. Tudi ustanovitev zasebnega vojaškega podjetja, ki bi opravljalo dejavnost v ožjem pomenu, za enkrat v Sloveniji ni mogoča.

4.2 Primeri zunanjega oddajanja storitev v Slovenski vojski

Kljub vsemu Slovenija ima izkušnje z zunanjim oddajanjem storitev na vojaškem področju. Kot večina oboroženih sil po svetu, tudi SV ni samozadostna organizacija. To pomeni, da je v marsičem odvisna od zunanjih izvajalcev, izključno na področju nabave vojaške opreme in oborožitve ter deloma na področju vojaške logistike.

Oborožitev in opremo kupuje država oz. SV na (prostem) trgu. V Sloveniji imamo podjetja, ki proizvajajo vojaško opremo in določene komponente za oborožitvene sisteme, nimamo pa lastne proizvodnje vojaške oborožitve. Imamo tudi podjetja, ki se ukvarjajo z uvozom, izvozom in prodajo vojaške opreme in oborožitve. Vsa ta podjetja morajo biti v skladu s slovensko zakonodajo ustrezno registrirana in imeti potrebna dovoljenja za opravljanje svoje dejavnosti. Slovenija torej pozna zasebno obrambno industrijo oz. zasebna podjetja na področju proizvodnje in prometa vojaške opreme in oborožitve.

Tudi na področju izobraževanja in urjenja SV sodeluje z zunanjimi izvajalci. Center vojaških šol SV kot nosilec vojaškega izobraževanja in usposabljanja ter znanstvenoraziskovalnega dela in tehnološkega razvoja redno sodeluje z domačimi in tujimi izobraževalnimi ustanovami in enotami SV. V sodelovanju s civilnimi izobraževalnimi ustanovami izvajajo predvsem najvišje oblike izobraževanja, kot je podiplomski študij. Z vgrajevanjem vojaških modulov v programe višjih in visokih šol in fakultet uvajajo izobraževanje za pridobitev osnovne izobrazbe, dopolnilno vojaško izobraževanje in usposabljanje pa izvajajo tudi v tujini.⁸ Tudi na področju usposabljanja in urjenja SV sodeluje z zunanjimi izvajalci. Na primer, slovenske vojake uči tehnik preživetja v naravi inštruktor Šole preživetja (The School of Survival From Nature – SSFN), Brane T. Červak.⁹

Z zunanjimi izvajalci sodeluje SV največ na področju logistike. Pakiž (2008) ugotavlja, da SV uporablja zunanje izvajalce na področju vojaške zdravstvene

⁸ Več o tem MORS, Slovenska vojska (n. d.).

⁹ Več o tem piše v članku Logar (2009).

oskrbe. Vojaška zdravstvena enota deluje v sestavi Poveljstva za podporo ter izvaja dejavnosti in ukrepe za zdravstveno zagotovitev ter doseganje, ohranjanje in zaščito najboljšega možnega stanja zdravja pripadnikov SV. Zaradi upadanja števila lastnega, vojaškega zdravstvenega osebja, zdravstvena enota pogodbeno zaposluje civilne zdravnike in tudi drugo zdravstveno osebje. Na področju prehrane se je uporaba zunanjih izvajalcev najprej začela z zagotavljanjem toplih obrokov za stražarska moštva na dislociranih vojaških objektih, kasneje pa so pripravo hrane prevzeli zunanji izvajalci tudi za potrebe večjih vojašnic.

Pakiž (2008) nadalje ugotavlja, da SV najema zunanje izvajalce za potrebe tehničnega vzdrževanja vozil in določene vojaške opreme. Tako vzdrževanje šestkolesnih oklepnih vozil VALUK zagotavlja podjetje Sistemska tehnika, tehnično vzdrževanje vozil Mercedes-Benz in Steier Puch pa zagotavlja podjetje AC Sistemi z mrežo podizvajalcev po vsej Sloveniji. Tudi za vozila proizvajalca Renault tehnično vzdrževanje zagotavljajo pogodbeni zunanji izvajalci. Zahtevnejše preglede in vzdrževanje zračnih plovil SV izvajajo pooblašeni vzdrževalni servisi v tujini. Vzdrževanje, redne servise ter večja popravila ladij in čolnov prav tako zagotavlja zunanji izvajalec. Za osnovna tehnična dela pa je usposobljena posadka na plovilu.

Krajnc (2010) pa ugotavlja, da je SV, v okviru projekta tehničnega varovanja skladišč streliva in minskoeksplozivnih sredstev ter vojašnic, za vzdrževanje, servisiranje in nabavo sredstev za tehnično varovanje, najela zunanje izvajalce – zasebna varnostna podjetja.

Povzamemo lahko, da SV sodeluje z zunanjimi izvajalci na širokem področju, in sicer predvsem na področju logistične podpore, pa tudi na področju izobraževanja, čeprav je pri slednjem v zadnjih letih sodelovanja manj. Ugotavljamo tudi, da na področju varnosti sodelujejo zunanji izvajalci, vendar le kot vzdrževalci, serviserji in dobavitelji tehnične opreme, ne pa kot izvajalci fizičnega in tehničnega varovanja objektov SV, saj kot že rečeno, slovenska zakonodaja tega za enkrat ne omogoča.

5 SKLEP

V naši analizi smo nakazali zgolj bistvene vsebine in polemike, ki se porajajo zaradi porasta vojaške privatizacije. Pojav povečane uporabe zasebnih vojaških oz. varnostnih podjetij se ujema s teorijo postmodernih oboroženih sil, kar mu daje ustrezen teoretični in legitimacijski okvir za delovanje v podporni funkciji rednih vojaških enot. Zasebna vojaška oz. varnostna podjetja vse bolj prevzemajo vojaške naloge, kot so usposabljanje, obveščevalna in varnostna zagotovitev, logistična podpora in deli inženirske zagotovitve (razminiranje), ter s tem omogočajo oboroženim silam, da se ukvarjajo s ključnimi nalogami bojevanja. Čeprav nekatera zasebna vojaška podjetja kažejo tudi vedno večjo željo za sodelovanje v bojnih operacijah, pa trenutno ni velikih potreb po tovrstnih storitvah. Glede pravnega statusa akterjev vojaške privatizacije je pomemben predvsem poudarek, da v mednarodnem pravu sicer ne obstaja popolni »pravni vakuum« na področjih, ki so povezana z delovanjem zasebnih vojaških oz. varnostnih podjetij, a po drugi strani to področje nikakor ni urejeno do te mere, da bi bile obveznosti držav glede tovrstnih podjetij natančno in enoznačno določene.

Glavni razlogi za uporabo zasebnih vojaških oz. varnostnih podjetij so najprej ekonomske in kakovostne narave. Pogodbe imajo tako finančne kot tudi časovne omejitve. Kot pozitivna lastnost se omenja tudi hitrost delovanja samih podjetij, na kar lahko gledamo tudi skozi časovno prizmo od prejetja pogodbe do začetka operacij in zagotovitve temeljnih ciljev pogodbe. Zelo pomembno je tudi preusmerjanje pogleda javnosti oz. zmanjšanje političnih pritiskov v primerih povečanja ogroženosti na območju napotitev. V ozadju delovanja zasebnih vojaških oz. varnostnih podjetij pa so vedno tudi skriti stroški. Le ti nastajajo zaradi vpliva korporacij, ki postavijo lastne finančne interese nad nacionalne strateške interese. Drugi skriti stroški se nanašajo na transakcijske stroške, ki jih imajo države zaradi izgube usposobljenih strokovnjakov, ki odhajajo v zasebne vode, s čimer se zmanjšuje tako imenovano sistemsko znanje. V povezavi s korporativnim vplivom pa je treba omeniti tudi vprašanje etičnosti in odgovornosti zasebnih vojaških podjetij.

Prepričani smo, da bo tudi v Sloveniji, podobno kot v številnih drugih državah, prav kmalu dozorela prava ideja in pobuda za prodor zasebnega kapitala na področje obrambe. Vendar pa bomo za ustanovitev »pravega« zasebnega vojaškega podjetja pri nas najprej potrebovali predvsem resno strokovno in stroškovno analizo, kaj se splača zadržati in kaj oddati, znotraj SV na eni strani ter podjetniško pobudo na drugi strani. Temu bi morala slediti politična volja, da omogoči spremembe in dopolnitve naše zakonodaje na tem področju. Pri tem bo moral zakonodajalec upoštevati vsa mednarodna priporočila in primere dobrih praks iz tujine. Še posebej pa bo morala biti država pozorna na licenciranje in nadzor nad izvajanjem dejavnosti zasebnih vojaških podjetij doma in še bolj v tujini.

UPORABLJENI VIRI

- Adams, T. K. (2002). Private military companies: Mercenaries for the 21st century. *Small Wars and Insurgencies*, 13(2), 54–67.
- Avant, D. (2004). Mercenaries. *Foreign Policy*, (143), 20–26.
- Bures, O. (2008). *Private military companies: A second best peacekeeping option?* Prispavek na ISA 49th Annual Convention, Bridging Multiple Divides, San Francisco, CA, USA, March 26–29.
- Cardinali, R. (2001). Does the future of military logistics lie in outsourcing and privatization? Accountants – the new gatekeepers of war-time operations. *Work Study*, 50(3), 105–110.
- Chakrabarti, S. (2009). *Privatisation of security in the post-cold war period: An overview of its nature and implications* (IDSA Monograph series No. 2). New Delhi: Institute for Defence Studies and Analyses.
- Chaloka, B. in Damien, L. (2001). *Regulating private military companies*. London: International Alert.
- Chorafas, D. N. (2003). *Outsourcing, insourcing and IT for enterprise management*. New York: Palgrave Macmillan.
- Cleaver, G. (2000). Subcontracting military power: The privatisation of security in contemporary Sub-Saharan Africa. *Crime, Law and Social Change*, 33(1–2), 131–49.

- Cooper, C. L. in Argyris, C. (ur.). (1998). *The concise Blackwell encyclopedia of management*. Malden: Blackwell Publishers Ltd.
- Cvetek, J. (2010). *Zasebna vojaška in varnostna podjetja z vidika mednarodnega prava* (Diplomska naloga). Ljubljana: Pravna fakulteta.
- DCAF. (2006). *Parlamentarni nadzor nad varnostnim sektorjem: načela, mehanizmi in praksa (slovenski prevod)* (Priročnik za člane parlamenta št. 5 – 2003). Ženeva: Geneva centre for the Democratic Control of Armed Forces.
- Defense Science Board. (1996). *Report of the defense science board on outsourcing and privatization*. Washington: Defense Science Board, Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition and Technology, US Department of Defense. Pridobljeno na <http://handle.dtic.mil/100.2/ADA316936>
- Deschamps, S. (2005). *Towards the use of the private military companies in the United Nations Peacekeeping Operations* (Thesis). United Nations Peace Support Operations.
- Fritz, M. (2009). Delovanje zasebnih vojaško-varnostnih organizacij v mednarodnih operacijah – pravni, organizacijski in funkcionalni vidik. V T. Pavšič-Mrevlje (ur.), *Varstvoslovje med teorijo in prakso: zbornik prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na <http://www.fvv.uni-mb.si/dv2009/zbornik/clanki/fritz.pdf>
- Fritz, M. (2011). Mednarodni kodeks delovanja zasebnih varnostnih podjetij. *Sodobni vojaški izzivi*, 13(1), 121–134.
- Garb, M. (2005). Civil-military gap issues and dilemmas: A short review. V G. Caforio in G. Kümmel (ur.), *Military missions and their implications reconsidered: The aftermath of September 11th* (str. 83–92). Amsterdam: Elsevier.
- Gerič, T. (2010). *Privatizacija vojaške logistike: primer ameriških sil v Iraku* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Giumelli, F. in Cusumano, E. (2014). Normative power under contract? Commercial support to European crisis management operations. *International Peacekeeping*, 21(1), 37–55.
- Globokar, T. (2009). *Outsourcing v vojaški logistiki: primer programa LOGCAP* (Diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grasso, V. B. (2005). *Defense outsourcing: The PMB circular A–76 policy*. Washington: Congressional Research Service. Pridobljeno na <http://digital.library.unt.edu/govdocs/crs/permalink/meta-crs-3340:1>
- Hadžić, M. (2004). The concept of security sector reform. V P. Fluri in M. Hadžić (ur.), *Sourcebook on security sector reform*. Geneva; Belgrade: DCAF/CCMR.
- Heinecken, L. (2014). Outsourcing public security: The unforeseen consequences for the military profession. *Armed Forces & Society*, 40(4), 625–646.
- Hull, C. (2008). What future for privatised peacekeeping? Prospects and realities in the UN debate. Stockholm: Swedish Defence Research Agency. Pridobljeno na http://www.foi.se/ReportFiles/foir_2540.pdf
- International Committee of the Red Cross. (2009). *The Montreux document [Montreujski dokument]: On pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict*. Pridobljeno na https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf
- International Stability Operation Association. (2014). *Our members*. Pridobljeno na <http://www.stability-operations.org/>

- Isenberg, D. (2009). *Shadow force: Private security contractors in Iraq*. Westport: Praeger Security International.
- Jazbec, M. (2001). *Zasebna vojaška podjetja* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jelenko, T. (2008). *Vloga zasebnih varnostnih podjetij v Iraku po okupaciji* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Johnson, M. (2000). *Outsourcing ... in brief*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Kodrič, D. (2010). *Zasebne vojaške organizacije* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Konjar, J. (2011). *Primernost uporabe zasebnih vojaških podjetij v operacijah v podporo miru* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Košak, K. (25. 5. 2012). Vojaki v službi denarja. *Mladina*, (21). Pridobljeno na <http://www.mladina.si/112419/vojaki-v-sluzbi-denarja/>
- Krajnc, I. (2010). *Zasebno vojaško podjetje v Sloveniji – dileme in priložnosti* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Lappin, R. S. (2007). *Peace at what price? The uncertain costs of privatised peace support operations* (Cahiers of the Centre for Peace Research & Strategic Studies, vol. 79). Leuven: Centre for Peace Research and Strategic Studies.
- Law, D. (2004). Security sector reform in the Euro-Atlantic region: Unfinished business. V A. Bryden in H. Hänggi (ur.), *Reform and reconstruction of the security sector* (str. 21–43). Geneva: DCAF & LIT Verlag.
- Lilly, D. (2000). *The privatization of security and peacebuilding: A framework for action*. London: *International Alert*.
- Logar, G. (2009). Izvidniki 1. brigade na usposabljanju iz preživetja v naravi. *Slovenska vojska*, 8(9), 23–24.
- Maogoto, J. N. in Sheehy, B. (2009). Private military companies & international law: Building new ladders of legal accountability & responsibility. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, 11(1), 99–132.
- Mockaitis, T. R. (2014). *Soldiers of misfortune?* Carlisle: Strategic Studies Institute; U.S. Army War College Press.
- MORS, Slovenska vojska. (n. d.). *Izobraževanje*. Pridobljeno na <http://www.postanivojak.si/index.php?id=70>
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2009). *Draft international convention on the regulation, oversight and monitoring of private military and security companies* [Osnutek mednarodne konvencije o reguliranju, nadzoru in spremljanju zasebnih vojaških in varnostnih podjetij]. Pridobljeno na <http://mgimo.ru/files/121626/draft.pdf>
- Østensen, Å. G. (2013). In the business of peace: The political influence of private military and security companies on UN peacekeeping. *International Peacekeeping*, 20(1), 33–47.
- Pakiž, V. (2008). *Uporaba zunanjih virov (outsourcing) za potrebe logistike Slovenske vojske* (Zaključna naloga). Poljče: MORS. Pridobljeno na <http://dkmors-db.pub.mors.si/IzpisGradiva.php?id=68>
- Papler, P. (2014). *Privatna vojaška podjetja – organizacija, doktrine in poslovanje* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Petersohn, U. (2010). *Privatising security: The limits of military outsourcing* (CSS Analysis in Security Policy, No. 80). Zurich: Center for Security Studies, ETH.

- Prebilič, V. (2006). Vojaška logistika v rokah zasebnih vojaških podjetij. *Slovenska vojska*, 14(13), 17–18.
- Rathmell, A. (2002). The privatisation of intelligence: A way forward for European intelligence cooperation – »Towards a European intelligence policy«. *NATO Open Source Intelligence Reader*, (Feb.), 74–79. Pridobljeno na http://www.oss.net/dynamaster/file_archive/030201/254633082e785f8fe44f546bf5c9f1ed/NATO%20OSINT%20Reader%20FINAL%2011OCT02.pdf
- Rus, M. (2011). *Zunanje izvajanje (outsourcing) v vojaški logistiki* (Diplomska naloga). Celje: Fakulteta za logistiko.
- Schreier, F. in Caparini, M. (2005). *Privatising security: Law, practice and governance of private military and security companies*. Geneve: DCAF.
- Sigurdson, J. (1992): Introduction – The changing role of national intelligence. V J. Sigurdson in Y. Tagerud (ur.), *The intelligent corporation: The privatisation of intelligence* (str. 5–13). London; Los Angeles: Taylor Graham.
- Singer, P. W. (2003). *Corporate warriors: The rise of the privatized military industry*. London: Ithaca.
- Singer, P. W. (2008). *Corporate warriors: The rise of the privatized military industry* (Updated pbk ed.). New York: Cornell University Press.
- Sotlar, A. (1997). Nacionalnovarnostni elementi zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti v Republiki Sloveniji. V A. Anžič (ur.), *Zasebno varovanje in detektivska dejavnost: dileme in perspektive* (str. 311–322). Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Sotlar, A. (2007). *Policija in zasebnovarnostna podjetja v procesu zagotavljanja notranje varnosti Republike Slovenije* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sotlar, A. (2008). Policisti in varnostniki v procesu izvajanja policijske dejavnosti – med tekmovanjem, konfliktom, sodelovanjem in partnerstvom. *Varstvoslovje*, 10(1), 129–155.
- Spearin, C. (2011). UN peacekeeping and the international private military and security industry. *International Peacekeeping*, 18(2), 196–209.
- Stanger, A. in Williams, M. E. (2006). Private military corporations: Benefits and costs of outsourcing security. *Yale Journal of International Affairs*, 2(1), 4–19.
- Steele, R. D. (2002). *The new craft of intelligence: Achieving asymmetric advantage in the face of nontraditional threats*. Carlisle: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.
- Steinberg, J. B., Graham, M. in Eggers, A. (2003). Building intelligence to fight terrorism. *The Brookings Institution Policy Brief*, (125). Pridobljeno na <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2003/9/intelligence%20steinberg/pb125.pdf>
- Stockbauer, T. (2008). *Ekonomska analiza industrije zasebnih vojaških in varnostnih podjetij* (Diplomska naloga). Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Štefanič, T. (2011). *Zasebna vojaška podjetja v Iraku: primerjava delovanj podjetij Blackwater Worldwide in DynCorp International* (Diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Treverton, G. F. (2003). *Reshaping national intelligence for an age of information*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Tunjić, F. (2003). Ko kupovanje varnosti ustvarja nevarnost: od privatizacije varnosti do privatnih vojsk. *Revija Obramba*, 35(3), 22–24.

- Uessler, R. (2008). *Servants of war*. Berkeley: Soft Skull Press.
- Ustava Republike Slovenije. (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013). *Uradni list RS*, (33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 69/04, 69/04, 68/06, 47/13).
- V Sloveniji nastala prva zasebna varnostna organizacija [video posnetek]. (6. 11. 2012). *24ur.com, Oddaja Preverjeno*. Pridobljeno na <http://www.24ur.com/novice/slovenija/v-sloveniji-nastala-prva-zasebna-varnostna-organizacija.html>
- Wallwork, R. D. (2005). *Operational implications of private military companies in the global war on terror*. Forth Leavenworth: School of Advanced Military Studies, US Army Command and General Staff College. Pridobljeno na <http://stinet.dtic.mil/dticrev/PDFs/ADA436294.pdf>
- Warren, H. L. in Fagan, A. L. (2005). *Outsourcing: Implications for homeland security*. Prispevek na 10th International Command and Control Research and Technology Symposium, 4–6 October 2005, Virginia Beach, VA. Pridobljeno na http://www.dodccrp.org/events/10th_ICCRTS/CD/papers/069.pdf
- Wulf, H. (2005). Treibkräfte der Privatisierung: Der deregulierte Krieg. *Wissenschaft und Frieden*, 24(1), 7–11.
- Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD-1). (2011). *Uradni list RS*, (17/11).
- Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1 – UPB3). (2009, 2011, 2012, 2013). *Uradni list RS*, (65/09, 83/09, 33/11, 91/11, 32/12, 57/12, 44/13 – odl. US, 82/13).
- Zakon o obrambi (ZObr – UPB1). (2004, 2007). *Uradni list RS*, (103/04, 138/04 Skl. US: U-I-329/04-7, 53/05 Skl.US: U-I-329/04-15, 117/07 Odl.US: UI-287/05-20).
- Zakon o orožju (ZOro-1). (2001). *Uradni list RS*, (61/01).
- Zakon o zasebnem varovanju (ZZasV-1). (2011). *Uradni list RS*, (17/11).

O avtorjih:

Dr. Erik Kopač, docent, raziskovalec na Obramboslovnem raziskovalnem centru Inštituta za družbene vede. Področja njegovega raziskovalnega dela so vprašanja, povezana z ekonomijo in nacionalno varnostjo, ter področja obrambne ekonomike. Kot član Katedre za obramboslovje na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani je habilitiran kot docent za področja obrambne ekonomike, vojaške logistike, primerjalnih obrambnih sistemov, sodobnih oborožitvenih sistemov in prostorske informatike.

Mag. Maj Fritz, magister evropskih in državnih študij, je študent doktorskega študija na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, kjer pripravlja disertacijo na temo zasebnih vojaških podjetij. Njegovo področje raziskovanja in študija je povezano z obveščevalno-varnostno dejavnostjo, mednarodnimi vojaškimi operacijami in zasebnimi varnostnimi in vojaškimi podjetji. Zaposlen je na Ministrstvu za obrambo.

Dr. Maja Garb je doktorirala na področju obramboslovja in je docentka na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ukvarja se s sociološkim proučevanjem vojaške organizacije in reševanja konfliktov (analiza sodobnih konfliktov, mirovne operacije ter pokonfliktna obnova). Delovne zahteve so jo usmerile tudi v proučevanje vodenja in menedžmenta v vojski in obrambnem sistemu.

Kriminološki in pravni vidiki možnosti za javno-zasebno partnerstvo na področju izvrševanja kazni zapora v Sloveniji

Bojan Tičar, Gorazd Meško

Namen prispevka:

Namen prispevka je pregled kriminoloških in pravnih vidikov vzpostavitve javno-zasebnega partnerstva na področju izvrševanja kazenskih sankcij.

Metode:

Raziskovalni pristop oziroma metode v prispevku so kombinacija pravnih metod jezikovne in teleološke razlage veljavne ureditve RS in EU v kombinaciji s pregledom kriminološko-penoloških del ter analizo in sintezo, ki je podana v razpravi na koncu prispevka. Pregled je narejen na podlagi komparativne analize penoloških študij o učinkih javno-zasebnega partnerstva glede izvrševanja kazni zapora in kvalitativne-pravne analize »de lege lata« slovenske zakonodaje, ki ureja javno-zasebno partnerstvo.

Ugotovitve:

Javno-zasebno partnerstvo pomeni, da država ali lokalna skupnost sklene dolgoročno pogodbo za zagotavljanje blaga in storitev z zasebnim partnerjem, zasebni partner pa je odgovoren za izgradnjo, upravljanje in vzdrževanje infrastrukture, ki je za to potrebna. Javno-zasebno partnerstvo pri upravljanju zaporov v drugih državah s temi izkušnjami ne pomeni ravno poslabšanja zadev s kriminološkega in penološkega vidika, saj so rezultati študij na področju zasebnih zaporov različni. V Sloveniji je pravno okolje primerno za testno vzpostavitev javno-zasebnega instituta v praksi, vendar bo uspešnost tega pristopa razvidna šele v prihodnje, po pridobljenih prvih izkušnjah.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Članek s kombinacijo pravne, penološke in kriminološke analize in sinteze prispeva k prihodnjim razmišljanjem o možnostih reševanja problema prezasedenosti zaporov v Republiki Sloveniji. V članku je razdelana ena od možnih alternativ, to je vzpostavitev javno-zasebnega zapora. V primerjalnem pregledu so prikazane nekatere izkušnje v drugih državah in nekatere misli teoretikov s tega področja. Morda bo članek koristen v nadaljnjem razmišljanju o alternativnih rešitvah sedanje prezasedenosti zaporov v Sloveniji.

UDK: 343.8(497.4)

Ključne besede: javno-zasebno partnerstvo, zapori, zasebni zapori, izvrševanje kazenskih sankcij, pravna ureditev

Criminological and Legal Aspects of Possibilities for Public-Private Partnerships for Enforcement of Prison Sanctions in the Republic of Slovenia

Purpose:

The purpose of this paper is to examine and present an overview of criminological and legal aspects related to the establishment of public-private partnerships for enforcement of criminal sanctions.

Design/Methods/Approach:

The overview is based on a comparative analysis of criminological-penological studies focussing on the effects of public-private partnerships in the field of enforcing prison sentences and a qualitative legal analysis of the applicable (*de lege lata*) Slovene legislation governing public-private partnerships. The research approach/method applied in this paper represents a combination of legal methods consisting of a teleological interpretation of the existing Slovene and EU legislations and an overview of criminological works in this field, followed by an analysis and synthesis provided in the discussion section at the end of the paper.

Findings:

Public-private partnership means that the State or local community concludes a long-term contract for the supply of goods and services with a private partner who is, in turn, responsible for construction, management, and maintenance of the infrastructure necessary for providing the goods and services concerned. When applied to the management of prisons, experiences of other countries show that public-private partnerships do not necessarily lead to deterioration of matters from the criminological point of view, since the results of studies in the field of private prisons vary. In Slovenia, the legal environment is suitable for establishing a pilot public-private institution in practice, but the success of such an approach will only become clear in the future, i.e., after gaining initial experience.

Originality/Value:

By combining legal and criminological analysis and synthesis, this paper contributes to further reflections regarding different possibilities for resolving the issue of overcrowded prisons in the Republic of Slovenia. It also elaborates on one of the potential alternatives, i.e., establishment of a public-private prison. The comparative overview demonstrates certain experiences from other countries and some reflections of theoreticians in this field. The paper may also prove useful for any further considerations regarding alternative solutions for resolving the current prison overcrowding in Slovenia.

UDC: 343.8(497.4)

Keywords: public-private partnerships, prisons, private prisons, enforcement of criminal sanctions, legal arrangements

1 UVOD

V zadnjem času je bilo opravljenih nekaj študij o učinkih zasebnih zaporov v državah, ki imajo na tem področju najdaljšo tradicijo (ZDA in VB). Iz pregleda preteklih raziskav in ugotovitev raziskovalcev je razvidno, da ne moremo govoriti o večji učinkovitosti zasebnih zaporov v primerjavi z državnimi. Vendar moramo hkrati izpostaviti dejstvo, da je javno-zasebno partnerstvo oziroma v nekaterih zahodnih državah popolna privatizacija zaporov že ustaljena praksa, če ne že nujna, saj so države finančno nezmožne graditi nove zapore (James, Bottomley, Liebling in Clare, 1997; Schefer in Liebling, 2008).

S kriminološko-penološkega vidika javno-zasebno partnerstvo pri upravljanju zaporov ne pomeni nujno poslabšanje zadev, saj kot ne moremo trditi o večji učinkovitosti zasebnih zaporov oziroma zasebnih storitev, prav tako ne moremo govoriti o njihovi manjši učinkovitosti. Vendar moramo hkrati opozoriti na določene vidike, ki bi lahko negativno vplivali na prestajanje kazni oziroma rehabilitacijo zapornikov, dela paznikov in stopnjo povratništva. V javno-zasebnem partnerstvu zasebne partnerje žene želja po dobičku in področje izvrševanja kazenskih sankcij ni izjema. To ne predstavlja nobene ovire, dokler želja po dobičku ne prevlada nad kvaliteto zagotavljanja storitev. V tem primeru lahko pride do: (1) pomanjkljive in neakovostne gradnje zaporov, (2) nezadovoljive prehrane zapornikov, (3) nekvalitetnega izvajanja tretmaja in posledično nezadovoljive rehabilitacije zapornikov, kar poveča nevarnost povratništva, (4) želje po čim številčnejši zaporski populaciji, saj se zasebnikom poveča dobiček in nezainteresiranost za poboljšanje zapornikov, (5) v primeru slabega gospodarjenja zasebnih zaporov bi posledično bile plače paznikov (oz. pravosodnih policistov) in drugih zaposlenih v zaporih nizke, kar bi vplivalo na (ne)zainteresiranost pri delu in na njihov slabši odnos do obsojencev, (6) nezainteresiranosti za izvajanje tretmaja in postpenalne pomoči oz. priprave na odpust in (7) izbora manj usposobljenega in osebno manj motiviranega kadra za delo z obsojenci.

Nekateri imenujejo privatizacijo zaporov kot največji eksperiment stoletja. Kot večina drugih eksperimentov se tudi pri privatizaciji zaporov dogaja, da ta povzroča drugačne učinke od pričakovanih. Privatizacija zaporov v Veliki Britaniji je namreč pokazala, da so bili odnosi med zaposlenimi in obsojenci na prestajanju zaporne kazni v Veliki Britaniji boljši kot v državnih zaporih (James et al., 1997; Schefer in Liebling, 2008), predvsem glede ustreznega odnosa zaposlenih, pravičnega obravnavanja obsojencev, spoštovanja in humanosti. Te ugotovitve je treba jemati z veliko mero previdnosti, saj druge raziskave kažejo, da so v nekaterih zasebnih zaporih ti odnosi popolnoma drugačni in da je prišlo tudi do zlorab. Poleg tega študije kažejo tudi, da se izvrševanje kazni zapora v zasebnih zaporih izvaja slabše kot v javnih (National Audit Office, 2003). Zgodovina zasebnih zaporov v ZDA kaže, da so bili ti primer zlorabe, izkoriščanja, zanemarjanja in brutalnosti do zapornikov in da se takšni zapori niso bistveno razlikovali od suženjstva (Hallett, 2006). Kritiki zasebnih zaporov so očitali zasebnim podjetjem, ki so prevzela zapore, da delujejo po načelih pridobivanja dobička in se ne bodo samo regulirali glede moralnosti pri delu z obsojenci na prestajanju kazni zapora (Schefer in Liebling, 2008).

Naslednja dilema je vrsta javno-zasebnega partnerstva. Gre za ideje o tem, da so zapori v celoti v upravljanju zasebnih podjetij ali pa zasebniki prevzamejo le del poslov, ki se odvijajo v zaporih. Odnosi med državo in zasebniki se urejajo s koncesijami, ki so zelo različne (glede na čas trajanja), in tudi nadzorovanjem izvajanja dejavnosti (kakovost storitev). Glede tega Schefer in Liebling (2008) ugotavljata, da so prakse sila različne in da so zasebniki pripravljene investirati v zapore, če dobijo vsaj desetletno koncesijo za delno izvajanje javne službe ali pa dvajsetletno, če prevzamejo vodenje celotnega zavora. Problem, ki ga vidita v tem, je, da se s takimi dejavnostmi ukvarjajo nekdanji vojaški častniki in podjetniki, ki niso po svoji naravnosti usmerjeni v tretja obsojencev, ampak v red, disciplino in dobiček.

Ključni problem je tudi v tem, da se razvrednoti delo paznikov oz. pravosodnih policistov, ki pri zasebnikih dobijo bistveno manjše plače in uživajo manj pravic kot uslužbenci v državnih institucijah. Poleg tega je zanimiv pojav, da je analiza dela z obsojenci pokazala, da je bilo v začetku osebje v zasebnih zaporih bolj prijazno do obsojencev, vendar se je z leti to močno poslabšalo, celo pod raven državnih zaporov (Schefer in Liebling, 2008).

Kljub številnim negativnim pojavom in izkušnjam v nekaterih zahodnih državah ob javno-zasebnem partnerstvu oziroma privatizaciji zaporov se lahko takšnim izkušnjam izognemo s strokovno in fleksibilno urejeno zakonodajo in regulacijami ter formalnim nadzorom nad izvajalci privatizacije zaporske dejavnosti.

2 NEKATERE TUJE IZKUŠNJE JAVNO-ZASEBNEGA PARTNERSTVA PRI IZVRŠEVANJU KAZENSKIH SANKCIJ

Javno-zasebno partnerstvo je opredeljeno kot dogovor med vlado in enim ali več zasebnimi partnerji, kjer zasebni partnerji opravijo storitev, kjer končni rezultat izpolni pričakovanja oziroma cilj vlade, hkrati pa zasleduje lastni cilj po ustvarjanju dobička. Glavni cilj vstopa v javno-zasebno partnerstvo naj bi bil dobiček, kjer vlada uporabi zasebni kapital, s katerim lahko uresniči drugače zanjo nedostopne cilje (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2008: 132). Na področju izvrševanja kazenskih sankcij je zasebni kapital vedno bolj prisoten, hkrati pa prihaja do opuščanja tradicionalne delitve na zasebne in državne oziroma javne zapore in postopnega uvajanja javno-zasebnega partnerstva. Strokovnjaki proučujejo prednosti oziroma slabosti zasebnih in državnih zaporov. Na podlagi njihovih ugotovitev lahko identificiramo pozitivne in negativne lastnosti oziroma področja in storitve posamezne oblike zaporov ter jih odpravimo tako, da združimo najboljše lastnosti obeh modelov v obliki javno-zasebnega partnerstva.

O javno-zasebnem partnerstvu na področju izvrševanja kazenskih sankcij je bilo v preteklosti opravljenih kar nekaj študij, katerih rezultati se razlikujejo, kot je predstavljeno v nadaljevanju. Prevladujejo predvsem ameriške študije, nekaj pa jih je tudi iz drugih delov sveta.

Pratt in Maahs (1999) sta z metaanalizo triintridesetih ocen o stroškovni učinkovitosti iz štiriindvajsetih različnih študij v ZDA poskušala ugotoviti, kateri

kazenski zavodi (zasebni ali državni) so stroškovno učinkovitejši. Rezultati študije niso pokazali na večjo stroškovno učinkovitost državnih oziroma zasebnih zaporov, hkrati pa so opozorili na obseg sredstev zavoda, velikost zaporske populacije, starost zaporov in spol zapornikov, kot institucionalne karakteristike, ki imajo največ vpliva na višino stroškov kazenskega zavoda. Avtorja vidita uporabnost rezultatov v bolj realistični sliki dejanske učinkovitosti zasebnih zaporov in identifikaciji možne specifične politike privatizacije določenih področij oziroma funkcij (zasebna gradnja zaporov, rehabilitacijski programi, zdravstveni programi itd.), ki bi omogočile zmanjšanje stroškov (Pratt in Maahs, 1999).

Reisig in Pratt (2000) sta poskušala identificirati alternativne možnosti privatizacije zaporov oziroma prestajanja kazenskih sankcij v ZDA, z ozirom na liberalistični pogled na pravico države nad kaznovanjem in pravicami posameznikov. Avtorja temelje, ki omogočajo legitimnost zasebnih zaporov, vidita v (1) Lockovemu klasičnemu liberalizmu¹ oziroma desno usmerjeni liberalni teoriji in (2) liberalnemu vztrajanju na minimalni državi. Delno privatiziranje določenih področij oziroma funkcij (izgradnje zaporov, zdravstvena oskrba, prehrana itd.) avtorja opišeta kot pozitivno, saj za njihovo izvajanje ni potrebna legitimnost zasebnih subjektov nad sredstvi prisile. Hkrati pa opredelita trenutno filozofsko vztrajanje menedžmenta zasebnih zaporov kot brezpredmetno, v kontekstu liberalno-demokratskih ustavnih tradicij (Reisig in Pratt, 2000).

Perrone in Pratt (2003) sta s pregledom ter analizo študij in uradnih poročil poskušala primerjati učinkovitost državnih in zasebnih zaporov pri zmanjševanju stroškov v ZDA. Avtorja sta izpostavila metodološke nepravilnosti v preteklih študijah, saj je prihajalo do neustreznih primerjav² med kazenskimi zavodi. Kljub mešanim rezultatom v posameznih študijah je bil identificiran vzorec, ki je izpostavil večjo ali enako učinkovitost zasebnih zaporov v domenah reda in oskrbe ter manjšo ali enako učinkovitost zasebnih zaporov v domeni zagotavljanja varnosti. Nadalje sta avtorja na podlagi rezultatov in ugotovitev preteklih študij prišla do zaključka, da so zasebni zapori učinkovitejši pri zmanjševanju stroškov, vendar hkrati opozarjata na vprašljivost rezultatov, predvsem zaradi metodoloških pomanjkljivosti v obravnavanih študijah (Perrone in Pratt, 2003).

Price in Riccucci sta leta 2005 izvedla študijo v petdesetih zveznih državah ZDA z namenom identifikacije določilnic, ki vplivajo na politične akterje pri odločanju o privatizaciji zaporske dejavnosti (Price in Morris, 2012). Rezultati kažejo večji vpliv politične kulture zvezne države in ideologije vladajoče stranke na odločitve o privatizaciji zaporov in manjši vpliv dejavnikov, na katere opozarjajo zagovorniki privatizacije zaporske dejavnosti (fiskalne oziroma ekonomske prednosti, zmanjšanje stroškov, večja učinkovitost, prenaseljenost itd.). Avtorja sta na podlagi rezultatov opozorila na večjo verjetnost privatizacije zaporske dejavnosti v bolj liberalnih zveznih državah, kjer je na oblasti Demokratična stranka, kot v konservativnih, kjer je na oblasti Republikanska stranka (Price in Riccucci, 2005).

---

1 Klasični liberalizem je oblika politične filozofije, katere začetnik je John Locke. Klasični liberalizem je zgrajen na ideji državljanskih pravic, z omejeno vlogo vlade, katere je podrejena vladavini prava, pravici do zasebne lastnine in veri v gospodarsko teorijo prostega trga (Russel, 1977: 210–219).

2 Perrone in Pratt (2003: 304) opozarjata na pomembnost velikosti objekta, starosti objekta in vrste oziroma namena kazenskega zavoda, ko primerjamo javne in zasebne kazenske zavode.

Schefer in Liebling (2008) sta se osredotočila na ugotovitve prvih študij, ki so primerjale državne in zasebne zavode za izvrševanje kazni zapora v Veliki Britaniji. Avtorja sta opozorila na prednosti zasebnega zapora, ki se kažejo v novogradnjah (moderne ustanove za prestajanje kazni), spremenjenemu režimu (uvajanje bolj sproščene ureditve) in strogemu nadzoru, ki ne dopušča, da bi pazniki zlorabljali zapornike. Hkrati opozarjata na slabosti, ki se kažejo v neusposobljenosti osebja, veliki tekmovalnosti med podjetji, ki lahko privede do poslabšanja pogojev za bivanje v zaporu, ranljivosti zaporskih delavcev (manj sindikatov in regulacij za zaščito pravic zaposlenih) in pojavu t. i. zaporskega lobija. Ugotovila sta, da so odnosi med obsojenci in pazniki boljši v zasebnih zaporih kot v državnih, kar pripisujeta: (1) namenskem poudarku na sproščeni in manj formalni ureditvi v zaporih; (2) razlikam v ravnotežju moči, ki so posledica nemočnega in manj izkušenega osebja, ki opravlja delo v zasebnih zaporih; in (3) zapuščini punitivne atmosfere, ki je še vedno prisotna v nekaterih državnih zaporih (Schefer in Liebling, 2008).

Lundahl, Kunz, Brownell, Harris in Van Vleet (2009) so s pomočjo metaanalize primerjali rezultate dvanajstih študij, ki so primerjale vodenje zasebnih in državnih kazenskih zavodov. Rezultati študije niso razkrili pomembnejših prednosti, ki bi jih posedovali zasebno vodeni kazenski zavodi v primerjavi z državno vodenimi na področju zmanjšanja stroškov in zagotavljanja kvalitete storitev. Avtorji so na podlagi dobljenih ugotovitev prišli do zaključka, da zmanjšanje stroškov s privatizacijo zaporov ni zagotovljeno ter da je kvaliteta prestajanja kazni v zasebnih in državnih zaporih primerljiva (Lundahl et al., 2009).

Duwe in Clark (2013) sta izvedla študijo v ameriški zvezni državi Minnesota, kjer sta primerjala stopnjo povratništva med obsojenci, ki so prestajali kazen v zasebnem zaporu in tistimi, ki so bili zaprti v zaporih, s katerimi upravlja država. Študijo sta hotela preveriti trditve zagovornikov privatizacije kazenskih zavodov, ki v korist privatizaciji poleg zmanjšanja stroškov navajajo še manjšo nevarnost povratništva. Na podlagi vzorca, ki je zajemal 9.535 prestopnikov (za potrebe primerjave so bili v vzorec zajeti samo moški prestopniki, ki so bili obsojeni na zaporno kazen daljšo od 180 dni), sta opravila statistične analize (Coxovi regresijski modeli³). Rezultati so izpostavili nekoliko večjo nevarnost povratništva pri prestopnikih, ki so prestajali kazen v zasebnih zaporih, kot pri obsojencih, ki so prestajali kazen v državnih zaporih. Avtorja vzroke vidita v redkejšem obiskovanju obsojencev in omejenih možnostih izvajanja rehabilitacijskih programov v zasebnih zaporih. Ugotovitve študije zavračajo trditve zagovornikov privatizacije o zmanjšanju nevarnosti povratništva prestopnikov, ki prestajajo kazen v zasebnih zaporih (Duwe in Clark, 2013).

Rezultati analiz učinkovitosti in upravičenosti javno-zasebnega partnerstva (zasebnih zaporov) kažejo različne rezultate, kar je povezano tudi s tem, da to področje še ni načrtno raziskovano in da so vidiki raziskovanja učinkov zasebnih zaporov nepopolno oz. le delno obravnavani. V nadaljevanju predstavljamo ureditev javno-zasebnega partnerstva v Sloveniji in možnosti uporabe na področju izvrševanja kazni zapora.

3 Coxov regresijski model oziroma model sorazmernih tveganj je statistična metoda za odkrivanje vpliva več spremenljivok v časovnem obdobju, v katerem se je proučevani dogodek zgodil (Statsdirect, 2014).

3 SLOVENSKA IN EVROPSKA PRAVNA UREDITEV INSTITUTA JAVNO-ZASEBNEGA PARTNERSTVA

Država in lokalne skupnosti lahko zagotavljajo blago in storitve na veliko različnih načinov. Tiste, ki so v preteklosti same zagotavljale blago in storitve, so zdaj vse bolj odvisne od trga, in sicer bodisi zaradi vlaganj v primerih, ko država sama izdeluje oziroma izvaja ter zagotavlja blago in storitve, ali zaradi neposrednega zagotavljanja blaga in storitev na trgu. Ta premik je nastal tako zaradi ideoloških razlogov kot zaradi zasledovanja stroškovne učinkovitosti (angl. *value for money*), tj. zaradi boljše uporabe virov.

Javno-zasebno partnerstvo je del tega trenda. Javno-zasebno partnerstvo pomeni, da država ali lokalna skupnost sklene dolgoročno pogodbo za zagotavljanje blaga in storitev z zasebnim partnerjem, zasebni partner pa je odgovoren za izgradnjo, upravljanje in vzdrževanje infrastrukture, ki je za to potrebna (OECD, 2008: 3).

V slovenskem pravu je javno-zasebno partnerstvo pravni koncept *sui generis*, ki v grobem temelji na angleškem javno-zasebnem partnerstvu. Čeprav angleško pravo zgolj opredeljuje različne oblike sodelovanja med osebami javnega in zasebnega prava, je v slovenskem pravu pojem javno-zasebnega partnerstva postal formalni pravni institut, ki ima dve osnovni obliki (Bohinc, Mužina in Tičar, 2007):

1. zasebno vlaganje v javne projekte in
2. javno sofinanciranje zasebnih projektov, ki so v javnem interesu.

Obstaja veliko definicij javno-zasebnega partnerstva, na primer: skupni projekt javnega in zasebnega sektorja, zgrajen na strokovnem znanju vsakega partnerja, ki je najbolj ustrezen za jasno določene javne potrebe z ustrezno porazdelitvijo virov, tveganja in plačila (The Canadian Council for Public-Private Partnership, 2014). Ureditev vlog in razmerij, kjer se dve ali več oseb javnega in zasebnega prava usklajujeta, zato da dosežeta vsaka svoj cilj, s tem da skupaj zasledujeta enega ali več skupnih ciljev (Lawther, 2002), prenos investicijskih projektov na zasebni sektor, ki jih je tradicionalno izvajal in financiral javni sektor (Allan, 1999; The Canadian Council for Public-Private Partnership, 2014; Linder, 1999).

Slovenski pravni red pozna posebni pravni institut z imenom javno-zasebno partnerstvo, ki se lahko uporabi tudi za prihodnjo izgradnjo sodobnih zaporov. Slovenska ureditev javno-zasebnega partnerstva je zakonska in izhaja iz angleškega koncepta Public-Private Partnership (PPP). Le ta izvorno ni poseben pravni institut, temveč le opredeljujoči (kavzalni) element, s katerim so pojmovane najrazličnejše oblike sodelovanja med javnimi in zasebnimi subjekti.

V pravu Evropske unije (v nadaljevanju EU) pojem javno-zasebnega partnerstvo ni poenoten ter pravno urejen kot poseben institut prava EU. To pomeni, da pojem ni kogentno pravno urejen z nobenim predpisom EU, niti z neposredno učinkujočo uredbo EU v članicah niti z direktivo EU, ki bi jo morale članice prenesti v svoj pravni red. Pojmovanje instituta javno-zasebnega partnerstva izhaja iz programskih usmeritev zelene knjige. Vendar so ga nekatere članice EU – verjetno zaradi praktične uporabnosti – na različne načine prenesle v

svoje pravne sisteme. V glavnem se pojem povezuje z nacionalnimi zakonodajami o javnih naročilih in koncesijah, ponekod pa je urejen tudi s posebnim zakonom.⁴ Slovenija sledi slednjim in je že uredila tovrstna pravna razmerja v posebnem zakonu s posebnim pravnim institutom.

Javno-zasebno partnerstvo v Sloveniji so po Zakonu o javno-zasebnem partnerstvu (ZJZP, 2006) projekti zasebnih vlaganj v javne projekte ali javna sofinanciranja zasebnih projektov, predvsem v zvezi z:

- izgradnjo javne infrastrukture (izgradnja, vzdrževanje, upravljanje),
- izvajanjem javnih služb in
- izvajanjem drugih dejavnosti v javnem interesu.

Ureditev ZJZP (2006) zajema oba dela javnega sektorja. Tistega, ki zagotavlja javne službe, in tistega, ki skrbi za javni interes na področju izvršilne veje oblasti, kot je to na primer izvrševanje kazenske sankcije zapora.

Institut javno-zasebnega partnerstva je v Sloveniji pravno urejen kot prisilni institut upravnega prava. To pomeni, da so javni partnerji (ob nastopu zakonskih pogojev) dolžni izpeljati postopek zbiranja predlogov, odločitve, razpisa in izbire zasebnega partnerja. Na podoben način je prisilni institut javno naročanje, ko so za to izpolnjeni zakonski pogoji po predpisih o javnih naročilih. Zavezanci za izvedbo postopka po novem zakonu so predvsem javni partnerji. Javni partner razmerja javno-zasebnega partnerstva na državni ravni je država Republika Slovenija, na lokalni pa občina ali mesto. Vendar pa lokalne skupnosti niso tako avtonomne pri odločanju o javno-zasebnem partnerstvu kot država. Pred sprejetjem odločitve o javno-zasebnem partnerstvu bodo morali ravnati v skladu s predpisom (pravilnikom) o oceni upravičenosti izvedljivosti investicije oziroma drugega projekta.

Javno-zasebno partnerstvo za izvrševanje kazenskih sankcij je mogoče vzpostaviti kot državni projekt in to kot pogodbeno javno-zasebno partnerstvo ali kot statusno javno-zasebno partnerstvo. Pogodbeno javno-zasebno partnerstvo temelji na obligacijski pogodbi. Ker gre pri vseh javno-zasebnih partnerstvih predvsem za povečanje učinkovitosti in uspešnosti zagotavljanja javnih interesov, imajo tudi vsa pogodbeno javno-zasebna partnerstva javnopravne elemente. Zato se pogodbeno javno-zasebno partnerstvo lahko vzpostavi v dveh oblikah: 1) v obliki koncesijskega pogodbenega javno-zasebnega partnerstva ali 2) v obliki javno-naročniškega pogodbenega javno-zasebnega partnerstva. Za obe obliki je značilna sklenitev posebne pogodbe. Vsebinsko se oblika koncesijskega partnerstva loči od javno-naročniške oblike predvsem z vidika, kdo nosi ekonomsko tveganje zagotavljanja javne službe. Če bo glavno tržno tveganje zagotavljanja blaga in storitev v javnem interesu na strani zasebnika, bo partnerstvo koncesijsko, če pa bo glavna tveganja na strani države ali lokalne skupnosti, bo partnerstvo javno-naročniško. Vendar tudi za slednje velja, da mora vsaj del tveganja pokriti zasebnik. V nasprotnem primeru ne bi šlo več za partnerstvo, temveč za običajno javno naročilo, kot ga ureja zakonodaja o javnih naročilih.

Statusno javno-zasebno partnerstvo pa pomeni posebno pravno razmerje, ko javni partner (država) podeli izvajanje pravic in obveznosti zagotavljanja

⁴ Kot npr. na Irskem s predpisom *State Authorities Public Private Partnership Arrangements Act, 2002*.

javnega interesa (javnih pooblastil) na naslednje – korporacijsko-pravne načine: 1) z ustanovitvijo nove pravne osebe *v mešani lastnini*, 2) s prodajo deleža države ali občine v javnem podjetju ali drugi osebi javnega prava, 3) z nakupom deleža s strani države v osebi zasebnega prava ali 4) na drug soroden in primerljiv način.

Poleg vsebinskih opredelitev novega instituta ZJZP (2006) vsebuje tudi obvezni postopek kot pogoj za nastanek razmerja javno-zasebnega partnerstva. Obveznost postopka izvira iz evropske zakonodaje,⁵ ki za projekte večjih vrednosti zahteva izvedbo javnih naročil. Predvsem so to infrastrukturni projekti koncesijskih gradenj (npr. novih zaporov), vrednejših od 5.278.000 evrov, kar je prag v navedeni direktivi. Vendar se ta obveznost s slovenskimi predpisi širi kot splošna obveznost javnega partnerja (države), da v zakonskem roku treh mesecev po sprejetju proračuna objavi predvidena razmerja javno-zasebnih partnerstev v okviru svoje pristojnosti. To velja tudi za morebitna prihodnja javno-zasebna partnerstva na področju izvrševanja kazenskih sankcij.

4 MATERIALNO-FINANČNI RAZLOGI ZA IZVAJANJE JAVNO-ZASEBNEGA PARTNERSTVA – SPLOŠNO IN NA PODROČJU IZVRŠEVANJA KAZENSKIH SANKCIJ

V zgodovini so države zagotavljale blago in storitve iz različnih razlogov, med drugim zaradi političnih, socialnih in ekonomskih. Z materialno-finančnega vidika je takšno zagotavljanje blaga in storitev učinkovito v primerih, ko je neuspešnost trga večja kot neuspešnost države, tj. v primerih, ko država zagotavlja blago in storitve bolj učinkovito, kot jih zagotavlja trg (Directive 2004/18/EC, 2004). Trg običajno ne zagotavlja (ali ne v zadostni meri) javne infrastrukture, kamor sodijo tudi zgradbe zaporov (Nicholson, 1998).

Poudariti je treba, da ekonomija in pravo javno dobro definirata različno. V pravnem smislu so javno dobro vse stvari in dobrine, ki so v interesu družbe kot celote. Z ekonomskega vidika pa so javno dobro stvari in dobrine, za katere ni konkurence pri porabi, marginalni stroški njihovega zagotavljanja pa so enaki nič (Zajc in Tičar, 2009).

Mnogo držav se periodično sooča s finančnimi krizami in zato prebivalstvu ne morejo zagotavljati blaga in storitev visoke kakovosti na stroškovno učinkovit način (Bettignies in Ross, 2004: 135). V preteklosti je bil eden od odgovorov na finančno krizo privatizacija, ko pa je privatizacija po svetu izgubila zagon, zlasti na področju infrastrukture, se je sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja javno-zasebno partnerstvo začelo obravnavati kot sredstvo za pridobitev kapitala in upravljaljskega znanja zasebnega sektorja (International Monetary Fund, 2004: 4; Mrak, Gazvoda in Mrak, 2005).

Vendar pa tudi javno-zasebno partnerstvo ni odgovor za vse težave v zvezi z vladnimi finančnimi krizami in neučinkovitostjo, kar se kaže v praksi in na kar opozarja teorija. Mnogi na primer trdijo, da je bilo javno-zasebno partnerstvo

---

⁵ Zlasti iz uporabe Direktive Evropskega parlamenta in Sveta z dne 31. marca 2004 o usklajevanju postopkov za oddajo javnih naročil gradenj, blaga in storitev (Directive 2004/18/EC, 2004).

»iznajdeno« zaradi želje zaobiti proračunske postopke (Dewatripont in Legros, 2005) in da javno-zasebno partnerstvo povzroča veliko težav, zaradi katerih je zagotavljanje blaga in storitev celo manj učinkovito, kot če jih zagotavlja država.⁶ Na drugi strani obstajajo dokazi, ki kažejo, da je javno-zasebno partnerstvo lahko učinkovito in koristno, če se izvaja pravilno in če je ustrezno urejeno (Grimsey in Lewis, 2004: 79–83).

Vprašanje, ki se zastavlja, je, kakšen je finančno-materialni temelj javno-zasebnega partnerstva. Z drugimi besedami, katere situacije so ekonomsko primerne za javno-zasebno partnerstvo. V literaturi so opredeljene naslednje značilnosti, ki kažejo na to, da je javno-zasebno partnerstvo primerno (Beato in Vives, 1996; Mrak, 2006; Zajc in Tičar, 2009):

- dolgoročna narava transakcije (npr. avtoceste, vendar tudi zapori),
- visoki stroški investicije,
- kompleksnost transakcije in velika investicija, ki je plačana vnaprej (še posebej zapori),
- težavno nadziranje javnih storitev.

Naštete značilnosti zahtevajo posebno ureditev in možno sodelovanje med vlado in zasebnim sektorjem in so zato primerne za javno-zasebno partnerstvo.

Ena od glavnih prednosti javno-zasebnega partnerstva tudi na področju izvrševanja kazenskih sankcij je, da se omilijo finančne omejitve (s tem, da se obenem določijo omejitve javnemu sektorju glede zadolževanja) glede infrastrukture (zaporskih objektov) s tem, da se vloži zasebni kapital in upravljanje, za katera empirični rezultati kažejo, da sta v povprečju bolj učinkovita kot državni (Shleifer, 1998).

Druga prednost javno-zasebnega partnerstva je prenos nekaterih tveganj, ki jih nosijo stranke javno-zasebnega partnerstva, na stranko (bodisi vlado ali zasebni sektor), ki lahko nosi tveganje za manjše stroške, kar uskladi spodbude zasebnega in javnega sektorja ter posledično vpliva na učinkovitost.

Uveljavljeno pravilo, ki velja v dvomu, je, da bi morala stranka, ki lahko nosi tveganje za manjše stroške, nositi stroške takšnega tveganja. Stranke transakcije z optimalnim prenosom tveganja prav tako ustvarijo prave spodbude za vpletene stranke, kar ima za posledico zagotavljanje blaga in storitev visoke kakovosti na stroškovno učinkovit način (Poschmann, 2003). Vendar pa je treba poudariti tudi, da so v primerih, ko tveganja niso ustrezno porazdeljena, spodbude neuskklajene, javno-zasebno partnerstvo pa je lahko neučinkovito, zato je izjemno pomembno, da tako vlada kot zasebni sektor naredita temeljito oceno tveganj in njihovih porazdelitev.

V skladu s študijo Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD, 2008: 20) je javno-zasebno partnerstvo umeščeno med tradicionalno javno naročilo in popolno zasebno zagotavljanje blaga in storitev. V primeru tradicionalnega javnega naročila vlada določi kakovost in količino zahtevane storitve in se dogovori za ceno z zasebnim izvajalcem (pogosto v postopku javnega razpisa).

⁶ Dewatripont in Legros (2005: 135) pravita: ... jasno je, da je bilo javno-zasebno partnerstvo privlačno za vlade, ki so poskušale »olepšati« račune, tako da so (zlo)rabile pravila javnega računovodstva, ki ne vrednotijo ustrezno državnega premoženja in obveznosti.

Vlada lahko prav tako določi obliko blaga, ki ga naroča, tako da zasebni sektor zagotovi takšno blago, kot je določeno. Vlada običajno takšno blago in storitve uporabi kot vložek, ko sama zagotavlja storitve državljanom, ali jih zgolj kupi od zasebnega sektorja in jih posreduje državljanom. V takšnih primerih vlada nosi tveganje, povezano z dobavo storitev (Corner, 2006: 39). V primeru, ko blago in storitve v celoti zagotovijo zasebni izvajalci, seveda oni določijo kakovost in količino zagotavljenega blaga, prav tako pa določijo tudi obliko in ceno (lahko po pogajanjih s svojimi strankami). V takšnih primerih zasebni izvajalci nosijo tveganje, ki je povezano z dobavo storitev (OECD, 2008: 19).

Javno-zasebno partnerstvo se običajno uporablja v situacijah, v katerih ni konkurence med dobavitelji. Glede na to, da je z ekonomskega vidika monopol neučinkovit, javno-zasebno partnerstvo običajno ustvarja konkurenco med dobavitelji, da postanejo edini dobavitelj določenega blaga. Z drugimi besedami, javno-zasebno partnerstvo ustvarja spodbude za konkurenco na trgu, kjer je konkurenca na trgu neučinkovita ali pa ne obstaja. Kjer je konkurenca na trgu dobro razvita, ima zasebno lastništvo prednost.

Če povzamemo, javno-zasebno partnerstvo se lahko uporablja v situacijah, kjer trg ni popolnoma konkurenčen, kot sredstvo za združitev relativnih prednosti vlade in trga. Na določen način lahko javno-zasebno partnerstvo minimizira neuspešnost države kot odgovor na neuspešnosti trga (International Monetary Fund, 2004: 10).

Vsebinski razlogi za oblikovanje javno-zasebnega partnerstva v Sloveniji – tudi na področju izvrševanja kazni zapora – so pomanjkanje proračunskih sredstev za konsistentno zagotavljanje storitev in blaga v javnem interesu, pomanjkanje javne infrastrukture, vedno višji okoljevarstveni standardi, ki jih določajo sodobne moderne države, in končno dejstvo, da ima zasebni sektor več izkušenj z upravljanjem in zagotavljanjem kakovostnega blaga in storitev (tako tudi Groff Ferjančič, 2006). Koncept veljavnega slovenskega zakona temelji na ekonomski logiki javno-zasebnega partnerstva na področju javnih dejavnosti, kamor sodi tudi izvrševanje kazenskih sankcij.

5 RAZPRAVA

Stopnja zapornikov v letu 2014 na 100.000 prebivalcev je v Sloveniji, glede na druge primerljive države, še vedno relativno skromna in znaša okoli 70 zapornikov na 100.000 prebivalcev, kar je še vedno ena izmed najmanjših številok poleg skandinavskih držav. Ne glede na to pa so slovenski zaporji prenapolnjeni. V njih je, glede na prostorsko kapaciteto, 20 % preveč zapornikov. Tako se že zdaj Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij RS dejansko sooča s problemom prenatrpanosti, ki pa bo v prihodnje še hujši, če ne bo prišlo do povečanja prostorskih kapacitet. Eden od možnih odgovorov na ta problem je v uvedbi JZP modelov pri gradnji novih zaporov in morda tudi pri prihodnjem upravljanju z njimi.

Vsebinski razlogi za sodelovanje med državo in osebami zasebnega prava na področju morebitne vzpostavitve javno-zasebnega zapora predstavljajo prednosti za obe stranki. Z vidika zasebnega sektorja je javno-zasebno partnerstvo v zaporski objekt investicija z nizkim tržnim tveganjem, ki do določene mere vnaprej jamči

dobiček, medtem ko je z vidika javnega sektorja to investicija z ekonomsko učinkovitim in uspešnejšim zagotavljanjem izvrševanja kazenskih sankcij oziroma javna investicija v infrastrukturo v primeru pomanjkanja proračunskih sredstev.

Slovenski ZJZP (2006) v skladu z ureditvijo EU obvezuje državo, da v primerih, ko vrednost bodoče javne investicije presega 5.278.000 evrov, država lahko naročilo gradnje oziroma storitve izvede kot javno naročilo samo v primeru, če se glede na ekonomske in druge okoliščine projekta ugotovi, da postopka ni mogoče izvesti v eni izmed oblik javno-zasebnega partnerstva. Že samo ta ureditev je verjetno formalni razlog, da bo država v prihodnje pred izdajo javnega naročila za izgradnjo novega zapora, upoštevala tudi možnost javno-zasebnega partnerstva. Verjetno bo investicijska vrednost novega objekta z vso potrebno infrastrukturo takšna, da bo dosegla ali presegla zakonsko mejo, ki jo navajamo zgoraj.

Država bo pri morebitni prihodnji vzpostavitvi javno-zasebnega zapora določila zahtevano kakovost in količino dogovorjenih storitev, ki jih bo zagotavljal zasebni partner (Corner, 2006: 40). Zasebnemu partnerju bo naročila izgradnjo infrastrukture oz. objekta, kjer bo zapor, sama pa bo še naprej skrbela za dejavnosti nadzora, ki ga v zaporih izvaja pravosodna policija. Za ta del dejavnosti zasebni partner ne bo skrbel. Dejstvo, da je izgradnja in upravljanje objekta (kamor sodi vzdrževanje, čiščenje, obnova ipd.) prepuščeno zasebnemu partnerju, ustvarja prostor za njegovo inovativnost in s tem izboljšuje učinkovitost storitve vzdrževanja in upravljanja z objektom.

Če to izvaja država preko svojih organov, mora nositi tudi tveganje. Zato je ekonomsko smiselno, da vlada prepusti tveganje zasebnemu partnerju. V primeru javnega naročila za izgradnjo novega zapora se bosta država in zasebni partner dogovorila o ceni v postopku javnega razpisa. Vendar pa, drugače kot pri tradicionalnem javnem naročilu, država ne kupi kapitalskih sredstev neposredno od zasebnega partnerja. Kupi namreč niz storitev, ki jih zasebni partner izvaja s sredstvi. To pomeni, da je zasebni partner običajno odgovoren tudi za upravljanje in vzdrževanje objekta ter za zagotavljanje storitev za njegovo vzdrževanje. Pri izpolnjevanju teh obveznosti mora prav tako upoštevati zahteve glede kakovosti in količine, ki so bile dogovorjene z državo. Nadaljnja posledica tega je, da zasebni partner nosi vsaj del tveganja, povezanega z objektom.

V članku je razdelana ena možnost vzpostavitve javno-zasebnega zapora. Menimo, da je pravno to mogoče, da je ekonomsko lahko upravičeno, kakšne pa bodo penološke in kriminološke posledice tega, pa bo pokazal čas, predvsem, pa prioritete Ministrstva za pravosodje.

UPORABLJENI VIRI

- Allan, J. R. (1999). *Public-private partnerships: A review of the literature and practice* (Public Policy Paper No. 4). Regina, Saskatchewan: Saskatchewan Institute of Public Policy.
- Beato, P. in Vives, A. (1996). Private sector participation in infrastructure: Risk, fiscal, and efficiency issues in public-private arrangements for the provision of services. *Infrastructure*, 1(3), 3–14.

- Bettignies, J. E. in Ross, T. W. (2004). The economics of public-private partnerships. *Canadian Public Policy*, 30(2), 135–154.
- Bohinc, R., Mužina, A. in Tičar, B. (2007). *Zakon o javno-zasebnem partnerstvu (ZJZP) s pojasnili*. Ljubljana: Nebra.
- The Canadian Council for Public-Private Partnership. (2014). *Definitions*. Pridobljeno na <http://pppcouncil.ca/resources/about-ppp/definitions.html>
- Corner, D. (2006). The United Kingdom private finance initiative: The challenge of allocating risk. *OECD Journal on Budgeting*, 5(3), 37–55.
- Dewatripont, M. in Legros, P. (2005). PPPs: Contract design and risk transfer. *European Investment Bank Papers*, 10(1), 120–141.
- Directive 2004/18/EC of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of public works contracts, public supply contracts and public service contracts. (2004). *Official Journal of the European Union*, (L 134).
- Duwe, G. in Clark, V. (2013). The effects of private prison confinement on offender recidivism: Evidence from Minnesota. *Criminal Justice Review*, 38(3), 375–394.
- Grimsey, D. in Lewis, K. (2004). *Public private partnerships: The worldwide revolution in infrastructure provision and project finance*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Groff Ferjančič, M. (2006). Pravna ureditev javno-zasebnega partnerstva. V H. Kamnar (ur.), *Reforme javnih financ in notranje revizije* (str. 90–108). Ljubljana: Inštitut za revizijo.
- Hallett, M. A. (2006). *Private prisons in America: A critical race perspective*. Chicago: University of Illinois Press.
- International Monetary Fund. (2004). *Public private partnership*. Pridobljeno na <https://www.imf.org/external/np/fad/2004/pifp/eng/031204.htm>
- James, A. K., Bottomley, A. K., Liebling, A. in Clare, E. (1997). *Privatizing prisons: Rhetoric and reality*. London: SAGE.
- Lawther, W. C. (2002). Contracting for the 21st century: A partnership model. V M. A. Abramson in R. S. Harris III (ur.), *The procurement revolution* (str. 167–216). Washington D.C.: The Price Waterhouse Coopers Endowment for the Business of Government.
- Linder, S. H. (1999). Coming to terms with the public-private partnership. *American Behavioral Scientist*, 43(1), 35–51.
- Lundahl, B. W., Kunz, C., Brownell, C., Harris, N. in Van Vleet, R. (2009). Prison privatization: A meta-analysis of cost and quality of confinement indicators. *Research on Social Work Practice*, 19(4), 383–394.
- Mrak, M. (2006). Ekonomske možnosti za uvedbo javno-zasebnega partnerstva. V H. Kamnar (ur.), *Reforme javnih financ in notranje revizije* (str. 109–130). Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije.
- Mrak, M., Gazvoda, M. in Mrak, M. (2005). Projektno financiranje – alternativna oblika financiranja infrastrukturnih objektov. V M. Mrak (ur.), *Priročnik za projektno financiranje* (str. 98–102). Ljubljana: Služba vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko.
- National Audit Office. (2003). *The operational performance of PFI prisons*. London: National Audit Office.

- Nicholson, W. (1998). *Microeconomic theory* (4th ed.). Dryden: The Dryden Press.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2008). *Public-private partnership: In pursuit of risk sharing and value for money*. Paris: OECD Publications.
- Perrone, D. in Pratt, T. C. (2003). Comparing the quality of confinement and cost-effectiveness of public versus private prisons: What we know, why we do not know more, and where to go from here. *The Prison Journal*, 83(3), 301–322.
- Poschmann, F. (2003). *Private means to public ends: The future of public-private policy partnership*. Toronto: C.D. Howe Institute Commentary.
- Pratt, T. C. in Maahs, J. (1999). Are private prisons more cost-effective than public prisons? Meta-analysis of evaluation research studies. *Crime & Delinquency*, 45(3), 358–371.
- Price, B. E. in Riccucci, N. M. (2005). Exploring the determinants of decisions to privatize state prisons. *The American Review of Public Administration*, 35(3), 223–235.
- Price, B. E. in Morris, J. C. (2012). *Prison privatization: The many facets of a controversial industry* (vol. 1). Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Reisig, M. D. in Pratt, T. C. (2000). The ethics of correctional privatization: A critical examination of the delegation of coercive authority. *The Prison Journal*, 80(2), 210–222.
- Russel, B. (1977). *Modrost zahoda*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Schefer, G. in Liebling, A. (2008). Prison privatization: In search of a business-like atmosphere? *Criminology and Criminal Justice*, 8(3), 261–278.
- Shleifer, A. (1998). State versus private ownership. *Journal of Economic Perspectives*, 12(3), 130–150.
- State Authorities (Public Private Partnership Arrangements) Act. (2002). *Irish Statute Book*, (No. 1 of 2002). Pridobljeno na <http://www.irishstatutebook.ie/2002/en/act/pub/0001/index.html>
- Statsdirect. (2014). *Statistical help*. Pridobljeno na http://www.statsdirect.com/help/default.htm#survival_analysis/cox_regression.htm
- Zajc, K. in Tičar, B. (2009). Ekonomska analiza pravnega instituta javno-zasebno partnerstvo. *Zbornik znanstvenih razprav Pravne fakultete*, 69, 311–331.
- Zakon o javno-zasebnem partnerstvu [ZJZP]. (2006). *Uradni list RS*, (127/06 in spremembe).

O avtorjih:

Dr. Bojan Tičar, redni profesor za področje prava na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: bojan.ticar@fvv.uni-mb.si

Dr. Gorazd Meško, redni profesor za področje kriminologije na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Zasebna obveščevalna dejavnost

Jaroš Britovšek, Andrej Sotlar

Namen prispevka:

Namen prispevka je razmejiti državno od zasebne obveščevalne dejavnosti, prikazati značilnosti in trende zasebne obveščevalne dejavnosti po svetu ter opozoriti na zametke te dejavnosti v Sloveniji.

Metode:

Opravljen je analiza teoretičnih del in pristopov k obravnavanju državne in zasebne obveščevalne dejavnosti, analiza konkretnih primerov razvoja in delovanja zasebne obveščevalne dejavnosti ter analiza zakonodaje, ki to dejavnost ureja v Sloveniji. Deloma so bili uporabljeni tudi rezultati raziskave, ki je bila na to temo opravljena za potrebe doktorske disertacije na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Ugotovitve:

Zasebna obveščevalna dejavnost (v okviru zakonskih omejitev) postaja pomembna in legitimna gospodarska dejavnost, ki ni omejena na državo ali regijo, temveč deluje v globalnem okolju. Njene stranke so tako države kot velike korporativne družbe, ki se zanimajo za tveganja, ki bi lahko ogrozila njihove interese. Takšen trend, ki ga zaznavamo na Zahodu, bi se lahko v določeni meri pojavil tudi v Sloveniji, kjer zaradi narave in nelagodja ob omembi zasebne obveščevalne dejavnosti dejansko ne moremo zagotovo trditi, kako zelo je ta razširjena. Kljub temu pa lahko z analizo slovenske zakonodaje zaznamo elemente zasebne obveščevalne dejavnosti in predvsem dela protiobveščevalne dejavnosti, kot je zaščita poslovnih skrivnosti. Globalna konkurenca, prihod tujih gospodarskih družb in nastop slovenskih gospodarskih družb na svetovnem trgu bodo najverjetneje silili družbe v čim učinkovitejšo zaščito lastnih podatkov ter zbiranje in analizo novih podatkov, pomembnih za obvladovanje tveganj, to pa bo pozitivno vplivalo na razvoj zasebne obveščevalne dejavnosti.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek na enem mestu razloži evolucijo državne in zasebne obveščevalne dejavnosti in slednjo brez ideologiziranja in moraliziranja predstavi kot logično posledico potreb in trendov v gospodarstvu kakor tudi dejavnosti držav, ki svoje mnogotere, nekoč tradicionalne dejavnosti, prepuščajo zasebni pobudi in so od nje včasih celo odvisne.

UDK: 351.746.1

Ključne besede: državna obveščevalna dejavnost, zasebna obveščevalna dejavnost, tveganja, zasebno varovanje, detektivska dejavnost, gospodarske družbe

Private Intelligence Activities

Purpose:

The purpose of this article is to delimit state intelligence from private intelligence, demonstrate features and trends of private intelligence activities around the world, and draw attention to the beginnings of these activities in Slovenia.

Design/Methods/Approach:

The methods span an analysis of theoretical works and approaches dealing with state and private intelligence operations, an analysis of concrete examples of the development and operation of private intelligence activities, as well as an analysis of the legislation that regulating this activity in Slovenia. Also used are the results of the survey conducted on this topic for the needs of the doctoral dissertation at the Faculty of Criminal Justice and Security of the University of Maribor.

Findings:

Private intelligence (within legal limits) is becoming an important and legitimate economic activity that is not limited by country or region, but it is spread in a global environment. Its customers are states as well as large corporations interested in the risks that could jeopardize their interests. This trend, as perceived in the West, could, to some extent, also appear in Slovenia. Due to the nature of this activity and discomfort at the mention of the term private intelligence, one cannot say here how much it is already widespread in Slovenia. Nevertheless, through the analysis of Slovenian legislation, we can detect elements of private intelligence activities, particularly those partly related to counterintelligence, such as protection of business secrets. Global competition, the arrival of foreign firms, and the performance of Slovenian firms on the world market will most likely be forcing Slovenian firms to maximize effective protection of their data and collection/analysis of new data relevant to risk control, which will have a positive impact on the development of private intelligence.

Originality/Value:

The article is an attempt to simultaneously explain evolution of state and private intelligence activities, presenting the latter without ideology and moralizing, i.e., as a logical consequence of needs and trends in the economy, as well as the manifold activities that states once traditionally controlled themselves but now cede to private initiative, sometimes even depending on it.

UDC: 351.746.1

Keywords: state intelligence activities, private intelligence activities, risks, private security, private detective activities, firms

1 UVOD

Obveščevalna dejavnost se je podobno kot vojaška ali policijska vedno obravnavala kot klasična dejavnost države. Toda skozi zgodovino so različni

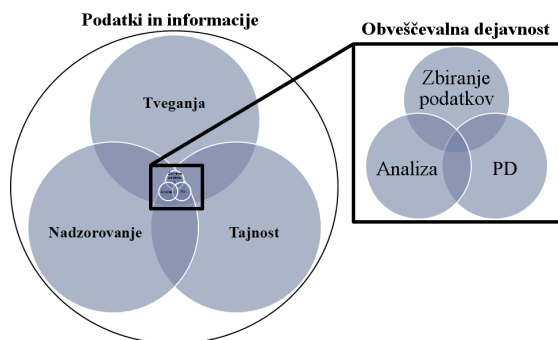
dejavniki prispevali k selitvi te dejavnosti tudi v zasebni sektor. V prispevku bomo poskušali prikazati proces privatizacije obveščevalne dejavnosti, ki se je začel na Zahodu in ima določen potencial, da se razvije tudi drugje po svetu, tudi v Republiki Sloveniji.

Na začetku je treba predmet proučevanja, tj. obveščevalno dejavnost, umestiti v teoretični okvir, ki je pomemben ne zgolj zaradi teoretičnih konceptov samih po sebi, ampak zaradi razumevanja tudi praktičnega vidika obveščevalne dejavnosti, ki jo je treba ločiti od drugih oblik zbiranja podatkov. Obveščevalna dejavnost ima svoje korenine v vojaški in varnostni dejavnosti države, identificirali pa smo tudi tri ključne zgodovinske dejavnike, ki so pomembno vplivali na razvoj obveščevalne dejavnosti. Sem lahko štejemo konec hladne vojne, proces gospodarsko-politične liberalizacije in razvoj tehnologije, ki so pomembno vplivali na širjenje obveščevalne dejavnosti tudi v zasebnem sektorju. Omenjeni procesi in dejavniki imajo svoje korenine in največji vpliv na Zahodu, predvsem v ZDA in drugih gospodarskih velesilah, v prispevku pa smo z analizo zakonodaje na področju nedržavnega varstva ter relevantnih teoretičnih virov poskušali ugotoviti, ali lahko zametke zasebne obveščevalne dejavnosti najdemo tudi v Sloveniji.

2 TEORIJA OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI

Obstajajo številne definicije, ki pa pogosto ne zajemajo vsega bistva, ki ga obveščevalna dejavnost zajema, ali pa je ta zajeta preširoko, kar še dodatno oteži razlikovanje obveščevalne dejavnosti od drugih oblik zbiranja podatkov. Obveščevalna dejavnost deluje v prostoru podatkov in informacij, ki jih v tem prispevku ne bomo mogli podrobneje razčlenjevati.¹ Pomembno je predvsem zavedanje, da je informacijski prostor primarni teren, v katerem se obveščevalna dejavnost odvija. V prispevku obveščevalno dejavnost postavljamo v kontekst treh pojmov: tveganja, nadzorovanja in tajnosti. Znotraj presečišča omenjenih pojmov pa obstaja obveščevalna dejavnost, ki vsebuje tri temeljne elemente: zbiranje podatkov, analizo in protiobveščevalno dejavnost (slika 1).

Slika 1:
Pojmno-
funkcionalni
kontekst
obveščevalne
dejavnosti

¹ Za podrobnejšo razlago pojmov priporočamo obširno delo s področja obveščevalne dejavnosti, ki so ga pripravili sodelavci Fakultete za varnostne vede: Podbregar, I. (ur.) (2012). *Obveščevalno-varnostna dejavnost: procesi, metode, nadzor: znanstvena monografija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

Obveščevalna dejavnost je tesno povezana s pojmom tveganja. Warner (2009) poudarja, da je treba obveščevalno dejavnost proučevati z vidika literature, ki se ukvarja s tveganjem. Obstajata dva pogleda na tveganje, tradicionalni in moderni. Tradicionalni pogled razume tveganje kot negotovost, ki ima lahko škodljive posledice – izgubo, škodo ali poškodbo. Grožnja je tako glavni element tveganja. Moderni pogled se po drugi strani zaveda pomanjkljivosti osredotočanja samo na grožnje, kjer se lahko upravlja samo z omejevanjem škode. Zato se je v koncept tveganj začelo vnašati tudi pozitivna tveganja, ki lahko prinesejo tudi koristi, z drugimi besedami jih lahko poimenujemo tudi priložnosti. Priložnost v tem smislu razumemo kot negotovost, ki pa ima lahko pozitiven učinek, kar lahko pelje do koristi ali nagrad. Tveganje tako lahko vključuje tako negativne oblike, kot so grožnje, kot tudi pozitivne oblike, kot so priložnosti (Hilson, 2009).

Obveščevalna dejavnost je prav tako pomembno povezana s konceptom nadzorovanja. Koncept nadzorovanja so sicer obravnavali številni družboslovni teoretiki, kot so Dandeker (1990), Foucault (1975) in Giddens (1985), vendar obstaja neka skupna podobnost v njihovih opredelitvah nadzorovanja, in sicer, da ga sestavljata dve temeljni sestavini: (1) zbiranje in shranjevanje informacij; ter (2) nadzor nad človeškim obnašanjem. Z drugimi besedami, nadzorovanje se ukvarja z znanjem in močjo (Gill, 2009). Obveščevalna dejavnost ne obstaja torej samo zaradi zbiranja podatkov in informacij, temveč je orodje politike, ki želi na podlagi podatkov sprejeti določene odločitve, ki bodo pomagale upravljati s tveganji.

Med avtorji se je pogosto pojavljala dilema, kako razlikovati med obveščevalno dejavnostjo in drugimi oblikami zbiranja podatkov in informacij. Odgovor na to vprašanje je koncept tajnosti. Tajnost je tisti pojem, ki razlikuje obveščevalno dejavnost od drugih oblik obveščanja vodilnih v državi, saj je skozi zgodovino obveščevalna dejavnost vedno delovala v okolju določene stopnje tajnosti. Obstajajo celo ideje, da je pojem tajnosti ključni element razumevanja obveščevalne dejavnosti (Warner, 2009). Obveščevalna dejavnost deluje v konkurenčnem okolju, kjer informacije in znanje pomenijo konkurenčno prednost, njihova zaščita – tajnost – pa ena od najpomembnejših sredstev ohranjanja konkurenčne prednosti.

Pridobivanje podatkov v obveščevalni dejavnosti delimo na več disciplin, ki se med seboj razlikujejo po metodah pridobivanja ter virih podatkov. V slovenskem prostoru se je tako govorilo o operativnih disciplinah, tehničnih disciplinah in disciplinah zbiranja javno dostopnih podatkov (glej npr. Šaponja, 1999). Zahodna literatura podobno deli zbiranje podatkov na discipline: OSINT (angl. *Open Source Intelligence*), HUMINT (angl. *Human Intelligence*), SIGINT (angl. *Signal Intelligence*) in IMINT (angl. *Imagery Intelligence*) (Wyss, 2011). Danes v slovenski strokovni literaturi prepoznamo sintezo teh pojmovanj (glej npr. Črnčec, 2009; Podbregar, 2012).

Analiza obveščevalnih podatkov in njihovo preoblikovanje v končne produkte je eden ključnih, če ne ključni del obveščevalne dejavnosti, saj nudi ocene, ki naj (političnim in drugim) odločevalcem pomagajo pri sprejemanju odločitev. Vsi drugi deli obveščevalne dejavnosti so namenjeni za zagotavljanje podatkov obveščevalni analitiki (Lowenthal, 2009). Analiza se sooča s številnimi vidiki procesa odločanja, ki veljajo za dokaj težavne – negotovostjo, presenečenji, prevarami in prihodnostjo (Walton, 2010). Na podlagi zbranih podatkov in

miselnega procesa mora analiza najti odgovore na omenjene izzive. Optimalni cilj analize ne more biti nikoli čista resnica, temveč vedno le približek resnici (Lowenthal, 2009).

Protiobveščevalno dejavnost v splošnem delimo na defenzivno in ofenzivno. Defenzivna protiobveščevalna dejavnost vsebuje načelo odvrčanja in načelo zaznavanja ter zajema več ukrepov, katerih namen je zaščita in preprečevanje nepooblaščenega dostopa do tajnih podatkov. Obstaja več klasifikacij ukrepov, načeloma pa se delijo na fizične, tehnične in organizacijske ukrepe. Pomemben del defenzivne protiobveščevalne dejavnosti je tudi varnostno preverjanje oseb, ki nameravajo dostopati ali pa že imajo dostop do tajnih podatkov. Ofenzivna protiobveščevalna dejavnost je tesno povezana z omenjenim načelom zaznavanja, ki tudi sproži ofenzivno protiobveščevalno dejavnost – preiskavo. Ofenzivna protiobveščevalna dejavnost po zaznavi lahko uporabi načela prevar in/ali načela nevtralizacije, s čimer se onemogoči ali izkoristi napore tujih obveščevalnih aktivnosti (Prunckun, 2012).

2.1 Evolucija državne in zasebne obveščevalne dejavnosti

Kljub dolgi zgodovini razvoja obveščevalne dejavnosti do sredine 19. stoletja ni bilo specializiranih in trajnih obveščevalnih institucij. Nadzor nad zbiranjem in ocenjevanjem informacij je potekal v vladarskih krogih in vojaških poveljstvih. Obveščevalna dejavnost kot institucionalizirana oblika delovanja je inovacija Viktorijanskega obdobja Združenega kraljestva,² pomemben vpliv na razvoj dejavnosti pa je imel razvoj tehnologije, kot sta bila npr. izum telegrafa in lokomotive. Skozi čas se je razvilo več vrsti obveščevalne dejavnosti: vojaška, varnostna, nacionalna, ki pa so bile predvsem v domeni države. Vojaška obveščevalna dejavnost se je v Evropi začela razvijati skozi sistem stalnih vojaških štabov, ki so bili zadolženi za mobilizacijo, vojaško načrtovanje in podporo poveljnikom pri nadzoru in sprejemanju odločitev. Vojaška obveščevalna dejavnost je tako zajemala vojaške atašeje, kriptografijo ter izvidnike. Vzporedno z vojaško se je razvijala tudi varnostna dejavnost, ki pa je bila usmerjena predvsem v notranje grožnje, kot so vohunjenje, subverzivne dejavnosti, sabotaže in kasneje terorizem. Dejavnost se je razvijala tako na civilnem kot tudi na vojaškem področju in je tesno povezana s policijsko dejavnostjo. V drugi polovici 20. stoletja je prišlo do razvoja civilne nacionalne obveščevalne dejavnosti. Navadno se je razvila iz vojaške obveščevalne dejavnosti, njeno delovanje pa je usmerjeno predvsem v zaščito strateških interesov države. Zaradi razvoja tehnologije je predvsem v premožnejših državah prišlo tudi do specializacije obveščevalne dejavnosti glede na discipline zbiranja obveščevalnih podatkov, predvsem vzpostavljanje posebnih organizacij za tehnično zbiranje podatkov (Herman, 1996).

Kljub vsemu lahko tudi že v nastanku državne obveščevalne dejavnosti zaznamo zametke obveščevalne dejavnosti v zasebnem sektorju. Zaradi številnih

---

² Obdobje vladavine kraljice Viktorije, ki je vladala Združenemu kraljestvu skozi celotno drugo polovico 19. stoletja. Obdobje so zaznamovali vzpon britanskega imperija do zenita, industrializacija in pojav novih političnih gibanj.

različnih definicij in pojmovanj obveščevalne dejavnosti v gospodarstvu, smo opredelili ločnico med obveščevalno dejavnostjo, ki jo opravljajo gospodarske družbe za lastne potrebe in obveščevalno dejavnost, ki jo ponujajo zasebne družbe na trgu. Kadar obveščevalno dejavnost razvijajo gospodarske družbe za lastne potrebe, govorimo o konkurenčni obveščevalni dejavnosti. Kadar pa zasebne gospodarske družbe nudijo obveščevalno dejavnost na trgu (tudi konkurenčno obveščevalno dejavnost), pa govorimo o zasebni obveščevalni dejavnosti.

Zgodovina je sicer polna zgodb in anekdot industrijskega vohunjenja, vendar ima konkurenčna obveščevalna dejavnost kot posebna zvrst, disciplina ali orodje svoje korenine šele v začetku 70-ih let 20. stoletja v ZDA. Velike ameriške gospodarske družbe iz različnih sektorjev so namreč analizirale in ukrepale glede na informacije o svojih tekmeceh, s čimer so si prizadevale pridobiti tržno prednost pred njimi. Tako so v naslednjem desetletju in pol večje gospodarske družbe, kot so Exxon Mobil, Proctor & Gamble, Abbot, Johnson & Johnson in Motorola, implementirale model konkurenčne obveščevalne dejavnosti znotraj svoje organizacije, ki naj ne bi služila samo taktičnemu marketingu in razvoju izdelkov, temveč tudi podpori sprejemanja odločitev na strateškem nivoju (Fisher, 2014).

Leta 1986 je bilo v Washingtonu D. C. (ZDA) ustanovljeno Združenje strokovnjakov za konkurenčno obveščevalno dejavnost,³ ki je bilo sicer pozneje preimenovano v SCIP – Združenje strokovnjakov za strateško in konkurenčno obveščevalno dejavnost.⁴ SCIP je globalna neprofitna članska organizacija, ki pod svojim okriljem združuje znanstvenike in druge strokovnjake na področju konkurenčne obveščevalne dejavnosti. Združenje nudi izobraževanje in mreženje za poslovne strokovnjake, ki delajo na tem področju. SCIP konkurenčno obveščevalno dejavnost opredeljuje kot zakonito in etično zbiranje ter analizo informacij, ki se nanašajo na zmogljivosti, ranljivosti in namene poslovnih tekmecev. Mnogo članov združenja izhaja s področij, kot so raziskave trgov, strateške analize ali znanost in tehnologija (Strategic and Competitive Intelligence Professionals [SCIP], 2014). Združenje SCIP je član Mreže združenj obveščevalne skupnosti (ICAN),⁵ kjer se neformalno družijo in izmenjujejo izkušnje nekdanji državni obveščevalci in sedanji zasebni obveščevalci (Association of Former Intelligence Officers [AFIO], 2014).

Zasebna obveščevalna dejavnost ima svoje korenine v (zasebnih) detektivih, ki veljajo za prvi legitimen in legalen način zbiranja podatkov v zasebnem sektorju. Detektivi so zapolnili vrzeli na področjih, s katerimi se zaradi različnih razlogov država ni ukvarjala. Njihovi prvi naročniki so bili gospodarski mogotci, ki so jih najemali za zbiranje podatkov o delavcih in sindikatih. Zatem so zasebni preiskovalci (kakor na zahodu tudi imenujejo detektive) našli svojo tržno nišo v obveščevalnih in protiobveščevalnih dejavnostih v gospodarstvu. Pomemben prelom pa je pomenila uporaba zasebne obveščevalne dejavnosti za potrebe države.

Korenine zasebne obveščevalne dejavnosti segajo v 19. stoletje, ko je Allan Pinkerton v Čikagu (ZDA) leta 1850 odprl zasebno preiskovalno agencijo in jo

3 *Angl. Society of Competitive Intelligence Professionals.*

4 *Angl. Strategic and Competitive Intelligence Professionals.*

5 *Angl. Intelligence Community Associations Network.*

poimenoval Severno-zahodna policijska agencija (angl. *North-Western Police Agency*). Agencija si je sicer v javnosti prizadevala ustvarjati podobo lovilca lopovov, kljub temu, da so bili njihovi najbolj znani in dobičkonosni posli v 19. stoletju dejansko storitve na področju industrije, še posebej varovanje industrijskih obratov, zbiranje podatkov o delavcih in preprečevanje stavk. Detektivske agencije so v tistem času pogosto nudile fizično silo industrijskim mogotcem in veleposestnikom. Država je bila namreč še šibka, sindikati so že pridobivali na moči, pojavljale pa so se že tudi prve zakonodaje na področju lastninskih pravic (Weiss, 2008).

Kmalu na prelomu 20. stoletja sta na področju zasebnega varstva začeli dominirati dve večji gospodarski družbi: Pinkerton in William J. Burns International Security Service. Družbi sta prevlado dosegli z ustvarjanjem novih trgov za področje varnostnih storitev, ki bi pomagale zmanjšati stroške gospodarskim družbam. Obe veliki zasebni varnostni družbi sta opustili ukvarjanje z delavci in sindikati v 30-ih letih 20. stoletja in se preusmerili na področje gospodarske obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti, raziskovanja poslovnih poneverb in prevar ter varovanja zasebne lastnine. Med hladno vojno sta dodali še zaščito pred domačim in tujim terorizmom, sabotажami ter ugrabitvami poslovnežev (Weiss, 2008).

Po 2. svetovni vojni se je dvojčku, ki je prevladoval na področju zasebnega varstva v ZDA, leta 1954 pridružila zasebna varnostna družba Wackenhut.⁶ George R. Wackenhut, nekdanji agent FBI, je spremenil temelje varnostne industrije, ko je začel pogodbeno opravljati varnostne naloge za državo. Pravilno je ocenil prihodnost dobičkonosnosti opravljanja varnostnih nalog na lokalnem in zveznem nivoju. V svoji družbi je na visokih položajih zaposlil večje število upokojenih vladnih delavcev, ki so prej delali na obveščevalno-varnostnem področju, in s tem obrnil smer pretoka kadra med javnim in zasebnim sektorjem (Weiss, 2008).

2.2 Obveščevalna dejavnost po koncu hladne vojne

Vloga obveščevalne dejavnosti je po koncu hladne vojne doživela temeljne premike. Obveščevalne službe zahodnih držav so bile po koncu hladne vojne deležne zmanjšanja števila osebja in finančnih sredstev. Tako je bila na primer nizozemska obveščevalna služba krajši čas celo ukinjena, nekateri pa so namigovali, da tudi ni več potrebe po ohranjanju nemške zunanje obveščevalne službe BND. Po vsem svetu se je zmanjšalo število agentur. V ZDA je bil proračun obveščevalne službe CIA v 90-ih letih 20. stoletja zmanjšan za 23 odstotkov. Enega pomembnejših vzrokov za takšna krčenja sredstev gre iskati tudi v pospešenem razvoju zasebnega varnostnega sektorja in porastu števila zasebnih varnostnih družb, ki so nudile obveščevalne storitve na trgu (Campbell, 2011).

---

⁶ Med drugimi pomembnimi zasebnimi družbami, ki so nastale v tem obdobju, lahko omenimo družbo Interfel, ki jo je leta 1970 ustanovil Robert Peloquin, nekdanji obveščevalec v Pomorski obveščevalni službi, ter preiskovalno in varnostno službo Kroll, ki jo je dve leti kasneje ustanovil Jules B. Kroll. Takšne družbe so v svoje vrste sprejemale nekdanje delavce državnih obveščevalno-varnostnih služb, policije in vojske (Weiss, 2008).

V zvezi z razvojem zasebnega (varnostnega in obveščevalnega) sektorja moramo omeniti vsaj dva dejavnika: politično-ekonomskega in znanstveno-tehnološkega. Prvi dejavnik je bil prežet z liberalizmom (ali tudi neoliberalizmom). Gre za prvo stopnjo teorije politične ekonomije, ki verjame, da je mogoče blaginjo doseči z liberalizacijo podjetniških svoboščin posameznika, njegovimi sposobnostmi in z institucionalnim okvirjem, ki ga določajo močna pravica do zasebnega lastništva, svobodni trg in svobodna trgovina. Vloga države se vidi predvsem v ustvarjanju in ohranjanju institucionalnega okvira, ki omogoča izvajanje teh svoboščin. Država naj bi na primer zagotavljala kvaliteto in integriteto denarja. Zagotavljala naj bi vojaške, obrambne, policijske in druge strukture ter funkcije, ki so potrebne, da se zaščiti pravica do lastnine in, če je treba, uporabi silo, da se zagotovi delovanje trgov. Nadalje se lahko na področjih, kot so voda, zemlja, izobraževanje, zavarovanje in ekologija, kjer tržišče (še) ne obstaja, to tudi ustvari. Razen teh nalog se naj država ne bi vpletala v gospodarjenje in ustanavljanje državnih podjetij. Državne intervencije v gospodarstvo in trge, če do njih že mora priti, bi morale biti minimalne. V skladu s to teorijo država ne more imeti dovolj informacij o tržnih signalih, zato bi močne interesne skupine vplivale na to, kam se naj državno pomoč ali intervencijo usmeri. Usmerjanje držav k liberalni politični in ekonomski usmerjenosti se je začelo v 70-ih letih 20. stoletja in od tedaj so deregulacija, privatizacija in umik države iz gospodarstva vedno pogostejša praksa (Harvey, 2005).

Povečana trgovinska globalizacija je ustvarila povpraševanje po gospodarskih družbah, ki razumejo ali poskušajo razumeti politične in ekonomske razmere, predvsem na novo nastajajočih trgih. Takšne gospodarske družbe, ki jih večinoma vodijo nekdanji delavci obveščevalno-varnostnih služb, svoje storitve navzven predstavljajo predvsem kot »strateško svetovanje« ali »upravljanje tveganj«. Pri tem je treba dodati, da ni nič narobe s tem, da se gospodarske družbe obračajo na obveščevalne svetovalce glede potencialnih poslovnih partnerjev, konkurence ali razmerah na neznanih območjih, a si je treba priznati, da hkrati obstaja velik potencial za zlorabe s strani zasebnih obveščevalnih družb, saj lahko takšne gospodarske družbe preidejo v »sivo« območje delovanja, kot so ofenzivne operacije proti tekmečem. V praksi pod tem razumemo nadzorstvo in prodore v konkurenčne gospodarske družbe ter druge tehnike, ki jih gospodarske družbe nikoli ne bi priznale javnosti, saj bi lahko delegitimizirale svojo dejavnost, s tem pa ogrozile posel. Zaradi tega sta obveščevalna dejavnost in predvsem vohunjenje namerno prikrita v zapletenih poslovnih odnosih, iz katerih je težko razbrati, kdo dela za koga (Javers, 2011).

Drugi dejavnik, ki je konec 20. stoletja prav tako pomembno vplival na obveščevalno dejavnost, vključno s procesom privatizacije obveščevalne dejavnosti, pa je razvoj informacijskih tehnologij. Vedno boljša informacijska orodja in baze podatkov so povzročile individualiziranje obveščevalne dejavnosti. Posameznik je zmožen tako doseči širši spekter informacij (Dedijer, 2003).

Informacijska tehnologija je spodkopala monopol države in njenih organov na področju obveščevalne dejavnosti. Poleg komercialnih dostopov do satelitskih posnetkov in interneta je tu še druga tehnologija, ki je postajala komercialno vse bolj dostopna širši javnosti, kot je na primer dešifriranje. Že v začetku 90-ih let 20.

stoletja je kongres ZDA sprejel zakonodajo, ki je dovolila zasebnim gospodarskim družbam upravljanje s sateliti in prodajo visoko resolucijske slike na globalnem trgu. Konec 90-ih pa je bila zasebnim družbam in posameznikom dostopna tudi šifrirna tehnologija (Campbell, 2013).

Dostop javnosti do interneta, številnih baz in brskalnikov je omogočil dostop do informacij in znanja, ki je bistveno povečalo konkurenco med analitiki državnih obveščevalnih služb in javnostmi, kot so novinarji, znanstveniki, nevladne organizacije in zasebne gospodarske družbe (Campbell, 2013). V številnih primerih so bili navadni državljani, ki so imeli na voljo le internet, celo boljši v ocenah in napovedovanju dogodkov od državnih obveščevalnih analitikov, ki so poleg javno dostopnih podatkov imeli na razpolago tudi tajne podatke in vire (Spiegel, 2014).

Poleg tovrstne informacijske tehnologije je treba upoštevati tudi razvoj tehnologij na področju nadzora (videonadzor, biometrija, DNA, elektronske evidence, piškotki ...), ki so se razvijale vzporedno z razvojem informacijskih in komunikacijskih tehnologij, natančneje, iz njih so celo izvirale. Tehnologija za nadzorovanje pa ni bila več monopol države, temveč je postajala vedno bolj dostopna tudi na komercialnem trgu in tako tudi zasebnim uporabnikom, kjer zasebne gospodarske družbe ponujajo številne tehnologije nadzorstva na svetovnem trgu (Hopkins in Taylor, 2013).

3 TRENDI V DELOVANJU ZASEBNIH OBVEŠČEVALNIH DRUŽB

Zasebna obveščevalna dejavnost, kot jo razumemo v prispevku, pomeni obveščevalne storitve, ki jih na trgu nudijo svojim strankam zasebne gospodarske družbe. Obveščevalna dejavnost je povezana s tveganji, nadzorovanjem in tajnostjo. Znotraj presečišča omenjenih pojmov jo sestavljajo zbiranje podatkov, analiza in protiobveščevalna dejavnost. Zasebna obveščevalna dejavnost zaradi zakonskih omejitev naj ne bi uporabljala vsiljivih metod zbiranja podatkov, kot je prisluškovanje, in je pri zbiranju podatkov omejena na javno dostopne vire in svoje lastne osebne kontakte in zveze. Zato je treba pri primerjavi med državno in zasebno obveščevalno dejavnostjo upoštevati zakonske omejitve. Država opravičuje posege v zasebnost z zaščito nacionalne varnosti, medtem ko morajo zasebne obveščevalne družbe svojo legitimnost opravičevati z zagotavljanjem varnosti in legalnim zbiranjem podatkov, pomembnih za stranke.

Državni odločevalci ne živijo več v obdobju pomanjkanja informacij. Razvoj in širjenje interneta ter informacijsko-komunikacijskih orodij jim je omogočil dostop do različnih virov informacij in analiz, ki so lahko tudi bolj kvalitetne od državnih, s čimer obveščevalne službe izgubljajo primat glavnega vira razumevanja dogajanj po svetu (Campbell, 2013). Zasebne obveščevalne družbe lahko s svojimi analizami in informacijami predstavljajo pomembno konkurenco monopolu državnih obveščevalnih služb.

Gospodarske družbe, ki nudijo storitve zasebne obveščevalne dejavnosti, na trgu na splošno delujejo na štirih področjih. Ta področja so zasebno varovanje, preiskovanje, analitika in kibernetika. Pri tem je treba pojasniti, da se področja prepletajo in jih ne gre (dostikrat se jih tudi ne da) strogo ločiti. Takšna gospodarska

družba namreč lahko (kjer to zakonodaja dovoljuje) opravlja varnostne in preiskovalne storitve, izdeluje analize ter štiti svoje stranke pred kibernetičnimi grožnjami.

Med najbolj znane družbe za zasebno varovanje uvrščamo družbi Securitas AB in G4S. Na področju preiskovanj in tveganj najdemo družbe, kot so Kroll, Haklyut, Control Risks Group in Diligence. Analitične storitve nudijo družbe IHS Janes's, Oxford Analytica ter Stratfor. Novo področje, kibernetični prostor, pa je povzročilo nastanek družb, kot je družba Cyveillance (slika 2). Omenjene družbe so zgolj primer, skupno pa jim je, da so vse po vrsti multinacionalke, ki imajo svoje podružnice razporedene po vsem svetu. Torej že iz tega lahko razberemo, da (za razliko od državne) v zasebni obveščevalni dejavnosti nacionalni interesi ali državne meje ne igrajo nobene vloge, pomemben je zgolj profit in zadovoljstvo naročnika storitve.

Poudarek	Zasebno varovanje	Preiskovanje/tveganja	Analitika	Kibernetični prostor
Zasebne družbe	Securitas AB G4S	Kroll Haklyut Control Risks Group Diligence	IHS Janes's Oxford Analytica Stratfor	Cyveillance

Slika 2: Nekatere najbolj znane gospodarske družbe s področja zasebnega varovanja*

*Nekatere najbolj znane gospodarske družbe, ki se ukvarjajo z zasebno obveščevalno in varnostno dejavnostjo z značilnimi področji dela

Po terorističnih napadih 11. septembra 2001 pa je prišlo tudi do povečanja števila zasebnih družb, povezanih z državno obveščevalno dejavnostjo. Takrat je ameriški senator Bob Graham, predsedujoči Sveta za obveščevalno dejavnost (angl. Senate Select Committee on Intelligence), pozval k simbiotski zvezi med obveščevalno skupnostjo in zasebnim sektorjem (Keefe, 2010). Država je za določene naloge začela najemati zunanje, zasebne izvajalce (angl. *Outsourcing*).

Zasebne družbe, ki nudijo obveščevalne storitve, so postale v ZDA delno tudi nujne za podporo državni obveščevalni dejavnosti. Dobava strojne in programske opreme iz zasebnega sektorja ter vpletenost in sodelovanje telekomunikacijskih družb pri elektronskem prisluškovanju je morda lahko edini način, da država opravlja svoje obveščevalne naloge dovolj učinkovito (Chesterman, 2008).

Večjo težavo predstavlja prenos določenih nalog na zunanje izvajalce in s tem tudi potencialno izogibanje nadzoru, ki so ga deležne državne obveščevalne službe. V tem primeru gre za prenos pooblastil za poseganje v človekove pravice in svoboščine iz javnega na zasebni sektor. Poleg teh težav so tukaj še previsoki stroški, beg državnih uslužbencev v zasebni sektor, škandali, korupcija ter zlorabe pooblastil. Zaradi tega je treba resno razmisliti o strukturnih možnostih nadzora nad privatizacijo obveščevalne dejavnosti (Chesterman, 2008).

Posebno dilemo v zvezi z nadzorom zasebne obveščevalne dejavnosti predstavlja določena stopnja tajnosti,⁷ ki dodatno onemogoča pregled in nadzor

7 Znan je primer Edvarda Snowdena, ki je preko zasebne gospodarske družbe Booz Allen Hamilton delal za ameriško obveščevalno službo NSA (angl. National Security Agency). Kot pogodbenik je imel Snowden dostop do tajnih podatkov ameriške vlade, kar mu je omogočilo, da je leta 2013 razkril podatke o množičnem prikritem spremljanju interneta s strani NSA.

javnosti nad temi aktivnostmi. Če razumemo motivacijo dela na obveščevalnem področju, je treba z zadržkom jemati tudi tržne rešitve. Večji pregled bi lahko dosegli, če bi jasno opredelili, katere aktivnosti lahko počne samo država (Chesterman, 2008).⁸

4 ZASEBNA OBVEŠČEVALNA DEJAVNOST V SLOVENIJI

V slovenskem prostoru se je z vprašanjem obveščevalne dejavnosti na gospodarskem področju ukvarjal že Vršec (1993), ko je govoril o prilagajanju slovenskih gospodarskih družb na obveščevalno dejavnost na ekonomskem področju in pri tem uporabil pojem gospodarsko poizvedovanje. Slednji izraz so potem začeli uporabljati tudi drugi slovenski avtorji (Dvoršak, 2003; Gjerek, 2009; Žaže, 2007). O ekonomski in konkurenčni obveščevalni dejavnosti sta pisala Vrenkova (1999) in Črnčec (2009). O »temni strani« obveščevalne dejavnosti – vohunjenju v gospodarstvu – je v slovenskem prostoru pisal Podbregar (2005, 2006), ki je med drugim tudi urednik in soavtor znanstvene monografije »Vohunska dejavnost in gospodarstvo« (Podbregar in Ivanuša, 2008).

V pričujočem članku postavljamo tezo, da bi lahko bilo zasebno varstvo, se pravi zasebno varovanje in detektivska dejavnost, tisto področje, ki bi imelo potencial razvoja zasebne obveščevalne dejavnosti v Republiki Sloveniji. Začetek razvoja zasebnega varstva v Republiki Sloveniji sega v leto 1989, ko se je na podlagi Zakona o podjetjih (1988, 1989) začela liberalizacija gospodarstva v Jugoslaviji in s tem tudi v Republiki Sloveniji. Z nastajajočimi zasebnimi podjetji so nastala tudi prva zasebna varnostna podjetja. Dejavnost je v naslednjih letih doživela lep razcvet in bila tudi regulirana s posebnimi zakoni v letih 1994, 2003 in 2011. 2. člen Zakona o zasebnem varovanju (2011) to dejavnost opredeljuje kot »varovanje ljudi in premoženja na varovanem območju, določenem objektu ali prostoru pred nezakonitimi dejanji, poškodovanjem ali uničenjem z varnostnim osebjem ter sistemi tehničnega varovanja«, ki se opravlja v predpisanih oblikah (licencah) in pojasnjuje, da je to »gospodarska dejavnost, namenjena varovanju ljudi in premoženja, ki jo Republika Slovenija ureja v javnem interesu z namenom varovanja javnega reda, javne varnosti, varstva naročnikov, tretjih oseb in varnostnega osebja, ki neposredno opravlja dejavnost«. Po nekaterih ocenah je zasebno varovanje leta 2011 zaposlovalo nad 6500 varnostnikov in drugega zasebnovarnostnega osebja (Sotlar in Čas, 2011), sedaj pa je ta številka verjetno okrog 7000. Sredi junija 2014 je bilo v Sloveniji registriranih 139 zasebnovarnostnih podjetij, ki so razpolagala s 386 licencami (Ministrstvo za notranje zadeve, 2014).⁹

V čas nastajanja prvih zasebnovarnostnih podjetij sodijo tudi zametki detektivske dejavnosti v Sloveniji. Leta 1988 je bila v Cerknici vložena prva vloga

---

8 Zanimivo (in hkrati žalostno) je dejstvo, da debate o omejitvi delovanja zasebnih varnostnih družb pri obveščevalni dejavnosti ni spodbudilo mučenje ujetnikov, ki so ga izvajali zasebni obveščevalci, temveč stroški, ki za državo nastanejo ob najemu takšnih zasebnih družb (Chesterman, 2008).

9 Licence za opravljanje dejavnosti zasebnega varovanja določa 4. člen Zakona o zasebnem varovanju (2011) in so naslednje: varovanje ljudi in premoženja; varovanje oseb; prevoz in varovanje gotovine ter drugih vrednostnih pošiljk; varovanje javnih zbiranj; varovanje prireditvev v gostinskih lokalih; upravljanje z varnostno-nadzornim centrom; načrtovanje sistemov tehničnega varovanja ter izvajanje sistemov tehničnega varovanja.

za opravljanje detektivske dejavnosti v Republiki Sloveniji, ki pa je bila zavržena, saj za to delo naj ne bi bilo pravne podlage, a so se prvi detektivji pojavili že leto kasneje. S prvim Zakonom o detektivski dejavnosti (1994) so bile tudi za detektive predpisane licence, ki so bile prvič podeljene v letu 1996 (Škrabar, Trivunović in Požru, 2011). 2. člen Zakona o detektivski dejavnosti (2011) določa, da je »detektivska dejavnost zbiranje, obdelava, posredovanje podatkov in informacij ter svetovanje na področju preprečevanja kaznivih ravnanj, ki ga za naročnikove potrebe opravlja po tem zakonu detektiv, ki ima izdano licenco in izpolnjuje pogoje v skladu s tem zakonom«. Tudi to je regulirana gospodarska dejavnost, ki jo RS ureja iz istih razlogov kot dejavnost zasebnega varovanja. Po podatkih Detektivske zbornice RS (2014) se je z detektivsko dejavnostjo¹⁰ junija 2014 v Sloveniji ukvarjalo 77 oseb, od tega 51 detektivov in 16 detektivk.

V poglavju o teoriji obveščevalne dejavnosti smo opredelili glavne elemente obveščevalne dejavnosti, ki so zbiranje podatkov, analiza in protiobveščevalna dejavnost. V nadaljevanju bomo z analizo relevantne zakonodaje RS poskusili identificirati tiste določbe, ki po našem mnenju nudijo podlago za prej omenjene elemente obveščevalne dejavnosti, tokrat v zasebnem sektorju.

Zbiranje podatkov je opredeljeno v 26. členu Zakona o detektivski dejavnosti (2011), kjer so opredeljena področja, kjer lahko detektiv zbira podatke. Med temi področji smo identificirali tri področja, ki so značilna za obveščevalno dejavnost, in sicer gre za zbiranje podatkov o uspešnosti in poslovnosti poslovnih subjektov; o spoštovanju konkurenčne prepovedi in konkurenčne klavzule o kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo, ter o njihovih storilcih.

Nadalje 27. člen Zakona o detektivski dejavnosti (2011) opredeljuje metode zbiranja podatkov (upravičenja). Detektiv lahko tako zbira podatke od oseb ali iz javno dostopnih virov; pridobiva podatke iz evidenc; zbira podatke z osebno zaznavo in pri pridobivanju podatkov uporablja tehnična sredstva. Obveščevalno zanimive podatke pa se lahko zbira tudi preko upravljanja z varnostno-nadzornim centrom (VNC), ki ga za zasebnovarnostne družbe opredeljuje 4. člen Zakona o zasebnem varovanju (2011).

Analiza je sicer dokaj splošen pojem, ki ima več skupnega s kognitivnim procesom in učenjem ter načeloma ne potrebuje zakonske podlage. Kljub temu lahko v 8. členu Uredbe o obveznem organiziranju varovanja (2012) najdemo določene elemente, ki naj bi jih vsebovala analiza tveganj. Ti elementi so: podatki o zavezancu; opis varovanega območja; analiza ranljivosti; analiza ogroženosti; analiza tveganj ter splošna ocena o stopnji tveganja z oceno verjetnosti nastanka posledic (nizka, srednja, visoka).

Protiobveščevalno dejavnost smo opredelili kot defenzivno in ofenzivno. Defenzivna protiobveščevalna dejavnost je opredeljena v 39. in 40. členu Zakona o gospodarskih družbah (2009), ki opredeljuje poslovno skrivnost. Defenzivno protiobveščevalno dejavnost lahko prepoznamo tudi v 4. členu Zakona o zasebnem varovanju (2011), ki govori o varovanju ljudi in premoženja; varovanju oseb; prevozu in varovanju gotovine ter drugih vrednostnih pošiljk; upravljanju

¹⁰ Detektivsko dejavnost lahko detektiv opravlja samostojno kot svoboden poklic. Lahko jo opravlja pravna ali fizična oseba, ki ima kot poslovni subjekt v Poslovnem registru Slovenije vpisano detektivsko dejavnost, v delovnem razmerju detektiva in zavarovano odgovornost za škodo (Zakon o detektivski dejavnosti, 2011).

z varnostno-nadzornim centrom; načrtovanju sistemov tehničnega varovanja in izvajanju sistemov tehničnega varovanja. Glavni cilj zasebne protiobveščevalne dejavnosti je zaščita poslovne skrivnosti. V 26. členu Zakona o detektivski dejavnosti (2011) so določena področja zbiranja podatkov, ki lahko tudi spadajo pod področje protiobveščevalne dejavnosti. Ta področja so: zbiranje podatkov o spoštovanju konkurenčne prepovedi in konkurenčne klavzule; zbiranje podatkov o kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo ter o njihovih storilcih; svetovanje fizičnim in pravnim osebam na področju preprečevanja kaznivih ravnanj ter načrtovanje in izvajanje zaščite poslovnih skrivnosti, informacijskih sistemov, ekonomskih in osebnih podatkov ter informacij.

Seveda pa je treba na tem mestu takoj dodati, da je zasebnovarnostnim službam in detektivom strogo prepovedano uporabljati metode in sredstva, ki jih uporabljajo državne obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne službe, tako da je izvajanje zasebne (proti)obveščevalne dejavnosti v zasebnem varovanju in detektivski dejavnosti predvsem stvar vsebine, ne pa metod dela, čeprav npr. pri izvajanju osebne zaznave, ki jo imajo na razpolago detektivi, obstaja zelo tanka ločnica do tajnega opazovanja in sledenja, ki je na voljo obveščevalno-varnostnim službam.

Obstajajo pa še druge pomembne omejitve pri delovanju zasebne obveščevalne dejavnosti. Zakon o varstvu osebnih podatkov (2007) v 10. členu opredeljuje obdelavo osebnih podatkov v zasebnem sektorju. Osebnih podatke se lahko obdeluje samo ob strinjanju posameznika in če za to obstaja podlaga v zakonu. V 51. členu istega zakona je opredeljen inšpekcijski nadzor informacijskega pooblaščenca, ki bdi nad varovanjem osebnih podatkov in njihovo zlorabo. Človekova pravica do zasebnosti, ki je največkrat žrtev nepooblaščenih zbiranj podatkov, je v Republiki Sloveniji zajamčena s 35. členom Ustave Republike Slovenije (1991). Kazenski zakonik Republike Slovenije (2012) dodatno prepoveduje nepooblaščen posege v človekovo zasebnost, kot so: neupravičeno prisluškovanje in zvočno snemanje (137. člen), neupravičeno slikovno snemanje (138. člen), kršitev tajnosti občil (139. člen), kršitev nedovoljene objave zasebnih pisanj (140. člen), kršitev nedotakljivosti stanovanja (141. člen) in kaznivo dejanje neupravičene izdaje poslovne skrivnosti (142. člen).

Leta 2013 smo opravili raziskavo,¹¹ kjer smo na elektronske naslove respondentov, ki se v Sloveniji ukvarjajo z zasebnim varovanjem, detektivsko dejavnostjo ali varnostnim svetovanjem, poslali vprašanje, ali bi njihovo dejavnost opredelili kot zasebno obveščevalno in/ali protiobveščevalno dejavnost. Odgovorilo je 59 respondentov, od tega jih je 36 odstotkov pritrnilo, 64 odstotkov pa zanikalo, da bi lahko nekatere njihove aktivnosti imenovali zasebna obveščevalna dejavnost. Kljub podobnostim z državno obveščevalno dejavnostjo večina respondentov še vedno ne želi povezovati svojih aktivnosti z obveščevalno dejavnostjo, kar lahko pripišemo predvsem slabi konotaciji, ki spremlja pojem obveščevalna dejavnost. Ostalih 36 odstotkov respondentov, ki so odgovorili pritrnilno, pa so v kvalitativnem delu raziskave pokazali razmeroma dobro poznavanje pojma obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti.

---

¹¹ Raziskava je bila opravljena za potrebe doktorske disertacije, ki jo kandidat Jaroš Britovšek pripravlja na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Na koncu pa velja opozoriti še na en vidik privatizacije obveščevalne dejavnosti v Sloveniji, in sicer najmanjše tovrstnih storitev državnih organov pri zasebnih gospodarskih družbah in posameznikih. Dejali smo že, da lahko v RS zamatke obveščevalne dejavnosti najdemo v zasebnem varovanju in detektivski dejavnosti. Detektivi lahko zbirajo podatke za državne organe, vendar obstajajo tudi omejitve. V 32. členu Zakona o detektivski dejavnosti (2011) je opredeljeno, da detektiv ne sme uporabljati metod in ukrepov za zbiranje podatkov, ki so z zakonodajo določeni za obveščevalne službe (tajno sodelovanje in posebne oblike pridobivanja podatkov) in policijo (posebni policijski ukrepi po Zakonu o kazenskem postopku, 2012). Hkrati jim je prepovedano opravljati naloge za tuje in domače obveščevalne službe ter za politične stranke.

Po drugi strani družbe za zasebno varovanje niso toliko omejene glede opravljanja nalog za državne organe. V Republiki Sloveniji najdemo takšno sodelovanje predvsem na področju storitev fizičnega varovanja ter vzpostavljanju in vzdrževanju sistemov tehničnega varovanja objektov, ki so v lasti ali pod odgovornostjo državnih organov. Ena največjih zasebnih varnostnih družb Varnost Maribor d.d. je tako od leta 2003 pa do 2014 ustvarila 2.530.964,17 evrov poslov z Ministrstvom za zunanje zadeve, v enakem obdobju je varnostna družba Sintal d.d. ustvarila 2.327.133,10 evrov poslov z Ministrstvom za obrambo. Še večji posel z istim ministrstvom (13.061.837,18 evrov) je v enakem obdobju ustvarila družba VTZ d.o.o. specializirana za tehnično varovanje. Detektivi so v enakem obdobju opravljali naloge predvsem za sodišča in za Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (Komisija za preprečevanje korupcije, 2014). Obstaja seveda dilema glede tega, kako se lahko dejansko v praksi izvaja nadzor nad tem, saj je takšno sodelovanje lahko tudi prikrito ali deluje pod drugačno vsebino. Poleg tega lahko detektiv opravlja naloge za zasebne gospodarske družbe, ki so bile ustanovljene s strani obveščevalnih služb ali drugih državnih organov.

Trenutno v Republiki Sloveniji zasebne varnostne družbe ne nadomeščajo dela obveščevalnih in varnostnih služb, temveč opravljajo za državne organe samo določene in omejene storitve. Pri tem se je treba zavedati, da so lahko informacije, ki jih zbere zasebni sektor pomembne tudi za državne organe. V ZDA so tako začeli vzpostavljati nekakšne fuzijske centre, ki naj bi združevali zasebne in državne zmogljivosti na področju pridobivanja podatkov, pomembnih za nacionalno varnost (Federal Bureau of Investigation [FBI], 2014).

5 ZAKLJUČEK

Obveščevalna dejavnost ni navadna oblika zbiranja podatkov informacij, njena vloga je bila vedno pomembno povezana z interesi vladajočih. Je orodje, katerega glavni cilj je razumevanje in nadzorovanje tveganj, pomembnih za voditelje, vključno s skrbjo za zaščito njihovih skrivnosti. Obveščevalna dejavnost je sprva kot organizirana oblika služila predvsem glavni obliki organizacije, to je državi. Vzpon meščanstva in zasebnih gospodarskih družb, kateremu so botrovali politični, tehnološki, gospodarski in socialni dejavniki, je pripeljal do novih vrst odločevalcev – zasebnikov, ki prav tako kot državni voditelji za uresničevanje svojih interesov potrebujejo razumevanje in nadzorovanje tveganj ter zaščito svojega znanja pred konkurenco, torej obveščevalno dejavnost.

Na zahodu smo bili priča nastanku zasebnih gospodarskih družb, ki na trgu svojim strankam nudijo obveščevalne in/ali protiobveščevalne storitve. Zasebna obveščevalna dejavnost postaja pomembna gospodarska dejavnost, ki ni omejena na državo ali regijo, temveč deluje v globalnem okolju. Stranke so tako države kot velike korporativne družbe, ki se zanimajo za tveganja, ki bi lahko ogrozila njihove interese. Po drugi strani pa skrbijo za zaščito poslovnih skrivnosti in upravljajo s tveganji, ki bi lahko povzročila odtekanje informacij. V okviru zakonskih omejitev je takšna dejavnost pomembna in legitimna gospodarska dejavnost.

Obstajajo pa tudi tveganja, ki spremljajo gospodarske družbe, ki nudijo obveščevalne storitve na trgu. Državna obveščevalna dejavnost ima v specifičnih, z zakonom določenih situacijah, pravico posega v temeljne človekove pravice, kot je na primer pravica do zasebnosti. Slednje je navadnim državljanom in zasebnim gospodarskim družbam strogo prepovedano. Vendar so informacije v sodobnem konkurenčnem in tehnološko razvitem svetu tako zelo ključne za uspešno poslovanje, da bo vsakršna zasebna obveščevalna dejavnost, vedno podvržena pritiskom po čim boljših informacijah, kar lahko pripelje do zlorab nadzorstvene in informacijske tehnologije v dobičkonosne namene in s tem kršitve zakonodaje. Države in družbe so potrebovale mnogo let, da je prišlo do večjega in učinkovitejšega nadzora nad posegi državnih obveščevalnih služb v zasebnost posameznika, čeprav popolnega nadzora nikjer na svetu ni in ne more biti, tovrstne zlorabe pa se zdijo stalne spremljevalke obveščevalne dejavnosti. Tudi zato, ker se (predvsem na zahodu) nekatere države skušajo nadzoru (političnemu, sodnemu, civilnodružbenemu) izogniti s predajanjem določenih storitev zasebnim gospodarskim družbam. Nadzor nad zasebno (gospodarsko) obveščevalno dejavnostjo pa zna namreč biti precej bolj problematičen.

Po osamosvojitvi je Republika Slovenija pogosto posnemala zahodne države pri urejanju svoje politične, družbene in ekonomske ureditve, zato ocenjujemo, da bi se takšen trend, ki ga v zvezi z zasebno obveščevalno dejavnostjo zaznavamo na zahodu, lahko v določeni meri pojavil tudi v Sloveniji. In kje je danes Slovenija? Zaradi narave in nelagodja ob omembi zasebne obveščevalne dejavnosti dejansko ne moremo z gotovostjo trditi, kako zelo je ta razširjena. Kljub temu pa lahko z analizo zakonodaje zaznamo elemente zasebne obveščevalne dejavnosti in predvsem dela protiobveščevalne dejavnosti, kot je zaščita poslovnih skrivnosti. Globalna konkurenca, prihod tujih gospodarskih družb in ne nazadnje nastop slovenskih gospodarskih družb na svetovnem trgu pa bodo najverjetneje silili družbe v čim učinkovitejšo zaščito lastnih podatkov ter zbiranje in analizo novih podatkov, pomembnih za nadzorovanje tveganj.

UPORABLJENI VIRI

- Association of Former Intelligence Officers [AFIO]. (2014). *Intelligence Community Associations Network (ICAN)*. Pridobljeno na http://www.afio.com/28_ican.htm
- Campbell, H. S. (2011). Intelligence in the post cold war period: Part I. The changed environment. *The Intelligencer*, 19(3), 45–52.

- Campbell, H. S. (2013). Intelligence in the post cold war period: Part II. The impact of technology. *The Intelligencer*, 20(1), 57–65.
- Chesterman, S. (2008). »We can't spy ... if we can't buy!«: The privatization of intelligence and the limits of outsourcing »inherently governmental functions«. *European Journal of International Law*, 19(5), 1055–1074.
- Črnčec, D. (2009). *Obveščevalna dejavnost v informacijski dobi*. Ljubljana: Defensor.
- Dandeker, C. (1990). *Surveillance, power and modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Dedijer, S. (2003). *Development & intelligence 2003–2053* (Working Paper, 2003/10). Lund: Research Policy Institute.
- Detektivska zbornica Republike Slovenije. (2014). *Seznam detektivov*. Pridobljeno na <http://www.detektivska-zbornica-rs.si/seznam-detektivov/abecedni-seznam#>
- Dvoršak, H. (2003). Kako do finančnih podatkov. *Detektiv*, 6(1/2), 54.
- Federal Bureau of Investigation [FBI]. (2014). *Partnerships and outreach*. Pridobljeno na http://www.fbi.gov/about-us/partnerships_and_outreach/
- Fisher, J. (2014). Guide to the study of intelligence: Competitive intelligence: A case study of Motorola's corporate competitive intelligence group, 1983–009. *The Intelligencer*, 20(3), 55–58. Pridobljeno na http://www.afio.org/publications/FISHER_BusIntel_CaseStudy_Motorola_FINAL_2014July14.pdf
- Foucault, M. (1975). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York: Random House.
- Giddens, A. (1985). *The nation state and violence*. Berkeley: University of California Press.
- Gill, P. (2009). Theories of intelligence: Where are we, where should we go and how might we proceed? V P. Gill, S. Marrin in M. Pythian (ur.), *Intelligence theory: Key questions and debates* (str. 208–229). London: Routledge.
- Gjerek, B. (2009). *Taktika in metodika dela gospodarskih poizvedovalcev* (Specialistična naloga). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Herman, M. (1996). *Intelligence power in peace and war*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hilson, D. (2009). *The definition debate* (Risk doctor briefing). Pridobljeno na <http://www.risk-doctor.com/docs/Hilson%20article%20Definition%20Debate%20plus%20JPPPM%20reflections.pdf>
- Hopkins, N. in Taylor, M. (18. 11. 2013). Private firms selling mass surveillance systems around world, documents show. *The Guardian*. Pridobljeno na <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/18/private-firms-mass-surveillance-technologies>
- Javers, E. (2011). Secrets and lies: The rise of corporate espionage in a global economy. *Georgetown Journal of International Affairs*, 12(1), 53–60.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije. (2012). *Uradni list RS*, (50/12).
- Keefe, R. P. (2010). Privatized spying: The emerging intelligence industry. V K. L. Johnson (ur.), *The Oxford handbook of national security intelligence* (str. 296–309). Oxford: Oxford University Press.
- Komisija za preprečevanje korupcije. (2014). *Supervizor: spletna aplikacija za spremljanje izdatkov javnih institucij*. Pridobljeno na <http://supervizor.kpk-rs.si>
- Lowenthal, M. (2009). *Intelligence, from secrets to policy*. Washington: CQ Press.

- Ministrstvo za notranje zadeve. (2014). *Evidence, vloga in obrazci: seznam imetnikov licenc na dan 18. 6. 2014*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zavazebno_varovanje_detektivi/zasebno_varovanje/evidence_vloge_in_obrazci/
- Podbregar, I. (2005). *Preprečevanje poslovnega kriminala*. Kranj: Moderna organizacija.
- Podbregar, I. (2006). Some patterns of industrial espionage. *Varstvoslovje*, 8(3/4), 323–331.
- Podbregar, I. (ur.). (2012). *Obveščevalno-varnostna dejavnost: procesi, metode, nadzor: znanstvena monografija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Podbregar, I. in Ivanuša, T. (ur.). (2008). *Vohunska dejavnost in gospodarstvo: znanstvena monografija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Prunckun, H. (2012). *Counterintelligence theory and practice*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Spiegel, A. (2. 4. 2014). *So you think you're smarter than a CIA agent*. Pridobljeno na <http://www.npr.org/blogs/parallels/2014/04/02/297839429/-so-you-think-youre-smarter-than-a-cia-agent>
- Sotlar, A. in Čas, T. (2011). Analiza dosedanjega razvoja zasebnega varovanja v Sloveniji med prakso, teorijo in empirijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(3), 227–241.
- Strategic and Competitive Intelligence Professionals [SCIP]. (2014). *About the Strategic and Competitive Intelligence Professionals – SCIP*. Pridobljeno na <http://www.scip.org/AboutSCIP.php>
- Šaponja, V. (1999). *Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Škrabar, B., Trivunović, J. in Požru, A. J. (2011). Retrospektiva razvoja detektivske dejavnosti v RS. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *12. slovenski dnevi varstvooslova*. Pridobljeno na http://www.fvv.uni-mb.si/dv2011/zbornik/kriminalistica_problematika/skrabar-trivunovic-pozru.pdf
- Uredba o obveznem organiziranju varovanja. (2012). *Uradni list RS*, (80/12).
- Ustava Republike Slovenije. (1991). *Uradni list RS*, (33/91).
- Vrenko, I. (1999). Ekonomska in konkurenčna obveščevalna dejavnost – študija primera Slovenije. *Varstvoslovje*, 1(2), 31–44.
- Vršec, M. (1993). *Varnost podjetja – tokrat drugače*. Ljubljana: Viharnik.
- Walton, T. (2010). *Challenges in intelligence analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Warner, M. (2009). Intelligence as risk shifting. V P. Gill, S. Marrin in M. Pythian (ur.), *Intelligence theory: Key questions and debates* (str. 16–32). London: Routledge.
- Weiss, P. R. (2008). From cowboy-detectives to soldiers of fortune: The recrudescence of primitive accumulation security and its contradictions on the new frontiers of capitalist expansion. *Social Justice*, 34(3–4), 1–19.
- Wyss, M. (2011). *Zivile Nachrichtendienstsysteme im europäischen Umfeld der Schweiz*. Zürich: Center for Security Studies.
- Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD). (1994). *Uradni list RS*, (32/94).
- Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD-1). (2011). *Uradni list RS*, (17/11).

Zakon o gospodarskih družbah. (2009). *Uradni list RS*, (65/09).
Zakon o kazenskem postopku. (2012). *Uradni list RS*, (32/12).
Zakon o podjetjih. (1988, 1989). *Uradni list SFRJ*, (77/88, 40/89).
Zakon o varstvu osebnih podatkov. (2007). *Uradni list RS*, (94/07).
Zakon o zasebnem varovanju. (2011). *Uradni list RS*, (17/11).
Žaže, S. (2007). *Meje dovoljenosti gospodarskega poizvedovanja* (Specialistična naloga).
Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

O avtorjih:

Jaroš Britovšek, univerzitetni diplomirani politolog, zaposlen na Ministrstvu za obrambo Republike Slovenije, doktorski študent Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: jaros.britovsek@mors.si

Dr. Andrej Sotlar, izredni profesor za področje varnostnih ved na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si

Pregon kaznivih dejanj policistov in njihova zavzetost za delo v času postopka in po njem

David Smolej, Vinko Gorenak

Namen prispevka:

Posebni oddelek obravnava vsa kazniva dejanja, ki so jih osumljeni policisti v Republiki Sloveniji. Namen in cilj tega prispevka je ugotoviti, kako zavzeto policisti opravljajo policijsko delo v času, ko so v postopku in v času po končanem postopku na posebnem oddelku.

Metode:

Uporabili smo neeksperimentalno raziskovanje, metoda dela je bila terenska študija, raziskovalna tehnika pa vprašalnik. Zbrane podatke smo nato v programu SPSS obdelali s pomočjo opisne statistike, faktorske analize, diskriminantne analize in Pearsonovega korelacijskega koeficienta.

Ugotovitve:

Ugotovili smo, da policisti rahlo podpovprečno zavzeto opravljajo naloge v času postopka na posebnem oddelku in po njem. Te zavzetosti policistov pri opravljanju nalog nismo mogli primerjati s splošno zavzetostjo policistov pri opravljanju nalog, ker takih raziskav v Republiki Sloveniji še ni bilo.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Prispevek je omejen na območje Republike Slovenije, kjer velja posebna urejenost preгона kaznivih dejanj policistov in kjer je bila opravljena raziskava. Raziskava je uporabna za izhodišče nadaljnega raziskovanja tega področja.

Praktična uporabnost:

Prispevek je praktično uporaben za policijski menedžment, saj se je zaradi manjše zavzetosti za delo policistov v času postopka na posebnem oddelku treba odzvati z določenimi ukrepi.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek je prvi, ki obravnava zavzetost policistov med postopkom na posebnem oddelku. Zaradi aktualnih pogovorov o urejenosti preгона kaznivih dejanj policistov je pomembnost prispevka v tem, da pojasnjuje posledice, ki nastanejo ob obrnavi policistov na posebnem oddelku.

UDK: 351.741

Ključne besede: policija, osumljeni policisti, tožilci, kaznivo dejanje, osebna zavzetost

Prosecution of Criminal Offences Committed by Police Officers and their Work Engagement During/After the Prosecution Procedure

Purpose:

In the Republic of Slovenia, there exists a special section in the specialized public prosecutor's office that handles all criminal offenses that police officers are suspected of. The purpose and objective of this paper is to determine the level of commitment of police officers to their regular police work during/after the procedure.

Design/Methods/Approach:

We have used a non-experimental research method, a field study including a questionnaire. The collected data was then analyzed by way of the SPSS program, using descriptive statistics, factor analysis, discriminant analysis, and Pearson's correlation coefficient.

Findings:

The level of police officers' enthusiasm about performing their regular tasks during and after their involvement in said procedures is slightly below the average. However, we were unable to compare the studied level of these police officers' enthusiasm with a general level of enthusiasm because this research has not yet been done in the Republic of Slovenia.

Research Limitations/Implications:

Though the findings are limited to the territory of the Republic of Slovenia due to specific law enforcement solutions regarding prosecution of these criminal acts, they are a useful starting point for further research in this area.

Practical Implications:

This article is useful for police management practice; lower commitment to work in police officers involved in said procedures calls for an adequate response.

Originality/Value:

This article is the first one dealing with commitment of police officers during the procedure carried out by the special section of the specialized public prosecutor's office. Among current discussions on the regulation of prosecution of criminal offenses committed by police officers, this article explains the consequences of these procedures.

UDC: 351.741

Keywords: police, police officers, prosecutors, criminal offense, employee engagement

1 UVOD

Notranji red in mir v državi je eden pomembnejših dejavnikov za zagotavljanje varnosti državljanov, ki v njej prebivajo. Za vzdrževanje notranjega reda in miru je potreben nadzor spoštovanja zakonodaje, ki ga v veliki meri opravlja policija. Policiji oziroma policistom je država kot sredstvo za doseganje ciljev dala policijska pooblastila, ki jih morajo uporabljati v skladu z zakoni in podzakonskimi predpisi. Policisti za izvajanje policijskih pooblastil lahko uporabljajo tudi prisilna sredstva, s katerimi posegajo tudi v človekove pravice in temeljne svoboščine. Zato je potreben celovit in učinkovit nadzor nad uporabo policijskih pooblastil in ugotavljanje prekoraitjev, ki v nekaterih primerih pomenijo tudi sume storitve kaznivih dejanj policistov.

Do leta 2007 je bila za obravnavo takšnih sumov kaznivih dejanj v predkazenskem postopku pristojna policija sama, kasneje pa se je z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o državnem tožilstvu (ZDT-D, 2007) ustanovil Specializiran oddelek skupine državnih tožilcev za pregon organiziranega kriminala pri Vrhovnem državnem tožilstvu, ki pa se je z novim Zakonom o državnem tožilstvu (ZDT-1, 2011) preimenoval v Oddelek za preiskovanje in pregon uradnih oseb s posebnimi pooblastili pri Specializiranem državnem tožilstvu (v nadaljnjem besedilu posebni oddelek). Posebni oddelek je z navedenimi zakonskimi spremembami postal stvarno in krajevno pristojen za pregon vseh kaznivih dejanj, ki jih storijo uradne osebe v policiji in Ministrstvu za obrambo, ki imajo pooblastila policije v predkazenskem postopku (Pilko in Gorenak, 2011). S takšno zakonsko ureditvijo policiste v predkazenskem postopku v primeru sumov storitve kaznivih dejanj zdaj neposredno obravnava posebni oddelek.

V prispevku bomo najprej predstavili organiziranost obravnave sumov kaznivih dejanj, ki so jih osumljeni policisti, izvaja pa jih posebni oddelek. V nadaljevanju bomo govorili o zavzetosti za delo na splošno in zavzetosti za delo v policiji. Med dejavnike, ki vplivajo na zavzetost pri delu policistov, lahko štejemo tudi postopke zoper policiste, ki so obravnavani pred posebnim oddelkom. Predmet našega raziskovanja bo torej vprašanje, kako zavzeto policisti opravljajo policijsko delo v času, ko so v postopku pred posebnim oddelkom in v času po končanem postopku na posebnem oddelku. Predstavili pa bomo rezultate empirične raziskave, ki smo jo opravili na vzorcu 440 policistov, s katero smo proučevali zavzetost policistov pri delu v času poteka postopka na posebnem oddelku in zavzetost policistov za delo v času po končanem postopku na posebnem oddelku.

1.1 Urejenost preгона sumov kaznivih dejanj policistov v Sloveniji

Do leta 2007 je sume kaznivih dejanj policistov odkrivala in preiskovala policija sama. V posameznih organizacijskih enotah policije so bile in še danes delujejo službe, ki skrbijo za notranjo zaščito in integriteto v policiji. Taka služba je Sektor za notranje preiskave in integriteto v Službi generalnega direktorja policije. Ta sektor je z drugimi podrejenimi enotami policije, ki danes skrbijo predvsem za

zagotavljanje notranje varnosti in integritete, opravljal tudi naloge odkrivanja in preiskovanja sumov kaznivih dejanj, ki so jih bili osumljeni policisti.

Toda takšen način preiskovanja sumov kaznivih dejanj policistov je dajal videz pristranskosti, na kar sta opozorila tudi Jamer in Anžič (2006). Avtorja menita, da je bila služba, ki je izvajala notranjo zaščito, preveč vpeta v policijo in od nje tudi odvisna. Zato se je pojavil dvom, ali je ta služba res neodvisen organ, ki skrbi za »notranjo higieno« in do katere meje lahko sploh deluje.

Opozorila na pristransko obravnavo sumov kaznivih dejanj policistov so podkrepile tudi nekatere odločbe in sodbe sodišč kot tudi akti, ki jih predstavljamo v nadaljevanju. Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju, ki je bila pri nas ratificirana z Zakonom o ratifikaciji Konvencije proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (1993), je opozarjala, da morajo države zagotoviti, da pristojni organi opravijo nepristransko preiskavo, kadar obstaja sum dejanja mučenja na njenem ozemlju pod njeno jurisdikcijo. Ko obstaja sum zlorabe pooblastil s strani državnih organov je dolžnost države, da zagotovi neodvisno in učinkovito preiskavo. Ustavno Sodišče Republike Slovenije je v odločbah št. UP-555/03-41 in UP-827/04-26 (Odločba o ugotovitvi ..., 2006) opozorilo, da se je pritožnik med drugim pritožil tudi na to, da so bile odločitve sodišča sprejete na podlagi dokumentov policije, ki so jih med drugim oblikovali tudi osumljeni policisti. Zato je določilo, da mora država zagotoviti neodvisno preiskavo okoliščin dogodka, ki jo morajo, neovirano od države, izvajati neodvisni preiskovalci. Na neustreznost preiskave je opozorilo tudi Evropsko sodišče za človekove pravice s Sodbo Evropskega sodišča za človekove pravice Rehbock proti Sloveniji, št. 29462/95 (2000). Pri tem je bilo ugotovljeno, da je preiskavo opravila policijska uprava, iz katere so prihajali policisti, ki so bili osumljeni nezakonitega odvzema prostosti. Zaradi tega preiskava ni bila ustrezno izvedena.

Tudi v zadevi Matko proti Sloveniji Evropsko sodišče za človekove pravice opozarja, da je edini organ, ki je opravil preiskavo pritožnikovih navedb policijska uprava. To je organ, ki so mu policisti organizacijsko pripadali in bili hierarhično podrejeni. Pri tem ni bilo temeljite preiskave, saj ni bilo izvedenega nobenega konkretnega ukrepa, ki bi jih za preiskavo pritožnikovih navedb izvedla policija ali Ministrstvo za notranje zadeve. Uradne osebe, ki so vodile preiskavo, so bile podrejene isti vodstveni hierarhiji kot tiste uradne osebe, ki so bile predmet preiskave. Zaradi tega se je pojavil resen dvom, ali so bili res sposobni voditi neodvisno preiskavo (Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice Matko proti Sloveniji, št. 43393/98, 2006).

Očitek o pristranskosti se je pojavil tudi v zadevi Butolen proti Sloveniji, saj je okrožni državni tožilec zavrnil kazensko ovadbo prijavitelja zaradi hude telesne poškodbe in kršitve dostojanstva z zlorabo uradnega položaja s strani policistov Policijske postaje Podlehnik, in sicer na podlagi poročila Policijske uprave Maribor, ki je Policijski postaji Podlehnik nadrejena (Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice Butolen proti Sloveniji, št. 41356/08, 2012).

Vse te sodbe sodišč in drugi akti so pripomogli k temu, da se je tudi v Republiki Sloveniji pojavil interes za ustanovitev neodvisnega organa, ki bo preiskoval sume kaznivih dejanj, storjenih s strani policistov. Kot neodvisen organ je tako nastal današnji posebni oddelek.

1.2 Posebni oddelek

Sodbe sodišč in druga opozorila na neustrezno urejenost pregona sumov kaznivih dejanj policistov so torej pripeljale do tega, da se je ustanovil neodvisen organ, ki bo preiskoval sume kaznivih dejanj policistov. To se je zgodilo s sprejetjem ZDT-D (2007), s čimer je bilo, kot pravi Šturm (v Pilko in Gorenak, 2011), »omogočeno učinkovito in neodvisno oziroma nepristransko odkrivanje in pregon storilcev kaznivih dejanj, ki so pripadniki notranjega ministrstva ali pa uradne osebe policije, vojaške policije, obveščevalno-varnostne službe ali so napotene v misijo v tujini«. To so namreč kategorije uradnih oseb, za katere je v primeru sumov storitve kaznivih dejanj pristojen posebni oddelek.

Za odkrivanje in preiskovanje sumov kaznivih dejanj, ki jih storijo uradne osebe, torej tudi policisti, so po določbah zgoraj omenjenega zakona odgovorni državni tožilci na posebnem oddelku. Na posebnem oddelku pa je zaposlenih tudi enajst policistov, ki so pred tem delali v policiji in so bili za šest let premeščeni v posebni oddelek. Ti policisti imajo policijska pooblastila, kakršna so imeli v času, ko so bili zaposleni v policiji. Policisti posebnega oddelka imajo določene naloge preiskovanja in odkrivanja sumov kaznivih dejanj na podlagi 3/e člena Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o državnem tožilstvu [ZDT-E] (2007), ki določa omenjena pooblastila v predkazenskem postopku.

Z ZDT-1 (2011) pa je prišlo do nekaterih sprememb pri policistih, ki so iz policije začasno premeščeni na delo v posebni oddelek. Posebni oddelek je bil organizacijsko umeščen v Specializirano državno tožilstvo, razširjene pa so bile tudi njegove pristojnosti. Tako posebni oddelek zdaj obravnava tudi tiste uradne osebe iz notranjih zadev, ki imajo policijska pooblastila v okviru izvajanja nadzora nad policijo in uradne osebe varnostno-obveščevalne službe ministrstva, pristojnega za obrambo, ter uradne osebe Slovensko obveščevalno-varnostne agencije. Zakon je prinesel nekatere spremembe tudi na področju premeščanja policistov v posebni oddelek, saj je za delo na posebnem oddelku sedaj predvidenih najmanj šest policistov, ki pa so v posebni oddelek premeščeni za dobo štirih let.

Na takšne spremembe kritično gledata Pilko in Gorenak (2011), ki pravita, da ZDT-1 (2011) kljub širitvi pristojnosti posebnega oddelka zmanjšuje število policistov posebnega oddelka z enajst na najmanj šest. Ne strinjata se tudi s tem, da so policisti začasno premeščeni na posebni oddelek za dobo samo štirih let, po tem pa se vrnejo na delo nazaj v policijo, tudi med policiste, ki so jih nekoč preiskovali. Ne le to, nekdanji preiskovanci lahko postanejo celo njihovi vodje. Takšna ureditev ni skladna z videzom nepristranskosti in neodvisnosti policistov na posebnem oddelku. Zato predlagata, da bi bili policisti na posebni oddelek premeščeni za nedoločen čas.

1.3 Zavzetost za delo

Da bi lažje razumeli in prešli na teoretična spoznanja o zavzetosti za delo, si najprej pogledimo nekaj osnovnih spoznanj o policijskem delu. Temeljna naloga policije je varovanje življenja, osebne varnosti ljudi in premoženja ljudi. To je tudi naloga, ki jo morajo policisti ob določenih pogojih opraviti z vso resnostjo, tudi če niso v službi. Nadalje sledijo naloge v zvezi s preprečevanjem kriminalitete in prekrškov ter odkrivanje storilcev, zbiranje dokazov in izročanje oseb pristojnim organom. V nadaljevanju se razvrstijo naloge s področja prometne varnosti; vzdrževanje javnega reda in miru; opravljanje nalog v zvezi varovanja državne meje; varovanje določenih oseb, organov, objektov in delovnih mest ter izvajanje drugih nalog, ki so določene v zakonih in podzakonskih aktih. Prav gotovo naloge policije ne predstavljajo samo te, ki smo jih našteli. Če želimo na primer uspešno izvajati policijsko delo v skupnosti, se nabor nalog policije zelo razširi v smislu sodelovanja s skupnostjo in izvedbe določenih nalog, ki niso tipično policijske (Zakon o nalogah in pooblastilih policije, 2013).

Vsak posameznik svojo osebno zavzetost (angl. *employee engagement*) dojema drugače in iz različnih zornih kotov. Nekdo bo svojo zavzetost dojemal kot doseganje minimalnega praga zadovoljivosti delodajalca, drugi bodo zavzetost dojemali kot doseganje nadpovprečnih rezultatov lastnega dela, tretji pa bodo lastne dosežke dosegali in delili zato, da bo tudi organizacija, v kateri delajo, uspešna. Policisti imajo pri tem veliko manevrskega prostora, saj je odločitev o aktivnostih v času, ko ne intervenirajo, njihova. Ali bodo policisti v tem času izvajali nadzor prometa, delovali preventivno, zbirali obvestila za kazniva dejanja, ki jih obravnavajo, ali pa bodo v tem času povsem pasivni, je odvisno od stopnje njihove zavzetosti pri delu. Ker zavzetost pri delu ni tako preprosto razložljiv pojav, ki bi označeval posameznikovo (ne)delo, in se njena definicija skriva v socioloških študijah, bomo v nadaljevanju pozornost namenili temeljnemu izhodiščem zavzetosti za delo, mnogi govorijo tudi o osebni zavzetosti za delo.

Osebna zavzetost za delo ima svoje temelje v teoriji socialne izmenjave, o kateri so že pred desetletji govorili različni avtorji (Blau, 1964; Homans, 1958). Koncept osebne zavzetosti za delo se je razvijal v zadnjih desetletjih in je v neposredni povezavi z delovno zavzetostjo, ki sta jo Maslach in Leiter (1997) povezala z izgorevanjem na delovnem mestu. Watson in Tellegen (1985) pa sta osebno zavzetost primerjala z osebo, ki izraža energičnost, ki je visoko vpletena v delo in je pri svojem delu tudi učinkovita. Kot nasprotje zavzetim zaposlenim pa sta navedla zaposlene, ki so izgoreti in jih pri delu spremlja izmučenost, cinizem in neučinkovitost, kar je značilno tudi za osebno nezavzete.

Osebno zavzetost za delo razumemo kot prostovoljno vedenje zaposlenega, ki se s kakovostnimi in količinskimi standardi odraža v odlično opravljenem delu brez zunanje kontrole, in gre za vedenje, ki ga na eni strani pogojuje zavezanost k profesionalni etiki, ter na drugi strani zavezanost prosocialnemu vedenju v medsebojnih interakcijah (Lobnikar, 2008; Lobnikar in Grom, 2011). Moretti in Postružnik (2012) navajata, da osebno zavzetost za delo lahko razumemo kot vložek sodelovanja, navdušenja, strasti, osredotočenosti in energije v podjetje. Harter, Schmidt in Hayes (2002) pa osebno zavzetost definirajo kot posameznikovo samozadovoljstvo in navdušenje za delo.

Motiviranje za osebno zavzetost zaposlenih pri delu lahko pripišemo neposrednim vodjem, ki morajo z vodstvenimi in organizacijskimi kompetencami zagotavljati nemoteno delo. Zaposleni pri svojem delu ne želijo biti nezavzeti, saj običajno želijo živeti polno, produktivno, uspešno in zadovoljno življenje. Ta visoka zavzetost za delo gotovo velja ob nastopu dela, ko so delavci tudi visoko motivirani za delo. Toda velikokrat se zgodi, da osebna zavzetost za delo po določenem časovnem obdobju pada in je pri delu ni več zaznati. Ravno v teh situacijah zaposleni potrebujejo dobrega vodjo, ki se zaveda, da sta plačilo in nagrajevanje le dva od dejavnikov, ki vplivata na osebno zavzetost za delo. Dober vodja, ki zmore dvigniti osebno zavzetost zaposlenih za delo, običajno tudi v praksi razmišlja in ukrepa na način, ki spodbuja osebno zavzetost zaposlenih za delo in njihovo zadovoljstvo (Zupan, 2004). Da je za dvig osebne zavzetosti za delo pomemben vodja in način vodenja trdi tudi Grom (2010), ki pravi, da gresta zavzetost zaposlenih za delo in vodenje z roko v roki, saj zaposleni čutijo do podjetja to, kar čutijo do vodje.

Ko pa govorimo o merjenju zavzetosti zaposlenih za delo, zaznamo tri stopnje zavzetosti. Te stopnje so »zavzeti«, »nezavzeti« in »aktivno nezavzeti«. Glede na raziskave, ki so jih v več državah med zaposlenimi v gospodarskih panogah opravili Harter, Schmidt, Killham in Asplund (2006), lahko ugotovimo, da je le 26 odstotkov zaposlenih zavzetih za delo. To so tisti energični zaposleni, ki delajo s strastjo in čutijo globoko povezanost s podjetjem, v katerem so zaposleni. So izvor inovacij in pomagajo pri razvoju podjetja. V raziskavi ugotavljajo, da je večina zaposlenih nezavzetih, in sicer 55 %. To so tisti delavci, ki pridejo na delo, opravijo, kar morajo in se odpravijo domov. Lahko tudi rečemo, da so to »delno odsotni« delavci, ki naredijo tisto, kar morajo, tekom delovnega časa na »pol spijo«, v delo sicer vlagajo svoj čas, ne pa tudi energije in strasti. To ne pomeni, da so slabi delavci, le ne čutijo strasti do svojega dela in podjetja. V naslednjo skupino spadajo zaposleni, ki so aktivno nezavzeti, in jih je bilo v raziskavi povprečno 19 %. Ta skupina zaposlenih ni predana podjetju, njegovi viziji in običajno nasprotujejo vsemu in vsakomur. Svoje nezadovoljstvo tudi aktivno izkazujejo in podcenjujejo delo, ki ga opravijo njihovi zavzeti sodelavci. Večina jih je nesrečnih in razočaranih ter svojo slabo voljo delijo z vsakim, ki jih je pripravljen poslušati. Vsak dan v svoj »klub aktivno nezavzetih« rekrutirajo nove člane (Dimovski, Penger in Žnidaršič, 2003; Gruban, 2005; Harter et al., 2006).

V slovenskem prostoru je bilo že nekaj poizkusov ugotavljanja osebne zavzetosti zaposlenih pri delu. Lobnikar in Grom (2011) sta na vzorcu 71 strokovnjakov in vodilnih zaposlenih v velikem slovenskem podjetju ugotovila, da je 27 % zaposlenih zavzetih za delo, nezavzetih je 66 %, aktivno nezavzetih pa 7 %. Grahovec (2011) je izvedel raziskavo v dveh slovenskih podjetjih, in sicer ločeno v letu 2008 in letu 2009. Za prvo podjetje je za leto 2008 ugotovil, da je 32,1 % zaposlenih zavzetih za delo (leto kasneje 25,7 %), 59,5 % nezavzetih za delo (leto kasneje 58,4 %) in 8,3 % aktivno nezavzetih za delo (leto kasneje 15,8 %). V drugem podjetju je za leto 2008 ugotovil, da je 27,4 % zavzetih za delo (leto kasneje 23,4), 58,9 % nezavzetih za delo (leto kasneje 54,7 %) in 13,7 % aktivno nezavzetih za delo (leto kasneje 21,9 %).

Na vzorcu policistov v Sloveniji še ni bila opravljena raziskava o osebni zavzetosti. Ker je policija hierarhična organizacija, je tudi za dvig osebne zavzetosti

policistov pomemben predvsem odnos med zaposlenim in vodjem, njuna povezanost, karierni sistem, jasnost ciljev podjetja, prenos delovnih procesov in postopkov, pohvala zaposlenemu, prispevke zaposlenih k uspešnosti podjetja, samostojnost odločanja, sodelovanje v delovnih skupinah, visoke etične standarde in vzpostavitev zaupanja (Crim in Seijts, 2006). Karierni sistem je v hierarhični organizaciji, kot je policija, zelo pomemben, pohvala nadrejenega je pogosto edina stimulacija zaposlenemu ob varčevalnih ukrepih, diskrecijska pravica daje možnost policistu samostojnost odločanja, etični standardi in integriteta policistov pa je standard, ki se mu daje vedno večji pomen.

Stopnjo zavzetosti za delo slovenskih policistov in vplivov faktorjev na osebno zavzetost pri delu ni ugotavljal še nihče. Glede na opravljene raziskave zavzetosti zaposlenih za delo v gospodarskih in negospodarskih panogah lahko predpostavljamo, da je stanje v slovenski policiji podobno.

2 METODA

V nadaljevanju predstavljamo raziskavo, opravljeno na območju vseh policijskih uprav v Republiki Sloveniji. Podatki so bili zbrani leta 2011, in sicer v okviru raziskovalnega projekta, kjer smo proučevali ocene in stališča policistov do dela posebnega oddelka.

Predmet našega raziskovanja je bilo vprašanje, kako zavzeto policisti opravljajo policijsko delo v času, ko so v postopku pred posebnim oddelkom in v času po končanem postopku na posebnem oddelku. Cilj našega raziskovanja je bil ugotoviti, kako zavzeto policisti opravljajo svoje delo v času postopka pred posebnim oddelkom in po njem.

2.1 Opis vzorca, postopka in vprašalnika

Najprej naj pojasnimo okoliščino, ki po naši oceni pomembno vpliva na rezultate. Kot smo že omenili, vsak sum kaznivega dejanja, ki so ga osumljeni policisti, obravnava posebni oddelek. Policija nima pri tem prav nobene vloge, razen obvestila o sumu storitve kaznivega dejanja, ki ga posreduje posebnemu oddelku, če ta o sumu kaznivega dejanja ni bil obveščen na drug način oziroma po drugi poti. To pa seveda ne pomeni, da policija tak sum storitve kaznivega dejanja, ki so ga osumljeni policisti, sama ne obravnava in presoja z vidika disciplinske kršitve ali z vidika odstopanja od notranjih pravil policije, zlasti Kodeksa policijske etike (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2008). V številnih primerih, ko policija ugotovi kršitve delovne discipline, proti takemu policistu sproži ustrezne disciplinske postopke, jih začasno odstrani z delovnega mesta in pogosto izreče tudi najhujši disciplinski ukrep, to je odpoved delovnega razmerja. Takih policistov, ki so tudi bili v postopkih pred posebnim oddelkom, v naš vzorec anketiranja nismo zajeli, ker jih tudi nismo mogli zajeti, saj v zgoraj opisanem primeru niso bili več policisti, kljub temu, da so postopki proti njim na posebnem oddelku in kasneje na sodiščih tudi stekli. V naš vzorec smo seveda zajeli tiste policiste, ki so bili obravnavani za sume storitve kaznivih dejanj na posebnem oddelku, pri

preverjanju njihove morebitne disciplinske odgovornosti v policiji pa je policija ocenila, da niso storili disciplinskih kršitev. To pa policistom v postopkih pred posebnim oddelkom daje močno, vsaj moralno oporo, največkrat pa se rezultati disciplinskih postopkov v policiji, ki vedno stečejo in so končani pred postopki na posebnem oddelku, ujemajo z rezultati postopkov pred posebnim oddelkom.

Torej kot osnovno populacijo za določitev vzorca, na katerem smo opravili raziskavo, smo šteli vse policiste in policijske starešine, ki so opravljali naloge na policijskih postajah, policijskih upravah in Generalni policijski upravi v Republiki Sloveniji. Na teh enotah policije smo med 1. 7. 2011 in 31. 7. 2011 izvedli anketiranje. Da bi zagotovili anonimnost anketirancev, smo na policijske enote poslali 2.500 vprašalnikov v zaprtih ovojnica, ki smo jim priložili ovojnice za povratno pošto. Do 31. 7. 2011 smo prejeli 440 vprašalnikov, ki smo jih zajeli v raziskavo, kar pomeni 17,6 % odziv anketirancev.

Od vseh anketirancev, ki so sodelovali v raziskavi, je bilo 93 (21,1 %) takih, ki so bili v postopku na posebnem oddelku v vlogi osumljenca, in 118 (26,8 %) v vlogi prič. Ostalih 228 (51,8 %) anketirancev pa do trenutka anketiranja še ni bilo v postopku na posebnem oddelku, pri čemer eden od anketirancev na to vprašanje ni odgovoril. Od vseh anketirancev je bilo 378 (85,9 %) moških, 41 (9,3 %) žensk, 21 (4,8 %) pa jih na to vprašanje ni odgovorilo. Najstarejši anketiranec je bil star 60 let, najmlajši pa 21 let. Večina, in sicer 271 (65,1 %), jih ima končano srednjo šolo, 43 (10,3 %) višjo šolo, 73 (17,5%) visoko šolo in 29 anketirancev ima univerzitetno izobrazbo ali več, kar znaša (7,0 %). Izmed anketirancev je 391 (93,1 %) takih, ki imajo z delodajalcem sklenjene pogodbe o delu za nedoločen čas, 29 (6,9 %) anketirancev pa je zaposlenih za določen čas. Nadalje smo ugotovili, da je 195 (48,3 %) anketirancev obiskovalo 4-letno srednjo policijsko šolo, 189 (46,8 %) anketirancev je obiskovalo 18-mesečni tečaj oziroma prekvalifikacijo za poklic policista, najmanj, 20 (5,0 %), anketirancev pa je obiskovalo 6-mesečni tečaj za nadzornika državne meje. Večina anketirancev je na delovnih mestih policist, in sicer 315 (81,0 %), 69 (18,0 %) anketirancev pa je na vodstvenem delovnem mestu. Od osumljenih anketirancev jih je bilo 197 (93,4 %) na posebnem oddelku obravnavanih zaradi kaznivega dejanja v času službe, 14 (6,6 %) anketirancev pa zaradi kaznivega dejanja storjenega izven službe. Največ anketirancev, in sicer 122 (57,3 %), je bilo osumljenih za kazniva dejanja s področja policijskih pooblastil, 31 (14,6 %) zaradi kaznivih dejanj s področja cestnega prometa, 60 (28,2 %) anketirancev pa je bilo v postopku zaradi suma storitve drugih kaznivih dejanj.

Vprašalnik je bil sestavljen iz demografskih podatkov in 41 trditvev, od katerih jih za potrebe tega prispevka uporabljamo 15, ki so se navezovala na zavzetost izvajanja nalog policije v času, ko so bili policisti v postopku na posebnem oddelku in po končanem postopku. Na vsa vprašanja so, razen tista, ki so se nanašala na demografske podatke, anketiranci odgovarjali na petstopenjski lestvici, pri čemer je ocena 1 pomenila, da se s trditvijo sploh ne strinjajo, ocena 2 je pomenila, da se s trditvijo strinjajo v manjši meri, ocena 3 je pomenila, da se s trditvijo strinjajo v srednji meri, ocena 4 je pomenila, da se s trditvijo strinjajo v veliki meri, in ocena 5 je pomenila, da se s trditvijo strinjajo v zelo veliki meri.

2.2 Uporabljene statistične metode

Pri raziskavi smo uporabili neeksperimentalno raziskovanje, metoda dela je bila terenska študija, raziskovalna tehnika pa vprašalnik. Zbrane podatke smo nato v programu SPSS obdelali s pomočjo opisne statistike, faktorске analize, diskriminantne analize in Pearsonovega korelacijskega koeficienta.

3 REZULTATI

Zavzetost policistov za delo v času, ko so v postopku pred posebnim oddelkom in v času po postopku, smo merili s 15 trditvami, vezanimi na neposredno policijsko delo. Trditve, s katerimi smo to merili, so razvidne v nadaljevanju.

Zaradi zmanjšanja števila spremenljivk, ki so jih ocenjevali anketiranci, smo naredili faktorško analizo. Z njo smo želeli identificirati več različnih faktorjev, ki odsevajo vse lastnosti obravnavanih spremenljivk. S faktorško analizo smo dobili dva faktorja. Prvi faktor, s katerim smo pojasnili 26,79 odstotkov variabilnosti zavzetosti policistov v času postopka, so anketiranci ocenili s povprečno oceno (2,95). Ta faktor smo poimenovali »Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije v času postopka na posebnem oddelku«. Pred izvedbo faktorške analize smo zaradi negativne naravnosti spremenljivk (višja ocena je dejansko pomenila slabo stanje) in lažje interpretacije rezultatov spremenljivke prekodirali. Zato so v tabeli 1 prikazani podatki (povprečna ocena in standardni odklon pri faktorju 1) po prekodiranju. Drugi faktor, s katerim smo pojasnili 21,10 odstotkov variabilnosti zavzetosti policistov po končanem postopku, smo poimenovali »Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije po končanem postopku na posebnem oddelku«. Drugi faktor pa so anketiranci ocenili s povprečno oceno (2,91).

Pregon kaznivih dejanj policistov in njihova zavzetost za delo v času postopka in po njem

Tabela 1:
Rezultati
faktorske
analize in
pojasnjevalna
varianca

Faktor 1: »Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije v času postopka na posebnem oddelku«			
(Cronbachov koeficient alfa: 0,957; Odstotek pojasnjene variance: 26,79; Povprečna ocena: 2,95; Standardni odklon: 1,09)			
Trditve	Faktor-ske uteži	Povpreč-na ocena	Stan-dardni odklon
Taki policisti v službi opravljajo zgolj naloge, ki so nujno potrebne.	0,891	2,80	1,28
Taki policisti se izogibajo uporabi prisilnih sredstev.	0,878	3,01	1,29
Taki policisti se izogibajo zapletanju v kočljive postopke.	0,854	2,71	1,26
Taki policisti redkeje uporabljajo prisilna sredstva.	0,852	2,90	1,26
Taki policisti, kadar ne vedo, kako ravnati, raje pogledajo vstran, kot da bi ukrepali v skladu s pooblastili.	0,800	3,03	1,29
Taki policisti so v službi bolj pasivni.	0,760	2,87	1,24
Taki policisti raje uporabljajo milejša prisilna sredstva.	0,747	2,94	1,25
Taki policisti se v kontroli cestnega prometa raje odločajo za opozorila.	0,722	3,17	1,25
Taki policisti pogosto odstopajo od postopkov.	0,635	3,13	1,24
Faktor 2: »Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije po končanem postopku na posebnem oddelku«			
(Cronbachov koeficient alfa: 0,957; Odstotek pojasnjene variance: 21,10; Povprečna ocena: 2,91; Standardni odklon: 1,01)			
Taki policisti enako zavzeto intervenirajo v primeru kršitev JRM.	0,909	2,86	1,10
Taki policisti enako zavzeto opravljajo naloge na področju kriminalitete.	0,897	2,95	1,09
Taki policisti enako zavzeto ukrepajo zoper kršitelje cestnoprometnih predpisov.	0,894	2,90	1,08
Taki policisti enako zavzeto opravljajo naloge na področju preventive.	0,839	3,14	1,16
Taki policisti enako zavzeto izvajajo policijska pooblastila.	0,815	2,79	1,10
Taki policisti enako zavzeto uporabljajo prisilna sredstva.	0,802	2,79	1,11

Da bi ugotovili statistično značilne razlike pri ocenjevanju posameznih faktorjev, smo naredili diskriminantno analizo. S pomočjo te analize smo ugotavljali, ali so anketiranci dali različne ocene faktorjem glede na njihovo vlogo na posebnem oddelku, saj lahko nastopajo v vlogi osumljencev, prič ali pa so preko svojih kolegov policistov posredni opazovalci postopkov pred posebnim oddelkom (v nadaljevanju posredni opazovalci). Rezultate prikazujemo v tabeli 2.

Odvisna spremenljivka	Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije v času postopka na posebnem oddelku			Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije po končanem postopku na posebnem oddelku		
	Wilksova Lambda	F	p	Wilksova Lambda	F	p
Vloga	0,951	10,451	0,000	0,991	1,790	0,168

Tabela 2:
Test enakosti povprečnih vrednosti faktorjev glede na vlogo anketirancev

Iz zgornje tabele 2 izhaja, da je pri faktorju »Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije v času postopka na posebnem oddelku« p-vrednost manjša od 0,05. Zato lahko sprejmemo sklep, da so povprečja med anketiranci glede na vlogo (osumljenec, priča ali posredni opazovalec) značilno različna. Kako so omenjeni faktor ocenjevali anketiranci glede na vlogo, si pogledjmo v tabeli 3.

Vloga	Povprečna vrednost	Standardni odklon
osumljenec	2,692	1,105
priča	3,327	1,104
posredni opazovalec	2,853	1,036

Tabela 3:
Povprečne ocene in standardni odklon*

*Povprečne ocene in standardni odklon faktorja Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije v času postopka na posebnem oddelku glede na vlogo anketirancev

Iz zgornje tabele je razvidno, da so »Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije v času postopka na posebnem oddelku« najvišje ocenili anketiranci, ki so bili v postopku kot priče (povprečna vrednost 3,327), nekoliko nižjo oceno so dali posredni opazovalci (povprečna vrednost 2,853), najnižjo oceno pa so dali tisti anketiranci, ki so bili v postopku na posebnem oddelku kot osumljenci (povprečna vrednost 2,692).

Prav tako smo z diskriminantno analizo ugotavljali, ali obstajajo statistično značilne razlike pri ocenjevanju faktorjev glede na čas storitve kaznivega dejanja (službeni čas, prosti čas), spol in delovno mesto (vodstveno, operativno). Rezultate prikazujemo v tabeli 4.

Tabela 4:
Test enakosti
povprečnih
vrednosti
faktorjev glede
na čas storitve
KD, delovno
mesto in spol

	Zavzetost policistov pri izva- janju nalog policije v času pos- topka na posebnem oddelku			Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije po končanem postopku na posebnem oddelku		
	Wilksova Lambda	<i>F</i>	<i>P</i>	Wilksova Lambda	<i>F</i>	<i>p</i>
č ^{as} sto- ritve KD	0,996	0,856	0,356	0,996	0,734	0,393
delovno mesto	0,998	0,662	0,417	0,998	0,643	0,423
spol	1,000	0,093	0,761	0,996	1,463	0,227

Iz zgornje tabele 4 izhaja, da so pri obeh faktorjih vse *p*-vrednosti večje od 0,05. Zato lahko sprejmemo sklep, da pri nobenem faktorju ne obstajajo statistično značilne razlike glede na čas storitve kaznivega dejanja, delovno mesto in spol anketirancev.

V nadaljevanju smo za ugotavljanje statistično značilnih povezanosti uporabili Pearsonov korelacijski koeficient. Z njim smo želeli ugotoviti, ali obstaja povezava med zavzetostjo izvajanja nalog policije v času, ko zoper policiste teče postopek na posebnem oddelku po končanem postopku. Ugotovili smo, da je faktor *w* negativno linearno povezan s faktorjem »Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije po končanem postopku na »posebnem oddelku« ($r = -0,505$; $p = 0,000$). To pomeni, da tisti anketiranci, ki ocenjujejo, da je zavzetost za delo v času postopka pred posebnim oddelkom visoka, prav tako ocenjujejo, da se zavzetost po končanem postopku zmanjša.

4 RAZPRAVA

Glede na naše ugotovitve, da je »Zavzetost policistov pri izvajanju nalog policije v času postopka na posebnem oddelku« rahlo pod povprečjem (povprečna vrednost 2,95), bi morali vodje policijskih enot zagotoviti, da bi policisti tudi v času, ko so v postopku na posebnem oddelku, izvajali naloge policije na dovolj visoki stopnji zavzetosti za učinkovito izvajanje nalog policije. Še posebno pozornost morajo nameniti policistom, ki so v postopku na posebnem oddelku kot osumljenci, saj je zavzetost za delo takšnih policistov manjša kot policistov, ki tam nastopajo kot prič^e ali kot posredni opazovalci. V policiji bi bilo zato treba oblikovati strategijo dela s takšnimi policisti in jih vsaj začasno razporediti na delovna mesta z manjšo stopnjo verjetnosti ponovnega pojava konflikta ter možnosti nove kazenske ovadbe. Glede na to, da v policiji že obstaja program psihosocialne pomoči policistom (Krope, 2011), bi bilo treba razmisliti tudi o pomoči policistom, ki se znajdejo v predkazenskem postopku. Še posebej se je treba izogibati neformalnemu kaznovanju osumljenih policistov s strani vodij (nočne in nedeljske službe, delo peš ...), saj se je treba zavedati, da so policisti tako kot ostali državljani nedolžni, dokler jim ni dokazano nasprotno. Takšni ukrepi bi lahko povzročili še manjšo zavzetost za delo policistov. Zato je še enkrat več pomembno, da se oblikuje

strategija dela z osumljenimi policisti, kot smo predlagali zgoraj. Vsak policist se lahko znajde v postopku na posebnem oddelku, zato je treba strategijo oblikovati za vse policiste, ne glede na delovno mesto, saj so si pri oceni zavzetosti v času postopka na posebnem oddelku policisti ne glede na delovno mesto enotni. Prav tako so si enotni policisti in policistke ter osumljenci, ki so bili osumljeni kaznivega dejanja bodisi v prostem ali službenem času.

Zavzetost policistov se po končanem postopku na posebnem oddelku nekoliko zmanjša. Zato je treba strategijo, ki smo jo predlagali, oblikovati s poudarkom na delu s policisti, ki so bili v postopku na posebnem oddelku. Po končanem postopku na posebnem oddelku, ne glede na to, ali je za policista pozitiven ali negativen, je treba zagotoviti, da policist ne postane pasiven zaradi bojazni ponovnega postopka. Zato je tudi pomembno, da vodje zoper policiste ne izvajajo neformalnih ukrepov pred koncem postopka, ki smo jih navedli zgoraj. Zaradi zagotavljanja stabilne zavzetosti za delo bi bilo po končanem postopku na posebnem oddelku potrebno postopno vračanje policista v operativne postopke. Treba bi bilo tudi proučevati primere, zaradi katerih se policisti znajdejo v postopku na posebnem oddelku, in sicer s ciljem analize postopka predlogom načina ukrepanja ob ponovnih podobnih dogodkih. Z vsemi predlaganimi ukrepi bi bil policist bolj samozavesten in usposobljen za nadaljnje izvajanje pooblastil in posledično tudi bolj zavzet za delo.

S prispevkom smo spoznali gibanje zavzetosti za delo policistov, ki se znajdejo v postopku na posebnem oddelku. Ugotovitve so pomembne predvsem za vodje policijskih enot, ki morajo policiste voditi in usmerjati tako, da kljub postopku na posebnem oddelku zavzeto opravljajo naloge policije. Z ustreznimi menedžerskimi orodji, mehanizmi nadzora in ocenjevanja dela ter nagrajevanja morajo nuditi policistom ustrezno podporo, ki zagotavlja nemoten in zavzet delovni proces.

UPORABLJENI VIRI

- Blau, P. (1964). *Exchange and power in social live*. New York: Wiley.
- Crim, D. in Seijts, G. (2006). What engages employees the most or, the ten c's of employee engagement. *Ivey Business Journal*, (March/April). Pridobljeno na <http://www.iveybusinessjournal.com/topics/the-workplace/what-engages-employees-the-most-or-the-ten-cs-of-employee-engagement#>
- Dimovski, V., Penger, S. in Žnidaršič, J. (2003). *Sodobni management*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Grahovec, Z. (2011). *Vpliv zavzetosti na motivacijo zaposlenih in organizacijsko klimo* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grom, V. (2010). *Analiza povezanosti dejavnikov psihološke pogodbe na osebno zavzetost zaposlenih v gospodarskem podjetju – študija primera* (Magistrsko delo). Koper: Fakulteta za management.
- Gruban, B. (2005). *Koncept o zavzetosti zaposlenih: inovacija ali imitacija?* Ljubljana: Dialogos, Strateške komunikacije.
- Harter, J. K., Schmidt, F. L. in Hayes, T. L. (2002). Business-unit-level relationship

- between employee satisfaction, employee engagement, and business outcomes: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 87(2), 268–279.
- Harter, J. K., Schmidt, F. L., Killham, E. A. in Asplund, J. W. (2006). *Q12 Meta-analysis*. Washington: Gallup.
- Homans, G. C. (1958). Social behavior as exchange. *American Journal of Sociology*, 63(6), 597–606.
- Jamer, D. in Anžič, A. (2006). Notranji zaščitni ukrepi kot dejavnik zagotavljanja profesionalnih standardov v policiji in njihova učinkovitost. V B. Lobnikar (ur.), *Raznolikost zagotavljanja varnosti: zbornik prispevkov* (str. 691–701). Bled: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Krope, S. F. (2011). Zagotavljanje psihosocialne pomoči v slovenski policiji. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *Zbornik prispevkov: 12. dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na http://www.fvv.uni-mb.si/dv2011/zbornik/socialno_psiholoski_vidiki_policijskega_dela/Krope.pdf
- Lobnikar, B. (2008). *Osebna zavzetost kot cilj razvoja zaposlenih v slovenskih bolnišnicah: ravnanje z zaposlenimi in sodelavci*. Ljubljana: Društvo ekonomistov v zdravstvu. Pridobljeno na http://www.devz.si/wp-content/uploads/2008/10/11_srecanje_splet.pdf
- Lobnikar, B. in Grom, V. (2011). Osebna zavzetost zaposlenih – ključni dejavnik uspeha podjetja. V M. Ferjan, M. Kljajić Borštnar in A. Pucihar (ur.), *Zbornik 30. mednarodne konference o razvoju organizacijskih znanosti* (str. 744–753). Kranj: Moderna organizacija.
- Maslach, C. in Leiter, M. P. (1997). *Understanding job burnout*. San Francisco: Jossey Bass.
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (2008). *Kodeks policijske etike*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DPDVN/Prirozbe/KODEKS_POLICIJSKE_ETIKE.pdf
- Moretti, M. in Postružnik, N. (2012). *Stress management and employee engagement: A case study*. Maribor: Inštitut za razvoj družbene odgovornosti (IRDO). Pridobljeno na <http://www.chance4change.eu/papers.html>
- Odločba o ugotovitvi kršitve pravice do učinkovitega varstva pravic iz četrtega odstavka 15. člena Ustave v zvezi s 13. členom Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin [Ustavno sodišče RS, št. UP-555/03-41, UP-827/04-26]. (2006). *Uradni list RS*, (78/06).
- Pilko, A. in Gorenak, V. (2011). Delo Specializiranega oddelka Skupine državnih tožilcev za pregon organiziranega kriminala pri Vrhovnem državnem tožilstvu Republike Slovenije – pravne osnove, triletna praksa – kako naprej. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *Zbornik prispevkov: 12. dnevi varstvoslovja 2011*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na http://www.fvv.uni-mb.si/dv2011/zbornik/gospodarski_kriminal_organizirani_kriminal_in_korupcija/Pilko_Gorenak.pdf
- Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice Matko proti Sloveniji*, št. 43393/98. (2006). Pridobljeno na [http://www2.gov.si/dp-rs/escp.nsf/0ffe1f8c2a758302c1256bdd00496042/ed35c9949bd9a65fc125744f0022e350/\\$FILE/Matko.pdf](http://www2.gov.si/dp-rs/escp.nsf/0ffe1f8c2a758302c1256bdd00496042/ed35c9949bd9a65fc125744f0022e350/$FILE/Matko.pdf)
- Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice Rehbock proti Sloveniji*, št. 29462/95. (2000). Pridobljeno na http://www.svetevrope.si/sl/evropsko_sodisce_za_clovekove_pravice/slovenski_prevodi_sodb/157/index.html
- Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi Butolen proti Sloveniji*, št.

41356/08. (2012). Pridobljeno na <http://www2.gov.si/dp-rs/escp.nsf/0ffe1f8c2a758302c1256bdd00496042/3385abf561021d09c1257a6100450b7c?OpenDocument>

Watson, D. in Tellegen, A. (1985). Toward a consensual structure of mood. *Psychological Bulletin*, 98(2), 219–235.

Zakon o državnem tožilstvu (ZDT-1). (2011). *Uradni list RS*, (58/11).

Zakon o nalogah in pooblastilih policije. (2013). *Uradni list RS*, (15/13).

Zakon o ratifikaciji konvencije proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju. (1993). *Uradni list RS*, (24/93).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o državnem tožilstvu (ZDT-D). (2007). *Uradni list RS*, (14/07).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o državnem tožilstvu (ZDT-E). (2007). *Uradni list RS*, (40/07).

Zupan, N. (2004). Nedenarne nagrade in priznanja kot orodje za motiviranje zaposlenih. *Kadri*, 10(12), 56–60.

O avtorjih:

David Smolej je magister varstvoslovja in doktorski študent na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. Zaposlen je na Generalni policijski upravi, je asistent na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, habilitiran za področje vodenja in upravljanja varnostnih organizacij. Njegovo področje raziskovanja je predvsem policijska dejavnost in korupcija. E-mail: david.smolej@fvv.uni-mb.si

Dr. Vinko Gorenak je poslanec v Državnem zboru Republike Slovenije in izredni profesor na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, habilitiran za področje vodenja in upravljanja varnostnih organizacij. E-mail: vinko.gorenak@fvv.uni-mb.si

Primerjava nekaterih morfoloških in fizioloških značilnosti specialne enote slovenske policije in ameriške specialne enote S.W.A.T.

Jožef Šimenko, Milan Čoh, Branko Škof, Bojan Zorec,
Radoje Milić

Namen prispevka:

Predstaviti morfološke značilnosti specialne enote slovenske policije in jih primerjati s specialno enoto ameriške policije Special Weapons and Tactics (S.W.A.T.).

Metode:

V raziskavi je sodelovalo 17 policistov specialne enote Generalne policijske uprave. Izmerili smo sledeče spremenljivke: telesno težo (AT), telesno višino (AV), indeks telesne teže (BMI, kg/m²), pusto telesno maso (LBM, kg), delež maščobne mase (%), delež absolutne maščobne mase (kg) in maksimalno aerobno kapaciteto (VO_{2max}, ml/kg/min). Podatke smo primerjali z raziskavo, ki jo je opravil Dawes (2011) na pripadnikih specialne enote S.W.A.T.

Ugotovitve:

Pripadniki specialne enote slovenske policije so značilno mlajši (ASdiff 6,49 leta, 95 % CI 2,62–10,38), lažji (ASdiff 10,57 kg, 95 % CI 4,03–17,11), imajo manjši indeks telesne mase (ASdiff 3,87 kg/m², 95 % CI 2,24–5,50) in premorejo večjo maksimalno aerobno kapaciteto (ASdiff 12,54 ml/kg/min, 95 % CI 10,67–14,41) od specialne enote S.W.A.T. Pomembno se razlikujejo v maksimalni aerobni kapaciteti (SLO 57,9 ± 3,35 ml/kg/min; S.W.A.T. 45,36 ± 1,72 ml/kg/min), katera je pri pripadnikih specialne enote slovenske policije v povprečju večja za 12,54 ml/kg/min. Ta rezultat nakazuje na kakovostnejšo telesno pripravljenost slovenskih pripadnikov specialne enote.

Omejitve/uporabnost raziskave:

V raziskavi, ki jo je opravil Dawes (2011), so podatek za VO_{2max} pridobili s posredno oceno rezultata teka na 1,5 milje po normativih, ki jih predstavlja Cooper Single Fitness Norms (CSFN). Pomembno omejitev predstavlja tudi zaposlitvena struktura specialnih enot, saj so naši pripadniki polno zaposleni v svoji enoti, enota, s katero smo primerjali podatke, pa nima statusa polno zaposlene specialne enote. Omejitev predstavlja tudi pomanjkanje strokovnih člankov na temo morfologije in predvsem telesne pripravljenosti specialnih enot policije.

Praktična uporabnost:

Rezultati in primerjave potrjujejo ustreznost selekcijskega postopka in kinezioloških programov, ki jih uporabljajo poveljujoči v specialni enoti slovenske policije in so povsem primerljivi, v nekaterih kazalcih celo boljši, z/od programov tujih specialnih policijskih enot.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Rezultati študije nakazujejo odlično telesno pripravljenost pripadnikov slovenske specialne enote v primerjavi s pripadniki tujih specialnih enot. Ti predstavljajo izhodišče za nadaljnje raziskave in predstavljajo splošen opis stanja pripadnikov specialne enote slovenske policije.

UDK: 796.012.1:351.749

Ključne besede: morfologija, fiziološke značilnosti, policija, specialna enota

Comparison of Some Morphological and Physiological Characteristics of Slovenian Police Special Unit and American Special Forces S.W.A.T.

Purpose:

The main purpose of this study was to identify and describe specific morphological characteristics of the Slovenian police special unit and compare them with a special police unit of the U.S. Special Weapons and Tactics (S.W.A.T.).

Design/Methods/Approach:

In the research we measured the special police unit of the General Police Directorate of Republic of Slovenia. During the course of the study, we measured weight (AT), height (AV), body mass index (BMI, kg/m²), lean body mass (LBM, kg), fat mass percentage (%) share absolute fat mass (kg) and the maximum aerobic capacity (VO₂max, ml / kg / min). Data were compared to a research conducted by Dawes (2011), on U.S. police Special Forces S.W.A.T.

Findings:

Members of the Special Unit of the Slovenian police are significantly younger (6.49 ASdiff year, 95% CI 2.62–10.38), lighter (10.57 ASdiff kg, 95% CI 4.03 to 17.11), have a lower body mass index (ASdiff 3.87 kg/m², 95% CI 2.24–5.50) and possess greater maximal aerobic capacity (ASdiff 12.54 ml/kg/min, 95% CI 10.67–14.41) than the police Special Unit SWAT. The important difference is noted in the maximal aerobic capacity (SLO 57.9 ± 3.35 ml/kg/min; SWAT 45.36 ± 1.72 ml/kg/min), which is in average higher by Slovenian special forces for 12.54 ml/kg/min. This result indicates better overall fitness in Slovenian police special forces.

Research Limitations/Implications:

In a research conducted by Dawes (2011), the data obtained for the VO₂max were assessed indirectly by a result of the 1.5 mile run with the norms by a Single Cooper Fitness Norms (CSFN). An important limitation is also the employment structure of special units, because Slovenian Special Forces are employed full time in their unit compared to the unit with which we compared the data that does not have the status of full-time special unit. An important limitation is the lack of articles on the morphology and especially overall fitness of police special units.

Practical Implications:

The results and the comparison confirms the appropriateness of the selection process and kinesiology programs that are used by commanding officers of the Special Forces in Slovenian Police and are fully comparable, in some indicators even better than programs from foreign special police units.

Originality/Value:

The results of study indicate excellent overall fitness of the Slovenian Special Forces members compared with members of foreign Special Forces. They represent a starting point for further research and present a general description of the Slovenian special police forces.

UDC: 796.012.1:351.749

Keywords: morphology, physiology, police, special unit, tactical officer

1 UVOD

Specialne enote policije so vrhunsko izurjene policijske enote, ki s svojo mobilnostjo, prilagojeno taktiko delovanja in sodobno opremo razrešujejo najzahtevnejše varnostne naloge. Njeni pripadniki se usposablajo za izvajanje nalog z najvišjo stopnjo tveganja, pri tem pa težijo k zagotavljanju visoke stopnje varnosti morebitnih nedolžnih in lastne varnosti (Gorenak, Krobe in Tanasić, 2007). Zato je ohranjanje visoke stopnje telesne in operativne pripravljenosti bistvenega pomena za hitro, usklajeno in taktično delovanje posebnih enot (Stephenson, 2008). Zaradi velikega pomena superiorne telesne priprave zahteve za pripadnika specialnih policijskih enot presegajo standardne norme, ki veljajo za ostale vrste policijskega dela (Alexander, 2010; Kleiner, 2008).

Policisti, ki so dobro telesno pripravljene in imajo primeren morfološki status, so manj nagnjeni k boleznim, na delovnem mestu so bolj produktivni in bolje tolerirajo stres (Zorec, 2009). Težji policisti s povečano maščobno maso imajo lahko zmanjšano sposobnost opravljanja svojega dela pri višji intenziteti kot lažji policisti (Boyce et al., 2008). Morfološka značilnost, kot je indeks telesne mase, predstavlja indikator za ocenjevanje prekomerne telesne teže in posledično debelosti (Rona, Sundin, Wood in Fear, 2011). Indeks telesne mase pri posebni populaciji, kot je vojska, predstavlja visoko povezanost s pusto telesno maso, katera pa je posredno povezana s samo mišično maso. Mišična masa pa predstavlja visoko povezanost z maksimalno telesno učinkovitostjo (Fitzgerald et al., 1986; Harman in Frykman, 1992).

Telesno učinkovitost lahko izrazimo tudi skozi fiziološko komponento maksimalne porabe kisika (VO_{2max}). VO_{2max} je sposobnost organizma, da proizvede maksimalno količino energije z oksidacijo organskih substanc v eni minuti. Z maksimalno porabo kisika se izraža aerobna moč ali aerobna sposobnost (Lasan, 2005). Vanhees et al. (2005) ugotavljajo, da so rezultati meritev maksimalne aerobne kapacitete tisti zlati standard za oceno telesne pripravljenosti. Sperlich et al. (2011) so poročali, da je za potrebe urjenja specialnih enot potrebna vrednost VO_{2max} celo nad 60 ml/kg/min in da je v določenih primerih vrednost VO_{2max} tudi kriterijska komponenta.

Fiziološke in morfološke značilnosti so pomembni dejavniki, ki vplivajo na samo operativno zmogljivost. Operativna zmogljivost glede na naravo dela specialnih enot v njihovem realnem delavnem okolju predstavlja posredovanje specialnih enot pri različnih najzahtevnejših varnostnih nalogah, katere lahko vključujejo reševanje talca, visoko tvegane aretacije, teroristične grožnje, primere, kjer je vključena izpostavljenost ostrostrelcem ali oboroženim osumljencem (Klinger in Rojek, 2008; Williams in Westall, 2003). Da pridobivajo specifična znanja in izkušnje, se morajo specialne enote čim bolj približati realnim razmeram pri svojem usposabljanju in treningu skozi različne situacijske poligone in scenarije (Klinger in Rojek, 2008; McGill et al., 2013). S tem načinom treninga enot dvigamo njihovo operativno zmogljivost in jih pripravljamo, da se v kritičnih položajih hitro in pravilno odzovejo ter naredijo najučinkovitejšo odločitev, ki bo zagotavljala optimalen izid za večino udeležencev v posredovanju (Clark, Jackson, Schaefer in Sharpe, 2000). Vendar v tem trenutku ni na voljo standardiziranih testov in norm, ki bi ocenjevali taktično, operativno in telesno pripravljenost pripadnikov specialnih enot. Trenutno so enote same odgovorne za izvajanje, razvoj in ocenjevanje standardov svoje telesne, taktične in operativne sposobnosti ter same vodijo in predpisujejo norme za izborni postopek novih pripadnikov (Dawes, 2011).

Namen študije je bil izmeriti nekatere morfološke značilnosti in nivo telesne pripravljenosti pripadnikov specialne enote slovenske policije. Povprečne vrednosti izbranih spremenljivk smo primerjali z dostopnimi podatki ameriških specialnih policijskih enot Special Weapons and Tactics (S.W.A.T.) in iz tega primerjali nivo telesne pripravljenosti med enotama.

2 METODE

V vzorec merjencev je bilo vključenih 17 moških pripadnikov specialne enote slovenske policije. V poteku študije smo jim z antropometrijskim pripomočkom GPM izmerili telesno višino (AV). Z napravo za merjenje električne bioimpedance TANITA TBF-105 smo izmerili telesno težo (AT), indeks telesne teže (BMI, kg/m²), pustno telesno maso (LBM, kg), delež maščobne mase (%) in delež absolutne maščobne mase (kg). Z napravo Cosmed CPET smo izmerili maksimalno aerobno kapaciteto (VO_{2max}, ml/kg/min) na tekoči preprogi HP Cosmos Venus po metodi Nowackega (Nowacki, 1979). Podatke smo primerjali z raziskavo, ki jo je opravil Dawes (2011) na pripadnikih specialne enote S.W.A.T. Iz vzorca raziskave smo vzeli podatke 21 članov mešane policijske specialne enote, katere pripadniki prihajajo iz različnih enot policije in so po potrebi vpoklicani na posredovanje v specialno enoto (angl. *multi-jurisdictional S.W.A.T. team*) (Klinger in Rojek, 2008). Podatke smo analizirali s programom SPSS 20.0 za Windows. Uporabili smo funkcije opisne statistike in *t*-test za manjše neodvisne vzorce. Rezultati so predstavljeni kot povprečne vrednosti in standardni odklon, medtem ko so razlike med obema skupinama prikazane z razliko povprečnih vrednosti (ASdiff) in intervalom zaupanja (95 % CI).

3 REZULTATI RAZISKAVE

Tabela 1:
Opisna
statistika
pripadnikov
specialne
enote
slovenske
policije*

	Starost	AT (kg)	AV (cm)	BMI (kg/m ²)	VO _{2max} (ml/ kg/ min)	LBM (kg)	Telesna maščoba (kg)	Telesna maščoba (%)
N	Veljavni Manjkajoči	15 2	17 0	17 0	17 0	15 2	16 1	16 1
	Aritm. sredina	31,27	79,84	179,46	24,78	57,90	72,61	7,77
	Stand. odklon	5,87	6,16	5,36	1,53	3,35	5,00	1,83
	Minimum	24,00	68,00	169,00	22,00	50,77	60,80	4,50
	Maksimum	43,00	89,30	190,10	27,90	62,16	81,40	11,60
								13,50

*Legenda: AT – antropometrična teža, AV – antropometrična višina, BMI – indeks telesne teže, VO_{2max} – maksimalna aerobna kapaciteta, LBM – pusta telesna masa

V tabeli 1 lahko vidimo, da je povprečna starost pripadnikov specialne enote slovenske policije 31,27 ($\pm$ 5,87) let. Njihova telesna teža znaša v povprečju 79,84 ($\pm$ 6,16) kg. Telesna višina pa znaša v povprečju 179,46 ($\pm$ 5,36) cm, indeks telesne teže znaša 24,78 ($\pm$ 1,53) kg/m², povprečni delež puste telesne mase predstavlja 72,61 ($\pm$ 5) kg, med tem ko pa delež telesne maščobe znaša v povprečju 7,77 ($\pm$ 1,83) kg. Ta delež telesne maščobe znaša v odstotkih 9,63 ($\pm$ 2,03) % celotne telesne teže. Povprečna vrednost maksimalne aerobne kapacitete pripadnikov specialne enote znaša 57,9 ($\pm$ 3,35) ml/kg/min.

Tabela 2:
Primerjava
povprečnih
vrednosti med
pripadniki
specialne
enote sloven-
ske policije
in S.W.A.T.
z intervalom
zaupanja*

	n	SLO		S.W.A.T. n = 21 Multi Jurisdictional Tactical Officers		Asdiff	-95 % CI	95 % CI
		Povprečna vrednost	Stand. odklon	Povprečna vrednost	Stand. odklon			
Starost (leta)*	15	31,27	5,87	37,76	6,2	-6,49	-10,36	-2,62
AT (kg)*	17	79,84	6,16	90,41	15,19	-10,57	-17,11	-4,03
AV (cm)	17	179,46	5,36	179,86	8,2	-0,4	-4,49	3,69
BMI (kg/m ²)*	17	24,78	1,53	28,65	3,79	-3,87	-5,5	-2,24
VO _{2max} (ml/kg/ min)*	15	57,9	3,35	45,36	1,72	12,54	10,67	14,41

*Legenda: AT – antropometrična teža, AV – antropometrična višina, BMI – indeks telesne teže, VO_{2max} – maksimalna aerobna kapaciteta, n – število merjencev, sd – standardni odklon, Asdiff – razlike med povprečnimi vrednostmi, 95 % CI – interval zaupanja, *p < 0,05 – statistično značilne razlike med povprečnimi vrednostmi pripadnikov specialne enote slovenske policije in S.W.A.T.

V tabeli 2 lahko vidimo, da je povprečna starost pripadnikov specialne enote S.W.A.T. 37,76 ($\pm$ 6,2) let. Njihova telesna teža znaša v povprečju 90,41 ($\pm$ 15,19) kg, telesna višina pa znaša v povprečju 179,86 ($\pm$ 8,2) cm. Indeks telesne teže znaša 28,65 ($\pm$ 3,79) kg/m². Povprečna vrednost maksimalne aerobne kapacitete znaša 45,36 ml/kg/min.

4 RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Prva značilna razlika med povprečnima vrednostma pripadnikov specialne enote slovenske policije in enote S.W.A.T. se pojavi pri starosti pripadnikov specialnih enot (ASdiff 6,49 leta, 95 % CI 2,62–10,38), kjer so v povprečju slovenski pripadniki mlajši za 6,49 leta. Sama starost pripadnikov specialnih enot lahko predstavlja pomemben faktor, saj se po Gallagher et al. (1996) mišična masa z leti zmanjšuje, kar pa pomembno zmanjšuje maksimalno telesno učinkovitost (Fitzgerald et al. 1986; Harman in Frykman, 1992). Naslednja statistično značilna razlika med povprečnima vrednostma pripadnikov specialne enote slovenske policije in enote S.W.A.T. se pojavi pri telesni teži pripadnikov specialnih enot (ASdiff 10,57 kg, 95 % CI 4,03–17,11), kjer so v povprečju slovenski pripadniki lažji za 10,57 kg. Značilno razliko med povprečnima vrednostma pripadnikov specialne enote slovenske policije in enote S.W.A.T. najdemo tudi pri indeksu telesne mase pripadnikov specialnih enot (ASdiff 3,87 kg/m², 95 % CI 2,24–5,50), kjer je v povprečju indeks telesne mase slovenskih pripadnikov manjši za 3,87 kg/m². Pri spremljivki telesne višine (AV) lahko vidimo, da so slovenski pripadniki v povprečju manjši za 0,4 cm, vendar to ne predstavlja značilne razlike med skupinama pripadnikov specialnih enot (ASdiff 0,4 cm, 95 % CI –4.49–5.50). Ena izmed najpomembnejših značilnih razlik med skupinama se pojavi pri maksimalni aerobni kapaciteti (VO_{2max}), kjer je razlika med povprečnima vrednostma, kar 12,54 ml/kg/min v prid slovenskih pripadnikov (ASdiff 12,54 ml/kg/min, 95 % CI 10,67–14,41). Rezultat VO_{2max} 57,9 (± 3,35) ml/kg/min pripadnikov specialne enote slovenske policije bi lahko primerjali z rezultatom vrhunskih moških veslačev, ki imajo po Mikulić (2008) povprečno vrednost VO_{2max} 58,4 (± 3,9) ml/kg/min, kar kaže na vrhunsko telesno pripravljenost slovenskih specialnih enot. Na podlagi teh rezultatov bi lahko pripadnike policijskih specialnih enot označili tudi kot »specialne športnike« (Stephenson, 2008). Boljši rezultat pri meritvah VO_{2max} po Vanhees et al. (2005) nakazuje na boljšo telesno pripravljenost pripadnikov specialne enote slovenske policije primerjavi s specialno policijsko enoto S.W.A.T. Boljši rezultat slovenskih pripadnikov v testu VO_{2max} bi po Betik in Hepple (2008) lahko pripisali manjši povprečni starosti, saj avtorja navajata, da vrednost VO_{2max} z leti pada. Po Hawkins in Wiswell (2003) se vrednost VO_{2max} na desetletje zniža za 10 % ne glede na raven telesne aktivnosti. Če primerjamo vrednosti VO_{2max} obeh specialnih policijskih enot, ima enota S.W.A.T. glede na slovensko specialno enoto manjšo vrednost VO_{2max} za 21,66 %, kar po Hawkins in Wiswell (2003) v našem primeru predstavlja enega od dejavnikov zmanjšanja aerobne kapacitete, vendar ta še zdaleč ne predstavlja ključnega faktorja za toliko manjši VO_{2max} in posledično slabšo telesno pripravljenost.

Največji razlog za zmanjšano maksimalno aerobno kapaciteto predstavlja način delovanja specialne enote. Slovenski pripadniki so polno zaposleni v svoji enoti in so zato vsakodnevno izpostavljeni tehnično taktičnim usposabljanjem in kondicijski vadbi, ki je pogoj za uspešno delovanje specialne enote. Medtem ko so ameriški pripadniki razdeljeni v polno zaposlene, delno zaposlene in mešane policijske specialne enote (Dawes, 2011). V našem primeru so pripadniki ameriške mešane specialne policijske enote nameščeni v svojih postajah, agencijah, oddelkih ..., kjer so izpostavljeni svojemu primarnemu delu in so po potrebi vpoklicani na

posredovanje. Zato lahko ta nereden urnik in način zaposlitve pomeni, da člani takih mešanih enot nimajo enake telesne in posledično operativne zmogljivosti, kar se pozna tudi na njihovi učinkovitosti, kot pripadniki specialnih enot, zaposleni za polni delovni čas (Dawes, Elder, Hough, Melrose in Stierli, 2013).

Vendar pa bi samo na podlagi rezultatov testov telesne pripravljenosti težko upravičili odstranitev pripadnika iz specialne enote, saj ti testi ne odražajo dejanskega stanja tipičnega dela specialnih enot (Dawes et al., 2013). Dobra telesna priprava brez možnosti, da jo implementiramo za končni uspeh ekipe, ima omejeno uporabo (Alexander, 2010). Končno oceno operativne zmogljivosti, na terenu, predstavlja za pripadnike specialnih enot, specialni terenski test. Ta specialni terenski test se opravlja v polni osebni zaščitni opremi (pištola, neprebojni jopič, čelada ...) (Beck, 2012). Zato, če bi hoteli dokončno potrditi, katera specialna enota je boljša, bi morali enote med sabo primerjati še v enakem operativnem terenskem testu.

Rezultati in primerjave potrjujejo ustreznost selekcijskega postopka in kinezioloških programov, ki jih uporabljajo poveljujoči v specialni enoti slovenske policije za zagotavljanje visokega nivoja telesne pripravljenosti in so povsem primerljivi, v nekaterih kazalcih celo boljši, z/od programov tujih specialnih policijskih enot. Iz podatkov je razvidno tudi, da je strukturna ureditev znotraj slovenske policije z redno zaposleno specialno enoto prava in ekonomsko upravičena, saj s tem vzdržujemo prepotrebno visoko operativno pripravljenost specialne enote, ki je bila v letu 2013 angažirana kar 681-krat v operativnih akcijah in od tega 110-krat aktivirana za nujno posredovanje (Ministrstvo za notranje zadeve RS, 2014).

Da so pripadniki specialne enote slovenske policije tudi dobro operativno izurjeni in znajo svojo superiorno telesno pripravljenost združiti s specialnimi operativnimi znanji, potrjujejo tudi z visokimi uvrstitvami na različnih športnih tekmovanjih. Na svetovnem prvenstvu specialnih enot policije Combat Team Conference so leta 2011 med štiridesetimi specialnimi enotami s celega sveta pripadniki specialne enote slovenske policije v skupni razvrstitvi dosegli odlično drugo mesto (Ministrstvo za notranje zadeve RS, 2013).

UPORABLJENI VIRI

- Alexander, M. (2010). Job-specific fitness testing for SWAT teams. *The Tactical Edge*, 28(4), 14–16.
- Beck, A. Q. (2012). *Relationship between physical fitness measures and occupational physical ability in university law enforcement officers* (Magistrska naloga). Lexington: University of Kentucky. Pridobljeno na http://uknowledge.uky.edu/khp_etds/9/
- Betik, A. C. in Hepple, R. T. (2008). Determinants of VO_{2max} decline with aging: An integrated perspective. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, 33(1), 130–140.
- Boyce, R. W., Ciulla, S., Jones, G. R., Boone, E. L., Elliott, S. M. in Combs, C. S. (2008). Muscular strength and body composition comparison between the Charlotte-Mecklenburg Fire and Police Departments. *International Journal of Exercise Science*, 1(3), 125–135.

- Clark, J. G., Jackson, M. S., Schaefer, P. M. in Sharpe, E. G. (2000). Training SWAT teams: Implications for improving tactical units. *Journal of Criminal Justice*, 28(5), 407–413.
- Dawes, J. J. (2011). *A description of the anthropometric and physiological profile of tactical officers* (Doktorska disertacija). Oklahoma: Oklahoma State University. Pridobljeno na <http://dc.library.okstate.edu/cdm/singleitem/collection/Dissert/id/72781/rec/8>
- Dawes, J. J., Elder, C., Hough, L., Melrose, D. R. in Stierli, M. (2013). Description of selected physical performance measures and anthropometric characteristics of part and full time special weapons and tactics team. *Journal of Australian Strength & Conditioning*, 21(2), 52–58.
- Fitzgerald, P. I., Vogel, J. A., Daniels, W. L., Dziados J. E., Teves, M. A., Mello, R. P. et al. (1986). *The body composition project: A summary report and descriptive data. Technical Report T5-87*. Natick: U.S. Army Research Institute of Environmental Medicine.
- Gallagher, D., Visser, M., Sepulveda, D., Pierson, R. N., Harris, T. in Heymsfield, S. B. (1996). How useful is body mass index for comparison of body fatness across age, sex, and ethnic groups? *American Journal of Epidemiology*, 143(3), 228–239.
- Gorenak, V., Krobe, S. in Tanasić, M. (2007). *Evropske specialne policijske enote*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Harman, E. A. in Frykman, P. N. (1992). The relationship of body size and composition to the performance of physically demanding tasks. V B. M. Marriott in J. Grumstrup-Scott (ur.), *Body composition and physical performance: Applications for the military services* (str. 105–118). Washington: National Academy Press.
- Hawkins, S. A. in Wiswell, R. A. (2003). Rate and mechanism of maximal oxygen consumption decline with aging. *Sports Medicine*, 33(12), 877–888. Pridobljeno na http://www.uni.edu/dolgener/cardiovascular_phys/Electronic%20Articles/Maximal_O2_and_Aging.pdf
- Kleiner, D. M. (2008). Tactical fitness. *The Tactical Edge*, 26(2), 78–80.
- Klinger, D. A. in Rojek, J. (2008). *Multi-method study of special weapons and tactics teams*. Washington: United States Department of Justice, National Institute of Justice. Pridobljeno na <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/223855.pdf>
- Lasan, M. (2005). *Stalnost je določila spremembo – fiziologija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.
- McGill, S., Frost, D., Lam, T., Finlay, T., Darby, K. in Andersen, J. (2013). Fitness and movement quality of emergency task force police officers: An age-grouped database with comparison to populations of emergency services personnel, athletes and the general public. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 43(2), 146–153.
- Mikulčić, P. (2008). Anthropometric and physiological profiles of rowers of varying ages and ranks. *Kinesiology*, 40(1), 80–88.
- Ministrstvo za notranje zadeve RS. (2013). *Predstavniki Specialne enote prikazali vrhunske sposobnosti*. Pridobljeno na http://www.policija.si/index.php/novinarsko-sredie/index.php?option=com_content&view=article&id=59921

- Ministrstvo za notranje zadeve RS. (2014). *Poročilo o delu policije 2013*. Pridobljeno na <http://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2013.pdf>
- Nowacki, P. E. (1979). Das Atemäquivalent bei ergometrischer Leistung. V H. Mellerowicz (ur.), *Ergometrie – Grundriß der medizinischen Leistungsmessung* (str. 242–256). München-Wien-Baltimore: Urban & Schwarzenberg.
- Rona, R. J., Sundin, J., Wood, P. in Fear, N. T. (2011). Agreement between body mass index, waist circumference and skin-fold thickness in the United Kingdom Army. *Annals of Human Biology*, 38(3), 257–264.
- Sperlich, B., Krueger, M., Zinner, C., Achtzehn, S., de Marees, M. in Mester, J. (2011). Oxygen uptake, velocity at lactate threshold, and running economy in elite special forces. *Military Medicine*, 176(2), 218–221.
- Stephenson, M. D. (2008). Are you operationally fit? *The Tactical Edge*, 26(2), 82–84.
- Vanhees, L., Lefevre, J., Philippaerts, R., Martens, M., Huygens, W., Troosters, T. et al. (2005). How to assess physical activity? How to assess physical fitness? *European Journal of Cardiovascular Prevention & Rehabilitation*, 12(2), 102–114.
- Williams, J. J. in Westall, D. (2003). SWAT and non-SWAT police officers and the use of force. *Journal of Criminal Justice*, 31(5), 469–474.
- Zorec, B. (2009). Anthropometric characteristics in police officers. *Varstvoslovje*, 11(1), 16–35.

O avtorjih:

Jožef Šimenko, prof. šp. vzg., strokovni sodelavec in mladi raziskovalec na Olimpijskem komiteju Slovenije, doktorski študent na študiju kineziologije, Fakultete za Šport Univerze v Ljubljani in strokovni sodelavec na katedri za borilne športe. E-mail: jozefsimenko@gmail.com

Dr. Milan Čoh, prof. šp. vzg., redni profesor in predstojnik katedre za atletiko na Fakulteti za šport Univerze v Ljubljani, vodja laboratorija za gibalni nadzor, predavatelj pri predmetih Atletika, Kondicijska priprava, Kineziologija v monostrukturnih športih in Modeliranje procesov vadbe hitrosti. E-mail: milan.coh@fsp.uni-lj.si

Dr. Branko Škof, prof. šp. vzg., redni profesor in prodekan za študijske zadeve na Fakulteti za šport Univerze v Ljubljani. Predavatelj pri predmetih Atletika, Telesna priprava, Treniranje otrok in mladine in Načrtovanje športne vadbe. E-mail: branko.skof@fsp.uni-lj.si

Spec. Bojan Zorec, višji predavatelj na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. Raziskovalno se ukvarja z vprašanji motoričnih sposobnosti, s posebnim poudarkom na policijski dejavnosti in kineziologiji. E-mail: bojan.zorec@fvv.uni-mb.si

Radoje Milić, dr. med., spec. med. športa, strokovni sodelavec in vodja laboratorija za fiziologijo športa na Fakulteti za šport Univerze v Ljubljani in predavatelj pri predmetu Fiziologija. E-mail: radoje.milic@fsp.uni-lj.si

Vojaške implikacije razvoja skupnih vojaških zmogljivosti v okviru izpolnjevanja Helsinških ciljev do leta 2020+

Boštjan Peternelj

Namen prispevka:

Članek prikazuje pregled obstoječega in prihodnjega stanja razvoja skupnih vojaških zmogljivosti pod Helsinškimi cilji. V vsebini je prikazano tehnološko in organizacijsko povezovanje članic EU v okviru vojaškega sodelovanja v dveh ciklih razvoja vojaške integracije v Evropi. Pri tem povezovanju se članice EU poskušajo izogniti nepotrebnemu podvajanju vojaških zmogljivosti, vlog in nalog med EU in NATO.

Metode:

Splošne ugotovitve so prikazane z analizo vsebine in interpretacije primarnih in sekundarnih virov ter uporabo empirične metode. Empirična metoda je uporabljena za ekspertno ocenitev nadaljnjega razvoja skupnih vojaških zmogljivost po preteku roka za izvedbo dokumenta Helsinški cilji 2010 po letu 2010.

Ugotovitve:

Praktične ugotovitve v okviru pregleda obstoječega stanja v članku nam prikazujejo, da članice EU imajo izdelane nacionalne razvojne koncepte. V luči obrambnega povezovanja članic EU so se pokazali jasni obrisi dosedanjega koncepta razvoja skupnih vojaških zmogljivosti kot tudi zastoji načrtovanja in razvoja teh zmogljivosti. Zastoji so se pojavili, ne glede s krepitvijo tehničnega in organizacijskega sodelovanja v času evropske vojaške integracije. Razloge zanje najdemo pri dodatnih finančnih prihrankih, ki se ne glede v okviru krepitve in razvoja skupnih vojaških zmogljivosti lahko realizirajo skupni vojaški programi posodobitve v prihodnjem (drugem) ciklu razvoja skupnih vojaških zmogljivosti vseh članic EU do leta 2020+. Pri tem je najbolj pomembno strukturno in finančno sodelovanje vseh članic EU na vojaškem področju.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Glavne omejitve v raziskavi se nanašajo na izpolnjevanje skupnih zahtev, če bodo dejansko vse članice EU v prihodnje pristopile k aktivnejšemu združevanju vojaških zmogljivosti.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Izvirnost prispevka prikazuje članice EU, da intenzivno iščejo rešitve za nastalo situacijo v luči povečanega obrambnega sodelovanja. Članice EU za

krepitev skupnih vojaških zmogljivosti iščejo skupne niše, s katerimi iščejo finančne prihranke v okviru krepitve, razvoja in načrtovanja skupnih vojaških zmogljivosti.

UDK: 355/359(4-6EU)

Ključne besede: članice EU, vojaške zmogljivosti, EUBG, vojaški katalogi, Helsinški cilji

Military Implications in Planning Common Military Capabilities into the Framework Commitment of Helsinki Goal until 2020+

Purpose:

The purpose of this article is to provide an overview of outstanding circumstances by planning and developing common military capabilities under the Framework agreement of Helsinki Goal.

The article shows technological and organizational interconnection or reintegration processes of EU member states within the framework of defence and military cooperation in the two cycles of military development and integration in Europe, aimed at avoiding unnecessary coupling of military capabilities, roles, and missions between EU and NATO.

Design/Methods/Approach:

The specific research design embodies analytical content analysis and interpretation of primary and secondary sources through an empirical approach. The empirical method is used for an expert evaluation of further development of common military capabilities after the 2010 deadline for the execution of the 2010 Helsinki Goal document provisions.

Findings:

Practical findings relating to the overview of the current situation show that member states elaborated their national military development concepts. As regards military connections between EU member states, a clear view of the existing concept of the development of common military capabilities and its setbacks in planning and development of these capabilities has been gained. Said setbacks occurred despite the strengthened military cooperation in the times of the European military integration. Causes for this are rooted in additional financial savings: the financial constraints in national defence budgets in all EU member states might add financial resources to reinforce, develop, and plan common military capabilities in the second cycle of military modernization process until 2020+. All member states need to cooperate structurally and financially in the military modernization and reintegration process in Europe.

Research Limitations/Implications:

The main limitations in this research are related to carrying out the commitments of EU states, i.e., to whether or not they actually proceed with pooling common military capabilities.

Originality/Value:

This article is original in its attempt to show EU member states in their seeking of solutions related to strengthened defence cooperation. By reinforcing

common military capabilities, EU states are searching for common niches to decrease defence costs within the development, cooperation, reinforcement, and planning of common military capabilities.

UDC: 355/359(4–6EU)

Keywords: EU member states, military capabilities, EUBG, military catalogues, Helsinki Goals

1 UVOD

V času obrambne integracije članic EU se soočamo z neugodnimi finančnimi in tehnološkimi težavami, ki zavirajo proces in skupne razvojne programe za posodobitev ključnih vojaških zmogljivosti, pojavljajo se tudi systemske težave pri oskrbi, transportu sil in podpori bojnemu delovanju na kriznih območjih. Žal nam situacija narekuje kot tudi njihovo neizkušenost, da članice EU niso zmožne izpolniti vseh zahtev znotraj strateškega koncepta delovanja Nata. Razloge najdemo najprej v gospodarski recesiji, ki zavira doseganje normativov pri porabi obrambnih proračunov (do 2 % BDP) in se posledično odraža pri strukturi porabi obrambnih virov, pojavljajo se dvojni obrambni stroški (EU in NATO), podvajajo se vojaške naloge kot tudi dvojna uporaba ključnih vojaških zmogljivosti znotraj obeh mednarodnih organizacij. Nizki obrambni izdatki onemogočajo izvedbo začrtanih ključnih nacionalnih vojaških reform. Upajmo, da ta prepad zaradi deficitov pri obrambni porabi med članicami EU v prihodnje ne bo še večji, ker lahko ogrozi operativno sposobnost delovanja EU kot tudi obstoj delovanja evropskih bojnih skupin.¹ Članice EU v tem primeru potrebujejo izvedbo strukturalnih obrambnih reform, kar bo okrepilo obrambne integracije članic EU in medsebojno zaupanje. Obstaja dejstvo, da Evropa ni vojaško ogrožena, zato članice EU z delovno vneto ne hitijo z obrambnimi reformami in posledično čezmerno znižujejo obrambno porabo.

Namen prispevka je pregled obstoječega stanja pri načrtovanju in razvoju skupnih vojaških zmogljivosti ter bojnih skupin. V luči obrambnega sodelovanja članic EU so se pokazali jasni obrisi, kako dejansko potekajo vojaški trendi razvoja v drugem razvojnem ciklusu (2010–2020+) in kje se pojavljajo določene pomanjkljivosti. Dejansko stanje nam prikazuje, da članice EU intenzivno iščejo skupne rešitve, kako odpraviti dosednji zastoj pri načrtovanju in razvoju skupnih vojaških zmogljivosti.

Za metodologijo raziskovanja sem uporabil analizo vsebine in interpretacije primarnih² in sekundarnih³ virov ter empirično metodo.⁴ Z uporabo predvsem primarnih virov, med katere štejemo politične dokumente in koncepte delovanja

1 Uporablja se tudi skrajšani izraz EUBG.

2 Primarni viri raziskave zajemajo koncepte delovanja EUBG, ki jih je sprejel Svet EU za zunanje zadeve. Ti viri so dejansko uporabljeni v raziskavi in so navedeni tudi v literaturi.

3 Sekundarni viri raziskave predstavljajo dosedanje študije o transformaciji vojske in združevanju skupnih vojaških zmogljivosti za doseganje operabilnosti delovanja večnacionalnih bojnih skupin (EUBG).

4 Empirična metoda zajema analizo opazovanega stanja vojaštva v dveh razvojnih ciklikih transformacije sil in interpretacijo konceptov razvoja bojnih skupin ter prikazuje pregledno tabelo o razvoju EUBG.

bojnih skupin, dejansko podrobneje prikažemo obrise oblikovanja, preoblikovanja in načrtovanja skupnih vojaških zmogljivosti. Z uporabo empirične metode spremljamo dogodke, na podlagi katerih ugotovimo in ocenimo realno stanje razvoja vojaških zmogljivosti na podlagi razpoložljivih materialnih virov članic EU. Z empirično metodo pridemo hitreje do konkretnih rešitev za odpravo in izboljšanje vojaških pomanjkljivosti na podlagi pregleda sprejetih vojaških konceptov. Iz tega problema izhaja tudi hipotetično vprašanje, kako naprej razvijati vojaške zmogljivosti po letu 2010 ob zaostrenih gospodarskih razmerah znotraj članic EU in če so te dosegle skupne Helsinške cilje (European Union External Action, n. d.)?

Deloma rešitve obstajajo za nastalo situacijo v luči povečanega obrambnega sodelovanja, ko članice EU za krepitev skupnih vojaških zmogljivosti povečujejo lastni prispevek k dodani vrednosti, iščejo dodatne prihranke v okviru krepitev, razvoja in načrtovanja skupnih vojaških zmogljivosti, da se dosežejo Helsinški cilji 2010 (European Union External Action, n. d.). Vsaka članica EU obljublja, da bodo v prihodnje pristopile k aktivnejšemu združevanju vojaških zmogljivosti, delile skupna vojaška bremena in obrambne stroške, kar bo pokazal čas, kako članice EU dejansko izpolnjujejo svoje zaveze in obveze v skupnosti.

2 DEFINIRANJE SKUPNIH VOJAŠKIH ZMOGLJIVOSTI

Najprej si pogledajmo, kaj pomenijo vojaške zmogljivosti v obrambnih dokumentih. Pod pojmom vojaške zmogljivosti menimo kadrovske sestavo, oborožitev in opremo, doktrine, usposobljenost in finančne vire (Garb, 2005: 16). Vojaške zmogljivosti predstavljajo ogrodje vojaških struktur, ki jih lahko delimo na ofenzivne in defenzivne. V novih vojaških doktrinah je meja med njima zabrisana, ker v zadnjem času govorimo o univerzalni uporabi vojaških sil in sredstev. V okviru slovenskih obrambnih dokumentov poznamo vojaške zmogljivosti za bojevanje (pehotne, oklepne in specialne), bojno podporo (topniško-raketno, zračne obrambe, inženirstva, jedrske, kemične in biološke obrambe, vojaške policije, obveščevalno-izvidniške in pomorske), zagotovitev delovanja (transportne, zdravstvene in logistične), poveljevanja in kontrole, vojaškega izobraževanja in usposabljanja ter civilne zmogljivosti za krizno upravljanje (Ministrstvo za obrambo RS, 2011, 2012).

Prvotni dokument *Headline Goal 2003* določa, da članice EU zagotovijo svoje sile na skupni ravni do velikosti 15 brigad (50.000–60.000 vojakov), ki bodo sposobne v 60 dneh izvajati Petersberške naloge. Posodobljeni drugi dokument *Headline Goal 2010* zajema koncept delovanja evropskih sil v obsegu in velikosti sil do 100.000 poklicnih vojakov, 400 bojnih letal in 100 morskih plovil, ki bi bile napotene od domačih oporišč do 6.000 kilometrov, kar pomeni vojaško delovanje na geografski razdalji od Bruslja do kriznih območij v Afriki in Srednjem vzhodu (European Union External Action, n. d.; Helsinki Headline Goal, n. d.; Sommer, 2012: 77). Vojaški štab EU v prihodnjih letih načrtuje do 180.000 vojakov, da pokrije svoje kadrovske potrebe v treh rotacijah za izvajanje kompleksnih varnostnih nalog na različnih geografskih lokacijah in časovnih etapah. Članice EU s skupnim dogovorom prispevajo svoj nabor sil za potrebe delovanja misij

pod okriljem EU. Medtem sedanji obseg ERRF (European Rapid Reaction Forces) sil v obsegu 25.000 vojakov, ki spadajo v nabor evropskih bojnih skupin (EUBG), ne zadostuje vsem sedanjim vojaškim potrebam na kriznih območjih izven EU. Te elitne, visoko mobilne in integrirane enote članic EU, ki lahko intervenirajo v roku 24–48 ur, imajo zadovoljive lastne transportne zmogljivosti in zaradi pod dimenzioniranosti sil ne morejo izvesti obsežnih vojaških operacij, če upoštevamo rotacijo sil na terenu. Koncept ERRF ni propadel in je del integriranih sil v sklopu delovanja EUBG, ki dejansko podvajajo vojaške zmogljivosti z NATO in predstavljajo hudo konkurenco NATO silam za hitro posredovanje imenovanih NRF – NATO Response Forces.

Prav sedanje finančne razmere pri članicah EU so prekrizale načrt za povečanje kadrovskega resursov na skupni ravni. Kam nas dejansko pelje nadaljnji razvoj vojaških zmogljivosti, bo odvisno predvsem od posameznih članic EU, koliko bodo še naprej prispevale za potrebe evropske varnosti ob zaostrenih gospodarskih razmerah znotraj nacionalnih ekonomij. Po uradnih podatkih operativni stroški vojaških operacij z leti upadajo, medtem ko nasprotno stroški nakupov in razvoja vojaških zmogljivosti drastično naraščajo v obrambnih proračunih članic EU, zato članice z različnimi idejami poskušajo najti ustrezen skupni kompromis v okviru obrambnega sodelovanja za rešitev nastalega perečega stanja pri vojaškem načrtovanju.

Članice EU so sprejele soglasno skupni koncept bojnih skupin v okviru sprejetega prvega dokumenta Helsinški cilji (Helsinki Headline Goal, n. d.), ki temelji na graditvi majhnih, učinkovitih, kredibilnih, hitro premestljivih in povezljivih sil, delujejo samostojno in samozadostno v vojaških operacijah. Bojne skupine so oblikovane v bataljone, okrepljene z enotami ognjene podpore in logistične oskrbe ter večnacionalne sestave, ki dosegajo interoperabilnost in so podrejene operativnemu poveljstvu sil (Council of the European Union, 2006). Karakteristike EUBG zajemajo večstransko uporabo oboroženih sil, številčno stanje bojne skupine ne presega 1.500 vojakov, visoka premestljivost sil po kopnem in zraku z možnostjo delovanja brez oskrbe na terenu do 30 dni in pod stalno oskrbo do 120 dni na bojišču ter poveljstvo in štab bataljona sta podrejena (operativnemu) poveljstvu sil EU. Bojne enote (EUBG) so izključno namenjene za izvajanje Petersberških nalog, ki so zapisane v prvotnem okvirnem dokumentu Helsinški cilji 2003 (European Union External Action, n. d.) in so uporabljene z mandatom OZN, delujejo izven območja članic EU, na eno misijo lahko po kadrovske normativih EUMS napoti največ do dve EUBG v prvi rotaciji, medtem ko v pripravljenosti ostaneta najmanj dve EUBG v polletnem ciklu in so pripravljene za posredovanje v reakcijskem času od 5 do 10 dni. Preden se enote napotijo na vojaško misijo, se najprej izvede permanentno usposabljanje, urjenje in certificiranje teh bojnih skupin.

Z deklaracijo o evropskih vojaških zmogljivosti (Council of the European Union, 2003) so članice EU izdelale skupni seznam bojnih skupin in specializiranih enot za izvajanje Petersberških nalog. Te so evidentirane po bojnih skupinah, ki so enonacionalne, binacionalne in večnacionalne, kot so 1. EUBG (Francija), 2. EUBG (Italija), 3. EUBG (Španija), 4. EUBG (V. Britanija), 5. EUBG (Francija, Nemčija, Luksemburg in Španija), 6. EUBG (Francija in Belgija), 7. EUBG (Nemčija,

Nizozemska in Finska), 8. EUBG (Nemčija, Avstrija in Češka), 9. EUBG (Italija, Madžarska in Slovenija), 10. EUBG (Italija, Španija, Grčija in Portugalska), 11. EUBG (Poljska, Nemčija, Slovaška, Latvija in Litva), 12. EUBG (Švedska, Finska in Norveška), 13. EUBG (Velika Britanija in Nizozemska), Medicinska skupina s Cipra, Enota za prečiščevanje vode iz Litve, Koordinacijski center za pomorski transport sil iz Grčije (Lindstrom, 2007: 4).

Na predlog obrambnih ministrov članic EU (2003) so bili s političnim soglasjem ustanovljeni naslednji vojaški organi mednarodne sestave: Operativna celica za vodenje in poveljevanje EUBG (2004) v poveljstvu SHAPE, Evropska obrambna agencija (2004) za konsolidiranje evropskega orožarskega trga in določitve enotnih vojaško-tehnoloških normativov, koordinacijski center za transport sil (2005) po kopnem in zraku, poveljstva za zračni transport sil EAC, operativni katalog sil EUBG (2007), britansko-francoska amfibijska (pomorska) bojna skupina okrog letalonosilke (2008) in operativni štab za vodenje in poveljevanje (2010) (Lindstrom, 2007: 5).

Helsinški katalog sil 2010 bi naj z dogovorom članic EU v Feiri (2000) zajemal bojno jedro EUBG v obsegu in velikosti do 100.000 vojakov, 400 bojnih letal in 100 morskih plovil za izvajanje Petersberških nalog (Lindstrom, 2007: 3), medtem ko koncept oblikovanja vojaških zmogljivosti zajema katalog tistih enot, opreme in oborožitve, ki jih EU potrebuje za izvajanje Petersberških nalog (Council of the European Union, 2008a). Članica EU prispeva svoje sile, poveljniško in štabno osebje v operativno poveljstvo sil. Združeno poveljstvo sil in kopenske vojske se nahaja v nemškem mestu Ulmu, poveljstvo zračnih sil v nizozemskem mestu Eindhoven in poveljstvo pomorskih sil v danskem mestu København. Posodobitev predhodnega dokumenta Helsinški cilji⁵ je bila nujna zaradi povečevanja obsega večnacionalnih bojnih skupin, ki potrebujejo novo združeno operativno poveljstvo kot tudi operativna poveljstva za kopenske, zračne in mornariške komponente pod nacionalno pristojnostjo poveljevanja večjih članic EU.

Predhodno (inicialno) obdobje (2003–2010) se je končalo z dolgoročnim načrtovanjem skupnih vojaških zmogljivosti pod Helsinškimi cilji 2010 (European Union External Action, n. d.), zato se v prihodnje iščejo sistemske rešitve za načrtovanje skupnih vojaških zmogljivosti v naslednjem razvojnem obdobju (2010–2020). Sedanje kaotične razmere v svetovnem gospodarstvu ne nudijo posebnih ugodnosti na obrambnem sektorju med članicami EU, zato se narekuje poostren varčevalni pristop do reševanja tega problema in iskanja kompromisnih rešitev med članicami EU. Poglejmo si najprej dosedanje načrtovanje vojaških zmogljivosti (vojaških sil, opreme in oborožitve) znotraj posameznih članic EU, nato v naslednji dekadi sledi pregled razvoja vojaških zmogljivosti po katalogih sil, sredstev in napredka vojaškega razvoja v smer prihodnje vojaške transformacije.

---

⁵ Gre za prevod naslova dokumenta Helsinki Headline Goal (n. d.), ki ga je sprejel Evropski svet.

2.1 Kataloška opredelitev vojaških zmogljivosti

Članice EU so sprejele tri vojaške kataloge, ki določajo stanje razvoja skupnih vojaških zmogljivosti in bojnih skupin kot tudi njihovo (so)uporabo vred z vojaškim načrtovanjem in izvajanjem vojaških operacij. Brez teh katalogov ni možno realizirati združevanja evropskih sil pod skupno streho, zato posamezni katalogi pokrivajo parcialno določena področja vojaškega preoblikovanja in razvoja skupnih sil.

Katalogi vojaških zmogljivosti ocenjujejo obstoječe stanje skupne vojaške posodobitve in ponujajo sistemske rešitve, kako čim prej odpraviti nekatere sistemske omejitve (Council of the European Union, 2009):

- Ne obstaja obstoječe strateško poveljstvo za vodenje vojaških operacij. Obstajata dve opciji za vodenje evropskih vojaških operacij. Prva opcija zajema vodenje vojaških operacij pod petimi nacionalnimi operativnimi poveljstvi članic EU (Nemčije, Francije, Italije, Španije in Velike Britanije) ali iz operativnega centra EUMCC⁶ za izvajanje strateškega transporta sil. Druga opcija zajema uporabo NATO zmogljivosti C4I pod operativno celico DSACEUR v SHAPE za načrtovanje in izvajanje vojaških operacij.
- Na operativni ravni ne obstajajo samostojna poveljstva sil, temveč so jih zagotovile s svojimi zmogljivostmi C4I posamezna nacionalna poveljstva članic EU (Nemčije, Francije, Italije, Španije in Velike Britanije) za potrebe kataloga sil. Nacionalna operativna poveljstva za potrebe vojaških operacij EU koristijo nacionalne zmogljivosti C4I in prostore, ki jih istočasno uporabljajo še NATO korpusi ARRC⁷ (nemški, francoski, italijanski, španski in britanski). Pojavila se je ideja o vzpostavitvi obširnega poveljniško- komunikacijskega omrežja *EU Operation Wide Area Network*, ki povezuje nacionalna poveljstva z operativnimi poveljstvi sil EU (FHQ) in operativno celico EU v SHAPE v okviru delovanja informacijsko-komunikacijske arhitekture.
- Na taktični ravni nacionalna poveljstva sil zagotovijo potrebne vojaške zmogljivosti za dopolnitev EUBG na seznamu kataloga sil.
- Rešitve zajemajo povečano sodelovanje med Vojaškim štabom EU in Evropsko obrambno agencijo pri krepitvi skupnih vojaških zmogljivosti pod razvojnim načrtom vojaških zmogljivosti, ki zajema operabilnost, metodologijo za merjenje napredka in pregled prioritet. Povečano sodelovanje poteka z EU-NATO skupino pod programom sodelovanja in koordinacije *Capability Development Plan*.
- Odprava tehnološkega deficita poteka pod procesom razvoja skupnih vojaških zmogljivosti *Capability Development Progress*, ki zajema seznam zahtevkov za razvoj ključnih vojaških zmogljivosti *Detailed List of Required Capabilities* za namensko opremljanje enot EUBG. Te

⁶ EU Military Coordination Cell predstavlja skupno vojaško koordinacijsko celico za načrtovanje in uporabo razpoložljivih vojaških zmogljivosti, ki jih ponudijo članice EU za izvedbo vojaških misij.

⁷ Allied Rapid Reaction Corps predstavlja mednarodno, integrirano, visoko mobilno in interoperabilno operativno-manevrsko enoto, v katero prispevajo članice NATO in EU svoj nabor sil za izvedbo skupnih vojaški nalog.

mednarodne bojne skupine razpolagajo s seznamom pripadajoče vojaške opreme in oborožitve bojnih skupin *Detailed Task List*, ki opravljajo specifične delovne naloge in spadajo k seznamu za izvajanje delovnih nalog posameznih bojnih skupin *List of Reference Unit*. Na koncu tega organizacijsko-tehnološkega procesa sledi dopolnitev podatkovne baze z uporabo administrativnega programa za ureditev podatkovne baze o tehnoloških zahtevah vojaških zmogljivosti *Exploitation of Lessons Identified in Operations for Capability Development database*. Zatem je bojna skupina pripravljena za delovanje.

(1) Katalog zahtev (Council of the European Union, 2007) poudarja nujno odpravo tehnološke pomanjkljivosti na področju transporta sil, logistične oskrbe, zaščite, informacijsko-komunikacijske podpore vodenja in poveljevanja. Povečano kooperativno sodelovanje med Evropsko obrambno agencijo, Vojaškim odborom EU, Vojaškim štabom EU in GAERC pripomore k razvoju EUBG. Prioritete opremljanja in oboroževanja sil EUBG so določene v treh tehnološko programskih paketih, katerim pristopajo posamezne članice EU in prispevajo svoje tehnološko znanje, financiranje programov in paketov ter nudijo poligone za:

- preizkušanje in nadgradnjo zračne, protiraketne in protiminske zaščite;
- vzpostavitev strateškega zračnega in pomorskega transporta z izvedbo medicinske oskrbe sil ter evakuacije na terenu do geografske razdalje 6.000 navtičnih milj;
- zagotovitev informacijske podpore in platforme sistemov za ognjeno podporo.

(2) Katalog sil (Council of the European Union, 2007) zajema tiste vojaške zmogljivosti, ki jih ponudi posamezna članica EU za izvajanje Petersberških nalog, njihove napotene enote so primerno opremljene, oborožene in usposobljene, zato je v strokovno pomoč izdelan vojaški priročnik in sprejeta metodologija dela, ki ga uporabljajo članice EU pri oblikovanju EUBG, da se med njimi doseže operabilnost sil pri organskih strukturah večnacionalne sestave sil.

(3) Katalog napredka (Council of the European Union, 2007) zajema precizno izdelane razvojne programe projektnih skupin oz. nacionalnih timov za odpravo tehnoloških pomanjkljivosti na ključnih vojaških področjih za izpolnitev organizacijskih in tehnoloških zahtev iz Helsinških ciljev.

Katalogom sledijo koncepti vodenja in poveljevanja, ki potekajo na strateški, operativni in taktični ravni z lastnimi zmogljivostmi, ki jih prispevajo članice EU, čeprav nimajo obstoječega sistema vodenja in poveljevanja na skupni ravni. Strateško vojaško odločanje še vedno poteka v pristojnosti članic EU, čeprav so članice EU ponudile lastne vojaške zmogljivosti operativnemu poveljstvu sil v Ulmu. Standardna procedura vojaškega odločanja članic EU poteka v skladu z demokratičnim nadzorom nad vojsko, ki je v tem primeru eno stopnjo višje na integracijski ravni. Politični nadzor nad delovanjem Vojaškega odbora EU izvaja Politični in varnostni odbor, medtem ko Vojaški odbor EU nadzoruje delovanje Vojaškega štaba EU na operativni ravni. Poveljnika operativnih sil za sprejemanje strateških vojaških odločitev imenuje Politični in varnostni odbor, ki so mu zaupana vsa pooblastila za vodenje vojaških operacij in vodenje bojnih skupin. Kadar EU izvaja vojaške operacije z NATO koordinacijo, potem namestnik

poveljnika SHAPE (DSACEUR) s podporo poveljevanja NATO uporablja NATO vojaške zmogljivosti, ki so na seznamu Berlin plus. Istočasno poteka politična koordinacija Politični-varnostni odbor in Severnoatlantski svet zaradi sprejemanja strateških odločitev. Operativno poveljstvo sil izvaja strateške operacije v pristojnosti EU. Na operativni ravni delujejo poveljstva sil v kopenski, mornariški in zračni verziji, ki so združena pod operativnim poveljstvom sil. Bojne enote na taktični ravni ostajajo v pristojnosti nacionalnih poveljstev sil (Council of the European Union, 2008c).

2.2 Združevanje in (so)uporaba skupnih vojaških zmogljivosti

Obrambni ministri članic EU so sprejeli skupno deklaracijo o evropskih vojaških zmogljivostih (Council of the European Union, 2003) za izvajanje Petersberških nalog in odpravo tehnoloških pomanjkljivosti. Deklaracija je skladna s cilji koncepta razvoja bojnih skupin in implementacijo Helsinških ciljev 2010 (European Union External Action, n. d.). V vsebini zajema načrt razvoja vojaških zmogljivosti, ki temelji na krepitvi skupnih vojaških zmogljivosti članic EU, obrambnem sodelovanju, med organizacijskim sodelovanjem EU in NATO (Council of the European Union, 2008b). Za odpravo pomanjkljivosti se je namenoma oblikovala projektna skupina članic EU, ki deluje na posameznih vojaških programih. Cilj deklaracije je povečati premestljivost bojnih skupin EUBG na krizna območja izven Evrope, zato so bili ustanovljeni center za zračni transport sil (EAC) v nizozemskem Eindhovnu, center za pomorski transport sil (EAC) v grških Atenah in celica za strateški zračni transport sil v danskem Kopenhagnu, ki je slednja zagotovila transportna sredstva za prevoz omejenega obsega bojnih skupin na krizna območja. Center za transport sil po kopnem ni bil ustanovljen, ker ni bilo zanj potrebe. Vsi našteti centri so se na koncu povezali v združeni koordinacijski center za transport sil *EU Movement Co-ordination Cell* do leta 2005, ki izpolnjuje kriterije koncepta strateškega premika in transporta sil (Council of the European Union, 2012). Potrebe po strateškem transportu bojnih skupin na krizna območja so ključnega pomena za izvajanje vojaških nalog, ki jih zajema deklaracija o vojaških zmogljivostih (Council of the European Union, 2003). Zasluge za vzpostavitev skupnega transportnega in distribucijskega centra ima projektna skupina *European Capability Group*, ki si je zadala cilje za odpravo tehnoloških pomanjkljivosti s soglasjem vseh članic EU z namenom, da se (Schmidt, 2004):

- omogoči prečrpavanje goriva v zraku za skupno zračno floto *European Air Transport Fleet* pod projektnim vodenjem Španije;
- izvede kvalitetnejše bojno izvidovanje, reševanje, usposabljanje, izobraževanje in razvoj področnih vojaških doktrin pod projektnim vodenjem Nemčije;
- vzpostavi informacijsko-komunikacijska platforma za avtonomno delovanje operativnega poveljstva sil EUBG pod projektnim vodenjem Velike Britanije;
- posodobi jedrska, biološka in kemična zaščita, ukrepi in delovanje pod razvojem vojaške doktrine za nekonvencionalno bojevanje pod projektnim vodenjem Italije;

- izurijo specialne enote za posebne namene pod projektnim vodenjem Portugalske;
- postavi protiraketna obramba v Evropi pod projektnim vodenjem Nizozemske;
- pospeši razvoj brezpilotnih zračnih zmogljivosti pod projektnim vodenjem Francije;
- zagotovijo zadovoljive kapacitete in sredstva strateškega zračnega transporta za hiter prevoz EUBG na krizna območja pod projektnim vodenjem Nemčije;
- nadgradijo zmogljivosti za globinsko izvidovanje in zgodnje opozarjanje s pomočjo obveščevalnih satelitov pod projektnim vodenjem Francije;
- doseže visoko stopnjo interoperabilnosti EUBG in pripravljenosti podrejenih enot pri izvajanju bojnih/humanitarnih operacij pod projektnim vodenjem Belgije;
- razširi projektna skupina sodelovanja pri razvoju bojnih helikopterjev, letalskih projektilov in pametnega streliva, upravljanja pomorskega transporta in izboljšane delovanja bojnega sistema za delovanje ognjene podpore.

Razvoj vojaških zmogljivosti je načrtovan z ustreznimi strateškimi dokumenti EU in usmeritvami Nata ter podobnimi nacionalnimi dokumenti, kot je v slovenskem primeru Resolucija o programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske. Ta najvišji razvojno-usmerjevalni dokument zagotavlja podlago in okvir za vojaško posodobitev, ki je povezana s preoblikovanjem nacionalnih sil v skladu s cilji zaveznitva pod okriljem izvedbe transformacije vojske pod ACT.⁸ Ker preoblikovanje sil poteka s tehnološkim napredkom v obziru na varnostna tveganja vojakov v svetu, zato nekatere države niso sposobne popolnoma izvajati vojaških reform po vsem samostojno, predvsem pri tistih manjših državah, ki nimajo razvite ustrezne proizvodne infrastrukture, ne dosežejo proizvodnih kapacitet in nimajo proizvodnih linij v domači obrambni industriji. Bistvo reformiranja vojske je v tem, da se članice EU prilagajajo temeljnim organizacijsko-tehnološkim normativom in bojnim trendom na bojiščih, ki ga določajo največje članice EU in NATO⁹ in so vpletene v bojne interakcije na vojaških misijah pod pristojnostjo izvajanja nalog. Dodelitev vojaških in varnostnih pristojnosti je stvar dogovora med njima, da ne prihaja do nasprotja interesov in podvajanja vlog ter nalog.

Preverjeni bojni normativi in vojaški standardi se zatem neposredno na poligonih in oddaljenih bojiščih uvajajo še manjše članice EU in NATO, ki so prav odvisne od tuje vojaške pomoči in imajo možnost, da uspešno realizirajo

---

8 *Allied Command for Transformation pomeni v prevodu skupno poveljstvo za preoblikovanje sil držav članic NATO, ki ima vlogo za izvedbo preoblikovanja in posodobitve vojska članic NATO s ciljem realizacije vojaških reform iz dolgoročne razvojne strategije Joint Vision 2020 in političnimi zavezami, ki so jih dale same države članice v okviru vojaškega sodelovanja v zavezništvu.*

9 *Pri relaciji EU-NATO gre v prvi vrsti za dvojno članstvo evropskih držav (angl. double hatted states) v obeh mednarodnih organizacijah (skupaj 22 držav) s prepletanjem obrambnih in vojaških zadev, kar jih vodi od pristnega sodelovanja preko koordinacije do podvajanja obrambnih zmogljivosti (angl. duplication) in obrambnih nalog (angl. decoupling) ter na koncu do političnega izločanja, če nisi član ene izmed mednarodnih organizacij (angl. discrimination). Evropske države, ki niso članice NATO, ne morejo zaprositi za vojaško pomoč, zato se obrnejo na EU-NATO koordinacijo.*

začrtane vojaške reforme pod budnim očesom tujih vojaških ekspertov in uporabljajo učno gradivo za črpanje baze znanja iz področnih vojaških doktrin. Vojaško sodelovanje je produkt integracije in internacionalizacije obrambne industrije, zato je uporaba in nakup njihovih vojaških zmogljivosti neizogibni proces obrambnega marketinga, če ne celo glavni pogoj znotraj skupnosti, da se doseže zahtevana kompatibilnost vojaških tehnologij, interoperabilnost bojnega delovanja in uporaba skupnih vojaških doktrin. Poslanstvo sodelovanja in združevanja evropskih sil znotraj večnacionalne skupnosti je, da se članice EU in NATO prilagodijo oziroma podredijo organizacijsko-tehnološkim zahtevam, ki jih narekujejo vodilne članice EU in NATO. Tempo vojaškega razvoja, preoblikovanja, opremljanja in oboroževanja narekujejo obrambne multinacionalke iz ekonomsko in vojaško najmočnejših državah, zato njihovo poslanstvo ni izključeno iz procesa transformacije vojske in določajo:

- temeljne usmeritve pri izvajanju paketa nalog za zagotavljanje mednarodnega miru, varnosti in stabilnosti s selektivno uporabo njihovih bojnih sredstev in zmogljivosti;
- glavne naloge in prioritete za vzpostavitev ustreznih vojaških zmogljivosti v okviru delovanja nacionalnih obramb in obveznosti članic do kolektivne obrambe;
- vojaško povezljivost, doseganje zadovoljivih kriterijev premestljivosti, preživetje in vzdržljivosti sil kot tudi prilagoditev obsega in velikosti sil obrambnim potrebam znotraj članstva, kar posameznim članicam iz stroškovne plati zmanjšuje obrambne izdatke, da se ne odločijo za dražje samostojno razvijanje vojaških zmogljivosti;
- potrebe za nujno povečano obrambno vlaganje v tujini, kar povečuje geoekonomsko tveganje domačim vlagateljem v tujini, zato se povečuje vojaško angažiranje v tujini in se obenem povečujejo kadrovske potrebe po vojaki na terenu, ki so poskočile z 8 % na 50 % zaradi njihovega povečanega obsega angažiranosti na bojiščih;
- ureditev arhitekture sistema vodenja in poveljevanja na operativni in strateški ravni;
- poraba obrambnih virov zahteva temeljit pregled obrambnih resorjev, da se izločijo neperspektivne in zastarele vojaške zmogljivosti ter se kupijo nove in modernejš;
- kompatibilnost področnih vojaških doktrin, kar povečuje transparentno upravljanje z omejenimi kadrovske, materialnimi in finančnimi viri, zagotavlja kvalitetnejše vojaško izobraževanje, usposabljanje in urjenje ob spremenjenih varnostnih pogojih;
- (pre)strukturiranje obrambnih izdatkov, ki bodo v prihodnje bolj uravnoteženi pri doseganju boljšega razmerja med stroški osebja (50 %), operativnimi stroški (30 %) in posodobitev vojske (20 %) zaradi ekonomskih učinkov transformacije vojske.

2.3 Razvoj vojaških zmogljivosti v prvem ciklu (2000–2010)

Pod EU se soočamo s pomanjkanjem vojaških zmogljivosti, ker ni dodatnih finančnih sredstev. Od ene izmed opcij rešitve se pojavlja možnost uporabe EUBG

v vlogi strateške projekcije sil in strateške rezerve *Over the horizon forces*. Slovenija je temu predlogu naklonjena, zato namerava napotiti za potrebe operacij EU vojaški kontingent v velikosti motorizirane čete (Vah, 2013). Trenutno se je proces vojaške integracije članic EU deloma zaustavil zaradi finančnih tegob, a proces vojaških reform poteka naprej v okrnjeni izvedbi. Članice EU svojo prednost še vedno dajejo krepitvi NATO vojaških zmogljivosti, dokler se ne bodo dosedanje NATO misije na kriznih območjih končale in kmalu zatem bodo premestile svoje NATO kapacitete pod okrilje vojaškega delovanja EU. Dokler ta proces NATO dezintegracije v vojaškem smislu ne bo dokončan, do takrat ni videti premika, da pridemo do skupnih rešitev članic EU pri oblikovanju evropske vojske, vzpostavitvi strateškega poveljstva sil in uporabe zadovoljivih vojaških transportnih kapacitet brez prekinjene uporabe mehanizma vojaške pomoči Berlin plus.

Razvoj EUBG je odvisen od politične volje članic EU in predvsem od pristnih čez atlantskih političnih odnosov med EU in ZDA, ki se zatikajo pri obrambnem financiranju, angažiranju sil na kriznih območjih izven Evrope in kritju obrambnih stroškov znotraj NATO, zato se v bližnji prihodnosti pričakuje dosežen politični kompromis med članicami EU, da bodo gradile svoj renome na krepitvi lastne obrambne identitete, ki bi naj potekala izven okvirja delovanja ameriške zunanje politike, ki je postala preveč vpeta v NATO in posledično vleče za seboj Evropo v politični vrtiljak. Dialog med EU in ZDA znotraj tradicionalnega evropsko-atlantskega zavezništva je obtičal na mrtvi točki in ni videti premika v bližnji prihodnosti, zato je zavezništvo začelo vedno bolj vegetirati in opravlja le še tekoče posle, ki se bodo zaključili z odhodom velike vojaške koalicije iz Afganistana in vodenje vojaške misije KFOR na Kosovu bo po vsej verjetnosti prevzela EU do leta 2015, saj bolj spada pod njeno pristojnost reševanja kosovskega vprašanja. V tej luči se opazi okrepitev obrambne integracije EU po diplomatski poti, ki vodi k preoblikovanju operativnega obsega EUBG v enotno vojaško tvorbo in izpodrine NATO vojaške strukture iz Evrope zaradi medsebojne konkurence v Evropi na naslednji način (Major, 2011: 26–29):

- članice EU izvedejo v drugem razvojnem ciklusu (2010–2020) istočasno ustrezne vojaške reforme, ki bodo pospešeno integrirale obstoječe večnacionalne bojne skupine na operativni ravni pod skupno strateško poveljstvo sil.
- preoblikovanje sil na višji organizacijski in operativni nivo.
- racionalizacija obrambnih stroškov z združevanjem sil in souporabo vojaških zmogljivosti, ki zahtevajo od članic delitev obrambnih stroškov in bremen.
- bojne skupine so pionirski projekt permanentnega strukturnega sodelovanja članic EU zaradi konsolidacije in internacionalizacije evropske obrambne industrije.
- bojne skupine predstavljajo najpomembnejši produkt liberaliziranega evropskega obrambnega trga, ki deluje pod enotnimi kriteriji oboroževanja in opremljanja.
- bojne skupine predstavljajo nedokončani proces reorganizacije, ki je obtičal v času obrambne integracije na poti v obrambno unijo. Članice EU, kot so Nemčija (2009), Italija (2009) in Poljska (2011) so podprle predlog o preoblikovanju bojnih skupin v evropsko vojsko, kar najprej zahteva politično konstituiranje EU.

- združevanje bojnih skupin in postopno ukinjanje NATO sil zmanjšuje verjetnost podvajanja vojaških zmogljivosti in operativnih poveljstev pod enotnim strateškim poveljstvom EU.

Članice EU imajo formirano edino združeno skupino kot večnacionalno operativno bojno skupino Eurocorpus¹⁰ v kopenski verziji. Kasneje je v prvi dekadi razvoja skupnih vojaških zmogljivosti sledil podpis pisma o nameri za zagotovitev evropskih/skupnih zračno-transportnih zmogljivosti pod projektom EATF¹¹ in zagotovitev skupnih pomorskih vojaških zmogljivosti.¹² Bojne skupine predstavljajo nastavke za prehod na višjo vojaško organizacijsko strukturo. Evidentni dokaz predstavlja reorganizacija vojske, ki nakazuje prehod na brigadne strukture, kar povečuje obseg sil, sredstev in vojaških zmogljivosti kot tudi vojaški obseg dela, zato se zahteva povečevanje organizacijskega nadzora nad EUBG.

Pod prvotno dvoletno pobudo za oblikovanje prvih evropskih bojnih skupin pod *Initial Operational Capabilities (IOC)* v času od 2005 do 2007 je bilo formiranih do 15 brigad, ki dopolnjujejo začetni seznam v Katalogu sil, angl. *Force Catalogue*, 2004. Evropske pomorske države (Velika Britanija, Francija, Italija, Španija, Nizozemska in Italija) so se pod skupnim pomorskim programom *European Carrier Group Interoperability Initiative 2008* odločile za načrtovanje strateških pomorskih zmogljivosti za čezoceansko plovo. Prvi dve bojni skupini sestavljata dve letalonosilki (francoski in britanski) na jedrski pogon s spremljevalnimi podmornicami, ostali dve bojni skupini pa tvorijo amfibijske bojne ladje za prevoz mornariške pehote. Pomorski projekt za oblikovanje dveh pomorskih bojnih skupin pod pobudo *EU Strategic Projections Squadron 2008* bi naj bil realiziran do leta 2020 (Rogers, 2011: 37–38). Prvotna pobuda IOC je spadala v nabor Helsinških ciljev 2010 (European Union External Action, n. d.), ki so bili sprejeti s soglasjem vseh članic EU leta 2004. Namen te politične pobude vseh članic EU je bil najprej doseči začrtan kadrovski nivo do 67.000 poklicnih pripadnikov, nato postopno povečevanje kadrovskih resursov na obseg sil do 100.000 poklicnih pripadnikov do leta 2010, da se lahko omogoča dopolnjevanje sil s kadrovske in materialne sredstvi ter vojaškimi zmogljivostmi.

V tabeli 1 so prikazane bojne skupine članic EU, ki se združujejo v večnacionalne bojne enote kopenske vojske po načelu združljivosti sil. Vsaka članica EU ponudi svoj nabor sil za izvajanje vojaških nalog z dogovorom o skupnem vojaškem sodelovanju.

10 Sestavljajo jo večnacionalna brigada za podporo poveljevanja, francosko-nemška brigada (ogrodje korpusa), francoska 3. divizija, nemška 10. oklepna divizija, španska 1. mehanizirana divizija, belgijska 1. mehanizirana brigada, belgijska 7. mehanizirana brigada in luksemburška izvidniška četa ter poljska 17. brigada (*Armed Forces*, n. d.).

11 K skupnemu projektu je pristopilo do dvanajst držav članic EU – Belgija, Češka, Francija, Nemčija, Grčija, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Portugalska, Romunija, Slovaška in Španija (Skubic, 2010: 63).

12 K projektu *European maritime – strike capability* je pristopilo devet pomorskih članic EU – Belgija, Francija, Nemčija, Grčija, Italija, Nizozemska, Portugalska, Španija in V. Britanija (Skubic, 2010: 63).

Tabela 1:
Obseg bojnih skupin (EUBG) do leta 2014
 (vir: Cole, 2012: 9)

Bojne skupine (EUBG)	Poveljstvo sil	Članice EU
1. EUBG (nacionalna)	Francija	Francija
2. EUBG (nacionalna)	Italija	Italija
3. EUBG (nacionalna)	Španija	Španija
4. EUBG (nacionalna)	V. Britanija	Velika Britanija
5. EUBG (večnacionalna)	Francija	Francija, Nemčija, Belgija, Luksemburg in Španija
6. EUBG (binacionalna)	Francija	Francija in Belgija
7. EUBG (binacionalna)	Nemčija	Nemčija, Nizozemska in Finska
8. EUBG (večnacionalna)	Nemčija	Češka, Hrvaška, Irska in Avstrija
9. EUBG Julia (večnacionalna)	Italija	Italija, Madžarska in Slovenija
10. EUBG amfibijska (večnacionalna)	Italija	Italija, Grčija in Portugalska
11. EUBG (večnacionalna)	Poljska	Poljska, Nemčija, Slovaška, Latvija in Litva
12. EUBG Nordijska (večnacionalna)	Švedska	Švedska, Finska, Estonija, Irska in Norveška
13. EUBG (binacionalna)	Velika Britanija	V. Britanija in Nizozemska
14. EUBG Balkanska (večnacionalna)	Grčija	Grčija, Bolgarija, Ciper in Romunija
15. EUBG (binacionalna)	Češka	Češka in Slovaška
16. EUBG (večnacionalna)	Španija	Španija, Francija in Portugalska
17. EUBG (večnacionalna)	Italija	Italija, Romunija in Turčija ¹³
18. EUBG Eurofor (večnacionalna)	Portugalska	Portugalska, Španija, Italija in Francija
19. EUBG Weimarska (večnacionalna)	Poljska	Poljska, Nemčija in Francija
20. EUBG Višegrajska (do leta 2016)	Poljska	Poljska, Češka, Slovaška in Madžarska
Skupaj 20 bojnih skupin	11 poveljstev	28 članic

Če izvedemo primerjavo med prejšnjo pobudo IOC in današnjim obsegom EUBG v določenem časovnem okvirju (2005–2013) po doseganju Helsinških ciljev 2010 (European Union External Action, n. d.), lahko hitro ugotovimo, da se povečuje število EUBG z vključevanjem novih članic EU. To je evidentni dokaz, da se evropska obrambna integracija postopoma krepi in še ni dosegla popolnega razmaha, da bi lahko formirali strateško-operativne enote. Postopek obrambne integracije je dolgotrajen organizacijski proces, ki je vključen v medvladno politično pobudo o federativni ureditvi evropske skupnosti.

¹³ Turčija ni članica EU, zato kljub temu sodeluje v vojaških operacijah pod mandatom EU.

2.4 Razvoj vojaških zmogljivosti v drugem ciklu (2010–2020+)

Članice EU so se znašle pred dilemo, kako razvijati naprej skupne vojaške zmogljivosti po poteku dolgoročnega dokumenta Helsinški cilji 2010 (European Union External Action, n. d.) v prvi dekadi 21. stoletja. V najnovejšem obrambnem biltenu ni zaznati večjega napredka v drugi dekadi 21. stoletja pri razvoju skupnih vojaških zmogljivosti (Rehrl, 2012). Na teh panelih (setih) intenzivno dela posebna skupina *EU-NATO Capability Group*, da pokrpa vrzel in odpravi obstoječe pomanjkljivosti, ki so nastale v času gospodarske recesije. Razvojnih načrtov ni mogoče nadomestiti v kratkem roku, če članice EU ne bodo namenile več finančnih sredstev v skupni razvoj in raziskave ter proizvodnjo dodatnih vojaških zmogljivosti. Pojavlja se nam vprašanje, ali pametna obramba lahko nadaljuje razvoj vojaških zmogljivosti v drugi razvojni dekadi, če se članice EU samoiniciativno odločijo za souporabo in sodelovanje pri načrtovanju skupnih vojaških zmogljivosti (specializacijo), so zmožne nositi finančno breme in obenem izbirati, v katere vojaške zmogljivosti bodo v prihodnje investirale (prioriteta) in katere bodo izločile iz operativne uporabe ter izmed njih uporabile za skupno vojaško sodelovanje. Odprava ključnih vojaških zastojev glede nabave sodobnih vojaških zmogljivosti predstavlja prioriteto in resen problem prihodnjega vojaškega sodelovanja članic EU, kajti brez dodatnega vlaganja v razvoj vojaških zmogljivosti ni mogoče nadomestiti obstoječih pomanjkljivosti in zamujenih priložnosti. Dodatni obrambni viri se lahko priskrbijo z zapiranjem vojaških misij v svetu, kar obenem zahteva tudi nujen operativni premor in posledično prestrukturiranje obrambnih izdatkov članic EU pri zniževanju nepotrebnih operativnih stroškov znotraj obrambnega proračuna. Tukaj obstaja rezerva za zapiranje finančnih konstrukcij za dokončanje obstoječih programov.

Koordinacija EU in NATO vedno bolj razmišlja v smer revidiranja dogovora Berlin plus, ker je že zastarel. Do zdaj Berlin plus iz leta 2002 še vedno predstavlja NATO mehanizem, ki nudi ustrezno vojaško infrastrukturo vred s seznamom vojaških zmogljivosti, ki so na razpolago evropskim članicam NATO in EU v primeru samostojnega izvajanja vojaških operacij. Ustrezna NATO vojaška podpora z uporabo vojaških zmogljivosti in komunikacijsko-informacijsko pomočjo pri vodenju in poveljevanju enot EUBG je pri vodenju vojaških operacij ključnega pomena. Dokler članice EU ne bodo v prihodnosti zagotovile zadovoljivih virov iz lastnih vojaških zmogljivosti; na primer pri transportu sil, zračni in obveščevalni podpori, do takrat ni pričakovati zamenjave ali ukinitve tega vojaškega mehanizma. Torej EU potrebuje rešitev, ki bo zamenjala ta mehanizem, ki je deloma že zastarel zaradi tehnološke zastarelosti nekaterih vojaških zmogljivosti, ki so bile izdelane še pred letom 2002 in so bile po letu 2010 že izločene iz (skupne) operativne uporabe. Tehnološka zastarelost vojske zahteva nove razvojne načrte.

Ameriška stran je tudi mnenja, da je ta mehanizem zavezniške pomoči nudil Evropi stalno potuho, da niso evropske članice NATO vložile več sredstev in znanja v razvoj lastnih vojaških zmogljivosti. Evropa je postala rigidna prav v času, ko je politični dialog med tema dvema organizacijama dosegel politično dno. Evropske članice NATO vsako leto namenjajo vedno manj finančnih sredstev za posodobitev, razvoj in vodenje vojaških operacij pod okriljem zavezništva ter

blokirajo sprejemanje skupnih odločitev, ki celo nasprotujejo ameriškim zunanje političnim interesom znotraj zaveznitva, zato obstaja realna nevarnost za obstoj NATO (koeksistence). Ali to pomeni začetni postopek dezintegracije NATO v Evropi, bo pokazal čas, kako bodo ZDA reagirale na ignoriranje priporočil do prihodnjih srečanjih NATO.

Pri tem je treba poudariti, da izvajanje vojaških reform članic EU poteka istočasno znotraj obeh organizacij EU in NATO. Nekatere dvojne članice hitreje izvajajo preoblikovanje sil in vojaško posodobitev kot tudi krepitev vojaških zmogljivosti od ostalih inferiornih članic, ki imajo s temi reformami ogromne težave zaradi ekonomsko nerazvitega in finančno podhranjenega proizvodnega obrambnega sektorja. Večje članice rabijo več časa za posodobitev vojske kot manjše države, zato je Nemčija evidentni primer, ki je sedaj obtičala na sredini procesa preoblikovanja sil. Posamezne države postopoma ustanavljajo in dopolnjujejo bojne skupine EU, da dosežejo skupno 8 % premostljivost sil znotraj evropskega vojaškega jedra. Evropski parlament je pred kratkim razglasil Eurokorpus za jedro prihodnje evropske vojske. Prvotni cilj EU je izvesti prvotni poskus mobilizacije bojne skupine velikosti do obsega 10.000 vojakov pod zagonom projekta *Task Force 5000*, združenega v kopenski, mornariški in zračni verziji ter to enoto napotiti v bojne operacije. Do zdaj bojne skupine EU niso sodelovale v bojnih operacijah, razen bojne enote posameznih članic ali v vlogi mini koalicije, kot na primer zadnja vojaška kampanja Francije in Velike Britanije v Libiji ali francosko posredovanje v Maliju. Obstoječi organizacijski proces je usmerjen k združevanju bojnih skupin v subregionalne operativne skupine, ki so med članicami zaveznitva doktrinarno, jezikovno, kulturno in pedagoško primerljive. Transformacija vojske se nadaljuje kljub gospodarski recesiji. V prihodnje se bo treba odločiti, ali graditi majhno in sodobno vojsko, ki bo sledila trendom visoke tehnološke revolucije ali graditi povečan obseg vojske, ki bo svoj tehnološki deficit pokrivala s povečano vojaško mobilizacijo pripadnikov pogodbene rezerve. Sedanji katalog sil ne pokrije vseh vojaški potreb v primeru vojaškega posredovanja na periferiji EU zaradi premajhnega obsega EUBG, ostale sile članic EU ostajajo neizkoriščene in neuporabne.

3 ZAKLJUČEK

EU do danes nima svoje vojske in strateškega poveljstva sil. Vsaka članica EU ima svoje sile (EUBG) pod svojim nacionalnim poveljstvom, odloča o napotitvi svojih sil v tujino, pri tem nosi tudi svoje operativne stroške in nastalo odgovornost. Vsaka članica EU gleda na dodatne vojaške ukrepe smotno in gospodarno s preišljeno logiko vojaške ekonomike, zato sledi najbolj stroškovno racionalni rešitvi, da se izvleče iz povečanih obrambnih stroškov v času poostrenih varčevalnih ukrepov. Evropska obrambna agencija je članicam EU predlagala, da povečajo investicije, ki bodo namenjene za krepitev, graditev in posodobitev skupnih vojaških zmogljivosti na operativni ravni v luči implementacije nove strategije 2025+, da se nadomesti zastareli mehanizem Berlin Plus (2002). Ta predlog so predlagale ZDA že pred desetimi leti, a večjega političnega premika v to smer ni bilo opaziti na evropskih tleh.

Članice EU so na začetku drugega razvojnega ciklusa poiskale kar nekaj konkretnih rešitev za reševanje obstoječih dilem pri načrtovanju in razvoju skupnih vojaških zmogljivosti. Prva Gentska pobuda (2010) predstavlja kompromis predvsem za manjše članice EU, da s pomočjo združevanja in souporabe transportnih zmogljivosti delijo stroške souporabe vojaških zmogljivosti, kar predstavlja najcenejšo varianto pri krepitvi skupnih vojaških zmogljivosti. Drugo rešitev predstavlja koncept pametne obrambe, ki je bil soglasno sprejet na zasedanju NATO v Lizboni (2010). V zaostrenem gospodarskem okolju se išče kompromisna rešitev, ki bi naj omogočila najbolj racionalno vojaško porabo pri upadanju nacionalnih obrambnih proračunov in se obenem izpeljejo zastavljeni skupni projekti in programi vojaške posodobitve. Zraven tega se članice EU izognejo nepotrebnemu podvajanju sil, sredstev in vojaških zmogljivosti z NATO, kar jim povečuje večjo gospodarnost in transparentnost pri porabi vojaških sredstev (več varnosti za manj denarja). Tretjo rešitev predstavlja združevanje in souporabo vojaških zmogljivosti, kar nam omogoča povečano kohezivnost in operativno sposobnost sil v večnacionalni sestavi bojnih skupin EU ter odpravlja nepotrebno podvajanje sredstev. Formirane so operativne skupine v kopenski, zračni in pomorski verziji vred z operativnimi poveljstvi sil, kar nam dokazuje ob nastalih omejitvah, da konsolidacija evropskih sil poteka v pravo smer in predstavlja uspešen projekt evropske vojaške integracije. Te konkretne rešitve nam dokazujejo skozi hipotetično vprašanje, kako so članice EU dejansko pristopile k odpravljanju dosedanjih tehnoloških zastojev in sistemskih pomanjkljivosti z racionalnejšim pristopom do obrambne porabe zaradi zaostrenih ekonomskih pogojev financiranja skupnih razvojnih programov. Članice EU so deloma dosegle Helsinške cilje (European Union External Action, n. d.), tako s področja nabave vojaških zmogljivosti kot tudi pri prispevanju števila vojakov za potrebe vojaških operacij.

UPORABLJENI VIRI

- Armed Forces. (n. d.). *Eurocorps*. Pridobljeno na <http://www.armedforces.co.uk/Europeandefence/edinformation/edi5a3.htm>
- Cole, R. (2012). *The battle groups of the European empire*. Dublin: Peace & Neutrality Alliance. Pridobljeno na <http://www.pana.ie/download/Battlegroups-Booklet.pdf>
- Council of the European Union. (2003). *Declaration on European military capabilities*. Pridobljeno na <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Declaration%20on%20EU%20Military%20Capabilities%20-%20May%202003.pdf>
- Council of the European Union. (2006). *The EU battlegroups and the EU civilian and military cell*. Pridobljeno na <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Battlegroups.pdf>
- Council of the European Union. (2007). *Development of European military capabilities*. Pridobljeno na <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090720%20Factsheet%20capacities%20militaires%20EN.pdf>

- Council of the European Union. (2008a). *EU concept for force generation*. Pridobljeno na <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2010690%202008%20INIT>
- Council of the European Union. (2008b). *Future trends from the capability development plan*. Pridobljeno na http://www.eda.europa.eu/docs/documents/brochure_cdp.pdf
- Council of the European Union. (2008c). *European Union concept for military planning at the political and strategic level*. Pridobljeno na <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2010687%202008%20INIT>
- Council of the European Union. (2009). *European Union military rapid response concept*. Pridobljeno na <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%205654%202009%20INIT>
- Council of the European Union. (2012). *EU Concept for reception, staging, onward movement & integration (RSOI) for EU – led military operations*. Pridobljeno na <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%209844%202012%20INIT>
- European Union External Action. (n. d.). *About CSDP – Military Headline Goals*. Pridobljeno na http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/military_headline_goals/index_en.htm
- Garb, M. (2005). *Evropska unija in mirovne operacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Helsinki Headline Goal*. (n. d.). Pridobljeno na <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Helsinki%20Headline%20Goal.pdf>
- Lindstrom, G. (2007). *Enter the EU battle groups*. Brussels: EUISS.
- Major, C. (2011). *EU battlegroups: What contribution to European defence? Progress and prospect of European rapid response forces*. Berlin: SWP Research Paper.
- Ministrstvo za obrambo RS. (2011). *Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2025*. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/fileadmin/mo.gov.si/pageuploads/pdf/ministrstvo/ReDPROSV25_slo_en.pdf
- Ministrstvo za obrambo RS. (2012). *Srednjeročni obrambni program RS 2013–2018*. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/fileadmin/mo.gov.si/pageuploads/pdf/predpisi/obramba/SOPR2013_2018.pdf
- Rehr, J. (2012). *Handbook CSDP – the common security and defence policy of the European Union*. Vienna: Publication of the Federal Ministry of Defence and Sports of the Republic of Austria.
- Rogers, J. (2011). *A new geography of European power? (Egmont Paper 42)*. Brussels: Academia Press.
- Schmidt, B. (2004). *European capabilities action plan*. Brussels: EUISS.
- Skubic, M. (2010). *Vpliv Lizbonske pogodbe na skupno varnostno in obrambno politiko EU – vojaški vidik* (Magistrsko delo). Pridobljeno na http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska_dela_2/pdfs/mb22_skubic-mateja.pdf
- Sommer, T. (2012). *NATO no longer fits the bill: We need a more European alliance*. Hamburg: Körber – Stiftung.

Vah, I. (2013). *Kratek intervju o delovanju Slovenske vojske v EUBG: prispevek o bojnih skupinah za non-paper*. Ljubljana: MORS, Direktorat za evroatlantske integracije.

O avtorju:

Mag. Boštjan Peternelj se poklicno ukvarja z operacijskimi raziskavami in analizami vojaških operacij/kampanj ter analizami obrambnih politik. Na doktorskem študiju preučuje razvoj in načrtovanje evropskih vojaških zmogljivosti/sil. E-mail: peternelj.bostjan@gmail.com

Odnos študentov do varnosti na potovanjih

Sebastjan Repnik, Janez Mekinc

Namen prispevka:

V raziskavi smo ugotavljali, kako zaznavajo varnost na potovanjih po Evropi študenti/respondenti dveh različnih študijskih smeri, med katerima je ena usmerjena na področje varnosti (Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru – v nadaljevanju FVV), druga pa na področje turizma (Višja strokovna šola za gostinstvo in turizem GRM Novo mesto – Center biotehnike in turizma – v nadaljevanju VSŠ). Domnevali smo, da so v povprečju študenti obeh institucij razvili različen odnos do varnosti na potovanjih, saj je njihov študij usmerjen v dve vsebinsko različni študijsko-strokovni področji. Preverjali smo njihov odnos do dejavnikov varnosti, kot so varnostna klima, samovarovanje in kolektivna varnost.

Metode:

V raziskavo smo vključili vzorec 100 študentov. Podatke smo zbrali s pomočjo vprašalnika, s katerim smo merili stališča o dejavnikih varnosti na potovanjih, pri čemer smo uporabili petstopenjsko Likertovo lestvico. Za prikaz rezultatov naše raziskave smo uporabili tudi različne statistične kazalce, kot so aritmetična sredina, Mann-Whitneyjev test, frekvenčne porazdelitve odgovorov, kjer gre za prikaz neodvisnih spremenljivk. Za potrditev nekaterih ugotovitev smo dodatno uporabili tudi *t*-test.

Ugotovitve:

Ugotovitve kažejo, da se odnos do varnosti in njihova pričakovanja o posameznih elementih pri vseh treh dejavnikih varnosti med respondenti obeh ciljnih skupin razlikuje. Pričakovanja študentov Fakultete za varnostne vede o izvajanju in zagotavljanju posameznih elementov varnosti na potovanjih so višja v primerjavi s študenti Višje šole za gostinstvo in turizem.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Študenti imajo različne izkušnje z varnostjo na potovanjih, saj je število potovanj med posameznimi študenti zelo različno. Vzorec obsega 100 študentov in je priložnostni, saj vzorčni okvir ni bil poznan oz. ga ni bilo mogoče pridobiti, da bi lahko izvedli verjetnostno vzorčenje.

Praktična uporabnost:

Rezultate raziskave lahko uporabita obe izobraževalni instituciji v procesih evalvacije vsebin študijskih programov.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek na podlagi rezultatov raziskave utemeljuje, da lahko smer in vsebina študija vpliva na odnos študentov do elementov varnosti na potovanjih.

Ugotovitve so namenjene tako vsem raziskovalcem na področju varnosti in turizma kot oblikovalcem študijskih programov teh dveh študijskih področij.

UDK: 351.78:338.48

Ključne besede: turizem, varnost, potovanja, študenti, pričakovanja

Students' Attitude towards Travel Safety

Purpose:

The aim of the research was to determine how students/respondents perceive security on their journeys in Europe. The respondents belong to two different study programmes, one focusing on the field of security (Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor – FCJS) and the other on the field of tourism (Higher Vocational School for Catering and Tourism – HVC). Our main presumption was that students of both institutions have developed a different attitude towards travel safety since their studies focus on two substantively different academic/professional fields. We examined their attitude towards security factors, such as security climate, self-protection, and collective security.

Design/Methods/Approach:

Our research included a sample of 100 students. We used an instrument in the form of a questionnaire for quantitative measurement of responses on the ordinal scale from 1 to 5. To portray the result of the research, we also used various statistical indicators in the SPSS computer programme, such as: arithmetic mean, *t*-test, Mann-Whitney test, and frequency distribution of responses where independent variables are displayed.

Findings:

The findings suggest that the students' attitudes towards safety and their expectations on individual elements of all three security factors differ in both target groups. The expectations by students of FCJS regarding the implementation and provision of security are higher compared to students of HVC.

Research Limitations/Implications:

The respondents have different experiences with safety/security on their travels, as the number of travels varies quite substantially among them.

Practical Implications:

Both institutions can use the results of the research in the evaluation processes of their study programmes.

Originality/Value:

On the basis of the results of the research, the paper shows that the field and content of study have an impact on students' attitude to security elements while travelling. The findings are intended for all researchers in the field of security and tourism, as well as for designers of study programmes in these two study fields.

UDC: 351.78:338.48

Keywords: tourism, safety, security, students, travel, expectations

1 UVOD

Generalni sekretar Svetovne turistične organizacije Frangialli (2011) poudarja, da sta turizem in mir neločljiva. Vpliv turizma je tako močan, da lahko spremeni na videz nespremenljive razmere in omogoči spravo tam, kjer nihče ni menil, da je mogoča. Mekinc in Dobovšek (2011) govorita o resnici, da ima turizem zelo majhen vpliv na mir in varnostne pojave na makroravni in je v večji meri odvisen od varnosti, kot pa varnost od njega, kar pa trdijo tudi Hall, Timothy in Duval (2003). Varnost je pri ljudeh še vedno najvišje uvrščena vrednota v hierarhiji sistema vrednot (Musek, 1993c). Varnost in zdravje doživljamo kot najpomembnejši življenjski vrednoti.

Čeprav je bila varnost nov vodilni koncept v obdobju šele po 2. svetovni vojni, se je njeno proučevanje v času hladne vojne (zaostreni in celo antagonistični odnosi med dvema idejnopolitičnima, ekonomsko-znanstveno tehnološko in vojaško obrambnima blokoma) zožilo na vojaško politične razsežnosti v okviru konceptov nacionalne in mednarodne varnosti. V celotnem obdobju hladne vojne je v mednarodnih varnostnih študijah prevladovalo raziskovanje vprašanj v zvezi z vojaško ogroženostjo, jedrskim orožjem in Sovjetsko zvezo kot poglavitno vojaško in ideološko grožnjo zahodnim državam (Buzan in Hansen, 2009). Konec hladne vojne označujejo radikalne strateške, politične, ekonomske in kulturne spremembe v mednarodnem okolju, ki z globalizacijo dobivajo nove razsežnosti. Te se na področju varnosti kažejo kot kompleksno ogrožanje, ki presega okvire posameznih držav, npr. širjenje orožja za množično uničevanje, mednarodni terorizem, degradacija okolja, lakota, bolezni, nespoštovanje človekovih pravic in svoboščin, naravne nesreče idr. Globalizacija je med drugim že privedla do višje stopnje povezanosti sveta, kar ponovno aktualizira sodelovanje, in ne grobo tekmovanje ter konfrontacijo med državami in drugimi subjekti mednarodnih odnosov pri zagotavljanju varnosti, kar se najbolj očitno kaže v prizadevanjih za celostni pristop razumevanja sodobne varnosti, ki je najbolj eksplicitno vsebovan v konceptu človekove varnosti (Grizold in Bučar, 2011).

Pri razvoju turizma pa nas ovira tudi to, na kar opozarja Dobovšek (1997), da moramo znotraj pojma organizirana kriminaliteta ločevati med klasično organizirano kriminaliteto, ki pokriva področje vlomov, tatvin, trgovine z drogo in orožjem, iger na srečo, prostitucije itd., ter organizirano poslovno kriminaliteto. Slednjo Pečar (1981) opredeli kot najbolj organizirano kriminaliteto, s poznavanjem organizacije in »businessa«, z visokim poklicnim znanjem ekonomije in prava, povezovanjem z upravnimi strukturami in vladnimi institucijami. Po navadi gre za kriminalno organizirane ljudi z visoko izobrazbo, ki zasedajo visoke položaje v gospodarstvu in/ali politiki. Mnogokrat se imenuje tudi organizirana beloovratniška kriminaliteta. Ta vrsta organizirane kriminalitete je mnogo nevarnejša kot klasična organizirana kriminaliteta, predvsem pa je težje pregonljiva (Dobovšek, 2009). Razdelitev organizirane kriminalitete na klasično in poslovno organizirano kriminaliteto je pomembna tudi s stališča njenega vpliva na razvoj turizma ter predvsem trajnostnega turizma. Vsaka od njiju ima namreč svoje interese, ki pa se pogosto združujejo in prekrivajo. Klasična organizirana kriminaliteta ima svoje interese v turističnih dejavnostih, pri katerih

lahko sodelujejo s svojimi »storitvami«, torej s prostitucijo in trgovino z drogo. Mekinc, Cvikel in Dobovšek (2011) ugotavljajo, da so kazniva dejanja, povezana s prostitucijo, zgolj posredno povezana s turizmom, če se izvajajo na destinacijah, kjer je uveljavljen turizem oz. trajnostni razvoj, obenem pa imamo ponudbo »sex turizma« na destinacijah, kjer prevladuje masovni turizem.

Zato je treba na turizem gledati kot na dejavnost, ki vključuje številna gospodarska in negospodarska področja. Za uspešen razvoj le-tega je treba vzpostaviti kooperativnost vseh, ki lahko s svojim delovanjem pozitivno vplivajo na doseganje postavljenih ciljev, med drugim tudi njegove varnosti. Turizem je postal največja gospodarska panoga na svetu z najvišjimi letnimi stopnjami rasti. V vseh pojavnih oblikah je v letu 2012 zajemal več kot 1 milijardo turistov, kot navaja spletna stran Svetovne turistične organizacije (World Tourism Organization [UNWTO], 2012b), ter tako dosegel nov rekord, saj je število turistov zraslo za 4 % v primerjavi z letom 2011, ko je po svetu potovalo 983 milijonov turistov (UNWTO, 2012b). Prav tako je v letu 2010 potovalo več kot 940 milijonov turistov in v letu 2009 883 milijonov turistov (UNWTO, 2012a), kar je za 4,2 % manj kot v letu 2008, zaradi epidemije virusa A1H1N1. Pomen turizma za posamezno družbo je mnogo večji ter globlji in ni zgolj gospodarski. Turizem omogoča poleg gospodarskega tudi socialni in kulturni razvoj družbe, posamezne destinacije ali države. Sodobne družbe zagotavljajo pravico do dela in do počitka, s tem pa tudi pravico do sprostitve, razvedrila, oddiha in dopusta (Mikuš, 1999), ki so temeljni razlogi pri odločitvah za turistične storitve. Po navedbah Taurerja (1996) turizem podira omejenosti, predsodke ter odpira možnosti za osebno sporazumevanje posameznikov in narodov. Lahko sklepamo, da turizem opravlja pomembno vlogo pri razvijanju in utrjevanju dobrih odnosov med ljudmi in narodov celega sveta ter tako posledično prispeva k večji varnosti.

Gospodarska pomembnost turizma se lahko izmeri tako, da se primerja razmerje med prihodki od mednarodnih potovanj in BDP. Navedeni podatki izvirajo iz statistike plačilne bilance ter vključujejo poslovna potovanja in potovanja v prostem času. Leta 2011 je bilo razmerje med prihodki od potovanj in BDP najvišje na Malti (14,0 %) in Cipru (10,2 %), kar potrjuje pomembnost turizma v obeh otoških državah (glej tabelo 2), še višje razmerje pa je bilo ugotovljeno na Hrvaškem (14,7 %). Na splošno so bile leta 2011 države z najvišjimi prihodki od mednarodnih potovanj Španija (43.026 milijonov EUR), Francija 38.682 milijonov EUR), Italija, Nemčija in Združeno kraljestvo. Nemčija je leta 2011 prikazala najvišjo raven izdatkov za mednarodna potovanja v skupni vrednosti 60.596 milijonov EUR. Sledili sta ji Združeno kraljestvo (36.275 milijonov EUR) in Francija (29.922 milijonov EUR). Po analizi izdatkov glede na velikost vsake države v smislu števila prebivalcev so rezidenti Luksemburga leta 2011 za potovanja v tujino porabili povprečno 5.289 EUR na prebivalca, kar je veliko več kot v primeru Belgije (1.466 EUR na prebivalca), ki je na drugem mestu. Sledili so Danska, Irska, Švedska in Ciper (Eurostat, 2014).

Rezidenti iz EU-27 (stari 15 let ali več) so leta 2011 odšli na 1.055 milijonov počitniških potovanj. Krajša potovanja (z eno do tremi prenočitvami) so predstavljala malce več kot polovico (55,0 %) vseh potovanj (glej tabelo 1). Približno tri četrtine (76,3 %) vseh potovanj je bilo opravljenih znotraj države,

ostala pa v tujino. V nekaterih državah članicah EU so počitniška potovanja v tujino predstavljala več kot polovico vseh počitniških potovanj. Tako je bilo v Luksemburgu, Belgiji, Sloveniji in na Nizozemskem. Rezidenti Romunije, Španije, Grčije, Bolgarije in Portugalske pa so opravili manj kot 10 % počitniških potovanj v tujino. Kaže, da na te podatke vplivata tako velikost države članice kot njen geografski položaj (manjše in severnejše države so poročale o večji nagnjenosti rezidentov k počitnicam v tujini). Ocenjuje se, da je leta 2011 v turizmu sodelovalo približno 51,9 % prebivalstva EU-27 oz. da so ti v navedenem letu odšli vsaj na eno potovanje z vsaj štirimi prenočitvami. Tudi tu lahko opazimo velike razlike med državami članicami EU, saj se je stopnja udeležbe gibala med 6,4 % v Bolgariji in 90,3 % na Cipru. Z vidika ponudbe se ocenjuje, da je bilo leta 2011 v EU-27 dejavnih nekaj več kot 202.000 hotelov in podobnih nastanitvenih obratov ter tudi skoraj 271.000 drugih nastanitvenih gostinskih obratov (kot so kampi in počitniška stanovanja). Hoteli in podobni nastanitveni obrati so zagotavljali skoraj kot 12,6 milijona ležišč, od katerih je bila skoraj polovica (46,4 %) v treh državah članicah EU, in sicer v Italiji (2,3 milijona ležišč), Španiji (1,8 milijona ležišč) in Nemčiji (1,7 milijona ležišč). Leta 2011 je bilo v hotelih in podobnih nastanitvenih obratih v EU-27 opravljenih več kot 1.600 milijonov prenočitev rezidenčnih ali nerezidenčnih (tujih) turistov. V zadnjih desetletjih je bil pri številu turističnih prenočitev v nastanitvenih gostinskih obratih opažen splošni trend naraščanja (glej graf 1). Za začetek obdobja analize na grafu 1 je značilna relativno nizka vrednost, deloma zaradi upada števila potovanj po terorističnih napadih v Združenih državah leta 2001. Tudi leta 2008 in 2009 je prišlo do krajšega upada števila turističnih prenočitev v nastanitvenih gostinskih obratih zaradi finančne in gospodarske krize: število turističnih prenočitev v EU-27 je leta 2008 upadlo za 0,6 %, leta 2009 pa še za 2,8 %. Vendar se je leta 2010 število turističnih prenočitev v nastanitvenih gostinskih obratih povečalo za 0,8 %. Ta pozitivni razvoj se je nadaljeval in rast je leta 2011 dosegla 5,0 %, kar je pomenilo 2.364 milijonov prenočitev v nastanitvenih gostinskih obratih (glej graf 1) (Eurostat, 2014).

Država	ŠTEVILO PRIHODOV (1000)			PREGLED VSEH PRIHODOV PO DESTINACIJAH IN ČASU TRAJANJA (%)			
	Število prihodov	Krajši prihodi	Daljši prihodi	Kratki domači prihodi	Dolgi domači prihodi	Kratki tuji prihodi	Dolgi tuji prihodi
		(1-3 nočitve)	(4+ nočitve)	(1-3 nočitve)	(4+ nočitve)	(1-3 nočitve)	(4+ nočitve)
EU-27 (1)	1054843	580138	474706	49,8	26,5	5,2	18,5
Belgija	11280	4299	6980	16,2	9,4	21,9	52,5
Bolgarija	5573	3115	2458	52,8	34,9	3,1	9,2
Češka Republika	33985	22510	11475	63,2	21,3	3	12,5
Danska	28931	21278	7652	67,9	10,6	5,7	15,9
Nemčija	214999	107976	107023	44,5	21,7	5,8	28,1
Estonija	2236	1548	688	54,7	8,6	14,6	22,2
Irska (2)	10638	5559	5079	39,7	11,3	12,6	36,4
Grčija (3)	12103	5608	6494	45,1	46,1	1,3	7,6
Španija	121484	80590	40895	64	28,1	2,3	5,6
Francija	203609	105493	98116	49,5	39,6	2,3	8,6
Italija (3)	71264	33673	37591	42,8	38,1	4,5	14,7
Ciper	1705	784	921	40,9	11,1	5,1	42,9
Latvija	4187	3277	909	70,3	7,4	8	14,4
Litva	3423	2209	1214	52	11,3	12,5	24,1
Luxembourg	1340	529	811	<1	<1	39,3	60,5
Madžarska	19272	13513	5759	62,1	18,1	8	11,8
Malta	422	240	182	45,5	5,2	11,3	38
Nizozemska	30269	11299	18970	26,7	21,5	10,7	41,1
Avstrija	16393	7542	8851	31,2	19,1	14,8	34,9
Poljska	30828	16287	14541	50,2	35,8	2,6	11,3
Portugalska	11096	7543	3553	65,4	25,5	2,6	6,6
Romunija	12490	7325	5165	57,8	35,3	<1	6,1
Slovenija	4249	2460	1789	34,3	10,2	23,6	31,9
Slovaška	6855	2999	3856	34	26,2	9,7	30
Finska	37090	28760	8330	68,9	15,2	8,6	7,3
Švedska	42198	27247	14951	55,9	19,4	8,7	16,1
Velika Britanija	116925	56475	60451	42,7	19,4	5,6	32,3
Norveška	17318	9846	7473	43,6	17,6	13,2	25,5
Švica (3)	15554	6431	9123	25,4	14,6	16	44,1
Hrvaška	7039	3858	3181	39,9	31,5	14,9	13,7

Tabela 1:
Počitniška
potovanja
rezidentov
(starih 15 let
ali več),
2011
(vir:
Eurostat,
2014)

(1) Ocene so izdelane za namen te populacije, zbrane z vsoto/povprečjem zadnjih razpoložljivih podatkov za države članice EU.

(2) 2009

(3) 2010

Graf 1: Število prenočitev v nastanitvenih gostinskih obratih*

*Število prenočitev v nastanitvenih gostinskih obratih, EU-27, 2001–2011 (1000 milijonov prenočitev rezidentov in nerezidentov) (vir: Eurostat, 2014)

(1) Ocene so izračunane za namen te populacije, ne vsebujejo podatkov za Francijo in druge vrste namestitvev kapacitet.

Tabela 2:
S potovanji povezani prihodki in izdatki v plačilni bilanci, 2001–2011 (vir: Eurostat, 2014)

Država	Prihodki				Potrošnja			
	(v EUR milijonih)			Relativni vpliv na BDP, 2011 (%)	(v EUR milijonih)			Relativni vpliv na BDP, 2011 (%)
2001	2006	2011	2001		2006	2011		
EU-27 (1)		71770	85016	0,7		87933	89578	0,7
Belgija		8199	8127	2,2		12372	16055	4,3
Bolgarija	1088	2064	2852	7,4	512	1174	960	2,5
Češka Republika	3468	4690	5484	3,5	1550	2194	3279	2,1
Danska	4482	4434	4442	1,9	5435	5968	7116	3
Nemčija	20164	26124	27903	1,1	57985	58895	60596	2,3
Estonija	569	811	897	5,6	214	464	554	3,5
Irska	3144	4258	3336	2,1	3494	5446	5543	3,5
Grčija	10246	11357	10505	5	4663	2383	2266	1,1
Španija	34222	40715	43026	4	7296	13266	12423	1,2
Francija	33679	36912	38682	1,9	20055	25965	29922	1,5
Italija	28959	30335	30878	2	16539	18366	20709	1,3
Ciper	2240	1882	1809	10,2	478	768	868	4,9
Latvija	134	384	551	2,7	250	563	547	2,7
Litva	428	824	966	3,1	244	722	571	1,9
Luxembourg	2138	2891	3258	7,6	1637	2493	2707	6,4
Madžarska	4204	3393	4028	4	1624	1503	1780	1,8
Malta	628	607	909	14	202	253	235	3,6
Nizozemska	7505	9037	10378	1,7	13417	13560	14748	2,4
Avstrija	11046	13255	14267	4,7	7366	7641	7531	2,5
Poljska	5190	5752	7647	2,1	3904	5751	5741	1,6

Portugalska	6125	6672	8146	4,8	2363	2658	2974	1,7
Romunija	404	1032	1019	0,7	501	1032	1409	1
Slovenija	1102	1555	1945	5,4	600	772	828	2,3
Slovaška	1051	1208	1803	2,6	658	842	1609	2,3
Finska	1609	1891	2768	1,5	2070	2723	3432	1,8
Švedska	4771	7251	9967	2,6	7736	9167	11374	2,9
Velika Britanija	21082	27581	25792	1,5	42414	50300	36275	2,1
Islandija	259	381	504	5	415	857	528	5,2
Norveška (2)	2157	2866	2909	1,1	4787	9197	8871	3,3
Švica (3)		8611	11307	2,7		7347	8422	2
Hrvaška		6264	6590	14,7		584	632	1,4
Turčija (3)	9033	13422	15695	2,9	1941	2185	3640	0,7
Japonska (3)	3697	6750	9967	0,2	29598	21424	21041	0,5
ZDA (3)	102638	88625	101717	0,9	71113	62486	62379	0,6

Tabela 2:
nadaljevanje

(1) Ekstra EU-27 tokovi

(2) 2009 namesto 2011

(3) 2010 namesto 2011

Vsak turist, ki se odpravi na pot, ustvari določena pričakovanja, med katere sodi varnost na poti in v kraju bivanja. K temu prispeva tako turist sam kot tudi ostali turistični ponudniki: turistične agencije, hotelirji, prevozniki, organizacije, zadolžene za varovanje itd.

Kurež (2011) ugotavlja, da se vzporedno z razvojem človeške družbe spreminja tudi pojmovanje varnosti. Koncept varnosti si lahko predstavljamo kot živi organizem, ki se z evolucijo nenehno spreminja, razvija in raste ter dopolnjuje in prilagaja okolju.

Varnost kot dobrina pridobiva vedno večji pomen, kar posledično pomeni, da je bodočnost turistične panoge vse bolj odvisna od dejavnika varnosti (Meško in Dobovšek, 1999). Dejstvo je, da turisti praviloma izbirajo varne turistične destinacije. Pri tem je lahko njihova percepcija varnosti na konkretni destinaciji posledica osebne izkušnje, prenesene izkušnje znancev/prijateljev ali pa informacij pridobljenih preko najrazličnejših medijev. Po podatkih Slovenske turistične organizacije (2012) je na lestvici globalne varnosti v Evropi Slovenija v letu 2011 zasedla 10. mesto, v letu 2010 pa 9. mesto. Travel and Tourism Competitiveness Index (World Economic Forum [WEF], 2009, 2011, 2013) je za leto 2013 objavil podatke, da je Slovenija po skupni oceni turističnega indeksa konkurenčnosti med 140 državami zasedla 36. mesto in dosegla enako uvrstitev kot v letu 2008, ko je bilo v analizo vključenih deset držav manj. Po upoštevanih parametrih Mekinca in Dobovška (2011) nas to še vedno uvršča med države nad povprečjem. Turisti torej Slovenijo dojemajo kot varno državo oziroma izmed najvarnejših evropskih

destinacij. Hreščak (2010) pravi, da v zadnjem času varnost postaja eden izmed ključnih kriterijev po katerih se turisti odločajo, ali bodo določeno državo obiskali ali ne. Globalni pomen in razsežnost turizma kot gospodarske dejavnosti, sta povzročila, da varnostni problemi in skrbi ne zadevajo samo posameznika in njegove odločitve za potovanje, ampak imajo vpliv na ekonomsko in politično stabilnost celotnih regij ali celo vsega sveta (Hall et al., 2003).

Kadar se v turističnih destinacijah ali njihovi bližini pojavijo grožnje varnosti, se to praviloma odraža v upadu števila prihodov turistov na širšem vplivnem območju. Kljub temu, da podobne grožnje varnosti, kot se pojavljajo danes, poznamo vse od pojava modernega turizma, pa je njihov vpliv izrazito narasel po koncu hladne vojne in še posebej po terorističnih napadih v ZDA 11. 9. 2001 (Kurež, 2011). Od takrat naprej varnostni incidenti lahko v večji meri vplivajo na neravnovesja v globalnem turizmu (Mansfeld in Pizam, 2006). Razloge za to pa lahko iščemo predvsem v globalni informacijski omreženosti sveta, ki lahko v realnem času prenaša informacije z enega konca sveta na drugega. Informacija o eskalaciji grožnje varnosti torej v realnem času zaokroži v domove potencialnih turistov in jih odvrne od morebitne odločitve za potovanje (Kurež, 2011). Grožnje globalne varnosti ne nastanejo same od sebe, ampak so produkt varnostnega okolja ter ga hkrati sooblikujejo. Avtorji (Wilks in Page, 2003) se v glavnem strinjajo, da so napadi na ZDA po 11. 9. 2001 za vedno spremenili naše razumevanje varnosti v mednarodnem turizmu. Zanimiva pa je ugotovitev McKercherja in Huijeve (2003), da imajo praviloma turisti kratek spomin kar zadeva varnostno situacijo na neki destinaciji, saj bodo obnovili potovanje le-to takoj, ko bo neposredna nevarnost izginila.

V nekaterih državah Vzhodne Evrope še danes zasledimo relativno zaprte varnostne sisteme, za katere je značilno, da s povečevanjem negotovosti okolja krepijo nadzorne mehanizme, s katerimi ga poskušajo obvladati. Prostor za samoorganizirano varovanje, za katerega je značilno spontano združevanje po načelih odprtega sistema, se oži in vpliva zlasti na kakovost varnosti tistih, ki nimajo lastnih virov za to. Takšne akcije se kažejo tudi navzven in lahko povzročijo nezaupanje tujcev in s tem tudi spremembo odločitve o obisku. Zatorej je treba dobro preučiti delovanje varnostnih ukrepov, ki se bodo dobro povezovali s posledicami v okolju. Časi se spreminjajo in vplivi globalizacije ne dopuščajo ponavljanje vedno istih modelov, saj le-ti zastarijo in jih je potrebno obnoviti.

Ker pa se naša raziskava nanaša na mlado slovensko populacijo, je treba predstaviti tudi vrednote mladih, kot so varnost in potovanje, ki vplivajo na njuno zaznavanje in odločitev o potovanju v neko turistično destinacijo. Vrednote lahko definiramo kot življenjska vodila in kot takšna pomenijo zgostitev vsega tistega, kar neka kultura ceni, kar jo normativno usmerja in motivira. Bien Karlovšek et al. (2008) pravijo, da je bistvo vrednote v zagotavljanju človekove svobode in delovanja, brez kakršnekoli fizične ali psihične prisile. Zasebnost kot pravica je najpogosteje definirana v smislu prepovedi vmešavanja države in družbe, a hkrati kot vrednota, ki zagotavlja in omogoča stike z drugimi. Tipične klasifikacije zasebnost ločujejo na več vidikov: »na prostor intime, prostor interesnega individualnega udejstvovanja, na zasebno, družinsko življenje, dom, dopisovanje« (Bien Karlovšek et al., 2008).

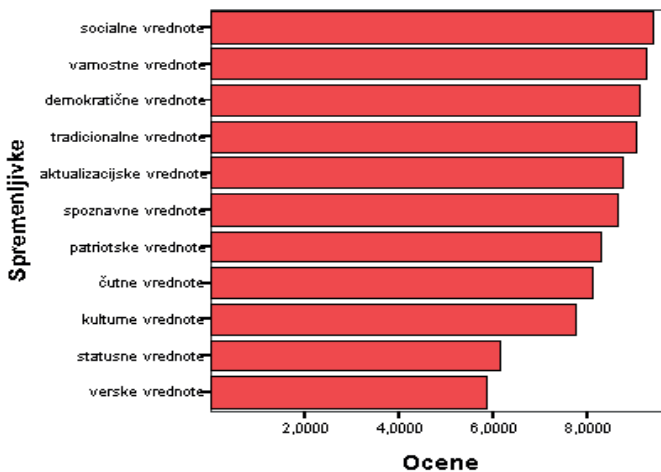

DIONIZIČNE VREDNOTE		APOLONSKE VREDNOTE		največji obseg (velekategorijska)
HEDONSKI	POTENČNI	MORALNI	IZPOLNITVENI	večji obseg (vrednotni tip)
čutne zdravstvene varnostne	statusne patriotske	socialne demokratske tradicionalne	spoznavne estetske kulturne aktualizacijske verske	vrednotne kategorije srednjega obsega
veselje, zabava, vznemirljivo življenje, udobje, uživanje	moč, ugled, slava, denar, politični uspeh ljubezen do domovine.	ljubezen, družinska sreča, razumevanje s partnerjem mir. sloga.	resnica, modrost lepota, narava umetnost, kultura	posamezne vrednote

Tabela 3: Empirična hierarhija vrednotnega prostora, dobljena v preteklih slovenskih raziskavah (vir: Musek, 1993a, 1993b, 1993c)

Raziskave so pokazale na razlike v vrednotnih usmeritvah med starostnimi skupinami. V mladostniškem obdobju so relativno poudarjene (kar seveda ne pomeni tudi najviše cenjene) hedonske vrednote, med katere sodi tudi varnost (Musek, Lešnik in Musek, 1993).

Povprečne ocene pomembnosti vrednotnih kategorij

Graf 2: Povprečne ocene pomembnosti vrednotnih kategorij (vir: Musek, 2000)

Ocene se gibljejo med 1 in 10, pri čemer 1 pomeni najmanjšo povprečno pomembnost posamezne spremenljivke (vrednote) in ocena 10 najvišjo povprečno pomembnost posamezne spremenljivke (vrednote).

Kot vidimo na grafu 2, so v ospredju apolonske vrednote (zlasti moralne), med kategorijami vrednot srednjega obsega pa so v ospredju socialne, varnostne,

demokratske in tradicionalne vrednote. Med posameznimi vrednotami so kot najpomembnejše v našem slovenskem prostoru ocenjene zdravje, ljubezen, svoboda, mir, družinske vrednote, poštenost, prijateljstvo in pravica (glej graf 2). S pomočjo raziskav Gorenčičeve (2009), Uletove in Kuharja (2002) o vrednotah mladih iz leta 2000 in 2009 bomo pripomogli k lažjemu razumevanju dobljenih rezultatov naše raziskave. Izpostaviti je treba dejstvo, ki ga navaja tudi Gorenčičeva (2009), da je bilo že v devetdesetih letih opravljenih več obširnih raziskav vrednot slovenske mladine. Leta 1993 so v raziskavo vključili srednješolce, leta 1995 so bili vključeni študenti ter leta 1998 osnovnošolci. Še pomembnejši sta raziskavi Mladina 2000 in 2009 (Gorenčič, 2009; Ule in Kuhar, 2002), ki imata največjo raziskovalno vrednost, saj sta opravljeni na reprezentativnem vzorcu slovenske mladine. Raziskava Mladina 2000 (Miheljak in Antončič, 2002), opravljena leta 2000, je pokazala, da so mladim pomembne globalne vrednote, kot so mir v svetu, varovanje narave, varnost naroda pred sovražniki ter liberalne vrednote (npr. svoboda delovanja). Nasprotno pa mladi ocenjujejo kot nepomembne egoistično-materialistične vrednote (biti avtoriteta in imeti moč nad drugimi, pomembnost materialnih dobrin). Ponovno opravljena raziskava Mladina 2009 (Gorenčič, 2009) je pokazala, da so še vedno podobno visoko cenjene globalne in liberalne vrednote. Pri egoistično-materialističnih vrednotah pa je opaziti, da jim mladi dajejo nekoliko večjo pomembnost. Raziskave (Miheljak in Antončič, 2002) dokazujejo, da postajajo vrednote mladih vse bolj subjektivne, pomembna je pravica do individualnosti, kar navaja v svoji raziskavi tudi Uletova (2004). Mladi cenijo osebne potrebe bolj kot vse drugo. Te ugotovitve o obratu v zasebnost in upadanju pomena velikih zgodb med mladimi potrjujejo tudi rezultati raziskave Mladina 2000 in 2009 (Gorenčič, 2009; Ule in Kuhar, 2002). Vrednota potovanja je za mladino zelo pomembna, kar dokazujejo rezultati ankete iz leta 2000, ko je več kot 1/3 anketirancev ocenila, da je potovanje zelo pomembno, enak rezultat pa se je pojavil v vnovični anketi mladih iz leta 2009. Z navedenimi raziskavami je Gorenčičeva (2009) prišla tudi do sklepa, da so vrednote mladih čedalje manj »tipično« mlade, saj se opirajo na vrednote odraslih. Tako lahko zaključimo, da je današnja mladina bolj orientirana k osebni sklopu vrednot, prišlo je do prehoda materialnih in kariernih vrednot k postmaterialnim in osebnostnim vrednotam.

Teoretični uvod lahko sklenemo z dejstvom, da percepcija varnosti predstavlja pomemben dejavnik pri odločitvi o izbiri destinacije (Rittichainuwat in Chakraborty, 2009). Danes imajo turisti na voljo toliko možnosti za preživljanje počitnic in potovanja, da lahko pogojno nevarno destinacijo brez večjih problemov nadomestijo s podobno ali povsem drugačno destinacijo, ki teh problemov varnosti nima (Čavlek, 2002). Izpostaviti velja tudi dejstvo, ki ga navaja Uletova (2004), da sta mladost in mladina rezultat razvoja in sprememb sodobnih družb, obenem pa sta s svojimi hitrimi reakcijami na te spremembe občutljiv barometer in napovedovalec bodočih družbenih tokov. Torej lahko sklepamo, da bo to, kar danes dela, govori mlada generacija, jutri splošen vzorec obnašanja in delovanja. Če torej danes mlada generacija veliko potuje in ji je potovanje vrednota, potem bo v prihodnosti vrednota potovanja celotni družbi bolj pomembna in vsi skupaj bomo potovali več kot danes. Prevladujoče vrednote v posamezni družbi so

namreč temelj kulture te družbe in praviloma vplivajo na normiranje delovanja posameznika, kot navaja Mekinc (2007: 512–513). Temu primerno pa se bo povečal tudi pomen varnosti v vseh njenih razsežnostih.

2 RAZISKOVALNI PROBLEM

V raziskavi smo želeli ugotoviti, kako zaznavajo varnost v turističnih destinacijah Evrope, kjer so počitnikovali oz. izrabljali prosti čas, študenti 1. in 2. letnika VSŠ v primerjavi s študenti 1. in 2. letnika FVV. Temeljni raziskovalni problem se je nanašal na razlike v percepciji varnosti študentov dveh vsebinsko različnih visokošolskih zavodov, kateri se skozi študijske programe osredotočata na turizem oz. varnost. Pri tem smo ocenjevali, kako zaznavajo trenutno/realno stanje varnosti v državah, kamor potujejo ter kakšno stanje varnosti si želijo in pričakujejo v teh državah. Ugotavljali smo razliko med dejanskim/trenutnim in zelenim/pričakovanim stanjem varnosti, kot jo zaznavajo študenti. Temeljno hipotezo smo oblikovali kot trditev, da zaznavajo in ocenjujejo študenti FVV stanje varnosti bolj kritično kot študenti VSŠ. Pri tem smo preverjali naslednje dejavnike varnosti: varnostna klima, samovarovanje in kolektivna varnost.

2.1 Metode

Za merjenje stališč o varnosti na potovanjih smo uporabili vprašalnik. Vprašanja so sestavljena iz sistema trditev, odgovore pa smo merili na urejenostni lestvici Likertovega tipa od 1 do 5 (1 = sploh ne soglašam, 2 = ne soglašam, 3 = niti soglašam, niti ne soglašam, 4 = soglašam, 5 = popolnoma soglašam). Za prikaz rezultatov naše raziskave smo uporabili tudi različne statistične kazalce, kot so aritmetična sredina, Mann-Whitneyjev test, frekvenčne porazdelitve odgovorov, kjer gre za prikaz neodvisnih spremenljivk. Za preverjanje nekaterih ugotovitev smo dodatno uporabili tudi *t*-test. Prav tako smo za prikaz rezultatov uporabili statistični kazalec IMSUB, ki predstavlja vrednost razlike med povprečnimi aritmetičnimi sredinami. *t*-testi so bili izračunani za pare trditev, ki so se nanašale na IMSUB. Za ostale pare *t*-testi niso bili izračunani, ker ni bilo primerjave podatkov z literaturo. Za ugotavljanje odvisnosti med šolo (FVV in VSŠ) ter odvisnimi spremenljivkami (ocenami respondentov do dejavnikov varnosti na potovanjih) smo izvedli Mann-Whitneyjev test. Za primerjavo med spolom ter odvisnimi spremenljivkami (ocenami respondentov do dejavnikov varnosti na potovanjih) pa smo izvedli hi-kvadrat test.

V raziskavi smo želeli ugotoviti, kako zaznavajo varnost na potovanjih po Evropi študenti dveh različnih študijskih smeri, med katerima je ena usmerjena na področje varnosti (FVV), druga pa na področje turizma (VSŠ). Domnevali smo, da so v povprečju študenti obeh institucij razvili različen odnos do varnosti na potovanjih, saj je njihov študij usmerjen v dve vsebinsko različni študijsko-strokovni področji. Preverjali smo njihov odnos do dejavnikov varnosti, kot so varnostna klima, samovarovanje in kolektivna varnost.

2.2 Opis vzorca

V raziskavo smo vključili vzorec 100 študentov. Vzorec je priložnostni, populacijo pa so predstavljali vsi študenti obeh šol FVV in VSŠ, vpisani v šolskem letu 2013/2014. V analizo je bila vključena populacija stara od 19 do 27 let, kar predstavlja 91 % celotne populacije zajetega vzorca. V vzorcu je 37 % študentov iz VSŠ ter 63 % iz FVV. V anketi je bilo vključenih 43 % oseb moškega spola in 57 % ženskega spola. Med študenti je 70 % končalo srednjo šolo, 30 % višjo ali visoko šolo. Največ, skupaj 59 študentov (25 študentov VSŠ in 34 študentov FVV), je kot turistično destinacijo za dopustovanje oziroma potovanje navedla Hrvaško. Na 2. mestu je Grčija, kamor je potovalo skupaj 20 študentov (6 študentov VSŠ in 14 študentov FVV). Na 3. mestu je Italija, sledijo ji ostale turistične destinacije: Avstrija, Belgija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Ciper, Češka, Črna gora, Danska, Estonija, Finska, Francija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Nemčija, Norveška, Poljska, Slovaška, Srbija, Španija, Švedska, Turčija in Velika Britanija.

3 REZULTATI IN INTERPRETACIJA

V tabeli 4 so prikazane povprečne vrednosti (*M*) in standardni odkloni (*SD*) ločeno za posamezno šolo. Spremenljivke so prikazane po posameznih vsebinskih sklopih, ki sovpadajo z dejavniki varnosti na potovanjih, in sicer smo prvega poimenovali varnostna klima, drugega samovarovanje in tretjega kolektivna varnost.

Tabela 4:
Prikaz povprečnih vrednosti in standardnih odklonov za dejavnike: varnostna klima, samovarovanje in kolektivna varnost v dejanskem stanju

	VSŠ		FVV	
1. VARNOSTNA KLIMA (I. DEJAVNIK)	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Varnostni ukrepi so racionalni in ne motijo.	4,19	0,84	3,75	1,00
Dobim povratno informacijo o tem, kako je poskrbljeno za mojo osebno varnost.	3,54	1,12	2,97	1,18
Skrbijo za mojo osebno varnost ne glede na moj status.	3,97	0,96	3,60	1,33
2. SAMOVAROVANJE (II. DEJAVNIK)				
Ko gre za mojo varnost, ne želim tvegati in dobro premislim, kaj bom storil/a.	4,35	0,89	4,41	0,78
Upoštevam varnostna navodila tudi, če mi okoliščine narekujejo drugače.	3,51	1,02	3,29	0,89
Spodbuja sodelovanje z drugimi turisti (varnostnimi organi, policijo, vodstvom hotela ...) pri zagotavljanju osebne varnosti.	3,73	0,80	3,30	0,84
Neodvisno in samostojno poskrbim za svojo varnost.	4,05	0,91	3,75	0,93
3. KOLEKTIVNA VARNOST (III. DEJAVNIK)				
Nadzor izvedbe varnostnih ukrepov v turističnem kraju ali nastanitvenem objektu je zlasti naloga varnostnih organov.	3,92	1,04	3,71	0,97
Ni se potrebno povezovati z drugimi, ko gre za mojo osebno varnost.	3,54	0,93	2,95	0,92
Varnostne kontrole so pogoste in dosledne.	3,24	1,09	2,95	1,18

Uporabljena je bila merska lestvica Likertovega tipa (1 = sploh ne soglašam, 2 = ne soglašam, 3 = niti soglašam, niti ne soglašam, 4 = soglašam, 5 = popolnoma soglašam).

Iz tabele 4 je na osnovi vrednosti aritmetične sredine M za dejavnik varnostna klima, merjen na lestvici od 1 do 5, s katerim smo merili, kako študenti zaznavajo dejansko stanje varnosti, razvidno, da obe skupini študentov dosemeta svoj maksimum pri trditvi »Varnostni ukrepi so racionalni in ne motijo« ($M_{VSS} = 4,19$; $M_{FVV} = 3,75$). Največje pomisleke imajo študenti FVV ($M = 2,97$) glede pridobivanja povratnih informacij o tem, kako je poskrbljeno za njihovo osebno varnost. Rezultati proučevanega vzorca kažejo, da so študenti VSS v primerjavi s študenti FVV v povprečju manj kritični do dejavnika varnostne klime, ko dopustujejo oziroma potujejo.

V tabeli 4 so prikazani tudi odgovori na štiri trditve, ki se osredotočajo na dejavnik »samovarovanja«. Iz rezultatov je razvidno, da se študenti obeh šol v povprečju najbolj strinjajo s trditvijo »Ko gre za mojo varnost, ne želim tvegati in dobro premislím, kaj bom storil/a« ($M_{VSS} = 4,35$; $M_{FVV} = 4,41$). To je tudi edini rezultat, pri katerem se študenti FVV bolj strinjajo s trditvijo kot študenti VSS. Čeprav so vrednosti ($M_{VSS} = 3,51$; $M_{FVV} = 3,29$) pri ocenjevanju trditve »Upoštevam varnostna navodila tudi, če mi okoliščine narekujejo drugače«, nižje od ostalih, lahko na podlagi rezultatov sklepamo, da imajo študenti proučevanega vzorca relativno visoko zaupanje v varnostne organe držav, kamor potujejo.

V tabeli 4 so kot zadnji prikazani rezultati za dejavnik »kolektivna varnost«. Študenti obeh šol se strinjajo o pomenu vloge varnostnih organov pri zagotavljanju varnosti na destinaciji oz. nastanitvenem objektu, vendar so bolj prepričani v to trditev študenti VSS ($M = 3,92$) kot študenti FVV ($M = 3,71$). Glede koristnosti pogostih in doslednih kontrol s strani varnostnih organov so študenti VSS in FVV relativno nevtralni ($M_{VSS} = 3,24$; $M_{FVV} = 2,95$). Zanimivo je tudi stališče študentov VSS ($M = 3,54$), ki se strinjajo s trditvijo, da se ni treba povezovati z drugimi pri zagotavljanju varnosti, medtem ko so študenti FVV ($M = 2,95$) do te trditve nevtralni.

Največjo razliko v vrednostih med študenti obeh šol proučevanega vzorca zaznamo pri trditvi »Ni se potrebno povezovati z drugimi, ko gre za mojo osebno varnost« ($M_{VSS} = 3,54$; $M_{FVV} = 2,95$). t -test nam je pri stopnji značilnosti $p = 0,0028$ ($< 0,01$) pokazal, da sta povprečni vrednosti strinjanja s trditvijo statistično značilno različni. V povprečju se z omenjeno trditvijo bolj strinjajo študenti VSS kot FVV (zaradi višje povprečne vrednosti pri študentih VSS). Glede na višino vrednosti obeh ocen pa lahko iz rezultata sklepamo, da je obema skupinama študentov pomembno spoštovanje soglasja skupine in sodelovanje, ko gre za njihovo osebno varnost. To nekoliko odstopa od rezultatov raziskav med mladimi (Miheljak in Antončič, 2002; Ule, 2004), ki dokazujejo, da postajajo njihove vrednote vse bolj subjektivne in da po pomembnosti izstopa pravica do individualnosti. Obenem obe skupini študentov pripisujeta visok pomen k odločnosti, pogumnosti in samozavestnosti delovanja, ko gre za njihovo osebno varnost. Rezultat bi lahko povezali z razmišljanjem Ščuke (2012), ki povezuje človekov razvoj z aktivnim pridobivanjem osebnih izkušenj, ki so vezane na pravilo samouravnavanja, ko je prisotna najprej frustracija, nato napor (delo) in šele ob koncu ugodje. Za samoobvladovanje naj se posameznik odloča na podlagi izkušenj in ne zaradi strahu pred kaznijo. Disciplina do samovarovanja postane vrednota le tedaj, ko je vezana na preišljeno odločitev, ki izhaja iz preteklih izkušenj, ne pa iz strahu pred kaznijo. Le tedaj bo mladostnik v sebi razvil občutek varnosti, ozaveščenosti,

pripadnosti, smiselnosti in učinkovitosti. To stališče dopolnjuje ugotovitev raziskave, da je obema skupinama študentov ($M_{VSS} = 4,05$; $M_{FVV} = 3,75$) pomembna neodvisna in samostojna skrb za svojo lastno varnost. Omenjeno stališče dopolnjuje tudi Inglehartova teza (v Dalton, 2000: 913) o postmaterialističnih vrednotah, v kateri ugotavlja, da se mlajše generacije osredotočajo na vrednote, kot so samorealizacija, osebna svoboda pri odločanju, družbena enakost ter ohranjanje »kvalitete« življenja.

Ko primerjamo rezultate ocenjevanja vseh treh dejavnikov varnosti, ugotovimo, da so študenti v proučevanem vzorcu FVV do njih bolj kritični oziroma da študenti VSS bolj ocenjujejo trenutno stanje varnosti v državah kamor potujejo/dopustujejo. Glede na vsebino študija in sam študijski program je pričakovati, da imajo študenti FVV bolj kritičen odnos do varnosti, saj pri študiju spoznavajo vso kompleksnost pojma varnosti. Študenti FVV v procesu študija pridobijo kritičen odnos do elementov varnosti in varnostnih sistemov, zaradi česar so tudi njihove ocene bolj kritične. Raziskava Uletove in Miheljaka (1995) Mladina 93 o vrednotah in vrednotnih orientacijah je pokazala še danes trajajoči trend premika interesa mladih od velikih družbenih tem v individualizem, vsakdanji svet, varovanje zasebnosti, v kvalitetne medosebne odnose, eksperimentiranje z življenjem in potrebi po drugačnosti. To odražajo tudi rezultati naše ankete.

V raziskavi smo poleg percepcije in ocene trenutnega stanja varnosti ugotavljali tudi, kakšno je želeno oz. pričakovano stanje varnosti za respondente, ko potujejo v tujino. Za ocenjevanje zelenega stanja varnosti smo uporabili enake ocenjevalne dejavnike in trditve kot pri trenutnem stanju. Tako smo lahko opravili tudi primerjavo v percepciji trenutnega/dejanskega in zelenega/pričakovanega stanja varnosti na potovanjih.

V tabeli 5 so prikazane povprečne vrednosti za dejavnik varnostna klima, pri čemer smo tokrat spraševali, kakšno je želeno/pričakovano stanje varnosti v državah, kamor potujejo oz. dopustujejo. Ugotovimo lahko, da so pričakovanja študentov VSS o elementih varnosti, ki determinirajo varnostno klimo, višja kot pri študentih FVV. Visoka pričakovanja so anketirani študenti VSS izrazili pri trditvi »Dobim povratno informacijo o tem, kako je poskrbljeno za mojo osebno varnost«, kjer je bil dosežen maksimum vrednosti ($M = 4,27$). Najvišje ocene so študenti FVV ($M = 4,43$) namenili trditvi »Skrbijo za mojo osebno varnost ne glede na moj status«, kjer gre hkrati tudi za največjo razliko v povprečnih vrednostih (0,46) med preučevanima skupinama študentov. Ne glede na razliko pa nam je *t*-test pokazal, da povprečni vrednosti strinjanja s trditvijo nista statistično značilno različni ($p = 0,453$). To pomeni, da študenti FVV in VSS, ne glede na razliko v povprečni vrednosti vzorca, podobno ocenjujejo skrb za osebno varnost ne glede na njihov status. Pri ocenjevanju zelenega stanja dejavnika »samovarovanja« so pričakovanja anketiranih študentov FVV v polovici primerov nižja od anketiranih študentov VSS. Zelo pomembno so v zelenem stanju študenti obeh institucij ($M_{VSS} = 4,13$; $M_{FVV} = 3,92$) ocenili premišljeno in ne tvegano lastno ravnanje in obnašanje, ko gre za njihovo osebno varnost.

1. VARNOSTNA KLIMA (I. DEJAVNIK)	M_{VSS}	M_{FVV}
Varnostni ukrepi so racionalni in ne motijo.	3,92	4,27
Dobim povratno informacijo o tem, kako je poskrbljeno za mojo osebno varnost.	4,27	3,89
Skrbijo za mojo osebno varnost ne glede na moj status.	3,97	4,43
2. SAMOVAROVANJE (II. DEJAVNIK)		
Ko gre za mojo varnost, ne želim tvegati in dobro premislím, kaj bom storil/a.	3,92	4,13
Upoštevam varnostna navodila tudi, če mi okoliščine narekujejo drugače.	3,54	3,73
Spodbuja sodelovanje z drugimi turisti (varnostnimi organi, policijo, vodstvom hotela ...) pri zagotavljanju osebne varnosti.	3,78	3,75
Neodvisno in samostojno poskrbim za svojo varnost.	3,84	3,65
3. KOLEKTIVNA VARNOST (III. DEJAVNIK)		
Nadzor izvedbe varnostnih ukrepov v turističnem kraju ali nastanitvenem objektu je zlasti naloga varnostnih organov.	3,68	3,43
Ni se potrebno povezovati z drugimi, ko gre za mojo osebno varnost.	3,57	3,27
Varnostne kontrole so pogoste in dosledne.	3,49	3,65

Tabela 5:
Prikaz povprečnih vrednosti za dejavnike varnostna klima, samovarovanje in kolektivna varnost v zelenem stanju

Uporabljena je bila merska lestvica Likertovega tipa (1 = sploh ne soglašam, 2 = ne soglašam, 3 = niti soglašam, niti ne soglašam, 4 = soglašam, 5 = popolnoma soglašam).

Pri dejavniku kolektivne varnosti sta povprečni vrednosti ocene zelenega stanja obeh skupin študentov, ko ocenjujejo potrebo po povezovanju z drugimi za zagotavljanje osebne varnosti ($M_{VSS} = 3,57$; $M_{FVV} = 3,27$), podobni. Tudi rezultat *t*-testa ($p = 0,069$) je pri stopnji značilnosti 0,05 potrdil, da ne moremo govoriti o statistično značilno različnih vrednostih. Obe skupini anketiranih študentov pa se strinjata, da so za izpeljavo varnostnih ukrepov najbolj odgovorni varnostni organi ($M_{VSS} = 3,68$; $M_{FVV} = 3,43$).

Rezultati primerjave ocen med dejanskim/trenutnim in želenim/pričakovanim stanjem varnosti (tabela 6) nam pokaže največjo razliko vrednosti aritmetične sredine ($IMSUB_2 = -0,8$) pri ocenjevanju dejavnika varnostne klime s strani študentov FVV. Zanimiv je tudi rezultat študentov VSS pri primerjavi dejanskega in želenega stanja pri dejavniku samovarovanja, saj se bolj strinjajo s trditvami pri dejanskem kot želenem stanju ($IMSUB_1 = 0,1$) oziroma ocenjujejo obe stanji enako pri dejavniku kolektivne varnosti ($IMSUB_1 = 0,0$). Rezultat preseneča glede na to, da Slovenija zaseda visoka mesta na lestvici globalne varnosti – 13. mesto v letu 2013, 8. mesto v letu 2012, 10. mesto v letu 2011 in 9. mesto v letu 2010 med 162 ocenjevanimi državami, kar nas uvršča med države z nadpovprečnim standardom varnosti (Mekinc in Dobovšek, 2011). To pomeni, da živijo študenti v okolju, v katerem je standard oz. stanje varnosti praviloma na višjem nivoju kot na destinacijah, kamor potujejo. Pričakovali bi torej, da bodo študenti VSS bolj kritični do želenega standarda varnosti na destinacijah, kamor potujejo.

Tabela 6:
Razlika
v ocenah
dejanskega in
želenega stanja
varnosti med
respondenti

DEJAVNIKI	IMSUB ₁ (VSŠ)	IMSUB ₂ (FVV)
VARNOSTNA KLIMA	- 0,2	- 0,8
SAMOVAROVANJE	0,1	- 0,1
KOLEKTIVNA VARNOST	0,0	- 0,2

Primerjava povprečij aritmetičnih sredin med posameznimi dejavniki pri študentih FVV nam pokaže, da se pri oceni dejanskega stanja najbolj strinjajo s trditvami pri samovarovanju ($M = 3,69$) pri želenem stanju pa z dejavnikom varnostne klime ($M = 4,19$). Tudi študenti VSŠ se pri dejanskem stanju najbolj strinjajo s trditvami pri varnostnem dejavniku samovarovanje ($M = 3,91$) in pri želenem stanju z dejavnikom varnostne klime ($M = 4,05$). To sta torej najpomembnejša varnostna dejavnika tako za študente FVV kot VSŠ. Obe anketirani skupini se najmanj strinjata s trditvami pri dejavniku kolektivna varnost, tako dejanskega kot tudi želenega stanja.

Hi-kvadrat test med odvisno spremenljivko (ocene dejavnikov varnosti na potovanjih) in neodvisno spremenljivko (skupini študentov FVV in VSŠ) ni pokazal na statistično značilnost, saj je $p > 0,05$. Ugotovimo lahko, da so mnenja obeh ciljnih skupin respondentov relativno enaka.

Za ugotavljanje statistično značilnih razlik med spoloma ($p < 0,05$) smo uporabili Mann-Whitneyjev test. Ugotovili smo, da se statistično značilne razlike med spoloma ($p = 0,042$) pojavljajo v oceni trditve za želeno stanje »Varnostne kontrole so pogoste in dosledne« tako pri študentih FVV kot VSŠ. Prav tako smo ugotovili statistično značilne razlike ($p < 0,05$), ko smo primerjali med seboj obe ciljni skupini študentov pri trditvah: »Spodbuja sodelovanje z drugimi turisti (varnostnimi organi, policijo, vodstvom hotela ...) pri zagotavljanju osebne varnosti« ($p = 0,008$); »Varnostni ukrepi so racionalni in ne motijo« ($p = 0,02$); »Dobim povratno informacijo o tem, kako je poskrbljeno za mojo osebno varnost« ($p = 0,011$). Vse tri trditve se nanašajo na dejansko stanje. V ostalih proučevanih primerih trditev pa ni bilo opaziti statistično značilnih razlik med spoloma in šolama.

4 TEMELJNE UGOTOVITVE RAZISKAVE

Raziskavo smo postavili na štiri stebre: 1. odnos študentov do varnosti v dejanskem stanju; 2. odnos študentov do varnosti v želenem stanju; 3. primerjava odnosa študentov do varnosti med dejanskim in želenim stanjem ter 4. primerjava odnosa dveh skupin študentov do le-teh. Na podlagi primerjave področja pričakovanj/želja in dejanskega/trenutnega stanja varnosti pri študentih VSŠ in FVV za dejavnike varnosti (varnostna klima, samovarovanje in kolektivna varnost) lahko ugotovimo, da ne obstaja statistično značilna razlika med pričakovanji/željami in dejanskim/trenutnim stanjem varnosti. To pomeni, da so pričakovanja, kako naj bi bilo poskrbljeno glede varnosti na potovanjih v tujini pri študentih VSŠ višja le pri dejavniku varnostna klima v primerjavi z dejanskim stanjem. Študenti FVV v primerjavi z dejanskim stanjem višje ocenjujejo želeno stanje le pri dejavniku

varnostna klima. Ugotavljamo, da so pričakovanja o stopnji varnosti na potovanju v tujini višja kot pa je dejansko oz. trenutno stanje, ki ga zaznavajo. Primerjava ocen dejanskega in zelenega stanja varnosti na potovanjih pokaže večje razlike pri študentih FVV kot študentih VSS. Pri slednjih so razlike majhne, saj znaša $IMSUB_1$ od 0 do 0,2 točke. Obenem rezultati raziskave nakazujejo, da študenti drugače oblikujejo stališča, ko gre za njihovo osebno varnost v primerjavi s situacijo, ko temu ni tako.

5 ZAKLJUČEK

Globalna turistična industrija predstavlja skoraj bilijon dolarjev, v nekaterih državah pa je turizem glavni vir prihodka in podpora gospodarstvu. V letu 2013 je potovalo 940 milijonov turistov, kljub gospodarski krizi pa se zdi, da to ne vpliva na uspešnost turizma. Svet, v katerem živimo, se dramatično spreminja, zlasti na področju varnosti in varovanja. S povečano pogostostjo in ostrino kriz, ki se pojavljajo v naravi in ki jih povzroča človek v zadnjem desetletju, to vpliva tudi na spremembo občutka varnosti tako psihološko kot tudi fizično. Varnostne krize so kot senca, ki vpliva na globalni promet in s tem na turistično industrijo. Vključitev strahu kot dela potovanja na turistično destinacijo je nesprejemljiva (Mendiratta, 2010), zato naš občutek varnosti postaja vedno bolj negotov. To trditev dopolnjuje ugotovitev naše raziskave, da so pričakovanja o stopnji varnosti na potovanju v tujini višja, kot pa je dejansko oz. trenutno stanje, ki ga zaznavajo. Obenem rezultati raziskave nakazujejo, da respondenti drugače oblikujejo stališča, ko gre za njihovo osebno varnost v primerjavi s situacijo, ko temu ni tako. Stališča ljudi spreminjamo in oblikujemo skupaj s sprejemanjem znanja, izkušenj in norm iz okolja, v katerem živimo (Ule, 2009). To je gotovo eden od vzrokov za različnost stališč obeh ciljnih skupin, ki sta vključeni v vsebinsko različna študijska programa. Temu pritrjuje tudi Rus (1994), ki meni, da so stališča rezultat in učinek socializacije, ki poteka skozi različne procese učenja in ob različnih agensih socializacije. Rus (1994) še navaja, da je eden najpomembnejših procesov pri oblikovanju stališč kategorizacija. V svetu, v katerem živimo, nas obdaja na milijone dražljajev, pri tem pa nam kategorije omogočajo, da podobne dražljaje obdelamo kot skoraj identične informacije. Zaradi omenjenega so kritičnega pomena za občutek varnosti celovit spekter informacij in dražljajev, ki jih potnik pridobi in doživi na destinaciji. Skozi proaktivno, kolektivno, dosledno, dobro in jasno izraženo zavezo varnosti in potovanju turistov bodo turisti videli in začutili varnost turistične destinacije. Turistična skupnost bo prepoznala in sprejela dejstvo, da je uspeh turizma neposredno povezan z varnostjo turistov. Bistveno je, da si Nacionalna turistična agencija prizadeva skupaj z vsemi deležniki v turizmu, da ustvari politiko, sisteme in strukture, ki so potrebne za varnost turistov, in turistična industrija bi se lahko učinkovito odzvala na krizo varovanja. Pomembno je, da se policija ne vmešava v turizem v večji meri. Če turist prispe na turistično destinacijo in opazi povečano navzočnost policije, mu to ne poveča občutka varnosti, namesto tega pa ustvari občutek strahu in vzrok za nezaupanje. Do določene mere pa je navzočnost policije popolnoma sprejemljiva. V tem primeru gre za ustvarjanje, gojenje, razvijanje in dopolnjevanje kulture turizma v

družbi, ki ceni turiste ne glede na njihove poslovne ali turistične namene. Dober varovalni turistični program je več kot preprosto najetje dodatnih varnostnikov. Medtem ko turistični varovalni program ne obljublja, da se ne more nič zgoditi, vseeno zmanjša tveganje za negativne dogodke in pripravi domačina do tega, da po svojih močeh zmanjša negativne učinke morebitne nesreče. Ne glede na sistematičnost in celovitost varnostnih ukrepov je potrebno upoštevati ugotovitve raziskave, da različne skupine popotnikov različno akceptirajo varnost. V primeru predstavljene raziskave prva skupina študentov zaradi afirmacije po znanju o varnosti in samega znanja o varnostnih pojavih bolj objektivno kategorizirajo dražljaje s področja varnosti, kar se odraža tudi v bolj kritičnem odnosu do stanja in standardov varnosti. Enotna analiza rezultatov vseh respondentov je pokazala, da je v dejanskem stanju varnosti najpomembnejši dejavnik samovarovanja, najmanj pomemben pa kolektivna varnost. Kolektivna varnost je najmanj pomemben dejavnik tudi pri želenem, torej pričakovanem stanju varnosti, kar samo potrjuje ugotovitve, da se družba vedno bolj usmerja v individualnost in samoodgovornost za lastno varnost ter zanemarja pomen kolektivne varnosti. Individualna odgovornost za varnost in naraščajoča zaskrbljenost glede varnosti in varovanja turistične destinacije in proces, da prideš do teh destinacij, je povzročila, da potencialni turisti ponovno premislijo, če, kam, kdaj in kako potujejo. Kljub relativni varnosti in varovanju potovanja so se nesreče dogajale in se še bodo. Medtem ko je bivanje v tuji deželi lahko zabavno, vedno obstaja nevarnost nesreče, ravno tako, kot se lahko nevarnost zgodi doma. Vsi turisti, zlasti mladi ljudje bi se morali poučiti o nevarnostih v tujih krajih in o zaščiti pred njimi, ne glede na to, kako prepričani so, da so na varnem. Turisti bi morali raziskati destinacije, kamor gredo. Najhitrejši in najboljši način raziskovanja je na internetu, kjer poiščejo podatke o zakonodaji in stvareh, ki bi jih morali vedeti veliko pred potovanjem v to turistično državo. Prebiranje novic ali preverjanje vladnih potovalnih nasvetov lahko pomagata, da se izognemo potovanju v morda nevarno destinacijo. Državljska vojna, porast kriminala ali celo naravne nesreče se lahko zgodijo kadarkoli, torej bi turisti morali poznati razmere na destinaciji, kamor potujejo.

UPORABLJENI VIRI

- Bien Karlovšek, S., Jerše, A., Mišič, K., Pirc Musar, N., Rupnik, J. in Tomšič, A. (2008). *Zasebnost delavcev in interesi delodajalcev – kje so meje?* Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Buzan, B. in Hansen, L. (2009). *The evolution of international security studies*. New York: Cambridge University Press.
- Čavlek, N. (2002). Tour operators and destination safety. *Annals of Tourism Research*, 29(2), 478–496.
- Dalton, R. J. (2000). Citizen attitudes and political behaviour. *Comparative Political Studies*, 33(6/7), 912.
- Dobovšek, B. (1997). *Organizirani kriminal*. Ljubljana: Unigraf.
- Dobovšek, B. (2009). *Transnacionalna kriminaliteta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

- Eurostat. (2014). *Trendi v turizmu*. Pridobljeno na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Tourism_trends/sl
- Frangialli, F. (2011). Uvodni nagovor. V J. Mekinc in B. Dobovšek (ur.), *Varnost v turizmu* (str. 11). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales.
- Gorenčič, R. (2009). *Vloga mladih v družbi* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Grizold, A. in Bučar, B. (2011). Izzivi sodobne varnosti: od nacionalne in mednarodne do človekove varnosti. *Teorija in praksa*, 48(4), 827–851.
- Hall, C. M., Timothy, D. J. in Duval, D. T. (2003). Security and tourism: Towards a new understanding? V C. M. Hall, D. J. Timothy in D. T. Duval (ur.), *Safety and security in tourism* (str. 1–18). New York: The Haworth Press.
- Hreščak, A. (12. 5. 2010). Slovenija med najvarnejšimi turističnimi državami v Evropi; toda zdravstveni delavci v turističnih krajih preobremenjeni. *Dnevnik*. Pridobljeno na <http://www.dnevnik.si/clanek/1042358808>
- Kurež, B. (2011). Sodobno varnostno okolje in turizem. *Varstvoslovje*, 13(3), 330–347.
- Mansfeld, Y. in Pizam, A. (2006). Toward a theory of tourism security. V Y. Mansfeld in A. Pizam (ur.), *Tourism, security & safety* (str. 1–28). Oxford: Elsevier.
- McKercher, B. in Hui, E. L. L. (2003). Terrorism, economic uncertainty and outbound travel from Hong Kong. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 15(2/3), 99–115.
- Mekinc, J. (2007). *Model etičnih stališč na ravneh strateškega in operativnega managementa v slovenski policiji* (Doktorska disertacija). Kranj: Fakulteta za organizacijske vede.
- Mekinc, J. in Dobovšek, B. (2011). Uvodnik. V J. Mekinc in B. Dobovšek (ur.), *Varnost v turizmu* (str. 7). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales.
- Mekinc, J., Cvikel, H. in Dobovšek, B. (2011). Criminality in Slovenian tourism. V G. Meško, A. Sotlar in J. Winterdyk (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe – social control of unconventional deviance: Conference proceedings* (str. 107–124). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Mendiratta, A. (2010). *Taking care of tourists: Beyond safety and security*. Pridobljeno na http://www.cnnmediainfo.com/task/download/TASK_Compass_15.pdf
- Meško, G. in Dobovšek, B. (1999). Varnost in nekateri viri ogrožanj v turizmu. V A. Anžič (ur.), *Varnost in turizem* (str. 257–271). Portorož: Visoka šola za hotelirstvo in turizem – TURISTICA; Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Miheljak, J. in Antončič, E. (2002). *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Mikuš, D. (1999). Vloga zasebnega varovanja pri zagotavljanju varnosti v turizmu kot sestavine kakovosti turistične ponudbe v Sloveniji. V A. Anžič (ur.), *Varnost in turizem* (str. 273). Portorož: Visoka šola za hotelirstvo in turizem – TURISTICA; Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Musek, J. (1993a). *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Musek, J. (1993b). The universe of human values: A structural and developmental hierarchy. *Studia Psychologica*, 35(4/5), 321–326.

- Musek, J. (1993c). *Znanstvena podoba osebnosti*. Ljubljana: Educy.
- Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy.
- Musek, J., Lešnik, P. in Musek, K. (1993). Vrednotne orientacije skozi življenje. *Psihološka obzorja*, 2(2), 25–36.
- Pečar, J. (1981). Ekološka kriminaliteta in kriminologija. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 34(1), 33–45.
- Rittichainuwat, B. N. in Chakraborty, G. (2009). Perceived travel risk regarding terrorism and disease: The case of Thailand. *Tourism Management*, 30(3), 410–418.
- Rus, S. V. (1994). *Socialna psihologija: teorija, empirija, eksperiment, uporaba*. Ljubljana: Davean.
- Slovenska turistična organizacija. (2012). *Osnovni podatki*. Pridobljeno na http://www.slovenia.info/?lng=1&id_country=1
- Ščuka, V. (2012). *Reševanje nesporazumov*. Pridobljeno na <http://www.ssz-slo.si/Media/Default/documents/publikacije/219AE1FF.pdf>
- Taurer, B. (1996). *Vpliv kakovosti policijskih storitev pri zagotavljanju varnosti v turizmu* (Magistrska naloga). Kranj: Fakulteta za organizacijske vede.
- Ule, M. (2004). Nove vrednote za novo tisočletje: spremembe življenjskih in vrednotnih orientacij mladih v Sloveniji. V Z. Mlinar (ur.), *Demokratizacija, profesionalizacija in odpiranje v svet* (str. 352–360). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. (2009). *Socialna psihologija: analitični pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. in Kuhar, M. (2002). Sodobna mladina: izziv sprememb. V V. Miheljak (ur.), *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje* (str. 39–77). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Ule, M. in Miheljak, V. (1995). *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS.
- Wilks, J. in Page, S. J. (2003). *Managing tourist health and safety*. Oxford: Elsevier.
- World Economic Forum. (2009). *Travel & tourism competitiveness 2009*. Pridobljeno na http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_TravelTourism_Report_2009.pdf
- World Economic Forum. (2011). *Travel & tourism competitiveness 2011*. Pridobljeno na <http://www.scribd.com/doc/49473673/Travel-Tourism-Competitiveness-Report-2011>
- World Economic Forum. (2013). *The travel & tourism competitiveness report 2013*. Pridobljeno na http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf
- World Tourism Organization [UNWTO]. (2012a). *International tourism receipts grew by 4%*. Pridobljeno na <http://media.unwto.org/en/press-release/2013-05-15/international-tourism-receipts-v-grew-4-2012>
- World Tourism Organization [UNWTO]. (2012b). *World tourism barometer*. Pridobljeno na http://dtxqtq4w60xqpww.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_barom11_october_excerpt.pdf

O avtorjih:

Mag. Sebastjan Repnik, predavatelj na Visoki šoli GRM Upravljanje podeželja, za področje turizma ter študent doktorskega študija na Fakulteti za turistične študije Univerze na Primorskem. E-mail: sebastjan.repnik@gmail.com

Dr. Janez Mekinc, izredni profesor za področje varnosti v turizmu na Fakulteti za turistične študije Univerze na Primorskem. E-mail: janez.mekinc@turistica.si

Ravni merjenja: številne posledice preproste ideje

Matevž Bren

Namen prispevka:

Podati temeljit opis ravni merjenja, osnovnega pa vseeno zahtevnega pojma v teoriji merjenja. Raven merjenja spremenljivke ima daljnosežne posledice, tj. glede na zastavljeno raziskovalno vprašanje in preverjano domnevo, izbiro ravni merjenja ustreznih statističnih kazalcev, metod ali preizkusov domnev.

Metode:

Princip ravni merjenja je opisan in razložen s primeri iz vsakdanjega življenja, iz učbenikov statistike oz. metod raziskovanja ter iz varstvoslovne prakse. Podan je primer izračuna mer srednje vrednosti, ki ustrezajo ravni merjenja spremenljivk, predstavljeni so statistični testi preverjanja domnev o povezanosti pojavov, ki ustrezajo ravni merjenja uporabljenih spremenljivk.

Ugotovitve:

Težave študentov, pa tudi raziskovalcev pri razumevanju in uporabi zamisli ravni merjenja so razumljive, saj je zamisel dovolj zapletena, pa vseeno osnovna, tako da jo nekateri učbeniki predstavijo mimogrede in bralca ne opozorijo na daljnosežne posledice – raven merjenja spremenljivk določa ustrezne metode analize podatkov ter preizkusov domnev.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Predstavitev in razlaga ravni merjenja je namenjena študentom in raziskovalcem, da bi že pri zbiranju podatkov upoštevali in načrtovali ustrezne ravni merjenja spremenljivk in s tem preizkuse domnev ter odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja. Podan je načelni napotek, da naj raziskovalec spremenljivke meri na čim višji ravni (saj je v kasnejši analizi korak na nižjo raven merjenja vedno mogoč), da pa mora na drugi strani upoštevati tudi načelo ekonomičnosti, tj. ne zbirati podatkov na višji ravni, če jih za analize ne potrebuje.

UDK: 311.1

Ključne besede: ravni merjenja, merska lestvica, mere srednje vrednosti, mere razpršenosti, statistični testi povezanosti

Measurement Levels: Numerous Consequences of a Basic Idea

Purpose:

In the article, a comprehensive description of measurement levels, a basic yet complex principle of measurement theory, is given. A variable's measurement level has far-reaching consequences as regards a particular research question and

a derived hypothesis, as well as for selection of an adequate statistical indices, methods, or tests.

Design/Methods/Approach:

The measurement levels' principle is described and explained in terms of everyday examples and examples from statistics textbooks and criminal justice practice. It is illustrated through an example of a central tendency indices' calculation, where all applied indices are in line with the variables' level of measurement. For testing the hypothesis on association, adequate statistical tests which are in concordance with the level of measurement of variables involved are presented.

Findings:

The measurement levels present a basic yet complex principle; therefore, students'/researchers' difficulties are understandable. In some statistics' text books, this principle is overlooked or described in brief without due emphasis on its far-reaching consequences: the applied statistical indices, methods, and tests must be in line with a variable's level of measurement.

Originality/Value:

Presenting and explaining the measurement levels will help students and researchers to incorporate variables on the adequate level of measurement in their research planning, so that they will be able to properly test the hypothesis and thereby find the answers to their research questions. A general instruction is given that variables should be measured at the highest level possible (for the analysis, a step down to a lower level is always possible), but on the other side, the parsimony principle demands that the data collection not be performed at a higher level than the one needed for the data analyses.

UDC: 311.1

Keywords: measurement levels, measurement scales, indices of central tendency and dispersion, statistical tests of association

1 UVOD

Pri razlagi zamisli ravni merjenja imam na dodiplomski stopnji univerzitetnega programa FVV precejšnje težave, kar verjetno pomeni, da razumevanje sicer preproste zamisli ni enostavno. So prepreke samo v zavzetosti poslušalcev – izkušnja izpita me uči, da ne. Seveda ob predpostavki, da so kandidati za izpit pa že visoko motivirani – po moji izkušnji so, le da nekateri to motivacijo usmerijo v vse mogoče in nemogoče načine, kako priti do pozitivne ocene, ne do znanja. Pa sem spet pri predpostavkah: če kandidati svojo zavzetost za pozitivno oceno pri izpitu ustrezno sprostijo v pridobivanju znanja, mi izpitni rezultati kažejo, da razumevanje (sicer preproste zamisli) ravni merjenja ni enostavno: na zadnjih sedmih izpitnih rokih UNI programa so kandidati (156) na uvodno vprašanje o prepoznavanju ravni merjenja od možnih 312 točk s svojimi odgovori zbrali le 171 točk, torej 54,8 %, kar je za (preprosto) uvodno vprašanje seveda (pre)malo.

Prepričanje, da razumevanje sicer preproste zamisli ravni merjenja ni enostavno, mi potrjujejo tudi izkušnje z raziskovalci, saj pri recenzijah člankov (avtorjev namerno ne navajam, saj tudi imen študentov nisem) lahko naletim na izračun povprečja spola npr. 0,76. Kaj ta številka pomeni? Kako si jo lahko predstavim, razložim, uporabim – saj sta prav razlaga in uporaba pač razloga, da kazalce sploh računamo (in sam izračun kazalca, ne da ga razložimo, nima ne pomena, ne vsebine)! Če sta vrednosti spremenljivke spol 0 – ženski in 1 – moški, gre: povprečje 0,76 je delež moških in je izračun povprečja sicer neprava pot do pravega rezultata – deleža moških. Se pa izračun ne izide, če so izbrane vrednosti spremenljivke npr. spol 1 – ženski in 2 – moški: povprečje je sedaj 1,76 in ne pove oz. prikrije, da je delež moških 0,76.

Poudarim, da računanje povprečja za imensko spremenljivko (tj. spremenljivko, merjeno na imenski ravni merjenja, npr. spol) ni ustrezno. Zakaj ga nekateri (raziskovalci) izračunajo? Preprosto, ker se da, računalniški programi to omogočajo, saj »znajo« seštevati števila; klik-klik ... pa je. Toda uporabnik programa je tisti, ki mora vedeti, kaj računa, ne samo, kako mu program to omogoči. S (statističnim) programom lahko izračunamo marsikaj uporabnega, presenetljivega, zapletenega, s klik-klik ... po programu pa tudi kak nesmisel – razmislek in odločitve so vedno in samo v glavi uporabnika.

V nadaljevanju bom predstavil ravni merjenja, možne primerjave vrednosti in računske operacije, smiselne na posamezni ravni, ter s tem povezal ravni merjenja s ustreznimi statističnimi kazalci in statističnimi metodami. Predstavitev bom popestril z zgledi iz varstvoslovne prakse in zaključil s kratkim primerom.

Kot vedno v življenju, se je za razumevanje osnov vredno potruditi, saj se le na trdnih osnovah da graditi.

2 RAVNI MERJENJA

Zato začnem na začetku, z ravnijo merjenja. Tudi v svojem vsakdanu merimo, pravzaprav merimo oz. ocenjujemo kar naprej:

1. moja barva je peščena, predavam na FVV, sodelavka je Jerneja;
2. pridem bolj pozno, delam veliko, kuham ne prav pogosto;
3. prišla je tri ure za menoj;
4. v hladilniku je pet jogurtov, zaslužim trikrat več.

V primeru 1) sem poimenoval, 2) primerjal, 3) podal razliko in v 4) preštel. In to so ravni merjenja:

1. imenska,
2. urejenostna,
3. razmična,
4. razmernostna.

Ko imamo ustrezno domače poimenovanje, tujk ne uporabljam, so pa za ravni merjenja v slovenski strokovni literaturi pa tudi v učbenikih pogoste (Brvar, 2007; Ferligoj, 1995; Jesenko, 2001), zato jih naštejem: nominalna, ordinalna, intervalna in ratio-lestvica. Zadnje poimenovanje pove, da se hkrati z ravnijo merjenja opredeli tudi:

- **merska lestvica** kot imenska, urejenostna, razmična ali razmernostna;
- **spremenljivka**, merjena na določeni (izbrani) ravni oz. v določeni lestvici kot imenska, urejenostna, razmična ali razmernostna spremenljivka. Tako je spol imenska spremenljivka, zaslužek pa razmernostna.

Naštetem, po ravni merjenja, še nekaj primerov spremenljivk iz strokovnega področja varstvoslovja:

1. imenska: osumljenec, žrtev, kraj kaznivega dejanja;
2. urejenostna: kazniva dejanja (kraja, tatvina, povzročitev lažje telesne poškodbe, povzročitev težje telesne poškodbe, uboj, umor);
3. razmična: čas tatvine – prva ob 9h, druga ob 12h in tretja ob 14h;
4. razmernostna: število prometnih nesreč na območju policijske postaje v določenem dnevu, število kaznivih dejanj v občini v enem mesecu, število zapornikov v Sloveniji na prestajanju zaporne kazni na določen dan ali v določenem letu, materialna škoda ob prometni nesreči.

Vrednosti spremenljivk, merjenih na naštetih ravneh, lahko med seboj primerjamo na različne načine in prav v tem dejstvu je bistvo zgodbe, je ideja ravni merjenja. Poglejmo:

1. primerjava na imenski ravni: je oz. ni enako;
2. primerjava na urejenostni ravni: je več, je manj oz. enako;
3. primerjava na razmični ravni: za koliko več oz. manj;
4. primerjava na razmernostni ravni: za koliko-krat več oz. koliko-krat manj.

In prav te možnosti primerjanja imajo dolgoročne posledice: iz računskih operacij, ki so smiselne na določeni ravni merjenja, sledijo smiselne uporabe določenih statističnih kazalcev in metod. Torej, katere računske operacije med vrednostni spremenljivk so smiselne na posamezni ravni merjenja?

1. Imenska raven: smiselno je preštevanje, štetje, koliko je enih, drugih, tretjih ...,
2. urejenostna raven: smiselno je urejanje enot po velikosti, tj. rangiranje,
3. razmična raven: smiselno je seštevanje, odštevanje,
4. razmernostna raven: smiselne so vse računske operacije.

In na hitro k vprašanju, na kateri ravni merjenja je smiselno uporabiti povprečje? Povprečje izračunamo s seštevanjem vrednosti spremenljivke na enotah (npr. povprečno število let prestajanja zaporne kazni za kaznivo dejanje posesti in preprodaje drog izračunamo s seštevanjem vrednosti spremenljivke »dolžina zaporne kazni« za posamezne »enote«, tj. za zapornike, obsojene za preprodajo drog) – pomeni, da je povprečje smiselno izračunati samo za spremenljivke, merjene na razmični ali razmernostni ravni merjenja. In to je že nekajkrat napovedana daljnosežna posledica ravni merjenja spremenljivk!

Preden zapišem še kaj več o, glede na ravni merjenja, ustreznih statističnih kazalcih in metodah, pa še nekaj dejstev o samih ravneh merjenja.

Ravni merjenja so po eni strani (od spodaj navzgor, tj. od imenske k razmernostni) vključujoče: vse kar velja za spodnjo raven, velja tudi za zgornjo in vse nadaljnje, po drugi strani pa izključujoče: računske operacije smiselne na zgornji ravni, so na spodnji brez pomena in zato neuporabne.

Izključujoče/vključujoče smiselne primerjave po ravneh merjenja lahko zapišem:

1. imenska raven: je oz. ni enako;
2. urejenostna raven: je več, je manj; je oz. ni enako;
3. razmična raven: za koliko več oz. manj; je več, je manj; je oz. ni enako;
4. razmernostna raven: za koliko-krat več oz. koliko-krat manj; za koliko več oz. manj; je več, je manj; in je oz. ni enako.

Nazornejša od spiska je tabela primerjanja (tabela 1), ki po ravneh merjenja podaja smiselne primerjave. Ravni merjenja si lahko grafično predstavimo tudi z lestvijo, angl. *ladder of measurement* (Weisburd in Britt, 2007), vsaka višja raven je predstavljena z višjo prečko na lestvi.

Tabela 1:
Ravni merjenja
in smiselne
primerjave
vrednosti
spremenljivk,
merjenih na
posamezni
ravni

RAVNI MERJENJA	kategorije	urejenost	interval	dejanska ničla
Imenska	X			
Urejenostna	X	X		
Razmična	X	X	X	
Razmernostna	X	X	X	X

X v tabeli označuje smiselno primerjavo na določeni ravni merjenja.

Kaj pomeni »interval«? Da so razlike, koraki od ene do naslednje vrednosti spremenljivke enaki. In ker so enaki, je vrednosti smiselno seštevati. Npr. za znano Likertovo lestvico strinjanja

- 1 – se nikakor ne strinjam   2 – se ne strinjam   3 – sem nevtralen
4 – se strinjam   5 – se popolnoma strinjam

ne morem trditi, da so razlike, koraki enaki: da je razlika v mnenju od 1 do 2 enaka kot od 2 do 3? Tako te različno velike korake ni smiselno seštevati (1 + 2 ni 3). Likertova lestvica je urejenostna, ni pa razmična – predstavim si jo lahko kot stopnišče z neenako višino stopnic. Primer razmične spremenljivke pa je npr. čas merjen po koledarju: od 5. do 15. januarja je enako 10 dni, kot od 5. do 15. julija. In tu dneve smiselno seštevamo 10 + 10 = 20 dni (pa čeprav lahko komu počitniški dnevi hitreje minevajo). Razmično lestvico si predstavim kot stopnišče enako visokih stopnic.

Kaj pomeni »dejanska ničla«? Dobesedno to, da lestvica merjenja vsebuje vrednost nič in ta vrednost ni »dogovorna«, kot sta npr. ničli pri razmičnih spremenljivkah času (začetek štetja) in temperaturi v stopinjah Celzija (ledišče):

- Ničla v merjenju časa je dogovorna, začetek štetja časa, koledar je kulturno pogojen, kristjani so celo štetje začeli z letom ena in ne z letom nič.
- Ničla pri merjenju temperature je dogovorna, pri 0 °C (ob normalnem tlaku) voda zmrzne, dejanska ničla pa bi pomenila, »da temperature ni«. Iz srednješolske fizike se morda bralec spomni Kelvinove temperaturne lestvice, ki pa ima dejansko (absolutno) ničlo pri – 273,15 °C.

Lestvice razmernostnih spremenljivk pa ‚dejansko ničlo‘ vsebujejo:

- Jogurtov v hladilniku ni; nič jogurtov.
- Če nič ne zaslužim, zaslužim dejansko nič in nimam prihodkov.
- Če določen dan na območju policijske postaje ni prometnih nesreč, je število prometnih nesreč enako nič – srečen dan.

In le pri razmernostnih spremenljivkah je vprašanje »Koliko-krat več?« smiselno: dvakrat več jogurtov pomeni, da jih je sedaj 10, če jih je bilo prej pet, prav tako je možen trikrat večji zaslužek. Pred časom, ob razpravah za zakonsko opredelitev zajamčene neto plače v Sloveniji, je bil znan slogan »Kako je za vas 6.000 € premalo, če je za nas 600 € preveč?«, ki jasno kaže primerjavo: 10-krat večja plača. Tu seveda novinarsko-bombastična izmišljotina o ‚neprimerljivih plačah‘ ne zdrži.

Razjasnim razliko med dejansko in dogovorno ničlo še s primerom iz varstvoslovja (Weisburd in Britt, 2007). Uvrstitev mladostnika med prestopnike ni smiselna že pri prvem srečanju s policijo, pač pa šele pri večjem številu aretacij oz. od nekega števila naprej – npr. do četrte aretacij ne upoštevamo in štejemo mladostnemu prestopniku aretacije od četrte naprej. Na tej lestvici bo prestopnik

- A s petimi aretacijami dobil vrednost 1;
- B s petnajstimi aretacijami pa vrednost 11.

Razlika med prestopnikoma je na novi lestvici $11 - 1 = 10$ in je enaka razliki na lestvici dejanskega števila aretacij, to je $15 - 5 = 10$. Nova lestvica ni spremenila razlik, saj je razmična. Je pa nova dogovorna lestvica spremenila odgovor na vprašanje »Koliko-krat več?« V dejanski lestvici je bil prestopnik B aretiran trikrat več ($3 \times 5 = 15$), v novi lestvici pa 11-krat več, saj je $11 \times 1 = 11$. Vidimo, da je nova lestvica razmična, ni pa razmernostna, saj si je socialni delavec ali policist za delo z mladoletniki postavil dogovorno ničlo števila aretacij.

RAVNI MERJENJA	Preštevanje	Rangiranje	Seštevanje- odštevanje	Vse računske operacije
Imenska	X			
Urejenostna	X	X		
Razmična	X	X	X	
Razmernostna	X	X	X	X

Tabela 2:
Ravni merjenja in smiselne računske operacije za posamezno raven

V tabeli označuje X smiselno računsko operacijo za računanje z vrednostmi spremenljivk, merjenih na določeni ravni merjenja.

In sem (že) pri »daljnosežni posledici« ravni merjenja: za vrednosti spremenljivke, merjene na določeni ravni, so smiselne samo izbrane računske operacije (tabela 2) in s tem so določeni tudi kazalci (statistike in parametri), ki jih je za spremenljivko na določeni ravni smiselno računati. Npr. najenostavnejše, povprečje izračunamo s seštevanjem vrednosti spremenljivke na vseh enotah – pomeni, da je povprečje smiselno izračunati samo za spremenljivke, merjene na razmični ali razmernostni ravni merjenja oz. krajše: za razmične in razmernostne spremenljivke. S tem zaključim v uvodu zapisano dejstvo, da računanje povprečja za spol nima pomena. Spol je imenska spremenljivka in za imensko spremenljivko

je smiselno preštevanje, koliko je enih (žensk) in koliko drugih (moških) in s tem računanje deleža. Pri imenskih spremenljivkah z več možnimi vrednostmi (npr. kraj bivanja, zaposlitev itd.) pa tudi določanje *gostiščne* (*modus* – najpogostejša vrednost). Če raziskujemo demografska vprašanja, nas bo npr. zanimal kraj bivanja in se lahko odločimo za kategorije: mesto, primestje, manjši kraj in vas. Če je večina prebivalstva v obravnavani deželi/državi mestnega, bo gostiščna mesto in tako nam gostiščna pove, da je v obravnavani deželi/državi mestno prebivalstvo prevladujoče.

Nabor ustreznih statističnih kazalcev na posamezni ravni merjenja je podan v tabeli 3.

Tabela 3:
Ustrezni
statistični
kazalci na
posamezni
ravni merjenja

RAVNI MERJENJA	Ustrezne opisne statistike	Ustrezni preizkus oz. mera povezanosti
Imenska	frekvence, deleži, gostiščna	χ^2 test
Urejenostna	rangi, kvantilni rangi in kvantili (mediana, kvartili, decili ...)	Spearmanov koeficient korelacije
Razmična	aritmetična sredina, standardni odklon, kvartilni razmik in odklon, absolutni odklon, variacijski razmik	Pearsonov koeficient linearne korelacije
Razmernostna	vsi statistični kazalci	

Tabela se bere vključujoče: na vsaki višji ravni merjenja so smiselni vsi kazalci nižje ravni. Za pomen kazalcev (rang, kvantilni rangi in kvantili, mediana, kvartili, decili ...), testa χ^2 in mer povezanosti si oglejte katerega izmed učbenikov opisne in sklepne statistike (Brvar, 2007; Ferligoj, 1995; Košmelj, 2007; Košmelj in Rovan, 2003; Kožuh, 2009, 2013).

Zapišem še odstavek o ustreznih merah razpršenosti, saj brez razpršenosti (variabilnosti) ni statistike – pa tudi življenja ne, saj bi bili brez razpršenosti, tj. različnosti vsi enaki in vse enako. Na imenski ravni merjenja ugotovimo lahko samo, da so kategorije (npr. spol: moški-ženski, kraj bivanja: mesto-primestje-manjši kraj-vas) med seboj različne, izračun, za koliko se razlikujejo, pa je smiselno šele na razmični (in razmernostni) ravni merjenja, saj ima le tu seštevanje (in odštevanje) pomen. Zato so mere razpršenosti (standardni odklon, kvartilni odklon, absolutni odklon in variacijski razmik) v tabeli 3 zapisane v razmični ravni merjenja, smiselne pa so seveda tudi za razmernostne spremenljivke.

Bralcu v razmislek zapišem še dilemo izračuna povprečne šolske ocene. Na kateri ravni se meri šolska ocena? Zagotovo je raven imenska, tudi urejenostna, saj ocena 4 je višja od 3 in ta od 2. Kaj pa razmična? Je razlika med ocenama 1 in 2 enaka kot med 2 in 3 in ta enaka razliki od 4 do 5? Odgovor je verjetno ne. Zato v nekaterih šolskih sistemih ocene tudi niso številske, pač pa uporabljajo črke (npr. A–F v ZDA). Na urejenostni ravni merjenja pa seštevanje ni smiselna računsko operacija in s tem tudi ne računanje povprečja! Ustrezna mera srednje ocene je torej mediana. Pa se povprečne ocene v Sloveniji (in drugod po svetu) računajo od osnovne šole do univerze. Kaj storiti? Očitno nič, saj je uporaba »povprečne

ocene« preveč zakoreninjena. V uteho pa mi je lahko dejstvo, da tudi v ZDA za končno letno oceno izračunavajo »point grade average« (College Board inspiring minds, 2014; Massachusetts Institute of Technology, n. d.), ki ni nič drugega kot povprečje. Na domači strani Massachusetts Institute of Technology (n. d.) je predstavljen preračun ocen A do F v povprečno oceno:¹

Grades used in the calculation are weighted as follows: A = 5, B = 4, C = 3, D = 2, F = 0, O = 0.

Total all the units of „A“ level work and multiply this number by 5. Total all units of „B“ level work and multiply by 4 and so on. Add the results and divide by the total number of units. The resulting number is rounded to one decimal place.

3 PRIMER

Prispevek zaključim s kratkim primerom tabele podatkov sedmih mladostnikov, ki so imeli opravka s policijo. Zbrali smo podatke: spol, starost, število aretacij od vključno četrte naprej in socio-ekonomski status družine (podatki so izmišljeni). Vrednosti spremenljivk so:

- spol: 1 – moški, 2 – ženski;
- starost: dopolnjena leta starosti;
- število aretacij od vključno četrte naprej: 1 – pet aretacij; 2 – šest aretacij ...;
- socio-ekonomski status družine: N – nizek, S – srednji, V – visok.

oseba	spol	socio-ekonomski status družine	število aretacij (od četrte naprej)	starost
O1	1	N	17	21
O2	2	V	2	15
O3	1	N	6	16
O4	1	S	9	17
O5	1	N	7	15
O6	2	N	10	14
O7	1	S	6	15
Gostiščica	1	N	6	15
Mediana		N	7	15
Povprečje			8,1	16,1

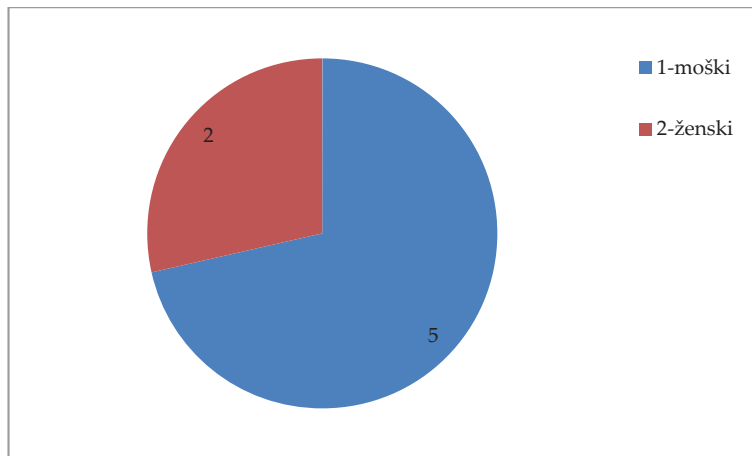
Tabela 4: Spol, socio-ekonomski status družine, število aretacij od vključno četrte naprej in starost sedmih mladostnikov (podatki so izmišljeni)

V našem primeru sedmih mladostnikov izračunani kazalci nimajo posebnega pomena, saj sedem podatkov zlahka pregledamo (glej tabelo 4), vidimo posamezne vrednosti in ‚izvemo vse‘. Kaj pa, če je oseb 70 ali 700? Kazalci pridobijo pomen, saj nam o obsežni in s tem nepregledni množici podatkov povedo njihovo srednjo vrednost in, če vrednosti niso preveč razpršene (se vrednosti preveč ne razlikujejo), je mera srednje vrednosti zgovoren kazalec.

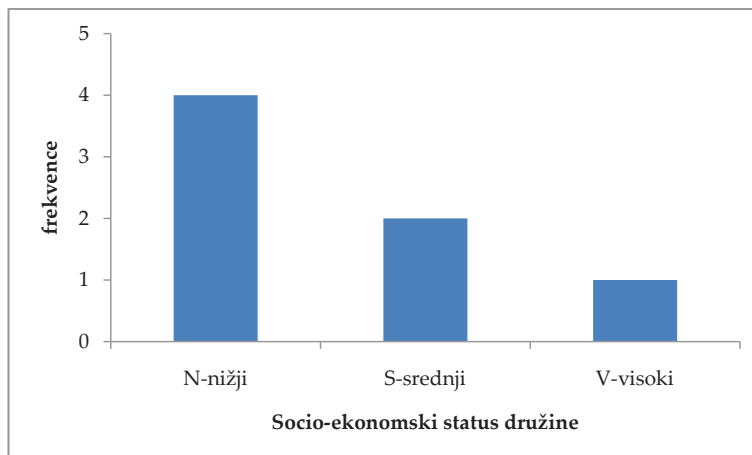
¹ Ker želim poudariti avtentičnost informacije, je tekst najprej zapisan v originalu. Prevod: Ocene, uporabljene v izračunu, imajo naslednje vrednosti: A = 5, B = 4, C = 3, D = 2, F = 0, O = 0. Preštejemo vse 'A' enote in število pomnožimo s 5, nato preštejemo vse 'B' enote in število pomnožimo s 4 in tako naprej. Rezultate nato seštejemo in jih delimo s številom vseh enot. Rezultat zaokrožimo na eno decimalno mesto.

Poudarim še, da raven merjenja določa tudi ustrezen grafični prikaz: za imensko raven je to tortni diagram, saj prikaže tako deleže kot celoto (glej sliko 1), za urejenostne (in višje) ravni pa je ustrezen histogram (če je spremenljivka zvezna²) in pa prikaz s stolpci (za diskretne številske in urejenostne opisne spremenljivke), saj so vrednosti, prikazane na osi x , urejene od manjše proti večji in jih prepoznavamo po velikosti – jih gledamo od leve proti desni (slika 2).

Slika 1:
Tortni
diagram
spremenljivke
spol

Slika 2:
Prikaz s stolpci
spremenljivke
socio-
ekonomski
status
družine

² Spremenljivke glede na zalogo vrednosti delimo na opisne in številske, pri tem pa so številske spremenljivke (spet glede na zalogo vrednosti) zvezne ali diskretne. Diskretna številska spremenljivka ima zalogo sestavljeno iz posameznih diskretnih vrednosti (npr. zaloga izpitnih ocen je 1, 2, ..., 10; število aretacij je 0, 1, 2, ... itd.) ali pa je interval, tj. vsa realna števila v določenih mejah (npr. starost mladostnika od 14,00 pa do 21,00 let; oddaljenost mesta kaznivega dejanja od kraja bivanja osumljenca ima zalogo vrednosti od 0,00, če je kaznivo dejanje storil doma, pa do 200,00 km, če so kazniva dejanja omejena na Slovenijo itd.). Za več podrobnosti si oglejte katerega izmed učbenikov opisne in sklepane statistike (Brvar, 2007; Ferligoj, 1995; Košmelj, 2007; Košmelj in Rovar, 2003; Kožuh, 2009, 2013).

Kaj pa povezanost spremenljivk? Poudarim, da je praviloma glavni motiv in tudi izziv raziskovalcev iskanje povezanosti in še več, odvisnosti pojavov. Iz nedavne preteklosti so nam znani rezultati raziskav, ki so kajenje povezovale s pljučnim rakom, sončenje s kožnim rakom itd. V vseh teh primerih so raziskovalci dokazali le povezanost (korelacijo) med izbranimi spremenljivkami (npr. kajenje in obolevnost za pljučnim rakom), tj. več kadilcev kot nekadilcev je obolevalo – ne pa vzročnosti. Tako je obolevnost za pljučnim rakom višja pri kadilcih, kot nekadilcih, ni pa kajenje povzročitelj pljučnega raka. Kožuh (2009: 94) zapiše poučen primer pozitivne povezanosti dolžine palca in bralnih veščin pri osnovnošolcih – zagotovo pojava nista odvisna, saj dolg palec ne pomaga pri branju in obratno, branje ne podaljša palca; sta pa spremenljivki povezani prek starosti, saj so starejši otroci praviloma večji in bolje berejo (imamo torej eno neodvisno spremenljivko starost in dve odvisni dolžino palca in bralne veščine). Zato je v raziskavah nujno ločiti, ali gre samo za povezanost ali odvisnost opazovanih spremenljivk, kar pa nam ne odkrije noben statistični kazalec oz. metoda, te nam razkrijejo zgolj povezanost. O vsebini, vzročnosti, katera od spremenljivk v raziskavi je odvisna (so odvisne) in katere so neodvisne (napovedne) je razmislek in odločitev raziskovalca.

V našem primeru sedmih mladostnikov, katera od spremenljivk je odvisna in katere so neodvisne (napovedne)? Število aretacij je odvisna, ostale, spol, starost in socio-ekonomski status družine pa so neodvisne in povezane z odvisno spremenljivko, npr. izkušnja nas uči, da nižji socio-ekonomski status družine povečuje tveganje prestopništva. Tako si lahko zastavim raziskovalna vprašanja:

1. Ali je število aretacij mladostnika odvisno od starosti?
2. Ali socio-ekonomski status družine vpliva na število aretacij mladostnika?
3. Ali spol vpliva na število aretacij mladostnika?

Iz raziskovalnih vprašanj sledijo domneve:

1. Število aretacij je odvisno od starosti mladostnika; starejši prestopnik je večkrat aretiran.
2. Socio-ekonomski status družine vpliva na število aretacij mladostnika; nižji socio-ekonomski status poveča tveganje prestopništva, pomeni več aretacij.
3. Število aretacij je odvisno od spola mladostnika; fantje predstavljajo večje tveganje.

Skaterimi statističnimi testi lahko preverim te domneve? Odgovor je v tabeli 3.

1. Starost je razmernostna, število aretacij pa razmična spremenljivka; ničelno domnevo, da ni povezanosti med spremenljivkama, preverim s Pearsonovim koeficientom linearne³ korelacije.

3 *Pridevnik »linearna« pri Pearsonovem koeficientu korelacije r je bistvenega pomena, saj koeficient z vrednostmi med -1 in 1 izmeri, kako je zveza med spremenljivkama npr. x – starost in y – število aretacij blizu linearni zvezi $y = ax + b$, kjer je $b = y(0)$ presečišče premice z y -osjo in a smerni koeficient premice, ki pove, za koliko se v povprečju spremeni (za $a > 0$ poveča ali za $a < 0$ zmanjša) vrednost y , če se vrednost x poveča za eno enoto. R in a sta primerljiva samo po predznaku. Če govorimo o povezanosti, ima vsebinski pomen r , če pa o odvisnosti, ima vsebinski pomen a ! Tako $r = 1$ oz. $r = -1$ pove, da je zveza točno linearna, $r = 0$ pa, da linearne zveze ni. Za več razlage si oglejte katerega izmed učbenikov opisne in sklepane statistike (Brvar, 2007; Ferligoj, 1995; Košmelj, 2007; Košmelj in Rovar, 2003; Kožuh, 2009, 2013).*

2. Socio-ekonomski status družine je urejenostna, število aretacij pa razmična spremenljivka; ničelno domnevo, da ni povezanosti med spremenljivkama, preverim s Spearmanovim koeficientom korelacije.
3. Spol je imenska, število aretacij pa razmična spremenljivka; ničelno domnevo, da ni povezanosti med spremenljivkama, preverim s χ^2 testom.

Na koncu ponovno poudarim, da statistični testi v primeru, ko ničelno domnevo zavrnem, dajo odgovor, da povezanost med spremenljivkama obstaja. Nikakor pa ne določijo odvisnosti in pa smeri odvisnosti: kaj je vzrok in kaj posledica, kaj je neodvisna in kaj odvisna spremenljivka? Da starost vpliva na število aretacij – pri starejšem mladostniku pričakujem več aretacij (premo sorazmerje) in ne obratno; da socio-ekonomski status vpliva na prestopništvo – nižji socio-ekonomski status praviloma pomeni več aretacij (obratno sorazmerje) in ne obratno, je ocena raziskovalca. In tudi, da starost ali socio-ekonomski status sam po sebi še ni povod za prestopništvo.

4 ZAKLJUČEK

Ravni merjenja spremenljivk in ustreznostna lestvica je ključna izbira že pri zbiranju podatkov, saj mora raziskovalec načrtovati take ravni merjenja spremenljivk, ki mu bodo omogočale ustrezne preizkuse domnev in s tem odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja. Npr. za spremenljivko »starost izpraševancev« raziskovalec lahko zastavi vprašanje o dopoljnjeni starosti (ali letnici rojstva) in s tem meri starost na razmernostni lestvici, ali pa poda na izbiro razrede (do 20 let, od 21 do 30, od 31 do 40 in ... nad 60 let) in tako starost izmeri na urejenostni lestvici. Kaj bo izbral, je njegova prosta izbira, pri izbiri pa naj ga vodijo zastavljene domneve in ustrezni preizkusi za preverjanje teh domnev. Načelni napotek je, da naj raziskovalec spremenljivke meri na čim višji ravni, saj je korak na nižjo raven merjenja vedno mogoč (podatke o dopoljnjeni starosti zlahka preračunamo v razrede), v obratno smer pa ne. Po drugi strani pa ni smotno izpraševance obremenjevati z natančnostjo odgovorov, če zbranih podatkov raziskovalec ne uporabi v zbrani obliki, ampak jih družijo v skupine oz. razrede.

Če sem za opis (sicer) enostavnega pojma – ravni merjenja spisal prispevek na šestih straneh, moram le priznati, da razumevanje tega sicer osnovnega pojma ni povsem enostavno in da so težave študentov (pa tudi raziskovalcev) pri razumevanju in uporabi zamisli ravni merjenja razumljive. Se je pa za razumevanje ravni merjenja vredno potruditi, saj od tod izvirajo spremenljivkam ustrezne metode analize podatkov ter odgovori na domneve in z njimi na raziskovalna vprašanja, ki nas poganjajo od problema do rešitve.

Kot vedno v življenju, se nam je za osnove vredno potruditi, saj se le na trdnih osnovah da graditi.

UPORABLJENI VIRI

Brvar, B. (2007). *Statistika*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

College Board inspiring minds. (2014). *How to convert your GPA to a 4.0 scale*.

Pridobljeno na <http://www.collegeboard.com/html/academicTracker-howtoconvert.html>

- Ferligoj, A. (1995). *Osnove statistike na prosojnicah*. Ljubljana: Samozaložba.
- Jesenko, J. (2001). *Statistika v organizaciji in managementu*. Kranj: Fakulteta za organizacijske vede.
- Košmelj, B. in Rovan, J. (2003). *Statistično sklepanje*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Košmelj, K. (2007). *Uporabna statistika* (2. dop. izd.). Ljubljana: Biotehniška fakulteta. Pridobljeno na http://www.bf.uni-lj.si/fileadmin/groups/2721/Uporabna_statistika_okt_2007/Uporabna_statistika_01.pdf
- Kožuh, B. (2009). *Statistične metode v pedagoškem raziskovanju*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kožuh, B. (2013). *Knjiga o statistiki*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Massachusetts Institute of Technology. (n. d.). *GPA Calculation and Unit Conversion*. Pridobljeno na <http://web.mit.edu/registrar/gpacalc.html>
- Weisburd, D. in Britt, C. (2007). *Statistics in Criminal Justice* (3rd ed.). New York: Springer.

O avtorju:

Dr. Matevž Bren, izredni profesor, je visokošolski učitelj statistike in metod raziskovanja na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, predstojnik Katedre za družboslovje, humanistiko in metodologijo, pa tudi raziskovalec na Inštitutu za matematiko in fiziko. Njegovi raziskovalni interesi so strah pred kriminaliteto, učinkovitost v izobraževanju, matematična kemija, mere različnosti/podobnosti, analiza podatkov o mešanica, teorija sistemov in izobraževanje na daljavo. E-mail: matevz.bren@fvv.uni-mb.si

Magistrski študenti Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru na strokovni ekskurziji v Sarajevu

V maju, natančneje od 13. do 17. maja 2014, se je 25 študentov Fakultete za varnostne vede (v nadaljevanju FVV) Univerze v Mariboru in 2 redarja Mestne občine Ljubljana, odpravilo v Sarajevo, prestolnico Federacije Bosne in Hercegovine. Pod vodstvom prof. dr. Gorazda Meška in doc. dr. Katje Eman so redni in izredni študenti prvega letnika magistrskega študija, v okviru predmeta Kriminologija in kriminalitetna politika, katerega nosilec je dekan, prof. dr. Gorazd Meško, obiskali in podrobneje spoznali strokovne, zgodovinske in kulturne znamenitosti Sarajeva ter aktivno sodelovali na konferenci Sigurnost urbanih sredina na Fakulteti za kriminalistiko, kriminologijo i varnostne študije Univerze v Sarajevu. Pod mentorstvom prof. dr. Gorazda Meška in doc. dr. Katje Eman so študenti predstavili rezultate petih raziskovalnih nalog, ki so jih v okviru evropskega projekta URBIS (<http://www.urbisproject.eu/index.php/si>) pripravili v sodelovanju z Mestnim redarstvom Mestne občine Ljubljana.

Po osemurni vožnji iz Ljubljane, preko Slavonskega mosta in Zenice, smo v sredo zjutraj prispeli v Sarajevo, kjer smo se nastanili v hotelu Hollywood na Ilidži in se odpravili v center mesta. Najprej smo obiskali Inštitut za genetični inženiring in biotehnologijo (<http://www.ingeb.ba/linkovi.html>). Inštitut je znan po uporabi najsodobnejših tehnik na področju forenzike, molekularne genetike, genskega inženiringa ter drugih sorodnih in komplementarnih področij znanosti in stroke. Svetovni strokovnjak prof. dr. Damir Marjanović nam je opisal postopke identifikacije žrtev in predstavil primere, kjer je forenzična znanost ključno pripomogla k odkritju storilca. Ob 11.00 nas je na Fakulteti za kriminologijo, kriminalistiko in varnostne študije Univerze v Sarajevu (<http://www.fknbih.edu>) sprejel prof. dr. Elmedin Muratbegović, ki nam je predstavil študijo in reformo sistema prijavljanja nasilja v šolah. Sledilo je še predavanje prof. dr. Nebojše Bojanića o problematiki prometnih nesreč v kantonu Sarajevo. Sledil je obisk pripadnikov Slovenske vojske v bazi Butmir. Seznanili smo se z njihovimi nalogami v okviru operacij Althea in Joint Enterprise. Pripadniki slovenske vojske so opisali obseg njihovega dela v misiji in nam razkazali vojaško bazo. Zunanji svetovalec in zgodovinar Dženan Hadžović nam je predstavil zgodovino Bosne in Hercegovine ter razkril lastno doživljanje vojne v devetdesetih. Podpolkovnik Vilijem Šeruga je opozoril na pozitivne in negativne strani postdaytonske ureditve države in politične razmejitve med pristojnostmi posameznih organov ter probleme kriminalitete. Dejstvo je, da se število tujih vojakov in opazovalcev na tleh Bosne in Hercegovine iz leta v leto zmanjšuje, čeprav zanesljivega odgovora na vprašanje, ali bo država v prihodnosti zmogla zaživeti sama, brez mednarodne pomoči, nihče ne more podati.

Drugi dan našega obiska smo obiskali t. i. 'Tunel spasa' (<http://tunelspasa.ba>) – muzej vojne zgodovine, ki so ga Sarajevčani v najhujših časih vojne uporabljali za obojestranski transport orožja, življenjskih potrebščin, ranjencev in bolnikov ter drugih stvari. Sledil je obisk Sodišča Bosne in Hercegovine, Oddelek za vojne zločine in organizirano kriminaliteto (<http://www.sudbih.gov.ba>). Predstavniki sodišča so spregovorili o razmejitvah pristojnosti med sodiščem za vojne zločine na območju bivše Jugoslavije v Haagu, kjer so (oziroma so še vedno) obravnavali primere najvišjih političnih in vojaških predstavnikov; nato o delovanju Sodišča Bosne in Hercegovine, Oddelka za vojne zločine in organizirano kriminaliteto, kjer so obravnavani primeri oseb »srednjega nivoja odgovornosti«, in delovanju posameznih lokalnih sodišč v BiH, kjer so obravnavani primeri »najnižjega nivoja odgovornosti«. V drugem delu obiska smo si ogledali posnetek zaslišanja priče v primeru sojenja osumljencu za poboj civilistov v eni od vasi blizu Srebrenice. Študenti so imeli priložnost pogovoriti se s predstavnico Urada za odnose z javnostjo, Aido Delić Volaš, in predstavnico pravnega oddelka, Anido Saračević, (<http://www.sudbih.gov.ba/?id=2664&vrsta=1&jezik=b>). Na poti proti Bašaršiji smo se ustavili še v razgledni kupoli stolpnice, kjer je nekoč stala časopisna hiša Avaz, in si mesto ogledali še s ptičje perspektive. Pozno popoldne smo obiskali mestno središče, imenovano Bašaršija, ki slovi po svoji multikulturalnosti, obsegu veliko sakralnih objektov ter številnih drugih kulturnih in zgodovinskih spomenikov. V okviru strokovnega programa smo obiskali zgodovinske muzeje, v katerih smo dobili vpogled v preteklost in ozadje verske in kulturne specifikke mesta in celotne države. Ogledali smo si različne sakralne objekte (Begovo džamijo, katoliško katedralo, pravoslavno cerkev), mesto atentata avstro-ogrskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda, posledice vojne v BiH v obdobju 1992–1995, centralno tržnico itd.

V petek smo se ob 9.00 udeležili uradne otvoritve konference v zgradbi Parlamentarne skupščine Federacije Bosne in Hercegovine, kjer je prof. dr. Gorazd Meško ob sami otvoritvi konference izvedel plenarno predavanje 'Evropski projekti EEMUS/EFUS i URBIS: Perspektive odrednica sigurnosti u gradovima i manjim mjestima'. Po zaključku uradnega dela smo se napotili na Fakulteto za kriminologijo, kriminalistiko in varnostne študije, kjer so študentje predstavili rezultate raziskav s področja urbane varnosti, in sicer: Reševanje problematike beračenja v Ljubljani; Reševanje problematike grafitiranja v Ljubljani; Reševanje varnostne problematike na območju parka Tivoli v Ljubljani; Vloga mestnega redarstva pri preprečevanju premoženjske kriminalitete v mestu Ljubljana; Zagotavljanje varnosti na javnih prireditvah v Mestni občini Ljubljana: študija primera. Študenti so kljub svojemu prvemu nastopu na mednarodni konferenci poželi številne pohvale udeležencev konference, saj so opravili odlično raziskovalno delo in uspešno predstavili našo fakulteto na mednarodni konferenci. Po uspešno opravljenem delu nas je v soboto zjutraj čakala le še pot domov.

Ekскурzija je študentom omogočila, da so pri predmetu Kriminologija in kriminalitetna politika in v evropskem projektu URBIS osvojeno znanje o zatiranju in preprečevanju kriminalitete, zagotavljanju javne varnosti in kriminalitetni politiki ter zagotavljanju varnosti v mestih sedaj imeli možnost primerjati tudi v praksi. Doživeli so sodoben pogled na mehanizme, sredstva, metode in politiko, ki določa družbeno dogajanje in kriminalitetno politiko v Bosni in Hercegovini.

Naučili so se razumeti in interpretirati različne teoretične koncepte preprečevanja kriminalitete in spoznali, da se posamezne kriminološke teorije in ideje o kriminalitetni politiki v praksi povsem drugače odražajo. Z drugimi besedami, v realnem življenju včasih stvari delujejo popolnoma drugače, kot pa bi v skladu s teorijo moralo delovati, zato so poleg pridobljenega znanja pomembne tudi izkušnje.

Rok Hacin in Katja Eman

Študijski obisk v okviru projekta »Prisons and execution of penal sanction in Slovenia and Russia«

Ljubljana, 22.–26. september 2014

V okviru projekta »Prisons and execution of penal sanction in Slovenia and Russia« je od 22. 9. 2014 do 26. 9. 2014 potekal študijski obisk ruskih sodelavcev v Sloveniji. V projektu/obisku so sodelovali Vyacheslav Selivestrov, Natalia Khuturskaya, Gorazd Meško, Rok Hacin, Slavi Novak ter direktorji zavodov za izvrševanje kazenskih sankcij Republike Slovenije.

V ponedeljek, 22. 9. 2014, je potekal sprejem gostov na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. Ruskima gostoma je bila predstavljena organizacija in dejavnost fakultete kot tudi program ter namen študijskega obiska. Sledil je obisk Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju UIKS), kjer je sekretarka generalnega urada, Slavi Novak, s sodelavci predstavila organizacijo izvrševanja kazenskih sankcij v Republiki Sloveniji in trenutno stanje UIKS-a in zavodov za izvrševanje kazenskih sankcij v Republiki Sloveniji. Gostje so dobili vpogled v statistične podatke kazenskih zavodov (število obsojencev, pripornikov, pridržanih, oseb, ki prestajajo uklonilni zapor, in mladoletnikov v prevzgojnem domu), trende kaznovanja preteklih let, prezasedenost kazenskih zavodov in število oseb, ki prestajajo hišni zapor.

Študijski obisk se je nadaljeval v osrednjem Zavodu za prestajanje kazni zapora Ig. Gre za edini zavod za prestajanje kazni zapora v Sloveniji, v katerem so nastanjene zapornice. Goste je sprejela direktorica zavoda, Danijela Mrhar Prelič. V uvodnem delu je predstavila zgodovino in organiziranost zavoda za prestajanje kazni zapora Ig. Zavod ima kapacitete za sprejem 86 zapornic, ne glede na višino kazni. Zapor sestavljajo odprti, polodprti in zaprti oddelek, v katere so razvrščene zapornice glede na njihov status. Direktorica je poudarila dejstvo, da je zapor lociran v stavbi nekdanjega samostana. Zapornice so nastanjene v večposteljnih sobah. Trenutna zasedenost zapora znaša: 98,84 %. Direktorica je predstavila oblike tretmajev, ki so zapornicam na voljo, ter možnosti za delo, izobraževanje in prosti čas. Sledil je ogled zapora, kjer so gostje v praksi videli potek dela zaposlenih in življenje zapornic v kazenskem zavodu. Ogledali so si sobe, kjer zapornice bivajo, kuhinjo, jedilnico, delavnico, telovadnico, zunanje igrišče in sobe za prosti čas.

V torek, 23. 9. 2014, je potekal obisk regionalnega Zavoda za prestajanje kazni zapora Maribor, v katerem zaporniki prestajajo zaporno kazen do osemnajstih mesecev. Goste je sprejel direktor zavoda, Robert Šilc. Predstavil je organiziranost

in zasedenost regionalnega zavoda za prestajanje kazni zapora. Zavod ima kapacitete za sprejem 146 zapornikov, ki so bili obsojeni na zaporno kazen do osemnajst mesecev. Zapor sestavljajo odprti, polodprti in zaprti oddelek, v katere so razvrščeni zaporniki glede na njihov status. Direktor je izpostavil dejstvo, da je zapor lociran v stari zgradbi, ki je bila zgrajena v času Avstro-Ogrske. Zaporniki so nastanjeni v večposteljnih, dvoposteljnih in enoposteljnih sobah. Direktor zavoda je opozoril na problem prezasedenosti (trenutno stanje zasedenosti: 121,23 %). Obiskovalcem je predstavil oblike tretmajev, ki so na voljo zapornikom, ter možnosti za delo, izobraževanje in prosti čas zapornikov. Sledil je ogled zapora, kjer so gostje v praksi videli potek dela zaposlenih in življenje zapornikov v kazenskem zavodu. Ogledali so si sobe zapornikov, kuhinjo, jedilnico, telovadnico, zunanje igrišče, sobe za prosti čas in odprti, polodprti ter zaprti oddelek zapora. Gostje so si obenem lahko ogledali tudi javni gospodarski zavod Kozjak, ki zagotavlja možnosti dela zaprtih oseb v okviru Zavoda za prestajanje kazni zapora Maribor.

V sredo, 24. 9. 2014, so sodelavci projekta obiskali osrednji Zavod za prestajanje kazni zapora Dob, v katerem zaporniki prestajajo zaporno kazen nad osemnajst mesecev. Goste je sprejel direktor zavoda, Bojan Majcen, in predstavil strukturo, organiziranost in delovanje ter zasedenost zavoda. Zavod na Dobu ima kapacitete za sprejem 420 zapornikov, ki so bili obsojeni na zaporno kazen nad osemnajst mesecev. Direktor je izpostavil dejstvo, da zapor sestavljajo stari del zapora oziroma starejši objekti, v katerem prevladujejo večposteljne sobe, in nove kapacitete oziroma novo zgrajen oddelek, v katerem prevladujejo enoposteljne sobe. Hkrati je opozoril na dejstvo, da prihaja v zaporu do prezasedenosti (trenutno stanje zasedenosti: 127,14 %). Obiskovalcem je predstavil oblike tretmajev, ki so na voljo zapornikom, ter možnosti za delo, izobraževanje in prosti čas zapornikov. Kot zanimivost je navedel, da zaradi obširnih kmetijskih površin v okolici zapora zaporniki pridelujejo devetdeset odstotkov vse hrane za potrebe zavoda. Sledil je ogled starega dela zapora in novo zgrajenih kapacitet, kjer so gostje v praksi videli potek dela zaposlenih in življenje zapornikov v kazenskem zavodu. Ogledali so si sobe zapornikov, kuhinjo, park, jedilnico, sobe, v katerih se izvaja delovna terapija, telovadnico, zunanje igrišče in sobe za prosti čas. Obisk se je nadaljeval z ogledom polodprtega oddelka Slovenska vas in dislociranega odprtega oddelka Puščava.

V polodprtem oddelku Slovenska vas je goste sprejela vodja polodprtega in odprtega oddelka, Lidija Pezdir Ristič. Predstavila je organiziranost polodprtega oddelka in povedala, da oddelek lahko sprejme 70 zapornikov, ki so bili obsojeni na zaporno kazen nad osemnajst mesecev (trenutna zasedenost 90%) in so zaradi vzornega vedenja in statusa primerni za namestitev v polodprti oddelek. Gostje so si tudi tu pogledali sobe zapornikov, dnevne sobe in skupnih prostorov, sobe za distribucijo hrane in jedilnico, sobe za obiske in sobe za obiske preko noči. Sledil je obisk dislocirane enote odprtega oddelka Puščava, kjer so bili gostom predstavljeni organiziranost, kapacitete in potek dela v oddelku. Oddelek ima kapacitete za sprejem 21 zapornikov (trenutna zasedenost 80,95 %), ki so bili obsojeni na zaporno kazen nad osemnajst mesecev in so zaradi vzornega vedenja in statusa primerni za namestitev v odprti oddelek. Gostje so ponovno imeli priložnost ogleda sob zapornikov, dnevne sobe in skupnih prostorov, sanitarij in zunanje delavnice.

V četrtek, 25. 9. 2014, je potekal obisk regionalnega Zavoda za prestajanje kazni zapora Koper, v katerem zaporniki prestajajo zaporno kazen do osemnajstih mesecev. Goste je sprejel direktor zavoda, Dušan Valentinčič. Zavod ima kapacitete za sprejem 110 zapornikov, ki so bili obsojeni na zaporno kazen do osemnajst mesecev. Zapor sestavljajo odprti, polodprti in zaprti oddelek, v katere so razvrščeni zaporniki glede na njihov status. Direktor je izpostavil dejstvo, da gre za novo zgrajen zapor, v katerem prevladujejo enoposteljne in dvoposteljne sobe ter hkrati opozoril na dejstvo, da prihaja v zaporu do prezasedenosti (trenutno stanje zasedenosti: 131,82 %). Obiskovalcem je predstavil oblike tretmajev, ki so na voljo zapornikom, ter možnosti za delo, izobraževanje in prosti čas zapornikov. Sledil je ogled zapora, kjer so gostje v praksi videli potek dela zaposlenih in življenje zapornikov v kazenskem zavodu. Ogledali so si sobe zapornikov, kuhinjo, jedilnico, prostor za proizvodnjo, telovadnico, zunanje igrišče, sobe za prosti čas in odprti, polodprti ter zaprti oddelek zapora.

V petek, 26. 9. 2014, je na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru potekal zaključni sestanek, v okviru katerega sta bili izvedeni evalvacija študijskega obiska in diskusija o izvrševanju kazenskih sankcij v Sloveniji in Rusiji ter sprejeti dogovori za nadaljnje sodelovanje v praksi in na akademskem področju. Sestanka so se udeležili Gorazd Meško, Andrej Sotlar, Vyacheslav Seliverstov, Natalia Khuturskaya, Franc Brinc, Dragan Petrovec, Slavi Novak, Danijela Mrhar Prelič, Rok Hacin in Valerija Kilpjakova. Gosta iz Rusije sta izrazila pozitivno mnenje glede urejenosti, organiziranosti in profesionalizma, ki je prisoten v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora. Opozorila sta na glavne razlike med ruskim in slovenskim sistemom izvrševanja kazenskih sankcij, ki se izražajo v odločanju o pogojnem odpustu zapornikov, obliki denarnih sredstev, ki jih lahko posedujejo zaporniki, in trajanju obiskov zapornikov. Podala sta svoja mnenja in predloge, ki bi pripomogli k dodatnim izboljšavam v slovenskem sistemu izvrševanja kazenskih sankcij ter hkrati izrazila zainteresiranost in potrebo po vpeljavi določenih prilagojenih elementov slovenskega sistema v ruski sistem za izvrševanje kazenskih sankcij. V razpravi so se udeleženci osredotočili na primerjavo stanja zavodov za izvrševanje kazenskih sankcij v Rusiji in Sloveniji ter vpliv dela zapornikov v Rusiji na rusko gospodarstvo. Sledili so dogovori za nadaljnje sodelovanje na akademskem področju med gostitelji iz Slovenije in gostoma iz Rusije.

Pomembnost sodelovanja in izmenjava izkušenj ter znanja s področja organizacije, vodenja in opremljenosti zavodov za prestajanje kazni zapora ter strukture izvajanja kazenskih sankcij so bila ključna spoznanja študijskega obiska v okviru projekta »Prisons and execution of penal sanction in Slovenia and Russia«. Slovenija je v zadnjih dveh desetletjih preko procesov reform in razvoja kazenskih zavodov storila pomemben korak k približevanju evropskim (zahodnim) standardom izvrševanja kazenskih sankcij. Rusija je sprejela načrt reform, ki naj bi do konca leta 2016 opremljenost in vodenje zavodov za prestajanje kazenskih sankcij približale evropskemu modelu izvrševanja kazenskih sankcij. Potrdila se je uporabnost in potreba po izvajanju tovrstnih študijskih obiskov, saj so odlično izhodišče za izmenjavo znanja in izkušenj ter spoznavanje sistema in procesov v praksi.